

**SEXTUSEN
PLATSER
OCH**

TIOTUSEN

PLATSER

FÖR FÖRSÖK

I GYMNASIESKOLAN

HUR, VAR OCH VARFÖR?

**UTVÄRDERING AV
FÖRSÖKSVERKSAMHET**

3-årig
MED
VRKESINRIKTAD

**UTBILDNING
I GYMNASIESKOLAN**

UGY

1989:106

SOU

Ref

Statens offentliga utredningar
1989:106
Utbildningsdepartementet

6000 platser och 10 000 platser för försök i gymnasieskolan

Hur, var och varför?

Betänkande av utredningen angående utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan

Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981 — 1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM. Best. nr 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remisseexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 STOCKHOLM

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8¹⁰ - 12⁰⁰

08/763 10 05 12⁰⁰ - 16⁰⁰ (endast beställare inom regeringskansliet)

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1989

ISBN 91-38-10463-6
ISSN 0375-250X

Förord

Utvärderingen av försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade linjer på gymnasieskolan påbörjades 1 januari 1989 genom tillsättande av en kommitté (1988:16) med undertecknade Claes Elmstedt som ordförande och Ulf P. Lundgren som huvudsekreterare. Verksamheten från det första halvåret har avrapporterats i SOU 1989:90; *Försöksverksamhet med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året*. I denna första rapport redovisades framför allt utvärderingens bakgrund och försöksverksamhetens omfattning.

Direktiven för utvärderingen, som också återfinns i inledningen till denna rapport, betonar behovet av att analysera relationen mellan den skolförlagda och den arbetsplatsförlagda utbildningen samt kostnaderna för en treårig gymnasial yrkesutbildning. Läsåret 1988/89 kom försöksverksamheten att omfatta 6 000 intagningsplatser och läsåret 1989/90 10 000 intagningsplatser. Hur dessa platser fördelats har en avgörande betydelse för hur utvärderingen kan svara på de frågor som ställs i direktiven.

Utvärderingen påbörjades efter att intagningsplatserna fördelats. Därigenom har fördelningen av platser på orter och linjer inte kunnat göras med hänsyn till utvärderingen av verksamheten. För att kunna genomföra en kvalitativt bra utvärdering har det varit nödvändigt att få en analys av vad som styrtt fördelningen av intagningsplatser. En sådan analys är också nödvändig för en bedömning av försöksverksamheten som reformstrategi.

Undervisningsrådet Britta Ekberg gavs av kommittén uppdraget att beskriva och analysera den beslutsprocess genom vilken fördelningen av intagningsplatser i försöken kom till stånd.

Föreliggande betänkande är således kommitténs andra. De slutsatser som kan dras av denna analys kommer senare att fogas till helhetsbedömningen av försöksverksamheten.

Claes Elmstedt

Ulf P. Lundgren

Innehåll

1	Inledning	9
2	Rapportens syfte	13
3	Synsätt och tillvägagångssätt	15
4	Vad skall prövas i försöksverksamheten?	21
4.1	Riksdag och regering	21
4.2	SÖ	24
4.3	Länsskolnämnderna	24
4.4	Skolhuvudmännen	25
4.5	Yrkesnämnderna (motsvarande)	26
5	Fullskaleförsök	27
6	Tidsaspekten	31
6.1	Riksdagens beslut	31
6.2	Tidpunkter för viss information och vissa händelser av betydelse för dimensionerings- och lokaliseringsbesluten	37
6.2.1	Allmänt	37
6.2.2	Inför 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut	38
6.2.3	Inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut	43
6.3	Vissa förutsättningar för och konsekvenser av rådande tidsramar	47
6.3.1	Vissa förutsättningar	47
6.3.2	Konsekvenser för SÖ:s del	50

6.3.3	Konsekvenser för länsskolnämndernas del	52
6.3.4	Konsekvenser för skolhuvudmännens del	53
6.3.5	Konsekvenser för yrkesnämndernas (motsvarande) del	56
6.3.6	Konsekvenser för eleverna	56
7	Tillgänglig information vid beslut om start av försöksverksamheten 1988	59
7.1	I avseenden som omfattas av direktiven för utvärderingen	59
7.1.1	Allmänt	59
7.1.2	På riksnivån inför beslut	59
7.1.3	På länsnivån inför ställningstaganden och initialt	60
7.1.4	Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar och initialt	61
7.1.5	Yrkesnämnderna (motsvarande) vid ställningstaganden	62
7.1.6	Arbetslivet	64
7.2	I fråga om planeringsläget i gymnasieskolan	65
7.2.1	På riksnivån inför beslut	65
7.2.2	På länsnivån inför ställningstaganden	68
7.2.3	Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar	69
7.3	I fråga om intressenters önskemål	69
7.3.1	Allmänt	69
7.3.2	På riksnivån inför beslut	70
7.3.3	På länsnivån inför ställningstaganden	72
7.3.4	Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar	73
8	Tillgänglig, ny information inför ställningstaganden om utökning av försöksverksamheten till 10 000 platser	75
8.1	Allmänt	75
8.2	I avseenden som omfattas av direktiven för utvärderingen	77
8.2.1	På riksnivån inför beslut	77
8.2.2	På länsnivån inför ställningstaganden	79
8.2.3	Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar och tiden närmast därefter	80
8.2.4	Arbetslivet	82
8.3	I fråga om planeringsläget i gymnasieskolan	83

8.3.1	På riksnivån inför beslut	83
8.3.2	På länsnivån inför ställningstaganden	84
8.4	I fråga om olika intressenters önskemål	85
8.4.1	På riksnivån inför beslut	85
9	1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut	87
9.1	Förberedelser inför ställningstaganden och beslut	87
9.1.1	SÖ	87
9.2	Syn på förutsättningarna för försöksverksamheten	88
9.2.1	SÖ:s syn	88
9.3	Tillvägagångssätt inför och vid ställningstaganden om dimensionering och lokalisering	89
9.3.1	Länsskolnämnderna	89
9.3.1.1	Tillvägagångssätt	89
9.3.1.2	Beslutsprocessen	90
9.3.1.3	Utomstående inflytande på ställningstagandena	93
9.3.2	Yrkesnämnderna (motsvarande)	94
9.3.3	SÖ	95
9.4	Kriterier och bedömningsgrunder vid ställningstaganden och beslut	99
9.4.1	Länsskolnämnderna	99
9.4.2	Yrkesnämnderna (motsvarande)	100
9.4.3	SÖ	101
9.4.3.1	Givna kriterier och bedömningsgrunder	101
9.4.3.2	Av SÖ tillämpade kriterier och bedömningsgrunder	103
9.4.3.3	SÖ:s beslut	107
10	1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut	113
10.1	Förberedelser inför beslut och ställningstaganden	113
10.1.1	SÖ	113
10.1.2	Länsskolnämnderna	114
10.2	Syn på förutsättningarna för försöksverksamheten	114
10.3	Tillvägagångssätt inför och vid ställningstaganden om dimensionering och lokalisering	115
10.3.1	Länsskolnämnderna	115

10.3.2	Yrkesnämnderna (motsvarande)	116
10.3.3	SÖ	116
10.4	Kriterier och bedömningsgrunder vid ställningstaganden och beslut	117
10.4.1	Länsskolnämnderna	117
10.4.2	Yrkesnämnderna (motsvarande)	119
10.4.3	SÖ	120
10.4.3.1	Givna kriterier och bedömningsgrunder	120
10.4.3.2	Av SÖ tillämpade kriterier och bedömnings- grunder samt SÖ:s beslut	120
11	Syn i efterhand på 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut	127
11.1	SÖ	127
11.2	Länsskolnämnderna	127
11.3	Yrkesnämnderna (motsvarande)	128
12	Syn i efterhand på 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut	129
12.1	SÖ	129
12.2	Länsskolnämnderna	130
12.3	Yrkesnämnderna (motsvarande)	131
13	Sammanfattande kommentarer	133
 Bilagor		
	<i>Bilaga 1</i>	145
	<i>Bilaga 2</i>	153
	<i>Bilaga 2 A</i>	159
	<i>Bilaga 3</i>	161
	<i>Bilaga 4</i>	165
	<i>Bilaga 5</i>	167
	<i>Bilaga 6</i>	187
	<i>Bilaga 7</i>	189
	<i>Bilaga 8</i>	207
	<i>Bilaga 9</i>	219
	<i>Bilaga 10</i>	223

1 Inledning

Riksdagen beslutade den 6 juni 1988 (prop. 1987/88:102, UbU 1987/88:31, rskr. 1987/88:366) om en försöksverksamhet med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan under budgetåren 1988/89–1990/91. Försöksverksamheten skulle budgetåret 1988/89 omfatta 6 000 intagningsplatser och för de två därpå följande budgetåren minst 6 000 intagningsplatser (UbU 1987/88:31 s. 11). Genom riksdagens beslut med anledning av förslag i 1989 års budgetproposition (prop. 1988/89:100 bil. 10, UbU 1988/89:15, rskr. 1988/89:283) utvidgades försöksverksamheten till att fr.o.m. budgetåret 1989/90 omfatta 10 000 intagningsplatser.

Genom regeringens förordning (SÖ-FS 1988:84) den 9 juni 1988 om försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan 1988/89–1990/91 överlämnades åt skolöverstyrelsen (SÖ) att efter samråd med berörda yrkesnämnder eller motsvarande bestämma vilka skolhuvudmän som skulle få delta i försöksverksamheten. SÖ skulle också, enligt förordningen, fördela intagningsplatserna, i förekommande fall uttryckt i antal klasser, mellan skolhuvudmännen och bestämma vilka studievägar som huvudmännen får anordna.

Genom en tidigare förordning (SÖ-FS 1988:47) den 3 mars 1988 med provisoriska föreskrifter om försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan hade regeringen överlämnat åt SÖ att besluta om vilka studievägar som får anordnas inom försöksverksamheten. Denna förordning utfärdades således samma dag som regeringen beslutade om propositionen 1987/88:102. I propositionen deklarerades (s. 14) att föredraganden vid riksdagens bifall till förslagen i propositionen

nen omedelbart skulle föreslå regeringen att bemyndiga SÖ att efter samråd med arbetsmarknadens parter och skolhuvudmännen besluta om tim- och kursplaner för försöksverksamheten liksom om lokaliseringen. Detta skulle sedermera, med hänsyn till tidpunkten för riksdagens beslut, komma att kunna ske först i juni 1988. Föredraganden noterade vidare i propositionen att han erfarit att arbetet i de av SÖ tillsatta preliminära kursplanegrupperna hunnit så långt att preliminära beslut om nya treåriga kursplaner samt studievägar borde kunna meddelas före utgången av mars månad 1988. Vidare noterades att detsamma gällde beslut om lokalisering av verksamheten.

Genom regeringens beslut (Dir. 1988:62) 1988-09-15 bemyndigades chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utvärdera försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Departementschefen uppdrog åt landshövdingen Claes Elmstedt att vara särskild utredare med professorn Ulf P. Lundgren som huvudsekreterare.

Utvärderingen skall i första hand knyta an till vad som anfördes i propositionen 1987/88:102 om att i ökad utsträckning utnyttja arbetslivet som en resurs för yrkesutbildning. Enligt riktlinjerna i direktiven är bl.a. ett antal uppräknade frågor väsentliga att få belysta i utvärderingen. Dessa åskådliggörs i tabell 1 i det följande.

Forevarande rapport har för kommitténs räkning utarbetats av undervisningsrådet Britta Ekberg. I avsnittet 2 i det följande redovisas syftet med rapporten. För att vad som behandlas i rapporten skall kunna användas på avsett sätt i den ovan nämnda utvärderingen har insamlad information bearbetats med en relativt hög detaljeringsgrad. För många läsare skulle säkerligen denna detaljnivå vara mindre njutbar. Vad som redovisas i det följande är därför till betydande del sammanfattande texter som för flertalet avsnitt bygger på underlag som redovisas i bilageform. För den som vid sin *läsning av rapporten* i något avseende vill ta del av dessa underliggande texter finns, i förekommande fall, – vid respektive avsnittsrubrik – hänvisning till relevant bilaga.

Tablå 1 Frågor att utvärderas

1. HUR PÅVERKAS tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning av

- * konjunkturläge?
- * ortens storlek?
- * näringsstruktur?

2. VILKA EFFEKTER får en förlängd utbildning på

- * rekryteringen av elever till yrkesinriktad utbildning?

5. HUR FUNGERAR

- * samarbetet mellan arbetslivet och skolan?

6. TRÄFFAS DE AVTAL SOM BEHÖVS

- * dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare?
- * dels mellan arbetsgivare och arbetstagare?

UTVÄRDERING AV

att i ökad utsträckning använda arbetslivet som resurs för yrkesutbildning

3. ÄR DET MÖJLIGT att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha

- * högt ställda krav på kvalitet?

4. TILLHANDAHÅLLER arbetsplatsen

- * utbildade handledare

7. VILKA KOSTNADER för

- * staten?
- * skolhuvudmännen?
- * arbetsgivare?

En tid efter det att arbetet med utvärderingen påbörjats väcktes inom sekretariatet frågan om inte en analys av hur beslutsprocessen vid utläggningen av försöksverksamheten hade gått till skulle kunna ge förklaringar av värde vid analys av resultaten av utvärderingen. Det bedömdes också vara av intresse att få en bild av de förutsättningar, i olika avseenden, som gällde för den förändringsprocess som försöksverksamheten krävde, dvs. för genomförandet av reformverksamheten eller implementeringen.

Med den bakgrunden syftar föreliggande rapport till att ge en företrädesvis indirekt belysning av varför försöksverksamheten, genom beslut av riksdag och regering samt genom SÖ:s beslut – grundade bl.a. på underlag från länsskolnämnderna och på samråd med de centrala yrkesråden – om dimensionering och lokalisering 1988 och 1989, kom att hamna där den gjorde. Den syftar också till att belysa vilka förutsättningar som fanns för de olika nivåerna i skolsystemet, för arbetsmarknadens parter – representerade i de centrala yrkesnämnderna (motsvarande) – och i viss mån för arbetslivet att vidta förväntade åtgärder avseende försöksverksamheten inom givna tidsramar. En inte oväsentlig fråga i detta sammanhang är i vilken utsträckning tilltänkt försöksverksamhet kunde förankras genom beslut främst i skolstyrelser och länsskolnämnder. Denna analys ger som bieffekt signaler om vid vilka tidpunkter beslut i olika avseenden kan behövas av riksdag och regering samt på central myndighetsnivå för att förändringar skall kunna genomföras i det lokala skolväsendet, och då främst i gymnasieskolan, på avsett sätt ett visst läsår.

Det har vid genomgången av beslutsprocessen visat sig att tidsaspekten har varit av väsentlig betydelse på alla nivåer i skolsystemet och i övrigt vid ställningstaganden rörande försöksverksamheten. Det har också framkommit att intresset för försöksverksamheten kan ha haft sin grund i tämligen skiftande uppfattningar om syftet med den. Begreppet fullskaleförsök (förklaras i avsnitt 5) har av olika skäl givits flera olika innebörder.

Dessa iakttagelser om tidsaspekten, syfte med försöksverksamheten och tolkningen av begreppet fullskaleförsök, har vid analysen inför denna rapport bedömts som så väsentliga att de behandlas separat i det följande.

Vilka skolhuvudmän (kommuner och landstingskommuner) fick vilken försöksverksamhet och varför? Hade de olika nivåerna i skolsystemet och andra berörda tillgång till den information de kunde behöva för de ställningstaganden och för de åtgärder som direkt eller indirekt avkrävdes dem?

Utgångspunkten för analysen i det följande är att den information som politiskt sammansatta organ, myndigheter, organisationer och intressenter på olika nivåer fick från andra eller själva tog fram har varit grundläggande för att möjliggöra agerande i olika avseenden. Med information avses då alla *kunskaper* om och *värderingar* av – oavsett hur dessa tillhandahölls – vad som skulle gälla i fråga om försöksverksamheten eller i fråga om förutsättningarna för att anordna den. Således inbegrips allt från information genom riksdagsbeslut, propositioner eller förordningar och föreskrifter till information given genom konferenser eller telefonsamtal. Sådan information blir för mottagaren *inkommande information*. Varje politisk församling, myndighet, organisation eller intressent har möjlighet att själv samla kompletterande fakta av betydelse för egna bedömningar. Sådan information kallas här *egenproducerad information*. Varje beslutande instans får räkna med att genom uppvaktningar eller på annat sätt få del av icke efterfrågad information avsedd att ge ytterligare underlag för ställningstaganden och beslut. Sådan information kallas här *påverkan*.

Sammanfattningsvis har utgångspunkten för analysen i det följande varit att underlag för olika former av handlande, ställningstaganden eller beslut (*beslutsunderlag*) består av

- inkommande information,
- egenproducerad information,
- kunskaper,
- värderingar och
- påverkan.

Beskrivningarna och analyserna i det följande avser följande fyra nivåer:

- Central nivå. Härmed avses i detta sammanhang riksdag och regering, SÖ, de båda kommunförbunden, arbetsmarknadens parter huvudorganisationer, de centrala yrkesnämnderna (motsvarande) och Elevorganisationen. I vissa sammanhang betraktas samtliga dessa, utom riksdag, regering och SÖ, som intressenter.

- Länsskolnämnderna. Vid behandling av frågor som avser länsskolnämnderna berörs i vissa sammanhang även nämndernas interaktion med andra myndigheter eller organisationer på länsnivå. Dessa sistnämnda får i något sammanhang inta rollen som intressenter eller utomstående.

- Skolhuvudmännen. Med denna term avses i rapporten förhållanden som rör kommuner och landsting, för gymnasieskolan ansvariga politiska organ, dvs. främst skolstyrelser och utbildningsnämnder, skolchefer, gymnasieskolor och där verksam personal samt yrkesråd.

- Arbetslivet. Härvid berörs arbetslivet representerat av såväl företag och myndigheter som av arbetsmarknadens parter lokala företrädare.

Beskrivningarna och analyserna i rapporten grundas på offentligt tryck, informationsmaterial och internt arbetsmaterial samt på intervjuer och samtal. De grundas vidare på svar på elva skriftliga öppna frågor (bilaga 1) till länsskolnämnderna och utbildningsenheten vid

länsstyrelsen i Norrbottens län (fortsättningsvis sammantaget benämnda läns skolnämnderna). De grundas dessutom på svar på 16 skriftliga öppna frågor (bilaga 2) till de centrala yrkesnämnderna (motsvarande) (bilaga 2 A). Härutöver har använts cirkulär och skrivelser och därvid bl.a. från de underlag för SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten som inkom till verket i januari 1988 och i februari 1989 från skolhuvudmän och läns skolnämnder.

Det insamlade materialet har använts för beskrivningarna och analyserna i de olika avsnitten i rapporten på i huvudsak följande sätt:

I avseenden som rör	grundas skrivningarna i huvudsak på information inhämtad genom
riksdag och regering	offentligt tryck
berörda departement	intervjuer (med vissa vid försöksverksamhetens tillkomst berörda tjänstemän i utbildningsdepartementet och ett urval tjänstemän, berörda av försöksverksamheten, vid SÖ)
SÖ	offentligt tryck skrivelser intervjuer (främst med tjänstemän vid SÖ, berörda av försöksverksamheten, men även med vissa vid försöksverksamhetens tillkomst berörda tjänstemän i utbildningsdepartementet) informationsmaterial internt arbetsmaterial frågor till läns skolnämnder och yrkesnämnder
kommunförbunden	offentligt tryck cirkulär informationsmaterial frågor till yrkesnämnder (motsvarande) intervjuer (med företrädare för Svenska kommunförbundet)
arbetsmarknadens parter huvudorganisationer	offentligt tryck

I avseenden som rör	grundas skrivningarna i huvudsak på information inhämtad genom
centrala yrkesnämnder (motsvarande)	frågor till yrkesnämnderna skrivelser cirkulär informationsmaterial intervjuer (med ett urval av berörda tjänstemän vid SÖ)
Elevorganisationen	offentligt tryck
länsskolnämnderna	offentligt tryck skrivelser frågor till länsskolnämnderna länsskolnämndernas underlag till SÖ 1988 och 1989 intervjuer (med ett urval av berörda tjänstemän vid SÖ)
skolhuvudmännen	offentligt tryck skrivelser frågor till länsskolnämnderna frågor till yrkesnämnderna underlag från skolhuvudmännen till SÖ 1988 intervjuer (med ett urval av berörda tjänstemän vid SÖ och Svenska kommunförbundet)
arbetslivet	frågor till yrkesnämnderna

Not. I ovanstående uppställning hänförs även utbildningsutskottets utskrift 1988-04-18 av den offentliga utfrågningen i utskottet 1988-04-12 till offentligt tryck.

Med utgångspunkt i detta material beskrivs i rapporten för var och en eller vissa av de instanser som förts till de olika nivåerna en eller flera av följande aspekter:

- Avsett eller uppfattat syfte med försöksverksamheten (avsnitt 4).
- Avsedd eller tillämpad tolkning av begreppet fullskaleförsök (avsnitt 5).
- Tidpunkter för viss information och vissa händelser av central betydelse för dimensionerings- och lokaliseringsbesluten (avsnitt 6).

- Hur den tid som stod till förfogande för förväntade insatser eller påbjudet agerande påverkade förutsättningarna för handlandet och konsekvenserna av gällande tidsramar (avsnitt 6).
- Tillgänglig information vid beslut om start av försöksverksamheten (avsnitt 7).
- Tillgänglig, ny information inför ställningstaganden om utökning av försöksverksamheten till 10 000 platser (avsnitt 8).
- Förberedelser och beredskap inför, tillvägagångssätt vid, tillämpade kriterier och bedömningsgrunder vid, innebörd i och syn i efterhand på dimensionerings- och lokaliseringsbesluten avseende försöksverksamheten 1988 och 1989 (avsnitten 9, 10 och 11).

I tablå 2 i det följande antyds huvudsakliga informationsvägar för beslut och underlag för beslut mellan i detta sammanhang relevanta politiska organ, myndigheter, organisationer och intressenter.

Vad är det som skall prövas i försöksverksamheten? Föreställningarna om detta varierar. Svaret på frågan har ett intresse i detta sammanhang då rådande uppfattningar om syftet med försöksverksamheten i viss mån kan ha påverkat såväl inriktningen av huvudmännens förberedelser inför eventuella försök som de bedömningar läns skolnämnderna och yrkesnämnderna har gjort av vilka försök som bör prioriteras och SÖ:s överväganden vid lokaliseringsbesluten.

4.1 Riksdag och regering

Riksdagen och regeringen har uttryckt syftet med försöksverksamheten på lite olika sätt och med olika tyngdpunkter i sina dokument. Så framhöll föredraganden i 1988 års budgetproposition (bil. 10 s. 144–145) bl.a. att det brådskar med en modernisering av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan. "Genom försöksverksamheten kan det stora intresset från huvudmän och olika branschområden att påbörja en modernisering av olika delar av yrkesutbildningen snabbt fångas upp och tillgodoses." "Skolhuvudmän som bedöms ha förutsättningar att delta i försöksverksamheten redan från budgetåret 1988/89 bör alltså kunna göra det."

¹ I denna, och i följande bilagor, återfinns, som nämnts, underliggande text med beskrivningar med en högre detaljeringsgrad.

En ökad andel arbetsplatsförlagd utbildning stärker, framhålls det vidare i propositionen, sambandet mellan skolan och arbetslivet och bidrar till att höja kvaliteten på yrkesämnena. Det ökade inslaget av allmänna ämnen kommer bl.a. att innebära att elever som deltagit i försöksverksamheten uppnår allmän behörighet till högskolan. Inom försöksverksamheten skall förutsättningarna att utnyttja arbetslivet som resurs för yrkesutbildningen särskilt uppmärksammas. Ökad arbetsplatsförläggning och ett större inslag av allmänna ämnen kan dessutom, framhöll föredraganden, ge underlag till mer ingående överväganden av pedagogisk natur i anslutning till försöksverksamheten, liksom, givetvis, de rent yrkespedagogiska frågorna.

Det sägs också i budgetpropositionen att det föreslagna försöks- och utvecklingsarbetet innebär en bransch- eller studievägsanpassad modernisering av yrkesutbildningen och en därtill knuten försöksverksamhet på lämpliga orter. Som ett komplement till en sådan geografiskt utspridd verksamhet bör inom försöksverksamheten också prövas en modell med viss koncentration av försök inom flera utbildningsområden till några mer avgränsade områden, t.ex. ett län eller några näraliggande gymnasierregioner. En sådan fullskalemodell bör ge, framhålls det, bättre underlag för en fortsatt förnyelse och bättre underlag för utvärdering av hur en fullt utbyggd yrkesutbildning fungerar i förhållande till arbetslivet.

I propositionen 1987/88:102 om försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan (s. 12 och 14) sägs att den föreslagna utvecklingsstrategin innebär en studievägsanpassad modernisering av yrkesutbildningen och en därtill knuten försöksverksamhet på lämpliga orter. (I denna proposition görs således, vilket inte var fallet i budgetpropositionen en åtskillnad mellan utvecklingsstrategi och syfte med försöksverksamheten.) En förutsättning för att skolhuvudmän, som bedömdes ha förutsättningar härför, skulle få delta i försöksverksamheten från budgetåret 1988/89, skulle emellertid vara att tim- och kursplaner för de aktuella studievägarna hunnit tas fram efter samråd med arbetsmarknadens parter och att verksamheten i övrigt lades upp efter de riktlinjer som föreslogs i propositionen. (I detta sammanhang nämns således inte som i 1988 års budgetproposition att det skulle handla om

bransch Anpassning.) Det sägs vidare att de lokala förutsättningarna vid arbetsplatsförläggning av utbildning kan variera inom landet liksom skillnaderna mellan skolornas tillgång till maskinell utrustning och läromedel. Att pröva detta, framhåller föredraganden, är ett viktigt skäl för försöksverksamheten.

I försöksverksamheten skall (s. 11) prövas hur en delvis arbetsplatsförlagd utbildning fungerar på orter med skilda näringsgeografiska, arbetsmarknadsmässiga och konjunkturella betingelser. (Denna infallsvinkel är ny i förhållande till vad som framhölls i budgetpropositionen.) Vilka effekter har en förlängd utbildning på rekryteringen till de yrkesinriktade linjerna? Är det möjligt att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha högt ställda krav på kvalitet? Tillhandahåller arbetsplatserna utbildade handledare? Kan skolan och arbetslivet samarbeta på det föreslagna sättet? Vilka kostnader uppstår för staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna? Sluts de avtal som erfordras dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare, dels mellan arbetsgivare och arbetstagare?

För att få en uppfattning (s. 12) dels om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, dels om den totala belastningen på arbetsmarknaden i kommuner av olika slag vad avser befolkningsmässiga förutsättningar som verksamheten kan leda till bör försöken struktureras i två led – dels s.k. fullskaleförsök, dels ett mer utspritt nät av gymnasiekommuner. (Denna skrivning om syftet med uppdelning av försöken i två grupper avviker således något från motsvarande framställning i budgetpropositionen. Där betonades, som nämnts, underlag för fortsatt förnyelse och bättre underlag för utvärdering.)

Utbildningsutskottet (UbU 1987/88:31 s. 11) uttryckte syftet med försöksverksamheten genom att ange vad som borde uppnås genom att lägga ut försöken på två olika sätt, dvs. dels genom fullskaleförsök, dels genom ett mer utspritt nät av försökskommuner. Försöken borde, enligt utskottet läggas ut på detta sätt för att det skulle bli möjligt att få en uppfattning dels om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, dels hur den totalt belastar arbetsmarknaden i kommuner av olika slag.

SÖ har i beredningsarbetet inför lokaliseringsbesluten lagt stor vikt vid yrkesnämndernas bedömningar av på vilka orter och för vilka utbildningslinjer där som arbetsplatsförläggning kan antas vara möjlig. Dessa bedömningar har då avsett de studievägar för vilka tim- och kursplaner hade tagits fram. Detta kan tolkas så att SÖ i sitt handlande i första hand lagt tonvikt vid att det är arbetsplatsförläggningen av utbildningen som skall prövas. Att denna inriktning borde väljas – och också valdes – vidimeras av uttalanden av dåvarande utbildningsministern Lenart Bodström och SÖ:s generaldirektör i den offentliga utfrågningen i utbildningsutskottet den 12 april 1988. Utbildningsministern framhöll således att (utskottets utskrift 1988-04-18 s. 9) "utbildningen inte kommer att förläggas till andra arbetsplatser än dem som via yrkesnämnderna har anmält intresse för utbildningen". SÖ:s generaldirektör deklarerade (s. 13) att SÖ hade funnit det angeläget, i synnerhet med tanke på frågans kontroversiella karaktär under "denna vår", att så långt som möjligt bli enig med de olika yrkesnämnderna, också när det gällde lokaliseringen. Syftet härmed var att bädga för en så bra kvalitet som möjligt i försöksverksamheten. SÖ:s strävan har således varit att möjligheterna för arbetsplatsförläggningen skulle vara så goda som möjligt, och detta i syfte att bädga för en så bra kvalitet som möjligt i försöksverksamheten. Därmed kan det möjligen hävdas att verket, i detta avseende, sökt maximera förutsättningarna för att resultatet av försöksverksamheten så långt möjligt skall svara mot det av utbildningsutskottet, och därmed riksdagen, angivna syftet.

Länsskolnämndernas uppfattningar i slutet av våren 1989 om det främsta syftet med försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan har – enligt svar på förfrågan härom – något olika tyngdpunkter. För tio av dem har denna tyngdpunkt i ett eller annat avseende en koppling till att pröva arbetsplatsförläggning av utbildningen. Fem nämnder menar att det främst handlar om en modernise-

ring av yrkesutbildningen. Några lägger ungefär samma vikt vid att pröva ett stort antal aspekter. En handfull nämnder betonar särskilt de modulindelade kursplanerna. Andra aspekter som lyfts fram som centrala att pröva i försöksverksamheten rör de allmänna ämnena och yrkesämnena och samverkan dem emellan. Endast ett fåtal nämnder pekar särskilt på kostnadsaspekterna. Däremot anges som ett syfte att se på hur kommuner och skolor svarar upp mot de krav som ställs i försöket. Ett par nämnder lägger även länsperspektiv på försöket.

4.4 Skolhuvudmännen (*bilaga 3*)

För att se vilka syften eller ambitioner skolhuvudmännen hade med sina intresseanmälningar i januari 1988 har en genomgång gjorts av de handlingar som kom in till SÖ via länskolnämnderna vid denna tidpunkt för fem län, av inbördes olika karaktär, nämligen Östergötlands län, Blekinge län, Göteborgs och Bohus län, Örebro län och Västernorrlands län.

För ett av dessa län (Örebro) fanns, som underlag för länskolnämndens skrivelse till SÖ, intresseanmälan endast från en kommun. För ett annat (Västernorrlands) fanns inga intresseanmälningar från skolhuvudmännen. Det var således inte möjligt att avläsa vilka ambitioner skolhuvudmännen i dessa län kunde ha haft med sina anmälningar. Den bakomliggande orsaken till detta framgår emellertid av länskolnämndernas underlag. Således beslöts i Örebro län den 20 januari 1988 vid ett sammanträde med företrädare för kommunerna inom länet och länskolnämnden "att till SÖ inge en framställning i enlighet med bifogad sammanställning". Länskolnämndens i Västernorrlands län väl genomarbetade underlag hade föregåtts av en process i länet redan under hösten 1987, som också återspeglas i nämndens underlag.

Därmed kom genomgången att avse intresseanmälningar från 20 skolhuvudmän. Den gav vid handen att endast ca hälften av dem angav något syfte eller någon strävan i sina ansökningar. En fjärdedel av dem, som i något avseende gjorde detta, hänvisade till näringslivets krav, till näringslivet på orten, till ortens storlek eller till läget inom den sociala

sektorn. En dryg fjärdedel angav syften av kvalitativ art avseende utbildningen som sådan, elever eller lärare. En femtedel av de skolhuvudmän som redovisade sina ambitioner anförde motiv hänförliga till förnyelse av yrkesutbildningen i gymnasieskolan. Ett mindretal kombinerade sin intresseanmälan med betänkligheter avseende dels den forcerade starten, dels oklarheter avseende försöksverksamheten och dels om erforderliga medel skulle anvisas i kommunen.

4.5 Yrkesnämnderna (motsvarande) (*bilaga 3*)

Yrkesnämnderna (motsvarande) har i början av hösten 1989, efter förfrågan härom, givit sin syn på vad som, enligt deras mening, är det främsta syftet med försöksverksamheten.

Majoriteten av yrkesnämnderna – motsvarande – hade (12 av 20) vid denna tidpunkt, uppfattningen att försöksverksamheten hade som främsta syfte – helt eller delvis – att se hur arbetslivet klarar den arbetsplatsförlagda utbildningen, att se på olika företags möjligheter att medverka i yrkesutbildningen eller att utveckla samverkan mellan skolan och arbetslivet. Fem yrkesnämnder såg det som ett huvudsyfte, eller ett delsyfte, att få erfarenheter av hur kursplanerna fungerar. Fyra nämnder (motsvarande) fäste avseende även vid att erfarenheter skulle vinnas i fråga om de ekonomiska konsekvenserna. Fyra nämnder såg som ett syfte att i olika avseenden få erfarenheter av elevintresset, bl.a. när det gäller benägenheten att flytta för att få utbildningsönskemål tillgodosedda. För två yrkesnämnder syftar försöksverksamheten främst till att vitalisera eller förbättra yrkesutbildningen. Ytterligare tre yrkesnämnder såg det yttersta syftet – helt eller delvis – utifrån branschens behov av utbildade eller av utbildning, eller arbetslivets förändrade behov. För en yrkesnämnd var huvudsyftet att få lokal utvecklingsfrihet och frihet att prova sig fram och för slutligen en att "skaffa erfarenheter".

5 Fullskaleförsök

Begreppet fullskaleförsök nämndes första gången i 1988 års budgetproposition (bil. 10 s. 145). Där framhölls bl.a., som redan nämnts, att det föreslagna försöks- och utvecklingsarbetet innebär en bransch- eller studievägsanpassad modernisering av yrkesutbildningen och en därtill knuten försöksverksamhet på lämpliga orter. Vidare framhölls att som ett komplement till en sådan geografiskt utspridd verksamhet borde inom försöksverksamheten också prövas en modell med viss koncentration av försök inom flera utbildningsområden till några mer avgränsade områden, t.ex. ett län eller några näraliggande gymnasierregioner. En sådan fullskalemodell borde ge bättre underlag för en fortsatt förnyelse och bättre underlag för utvärdering av hur en fullt utbyggd yrkesutbildning fungerar i förhållande till arbetslivet.

I propositionen 1987/88:102 (s. 13) beskrivs fullskaleförsök på följande sätt: "Försöksverksamheten bör präglas av en modell med stark koncentration av försök till några geografiskt avgränsade områden, t.ex. ett län eller några näraliggande gymnasierregioner. I princip bör alla linjer vara företrädade på försöksorterna." En sådan fullskalig modell, framhöll föredraganden fortsättningsvis, "ger bättre underlag för en eventuellt fortsatt utbyggnad av verksamheten och bättre underlag för en utvärdering av hur en fullt utbyggd yrkesutbildning fungerar i förhållande till den lokala arbetsmarknaden." Detta sistnämnda uttrycker således ett syfte med fullskaleförsök. Senare i anförandet framhålls att "några fullskaleförsök vore av värde för den fortsatta prövningen av frågan om arbetsplatsförlagda inslag i gymnasieskolan som helhet. Som ett

komplement till en sådan geografiskt koncentrerad verksamhet borde också ett antal spridda försökskommuner finnas över landet.

I utbildningsutskottets betänkande (UbU 1987/88:31 s. 11) framhålls, som redan nämnts, att för att få en uppfattning dels om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, dels hur den totalt belastar arbetsmarknaden i kommuner av olika slag bör försöken ha två strukturer – dels koncentrerade försök med många studievägar i några större regioner (fullskaleförsök), dels ett mer utspritt nät av försökskommuner.

I regeringens förordning den 9 juni 1988 om försöksverksamheten föreskrivs att fördelningen av platser bör vara sådan att försöksverksamheten dels koncentreras till några geografiskt avgränsade områden där flertalet i försöksverksamheten ingående linjer skall vara företrädade, dels sprids till ett antal kommuner över hela landet med varierande befolknings- och näringsstrukturer.

Avsikten med fullskaleförsök uttrycktes, som framgår, i budgetpropositionen så, att det handlade om att få bättre underlag för *fortsatt förnyelse* och i propositionen 1987/88:102 att få bättre underlag för *eventuell fortsatt utbyggnad av verksamheten*. Den uttrycktes också så i budgetpropositionen, att det gällde att få underlag för utvärdering av hur fullt utbyggd yrkesutbildning fungerar i förhållande till *arbetslivet* och i propositionen 1987/88:102 i förhållande till *den lokala arbetsmarknaden*. Utbildningsutskottets uttalade, refererade syfte avsåg således såväl fullskaleförsök som utspridda försök. Utöver det kvalitativa syftet var således avsikten att få en uppfattning om hur den arbetsplatsförlagda utbildningen belastade *arbetsmarknaden i kommuner av olika slag*. En liknande sammanfattande formulering fanns ju också i propositionen 1987/88:102 (s. 12). I det sammanhanget var uttryckssättet att det handlade om *kommuner av olika slag vad avser befolkningsmässiga och näringslivsmässiga förutsättningar*.

I samtliga dessa fyra dokument är utgångspunkten att försöken skall läggas ut såväl som fullskaleförsök som spridda till ett antal kommuner. Ställningstagandena att fullskaleförsök geografiskt skall omfatta *några geografiskt avgränsade områden* återfinns i tre av de fyra dokumenten. I

de båda propositionerna exemplifieras sådana med *ett län eller några näraliggande gymnasierregioner*. Utbildningsutskottet valde emellertid som geografiskt begrepp "*några större regioner*".

Uttryckssätten varierar, som framgår, också när det gäller i vilken utsträckning utbildningsvägar skulle omfattas i fullskaleförsök. Enligt budgetpropositionen gällde det koncentration av försök *inom flera utbildningsområden*. Enligt propositionen 1987/88:102 borde i princip *alla linjer* vara företrädade på försöksorterna. Enligt utbildningsutskottet borde fullskaleförsöken omfatta *många studievägar*. I nämnda förordning föreskrivs, som framgår, att *flertalet i försöksverksamheten ingående linjer* skall vara företrädade.

Dessa nyansskillnader i uttryckssätten, som ju kan vara såväl medvetna som ett led i en politisk process, som omedvetna, kan synas som obetydliga petitesseer. Det är givet att den formulering som återfinns i utbildningsutskottets betänkande, och som är riksdagens beslut, är den som skall gälla och därvid – för dem som har att följa detta beslut – på det sätt som föreskrivs av regeringen i förordningen. I praktiken kom skillnaderna emellertid att få viss betydelse. Att så blev fallet berodde bl.a. på den tidspress alla berörda måste agera under för att en försöksverksamhet skulle kunna komma till stånd hösten 1988 och att nämnda dokument kom vid olika tidpunkter under de berednings- och beslutsprocesser som ägde rum. Bland dem som var berörda av formuleringarna i dokumenten kunde en tidigare formulering fastna i minnet i stället för en senare. Utskottets definition, som den uttrycktes av regeringen i förordningen, fanns inte tillgänglig förrän bortåt tre månader efter SÖ:s första beslut om lokalisering och dimensionering av försöksverksamheten. Det fanns våren 1988 inga reella förutsättningar att låta fullskaleförsök omfatta flertalet linjer. Vid den tidpunkten fanns kursplaner framtagna endast för 10 försökslinjer. De linjer, för vilka kursplaner fanns framme, svarade mot endast en tredjedel av hela antalet platser inom den yrkesförberedande delen av gymnasieskolan.

Budgetpropositionen lades fram för riksdagen 1988-01-11 och blev först därmed offentlig. Samma dag tillskrev SÖ länsskolnämnderna för att få underlag i fråga om försöksorter. Länsskolnämnderna, som hade att

lämna sina ställningstaganden till SÖ före 1988-01-25, hade enbart uttalandet om fullskaleförsök i 1988 års budgetproposition att utgå från. Detsamma gällde skolhuvudmännen. Inte heller SÖ hade officiellt något annat underlag i sitt beredningsarbete fram till dess propositionen 1987/88:102 lades fram den 3 mars 1988. Vid den tidpunkten återstod ca två veckor till den tidpunkt då SÖ ansåg sig tvingad att vara klar med sitt fördelningsbeslut för att eleverna, som måste göra omval till de treåriga utbildningarna, skulle ha kunskap om vilka utbildningsvägar det fanns att göra omval till. Det handlade då om att få elever till försöken. Enligt gällande bestämmelser skall eleverna ges möjlighet till om- och nyval till grundskoleanknutna studievägar under maj månad.

Våren 1989, då förberedelserna för det andra beslutet om lokalisering av försöksverksamheten förbereddes på olika nivåer i skolväsendet, kunde alla berörda ha förordningstexten som ledstjärna för att tolka fullskaleförsöksbegreppet. Det var också först vid denna tidpunkt som ett fullskaleförsök i praktiken skulle kunna fastställas till att omfatta flertalet i försöket ingående linjer. I beredningsarbetet våren 1988 intog SÖ förhållningssättet att fullskaleförsök skulle innebära att det blev så god täckning som möjligt av ett visst utbildnings/arbetsmarknadsområde inom en region. Bakgrunden till graden av genomslag i SÖ:s lokaliseringsbeslut år 1988 av detta synsätt behandlas i det följande i avsnittet 9.4.3 och 1989 i avsnittet 10.4.3.

6 Tidsaspekten

6.1 Riksdagens beslut

Vid utgången av motionstiden avseende propositionen 1987/88:102 i riksdagen stod det klart att det inte före utskottsbehandlingen fanns underlag för ett majoritetsbeslut kring när eller om försöksverksamheten skulle starta och i så fall med hur många intagningsplatser. De resonerang i motionerna som avsåg om en försöksverksamhet borde startas eller inte är av relevans vid förklaring av resultaten av utvärderingen. Samma gäller platsantalet som dessutom kom att få viss betydelse för tidpunkter för SÖ:s lokaliserings- och dimensioneringsbeslut.

Det fanns i motionerna önskemål om

dels att försöksverksamheten skulle uppskjutas, (A)

dels att ingen försöksverksamhet skulle äga rum. (B)

Argument för A var:

För kort planeringstid. (c, fp)

Varken enskilda skolor, elever, företag och institutioner i näringslivet hade kunnat förbereda försöksverksamheten. (fp)

Yrkeslärarna hade inte fått fortbildning vad gällde de nya kursplanerna. (fp)

Handledare hade inte kunnat utbildas. (fp)

Frågan om elevernas status är inte löst. (fp)

Argument för B var:

Vikten av en yrkesutbildning med kvalitet understryks. (fp)

Försöksverksamheten är onödig. (c)

Reformen, med utvärdering av försöksverksamheten först 1991, kommer att ge effekter i form av bättre yrkesutbildning ca tio år efter det att förslagen presenterades av ÖGY-utredningen. (c)

Resultatet av försöksverksamheten, om den blir lyckosam, får praktisk effekt först under senare delen av 1990-talet. (m, fp, c)

Försöksverksamheten bör inte utgöra ett hinder för en omedelbar modernisering av hela yrkesutbildningen. (m, fp,c)

Alternativ till försöksverksamhet:

Regeringen bör återkomma med förslag till utbildning med början läsåret 1989/90 och då i full skala för de utbildningar, där kursplaner, fortbildning och övrig planering är fullgjord. (fp)

Ett nytt förslag med ett fullständigt genomförande av en reform avseende den gymnasiala yrkesutbildningen begärs. (c)

SÖ bör få resurser för att omgående påbörja en revision av den tvååriga yrkesutbildningen i hela dess bredd, så att alla ungdomar snarast får en förbättrad utbildning (m, fp, c). För att frigöra resurser för bl.a. SÖ:s kursplanearbete i denna del bör den i propositionen föreslagna försöksverksamheten ha begränsad omfattning.

I 1988 års budgetproposition (bil. 10 s. 145) framhölls bl.a. att genom försöksverksamheten kan det stora intresset från skolhuvudmän och olika branschområden att påbörja en modernisering av olika delar av yrkesutbildningen snabbt fångas upp och tillgodoses. Det fanns vid denna tid en otålig väntan från många håll på en proposition med anledning av förslagen (SOU 1986:2 och 3) från expertgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY). Till utbildningsdepartementet inkom under hösten 1987 framställningar från kommuner om att få starta treårig yrkesinriktad utbildning. I en gemensam skrivelse den 20 oktober 1987 till statsministern underströk ordförandena i LO, TCO och SAF vikten av att genomförandet av en förbättrad yrkesutbildning inte fördröjdes.

I propositionen 1987/88:102 (s. 11) framhöll föredraganden att flera av de "nu aktuella" förslagen har så omfattande konsekvenser att han inte "nu" var beredd att ta definitiv ställning till hur yrkesutbildningen borde utformas i framtiden. För att göra detta fordrades, enligt föredragandens mening, konkreta erfarenheter.

Utskottets ställningstagande blev (UbU 1987/88:31 s. 10) att en så omfattande reform som det här är fråga om bör föregås av en försöksverksamhet. Utskottet ställde sig därmed positiv till den i propositionen föreslagna försöksverksamheten och till att denna skulle inledas läsåret 1988/89. Det senare borde ske med hänsyn till de förväntningar om en förnyelse som fanns i vad gäller de yrkesinriktade studievägarna.

SÖ hade erhållit regeringens bemyndigande att bedriva försöksverksamhet med treåriga sammanhållna yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan inom ramen för 500 intagningsplatser 1987/88 och lika många 1988/89 (500-försöket). I sin anslagsframställning för budgetåret 1988/89 hemställde SÖ att dessa 500 platser utökades med ytterligare minst 500 platser. Denna försöksverksamhet hade inte sin utgångspunkt i ÖGY:s förslag.

I 1988 års budgetproposition preciserades inte närmare varför försöksverksamheten borde omfatta just 5 000 platser. I propositionen 1987/88: 102 (s. 13) framhöll emellertid föredraganden att han vid sina övervä-

ganden om omfattningen av försöksverksamheten hade strävat efter att göra den å ena sidan tillräckligt omfattande för att få ett säkert underlag för utvärderingen men å andra sidan inte så stor att utvärderingen blir en otymplig uppgift. Det förefaller också ha varit så att just 5 000 platser var vad finansdepartementet och utbildningsdepartementet vid sina överläggningar kom överens om. Utbildningsdepartementet hade planerat att propositionen om den treåriga yrkesutbildningen skulle komma hösten 1987 men just problem med finansieringen gjorde att den kom att dröja.

I den offentliga utfrågningen i utbildningsutskottet den 12 april 1988 framhöll dåvarande utbildningsministern (utbildningsutskottets utskrift 1988-04-18 s. 2) att det inte rådde några tvivel om att utbildningen skulle reformeras i samma riktning som ÖGY-utredningens förslag. Men det hade av ekonomiska skäl varit nödvändigt för regeringen att gå försiktigt fram. För att visa att man menade allvar hade emellertid ett förslag till försöksverksamhet i mycket stor omfattning lagts fram och till så stora kostnader att inte någon kan tvivla på det angelägna i denna reform. Det kommer aldrig, framhöll ministern, att bli någon återgång till den tvååriga utbildningen. Däremot kan det kanske komma att finnas frågor som "vi" inte beaktat och som behöver iakttas, trots det omfattande remissarbetet.

Vpk yrkade i en motion (1987/88:Ub6) att försöksverksamhetens omfattning borde ökas jämfört med vad som föreslagits i propositionen med hänsyn till det stora antalet intresseanmälningar som inkommit till SÖ. Mot denna bakgrund borde 1 000 platser utöver regeringens förslag tillföras försöksverksamheten. Att så skulle ske blev också utskottsmajoritetens slutgiltiga mening.

I fyra motioner (2 c, s och vpk) yrkades att Värmland skulle utses till försökslän med fullskaleförsök. I två motioner (c och s) yrkades att Gävleborgs län skulle få fullskaleförsök och en större tilldelning av intagningsplatser än vad SÖ preliminärt beslutat. Utskottet konstaterade att det med utgångspunkt i propositionen borde ankomma på SÖ att fatta dessa beslut.

SÖ kallades av majoriteten i utbildningsutskottet vid två tillfällen för att lämna upplysningar om var det – med hänsynstagande till yrkesnämnderna – fanns utrymme för att lägga ut ytterligare platser för att gynna fullskaleförsökstanken och samtidigt tillgodose önskemålet om fullskaleförsök i Värmland. SÖ lämnade därvid en tentativ fördelning av de tilltänkta ytterligare 1 000 platserna. I detta sammanhang blev utskottet också uppmärksammat på att det lägsta antal elever som enligt propositionen 1987/88:102 skulle krävas på en försökslinje vid undervisningens början skulle omöjliggöra utläggning av försök på mindre orter. Detta skulle komma att beröra bl.a. Värmland. Utskottet fick därigenom förutsättningar att ändra kravet på lägsta antal elever vid undervisningens början från föreslagna tolv till åtta elever. SÖ:s generaldirektör bad företrädarna för utskottet om att ställningstagandet om tillkommande platser skulle offentliggöras så att SÖ hade ett underlag för att fördela platserna. Så skedde också genom ett pressmeddelande från utbildningsutskottet den 14 april 1988.

Enligt en reservation av representanterna i utskottet för moderaterna borde utskottets yttrande till en del ha haft följande lydelse:

Utskottet finner att regeringens förslag till en treårig försöks- och utvecklingsperiod avseende gymnasieskolans yrkesinriktade studievägar presenterats vid en så sen tidpunkt att det inför kommande läsår inte ens är möjligt att hinna förbereda en försöksverksamhet på ett rimligt sätt.

Utskottet konstaterar att regeringens förslag försätter kommunerna i en omöjlig arbetssituation och – vilket är än värre – att de elever, som skall erbjudas möjlighet att delta i en förlängd utbildning, inte har kunnat få information innan de gjort sina val inför övergången till gymnasiet. Oklarheterna gäller bl.a. så väsentliga frågor som hur försöksutbildningen kommer att värderas i jämförelse med traditionellt bedriven tvåårig utbildning. Det är enligt utskottets uppfattning inte acceptabelt att eleverna ställs inför alternativ, om vilka de inte har all den information som de rimligen har rätt att kräva innan de träffar sina val.

Enligt representanterna för folkpartiet i utskottet borde lydelsen i utskottets yttrande till en del vara följande:

En försöksverksamhet enligt regeringsförslaget kan dock inte inledas redan läsåret 1988/89. Riskerna är stora att en reformering av yrkesutbildningen blir ett misslyckande då förberedelserna måste forceras

inom såväl näringslivet som de enskilda gymnasieskolorna. Eleverna har heller inte kunnat få tillräcklig information om utbildningens uppläggning och dess meritvärde. Flera frågor som kräver avtal mellan arbetsmarknadens parter är fortfarande olösta. Det allvarligaste är ändå att kompletta kursplaner saknas för flera områden.

Från centerpartiets representanter i utskottet anfördes i en reservation att en del av utskottets yttrande bort lyda enligt följande:

En total reform av yrkesutbildningen kommer dock att fördröjas genom den i propositionen föreslagna försöksverksamheten. En utvärdering av den första gruppen elever som har tre års utbildning kan i bästa fall slutföras hösten 1991, och ett förslag till genomförande kan komma tidigast våren 1992. Detta är enligt utskottets uppfattning inte acceptabelt.

Utskottet anser dessutom att den föreslagna försöksverksamheten är onödig. På många av de yrkesinriktade linjerna finns redan en betydande erfarenhet av arbetsplatsförlagd utbildning. En försöksverksamhet enligt regeringsförslaget med start läsåret 1988/89 hinner inte förberedas och kommer att medföra störningar av olika slag i skolans planering särskilt i vad gäller elevernas val till gymnasieskolan.

Sedan propositionen lades har dock förberedelserna för försöksverksamheten gått vidare. Skolor har planerat för den, och tusentals elever har förmått att välja om för att fylla de nya utbildningsplatserna. Om riksdagen nu, endast ett par månader före terminsstarten, skulle besluta att inhibera försöksverksamheten skulle detta skapa en allvarlig förvirring och stora problem för enskilda skolor och elever.

Detta innebär att regeringen, genom att först vänta ett år i onödan med att lägga fram förslag och därefter kräva ett forcerat genomförande, försatt riksdagen i en tvångssituation som inte är acceptabel. Utskottet anser regeringens handläggning av frågan värd stark kritik. Av hänsyn till berörda elever och skolor bör dock riksdagen nu godta att försöksverksamheten genomförs under det kommande läsåret.

Utskottet anser emellertid i enlighet med vad som anförts nyss att en reform som i sina huvudsakliga delar är baserad på förslagen i ÖGY-utredningen bör genomföras i full skala läsåret 1989/90.

I en annan reservation anfördes från centerpartiets sida bl.a. att en del av utskottets yttrande bort lyda "att det redan nu är angeläget att ge utbildningsanordnarna ett besked om en utökad försöksverksamhet under de kommande budgetåret".

Mot bakgrund av betänkligheterna mot en försöksverksamhet kan ett antal frågor av relevans för utvärderingen ställas:

- ★ Var informationen i olika avseenden som besluten på olika nivåer grundade sig på tillräcklig?
- ★ I den mån den inte var det – är det sannolikt att de erfarenheter som vinnas genom försöksverksamheten eljest hade kunnat erhållas?
- ★ Hade erforderlig information kunnat ges inför ett totalt genomförande vid en något senare tidpunkt?
- ★ Var förberedelserna på central, regional och lokal nivå – inom skolväsendet och arbetslivet – otillräckliga för ett försök?
- ★ Om de var otillräckliga – vilken betydelse kan detta anses ha haft för utfallet av försöket?
- ★ Var efterfrågan på reformering av yrkesutbildningen så stor att denna kan ha uppvägt brister i information och/eller förberedelser?
- ★ Kan försökets omfattning anses ha haft någon betydelse för en resursprioritering i kommunerna som kan gynna en total reformering av yrkesutbildningen?

6.2 Tidpunkter för viss information och vissa händelser av betydelse för dimensionerings- och lokaliseringsbesluten

6.2.1 Allmänt

Vid utfrågningen i utbildningsutskottet (utskottets utskrift 1988–04–18 s. 7) medgav dåvarande utbildningsministern att tiden att sätta i gång försöksverksamheten var kort. Han menade också att det skulle bli kaos om riksdagen avslag regeringens förslag om försöksverksamhet.

I det följande redovisas vissa tidpunkter för när viss information lämnades och vissa händelser inträffade. Härvid har eftersträövats att ta med sådana tidpunkter som påverkade förutsättningarna och villkoren för lokalisering och dimensionering samt för skolhuvudmännens förberedelser av försöksverksamheten. Uppräkningen avser att ge en översiktlig bild av här nämnda förutsättningar och villkor blev kända. En del av dessa tidpunkter återkommer i resonemangen i efterföljande avsnitt i olika sammanhang.

6.2.2 Inför 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut

Länsskolnämnderna och skolhuvudmännen, som under januari 1988 hade att ta fram underlag för SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering av försöksplatserna, hade vid sina ställningstaganden behövt ha information om i stort sett följande:

- Utbildningsvägar (vilka som skulle komma att finnas i försöksverksamheten),
- kursplaner (innehåll),
- platser för arbetsplatsförläggning av utbildning (om arbetsplatsernas beredskap att ställa upp med platser),
- utrustning (behov och kostnader),
- läromedel (behov, tillgång och kostnader) och
- ekonomiska frågor i övrigt (t.ex. statsbidrag).

Nedanstående kalendarium visar att en stor del av denna information saknades i januari 1988. Detta - utöver tidsbristen vid beredning och beslut - påverkade givetvis ställningstagandena på såväl länsnivån som hos skolhuvudmännen.

Eleverna behövde information om innebörden av försöksutbildningarna för att kunna ändra sina tidigare val till att avse dessa utbildningar. Denna kunde inte ges, av syö-funktionärerna eller skolledarna och lärarna, förrän det genom SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut stod klart vilka försöksutbildningar som skulle komma att finnas vid

den enskilda skolan. I vilken utsträckning eleverna ansåg sig få erforderlig information kan inte bedömas i detta sammanhang.

Kalendarium 1

7 oktober	Information från SÖ till länsskolnämnderna vid konferens om vilka kursplaner som skulle komma att bli klara för tillämpning i årskurs 1 budgetåret 1988/89.
9 november	Kommunfullmäktige i primärkommunerna hade att fastställa budgeten för budgetåret 1988 före november månads utgång.
10 november	1987-11-26. Länsskolinspektörerna informerades vid chefskonferens på SÖ om läget "i fråga om ÖGY-propositionen". 1987-12-03. SÖ fick informellt, genom regeringskansliets delning av 1988 års budgetproposition, kunskap om den tilltänkta försöksverksamheten med 5 000 platser. Begreppet fullskaleförsök fanns inte med i detta sammanhang.
18 januari	1988-01-11. Regeringens förslag om den tilltänkta försöksverksamheten med 5 000 platser offentliggjordes genom budgetpropositionen. 1988-01-11. SÖ tillskrev länsskolnämnderna och bad om underlag för dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten. 1988-01-25. Sista dag för länsskolnämnderna att inkomma till SÖ med framställningar om deltagande i försöksverksamheten.
19 januari	1989-02-01. Sista dag för elevernas ansökan till gymnasieskolan.
20 mars	1988-03-03. Regeringen beslutade om propositionen 1988/89:102 om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan. 1988-03-03. Regeringen utfärdade förordning (SÖ-FS 1988:47) med provisoriska föreskrifter om försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan. (Inget sägs i dessa föreskrifter om fullskaleförsök.) 1988-03-15. SÖ tillställde länsskolnämnder, landstingens utbildningsnämnder och skolstyrelser i vissa kommuner sitt beslut om lokalisering och dimensionering av försöksverksamhet omfattande 5 000 platser att gälla under förutsättning av riksdagens beslut i enlighet med förslagen i propositionen 1987/88:102. 1988, vecka 12. SÖ tillställde huvudmännen faktablad om färdiga kursplaner för försöksverksamhet med treåriga yrkeslinjer (bygg- och anläggningsteknisk linje, el-teleteknisk linje, fordons- och transportteknisk linje, industriell teknisk linje, naturbrukslinjen, omvårdnadslinjen, textil- och beklädnadsteknisk linje, vårdlinjen (omsorger om barn och ungdom), värme-, ventilations- och sanitetsteknisk linje.

1988-03-15. SÖ fastställde utrustningslistor avseende kompletterande utrustning (jämfört med motsvarande 2-åriga linje) för årskurs 1 av försökslinjer som skulle starta läsåret 1988/89. (Gällde följande linjer: bygg- och anläggningsteknisk, el-teleteknisk, fordons- och transportteknisk, handels, industriell teknisk, textil- och beklädnadsteknisk.)

April	1988-04-12. Utfrågning i utbildningsutskottet om treårig yrkesinriktad utbildning. 1988-04-14. Utbildningsutskottet meddelade genom ett pressmeddelande att försöksverksamheten budgetåret 1988/89 skulle utökas med 1 000 intagningsplatser jämfört med regeringens förslag om 5 000 och att det minsta antalet elever på en försökslinje vid undervisningens början skulle vara åtta i stället för i de provisoriska föreskrifterna 1988-03-03 angivna tolv. 1988-04-15. Den preliminära intagningen till gymnasieskolans studievägar skulle vara klar. 1988-04-21. SÖ meddelade med skrivelse till skolstyrelser/utbildningsnämnder och gymnasieskolor preliminär plan för fortbildning läsåret 1988/89 med anledning av försöksverksamheten. 1988-04-25. SÖ tillställde länskolnämnder, landstingens utbildningsnämnder och skolstyrelserna i vissa kommuner verkets tilläggsbeslut med anledning av pressmeddelandet om de tillförda 1 000 intagningsplatserna och minsta antal elever vid undervisningens början att gälla under förutsättning att riksdagen beslutade i enlighet med pressmeddelandet 1988-04-14. Beslutet innefattade också vissa omfördelningar som hade aktualiserats av skolhuvudmännen efter SÖ:s beslut 1988-03-25.
Maj	1988-05-05. SÖ meddelade med skrivelse till rektorer vid skolor, som skulle delta i försök, tid, plats och ämnen för introduktionsutbildningar avseende försöksverksamhet sommaren 1988. 1988-05-19. Beslut i utbildningsutskottet om betänkandet 1987/88:31 om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan (prop. 1987/88:102 delvis). Elevernars eventuella omval (i förhållande till de preliminära valen) i gymnasieskolan skall vara klara under maj månad.
Juni	1988-06-06. Riksdagen beslutade om försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan. 1988-06-09. Regeringen utfärdade förordning (SÖ-FS 1988:84) med föreskrifter om försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan. 1988-06-22. Regeringsbeslut om uppdrag till SÖ att utveckla kursplaner för gymnasieskolans yrkesinriktade linjer och att inrätta kursplanegrupper.

	1988-06-23. Förordningen om ändring i förordningen (1987:708) om statsbidrag till anskaffning av utrustning i gymnasieskolan utkom från trycket.
Augusti	1988-08-10. SÖ:s föreskrifter till förordningen (SFS 1987:708) om statsbidrag till anskaffning av utrustning i gymnasieskolan utkom från trycket.
September	1988-09-28. SÖ tillställde rektorer vid gymnasieskolor som deltog i försök information om planerad fortbildning i karaktärsämnet.
Oktober	1988-10-26. SÖ meddelade föreskrifter (SÖ-FS 1988:142) om bidrag läsåret 1988/89 till kostnader för handledarutbildning.
November	1988-11-30. SÖ meddelade föreskrifter (SÖ-FS 1988:155) för läsåret 1988/89 om bidrag till företag och institutioner.
December	1988-12-29 SÖ tillställde rektorer vid skolor med försök ytterligare information om tilltänkt fortbildning av ämnesfördjupningskaraktär varvid även nya fortbildningsbehov som uppkommit togs upp.

Kursplaner och normalutrustningslistor för de linjer som skulle omfattas av försöksverksamheten läsåret 1988/89 utkom, enligt uppgift från Utbildningsförlaget, av trycket och kom skolorna tillhanda enligt kalenderium 2 nedan. SÖ:s beslut om dessa kursplaner och utrustningslistor hade då i allmänhet tagits upp till tre månader tidigare.

<i>Linje</i>	<i>Från trycket</i>	<i>Till skolorna ca</i>
Naturbrukslinjen åk 1	1988-03-29	1989-04-05
Fordons- och transportteknisk linje åk 1	- " -	- " -
Fordons- och transportteknisk linje, tillägg till normalutrustningslista	- " -	- " -
Värme-, ventilations- och sanitetsteknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Omvårdnadslinje, åk 1-3	1988-03-30	1988-04-06
Treårig vårdlinje, gren för omsorger om barn och ungdom, åk 1	- " -	- " -
Textil- och beklädnadsteknisk linje åk 1	1988-04-05	1988-04-08
Textil- och beklädnadsteknisk linje, normalutrustning åk 1	- " -	- " -
Industriell teknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Normalutrustning för industriell teknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Bygg- och anläggningsteknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Normalutrustning för treårig bygg- och anläggningsteknisk linje	- " -	- " -
El-teleteknisk linje, åk 1-3	1988-04-15	1988-04-21
Treårig teknisk påbyggnadsutbildning - gren för elektronik - gren för maskin- och motorteknik - gren för byggnadsteknik - gren för VVS-teknik	1988-09-06	1988-09-12
Treårig industriell tekniklinje, gren för elmekaniker, normalutrustning	- " -	- " -
Handelslinjen, åk 1-3	1988-08-01	1988-08-05
Normalutrustning för handelslinjen	- " -	- " -

<i>Linje</i>	<i>Från trycket</i>	<i>Till skolorna ca</i>
El-teleteknisk linje, åk 1	1988-09-23	1988-09-28
Normalutrustning för treårig el-teleteknisk linje	- " -	- " -
Naturbrukslinje, åk 2 och 3	1989-01-24	1989-01-27
Vårdlinjen, gren för omsorger om barn och ungdom, åk 2	1989-01-27	1989-02-02

6.2.3 Inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut

Länsskolnämnderna och skolhuvudmännen hade i januari 1989 samma informationsbehov inför sina ställningstaganden för de försöksutbildningar som skulle tillkomma läsåret 1989/90 som var fallet vid motsvarande tid 1988 (se avsnittet 6.2.2). Elevernas informationsbehov var likaså detsamma. SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1989 avsåg såväl förläggning av försök till ytterligare orter som utökning på orter som redan påbörjat försök i årskurs 1 läsåret 1988/89 och lokalisering av nytillkomna försöksutbildningar. Detta innebar att informationsläget 1989 var bättre jämfört med 1988 i fråga om redan påbörjade försöksutbildningar. Nedanstående kalendarium 3 visar bl.a. att såväl tidspressen som informationsbristen, när det gällde nytillkomna försöksutbildningar, blev ungefär densamma 1989 som 1988.

Kalendarium 3

1988 Oktober	Information från SÖ till länsskolnämnderna vid konferens om vilka kursplaner som skulle komma att bli klara för tillämpning i årskurs 1 hösten 1989.
November	Kommunfullmäktige i primärkommunerna hade att fastställa budgeten för budgetåret 1989 före november månads utgång.
December	1987-12-08. SÖ fick informellt, genom delningen av budgetpropositionen, information om att försöksverksamheten läsåret 1989/90 av regeringen skulle föreslås omfatta 10 000 platser. 1988-12-08. Regeringen utfärdade förordning om ändring i förordningen (SÖ-FS 1988:84) om försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan 1988/89-1990/91. (Ändringen avsåg statsbidrag för arbetsplatsförlagd utbildning i årskurserna 1 och 2 överstigande tio procent.) 1988-12-21. SÖ tillskrev länsskolnämnderna med begäran om underlag för 1989 års lokaliseringsbeslut.
1989 Januari	1989-01-10. Regeringens förslag att försöksverksamheten skulle omfatta 10 000 platser blev offentligt genom budgetpropositionen. 1989-01-11. Svar i riksdagen på interpellation 1988/89:94 om försöksverksamhet med en förlängd gymnasial yrkesutbildning. 1989-01-26. Uppdrag från regeringen till SÖ angående fördelning av intagningsplatser till försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan läsåret 1989/90.
Februari	1989-02-01. Sista dag för ansökan till gymnasieskolans grundskoleanknutna studievägar. 1989-02-03. Sista dag för länsskolnämnderna att inkomma till SÖ med underlag för 1989 års fördelningsbeslut. 1989-02-21. Överenskommelse träffades mellan Sveriges Verkstadsförening och Svenska Metallindustriarbetareförbundet gällande försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade utbildningar i gymnasieskolan.
Mars	1988-03-13. SÖ beslutade under förutsättning av riksdagens beslut om utökad försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan läsåret 1989/90. 1989, vecka 12. SÖ tillställde skolhuvudmännen faktablad om nytillkomna kursplaner för treåriga yrkeslinjer (byggnadsplåt- och ventilationsteknisk linje, livsmedelsteknisk linje, måleriteknisk linje, processteknisk linje, restauranglinje och tråteknisk linje).
April	1988-04-15. Den preliminära intagningen till gymnasieskolans grundskoleanknutna studievägar skulle vara klar.

Maj	1989-05-02. Utbildningsutskottet beslutade om anslag till gymnasieskolor m.m. (1988/89:UbU 15). 1989-05-24. Riksdagen beslutade om utvidning av försöksverksamheten till att omfatta 10 000 intagningsplatser. Elevernas eventuella omval (i förhållande till de preliminära valen) i gymnasieskolan skall vara klara under majmånad.
Augusti	Slutet av augusti 1989. SÖ:s föreskrifter (SÖ-FS 1989:79) till förordningen (1987:708) om statsbidrag till anskaffning av utrustning i gymnasieskolan utkom av trycket.

Kursplaner och normalutrustningslistor för de linjer som skulle omfattas av försöksverksamheten läsåret 1989/90 utkom, enligt uppgift från Utbildningsförlaget, av trycket och kom skolorna tillhanda enligt kalendarium 4. SÖ:s beslut om dessa kursplaner och utrustningslistor hade då i allmänhet tagits upp till fem månader tidigare. Skolorna hade emellertid i en del fall fått kännedom om kursplanerna underhand genom att SÖ hade sänt ut en preliminärt godkänd version på remiss.

Kalendarium 4

<i>Linje</i>	<i>Från trycket</i>	<i>Till skolorna ca</i>
Bygg- och anläggningsteknisk linje, åk 2-3	1989-01-31	1989-02-06
Textil- och beklädnadsteknisk linje, åk 2	- " -	- " -
Restauranglinje, åk 1	1989-02-06	1989-02-10
Byggnadsplåt- och ventilationsteknisk linje, åk 1	1989-05-03	1989-05-08
Normalutrustning för ämnet byggnadsplåt	- " -	- " -
Livsmedelsteknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Normalutrustning för ämnet livsmedelsteknik	- " -	- " -
Måleriteknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Utrustning för ämnet måleriteknik	- " -	- " -
Träteknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Utrustning för ämnet träteknik	- " -	- " -
Processteknisk linje, åk 1	- " -	- " -
Normalutrustning för ämnet Industriell produktion på processteknisk linje	- " -	- " -
Fordons- och transportteknisk linje, åk 2-3	1989-05-26	1989-06-01
Vårdlinjen, gren för omsorger om barn och ungdom, åk 1-3	- " -	- " -
Omvårdnadslinjen, åk 3, gren för omsorger om psykiskt utvecklingsstörda	- " -	- " -
Värme-, ventilations- och sanitetsteknisk linje, åk 1-3	- " -	- " -
Normalutrustning för VVS-teknik och el-reglerteknik	- " -	- " -
Industriell teknisk linje, åk 1-3	1989-06-07	1989-06-12

<i>Linje</i>	<i>Från trycket</i>	<i>Till skolorna ca</i>
Normalutrustning för treårig industriell teknisk linje	– ” –	– ” –
El-teleteknisk linje, åk 2	1989-08-02	1989-08-07
Normalutrustning för ämnet el-teleteknik	– ” –	– ” –
Hantverkslinjen, åk 1	– ” –	– ” –
Normalutrustning för ämnet hantverksteknik	– ” –	– ” –

6.3 Vissa förutsättningar för och konsekvenser av rådande tidsramar

6.3.1 Vissa förutsättningar

I propositionen 1987/88:102 (s. 14) framhöll föredraganden att för det fortsatta kursplanearbetet borde kursplanegrupper inrättas. Genom beslut den 22 juni 1988 uppdrog regeringen åt SÖ att utveckla kursplaner för gymnasieskolans yrkesinriktade linjer och att inrätta kursplanegrupper enligt till beslutet fogade riktlinjer. Det hade sannolikt inte varit möjligt för regeringen att föreslå en försöksverksamhet med start läsåret 1988/89 om inte SÖ redan 1986 hade inlett ett kursplanearbete avseende treåriga yrkesinriktade studievägar. SÖ anordnade den 6 juni 1986 en rikskonferens med företrädare för branschorganisationerna. Vid denna konferens överenskoms om 16 kursplanegrupper, en för varje utbildningsområde i gymnasieskolan. Läroplansgrupperna började arbeta hösten 1986. Det sades att arbetet skulle göras i följande fyra faser.

1. Bedömning inom branschområdet av vilket kompetensbehov man hade för dem som skulle arbeta inom området på 1990-talet och i början av 2000-talet.
2. Bedömning av vilken del av detta kompetensbehov som skolan kunde ge och därvid med vilket innehåll.

3. När det var möjligt att se vad skolan kunde ge: bedömning av studievägsstruktur och av kursplaner.

4. Bedömning av konsekvenser, t.ex. i fråga om lärare, fortbildning, studie- och yrkesorientering, utrustning etc.

Som en följd härav kunde föredraganden i 1988 års budgetproposition (bil. 10 s. 145) konstatera att tim- och kursplaner för treåriga studievägar inför läsåret 1988/89 beräknades föreligga för sju linjer. Därutöver pågick kursplanearbete inom vissa områden.

SÖ:s generaldirektör gav sin syn på kursplanearbetet och försöksverksamheten i den offentliga utfrågningen i utbildningsutskottet den 12 april 1988. Han framhöll således (utbildningsutskottets utskrift 1988-04-18 s. 5) att "vi har av en tillfällighet kommit så långt med kursplanearbetet inom vissa områden att försöksverksamheten kan genomföras inom dessa. Hindret är att på andra områden kursplaner inte finns och inte heller kommer att vara färdiga till hösten. Om vi får signaler kan kursplanerna finnas till nästa höst. Naturligtvis anpassar vi vårt kursplanearbete efter dessa signaler."

Den omständigheten att SÖ hade föreslagit regeringen att besluta om de till verket framförda förslag om treårig yrkesinriktad utbildning, som kom att utgöra det s.k. 500-försöket, hade skapat en såväl mental, som, genom läroplansarbetet för detta försök, reell beredskap inom SÖ kring frågor som rörde 3-årig yrkesinriktad utbildning. Erfarenheter vanns också hos de skolhuvudmän och övriga som kom att beröras av denna försöksverksamhet.

I början av år 1988 gjordes avstämningar mellan tjänstemän inom utbildningsdepartementet och SÖ av när olika åtgärder på ömse håll behövde vara klara för att försöksverksamheten skulle kunna starta hösten 1988. Det förekom underhandsdiskussioner i anslutning till delningen av propositionen 1987/88:102 och om de förordningar regeringen avsåg att utfärda avseende försöksverksamheten. SÖ redovisade underhand för departementet läget i fråga om inkomna framställningar om

att få delta i försöksverksamheten och SÖ:s avsedda ställningstaganden till dessa.

Det hade inte varit självklart att det var SÖ som skulle komma att svara för dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten. Oavsett om regeringen eller SÖ skulle ta dessa beslut behövdes underlag från skolhuvudmännen. Med tanke på den tid som stod till förfogande för att få i gång försök gjordes inom departementet bedömningen att det var nödvändigt att denna beslutanderätt lades på SÖ.

En grundläggande förutsättning för att försöksverksamheten skulle kunna dimensioneras och lokaliseras med kort varsel var att skolhuvudmännen och parterna på arbetsmarknaden hade ett tillräckligt starkt intresse härav. Som nämnts hade huvudmännens och vissa av parternas starka önskemål om en reformering av yrkesutbildningen kunnat noteras på olika sätt inom regeringskansliet. Utöver vad som redan sagts härom kan noteras att såväl parternas inställning i ÖGY-utredningen som de synpunkter som anfördes vid remissen på utredningens förslag gav utbildningsdepartementet anledning att tro att alla berörda skulle ställa sig positiva. Utbildningsdepartementet hade också inför propositionen 1987/88:102 träffat för information och avkänning med de båda kommunförbunden, LO, TCO, SACO/SR och Småföretagens riksorganisation. Det fanns vid dessa träffar missnöje med takten att få fram propositionen med anledning av ÖGY:s förslag.

Som kommer att framgå i det följande visade det sig också såväl att efterfrågan på att få delta i försöksverksamheten kom att bli stor, som att yrkesnämnderna med företrädare för branschorganisationerna i allmänhet kom att engagera sig mycket aktivt.

En viktig förberedelse för att försöksverksamheten skulle kunna bedrivas med utgångspunkt i de nya kursplanerna hösten 1988 var den fortbildning, i form av introduktionskurser, som SÖ anordnade sommaren 1988. Denna avsåg kursplanernas mål och innehåll, undervisningens organisation och behovet av ämnesfortbildning. I dessa introduktionskurser deltog ca 600 lärare (inkl. ett antal skollärare). Alla som sökt till utbildningen togs emot. Antalet lärare som deltog svarade mot ca 6 000

elever. Dessa introduktionskurser följdes under läsåret 1988/89 av ett stort antal ämnesfördjupningskurser. Även sommaren 1989 anordnade SÖ introduktionskurser. Liksom 1988 omfattade dessa tre dagar och var i första hand avsedda för lärare i karaktärsämnena, som skulle undervisa i årskurs 1-klasser i försöksverksamheten.

6.3.2 Konsekvenser för SÖ:s del

Även om SÖ hade hunnit skaffa sig en viss beredskap för snabba insatser kunde inget göras utåt förrän innehållet i budgetpropositionen blev officiellt den 11 januari 1988. Enligt gängse bestämmelser i gymnasieförordningen (SFS 1987:743 med senare ändringar, §§ 11, 12 och 18) skall SÖ fördela årselevplatserna i gymnasieskolan mellan länen i form av länsramar. Sedan ankommer det på länskolnämnden att tilldela elevplatser ur länsramarna och att för varje kommun eller landstingskommun bestämma vilken eller vilka studievägar som kommunen eller landstingskommunen får anordna från och med årskurs 1 eller motsvarande. Länskolnämnden bestämmer också hur många intagningsplatser, uttryckt i antal klasser, som varje huvudman får inrätta för varje studieväg. Endast i de fall en kommun eller en landstingskommun hos länskolnämnden ansöker om tilldelning av intagningsplatser på lågfrekventa studievägar skall länskolnämnden med eget yttrande överlämna ärendet till SÖ för beslut.

För SÖ:s och länskolnämndernas del kom i princip samma rutiner att behöva tillämpas vid lokalisering och dimensionering av försöksverksamheten som i fråga om lågfrekventa studievägar. Härutöver hade SÖ att samråda med yrkesnämnderna före beslut. Detta innebar bl.a. att den personal vid SÖ som eljest arbetar med organisatoriska frågor och dimensioneringsfrågor inte var dimensionerad för att klara den arbetsinsats som krävdes. Inom verket prioriterades emellertid tio handläggare våren 1988 och åtta våren 1989 för att delta i beredningsarbetet. Flerparten av dessa hade ingen erfarenhet av att handlägga lokaliserings- eller dimensioneringsärenden. De kunde emellertid ha erfarenhet på annat sätt av organisatoriska frågor, t.ex. genom att vara skolledare. Detta fick emellertid till följd att alla sakliga bedömningar kom att koncen-

teras till ansvarig chefsnivå i organisationen. Tidspressen medförde båda åren att avstämningar annat än på ett mer övergripande plan inte blev möjliga i en vidare krets på chefsnivån. När samråden med yrkesnämnderna var klara och alla avvägningar gjorts på den ansvariga avdelningen fanns egentligen inget handlingsutrymme kvar. Besluten togs båda åren av generaldirektören.

På handläggarnivån försvårades arbetet 1988 av att det var oklart om platserna i det s.k. 500-försöket skulle räknas in i de 6 000 platserna eller inte. Inget fanns skrivet om detta. Denna fråga avgjordes emellertid genom underhandskontakter mellan SÖ och tjänstemän på utbildningsdepartementet. Ställningstagandet blev att de 500 platserna med hänsyn till att 500-försöket reglerades genom en särskild förordning inte i alla avseenden skulle räknas in i de 6 000 platserna.

Den omständigheten att utbildningsutskottet 1988 ändrade lägsta antal elever vid undervisningens start från tolv till åtta elever medförde att SÖ i ett sent skede måste gå igenom alla handlingar en gång separat för att kunna lägga ut halvklasser i det dimensionerings- och lokaliseringsbeslut som avsåg de av utskottet tillförda 1 000 platserna.

Våren 1989 fördröjdes de sakliga genomgångarna med yrkesnämnderna av att avtalet mellan Verkstadsföreningen och Metallindustriarbetareförbundet dröjde. SÖ sökte på flera sätt påskynda att detta avtal skulle bli klart. I sin skrivelse den 21 december 1988 till länsskolnämnderna skrev SÖ att "SÖ kommer emellertid att besluta om fortsatt försöksverksamhet resp. ny försöksverksamhet för läsåret 1989/90 endast för de försökslinjer för vilka arbetsmarknadens parter senast den 1 februari träffade de avtal om den arbetsplatsförlagda utbildningen, som de finner nödvändiga". Denna formulering var, enligt SÖ, avstämd med dåvarande utbildningsministern, som för sin del i ett interpellationssvar i riksdagen den 10 november 1988 hade framhållit bl.a. att om avtal skulle låta vänta på sig skulle han föreslå regeringen att omfördela utlagda platser för försöksverksamheten till andra yrkesutbildningssektorer. I ett senare interpellationssvar, den 11 januari 1989 (riksdagsprot. 1988/89 nr 49), framhöll dåvarande utbildningsministern att han erfarit att vissa kommuner redan beslutat att stoppa intagningen till berörda för-

söksutbildningar såvida inte frågan om avtal mellan parterna var löst senast den 1 februari 1989. Han framhöll vidare bl.a. att han avsåg att föreslå regeringen att uppdra åt SÖ att tilldela intagningsplatser till försöksutbildningarna endast inom sådana områden där parterna är överens. SÖ erhöll ett sådant uppdrag genom regeringsbeslut den 26 januari 1989. Där föreskrivs att intagningsplatser endast får fördelas till sådana försöksutbildningar som rör arbetsmarknadssektorer för vilka gäller att arbetsmarknadens parter är ense om de villkor som skall gälla för den arbetsplatsförlagda utbildningen. Vid utfrågningen i utbildningsutskottet den 12 april 1988 framhöll dåvarande utbildningsministern (utskottets utskrift 1988-04-18 s. 10) att "vi" måste i alla fall ha en bestämd avsiktsförklaring från parternas sida att de vill ha "denna verksamhet".

6.3.3 Konsekvenser för länsskolnämndernas del

De insatser och bedömningar av dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten, som länsskolnämnderna hade att göra, kom såväl 1988 som 1989 att behöva ske under mycket stor tidspress. 1988 förflöt endast fjorton dagar från den dag SÖ:s skrivelse till länsskolnämnderna med begäran om underlag är daterad till sista dag för nämnderna att komma in till SÖ med detta underlag. Under denna tid skulle nämnderna hinna med såväl att få in erforderligt underlag från huvudmännen som eget beredningsarbete och ställningstaganden. Denna process underlättades givetvis i de fall huvudmän redan på ett tidigare stadium hade inkommit till regeringen med anhängan att få påbörja treårig yrkesutbildning i gymnasieskolan. I vissa fall hade också underhandsdiskussioner, bl.a. på grundval av dessa ansökningar, skett mellan SÖ och nämnderna.

1989 fick nämnderna, i dagar räknat, något längre tid på sig för att leverera underlag till SÖ. Verkets begäran om underlag är daterad den 21 december 1988. Nämndernas underlag skulle vara SÖ till handa senast den 3 februari 1989.

Hur den tid som stod till förfogande kom att påverka berednings- och beslutsprocessen vid nämnderna 1988 och 1989 behandlas i det följande i avsnitten 9.3.1 resp. 10.3.1.

6.3.4 Konsekvenser för skolhuvudmännens del

Skolhuvudmännen hade inför sina ansökningar om deltagande i försöksverksamheten läsåret 1988/89 rimligen små möjligheter att göra reella bedömningar av vilka konsekvenser – ekonomiska och andra – som ett deltagande i försöksverksamheten skulle komma att innebära. Med tanke på att de vid tidpunkten för ansökan inte hade tillgång till t.ex. kursplaner för de tilltänkta treåriga yrkesutbildningarna eller statsbidragsvillkor, vare sig i fråga om utrustning eller i övrigt kunde de svårigen bedöma vilka krav som skulle komma att ställas t.ex. på ytterligare medel, på kompletterande utrustning, lokaler, lärarkompetens eller fortbildning. De visste inte heller hur omfattande arbetsplatsförläggningen av utbildningen skulle komma att bli. Med tanke på att de fick kännedom om den tilltänkta försöksverksamheten först när 1988 års budgetproposition blev offentlig hade de inte heller haft faktiska möjligheter att beräkna erforderliga medel i den kommunala budgeten. Detta då budgeten för 1988 enligt gällande bestämmelser skulle fastställas av fullmäktige före utgången av november månad året innan.

Vilken betydelse den knappa tidsmarginalen 1988 fick för och i samband med skolhuvudmännens intresseanmälningar belyses fortsättningsvis här på det sätt som det omnämnts från länskolnämndernas sida. Detta innebär att vad som framhålls får ses som *exempel*.

I kommunerna i Västernorrlands län fanns det, inför den försöksverksamhet som erbjöds, en viss *beredskap* som en följd av tidigare fortlöpande information om ÖGY. I Västerbottens län hade förberedelsearbete pågått under 1987 och tack vare detta gick det att i samarbete mellan länskolnämnden och kommuner få fram ett underlag i fråga om önskad försöksverksamhet. I Gotlands län hade det funnits en viss *beredskap* under flera år. Bland kommunerna i Hallands län var beredskapen våren 1988 att ta emot försöksverksamhet mindre god. Tidpunkten för

slutligt besked om tilldelning av klasser för försök blev så sen att en klass fick återlämnas. Detta berodde på att kommunerna och läns skolnämnden var dåligt informerade om vilka områden som skulle prioriteras för försök.

Några läns skolnämnder illustrerar skolhuvudmännens *reaktioner* i anslutning till erbjudandet om försöksverksamheten. Skolhuvudmännen i Norrbottens län togs på sängen av förslaget om försöksverksamheten i 1988 års budgetproposition. I Gotlands kommun, där det funnits en beredskap, hade, när besluten om reformering av gymnasieskolan dröjde och beskedet från SÖ blev tveksamma, prioriteringar gjorts till andra områden. När erbjudandet om försöksverksamheten kom fanns inte beredskapen i kommunen. Kommunerna i Stockholms län var mycket irriterade över den korta planeringstiden inför första försöksåret. I Älvsborgs län kom resultatet av utskottsbehandlingen av försöksverksamheten överrumplande för andra än en liten grupp kommunala tjänstemän och politiker.

Kraven på snabba ställningstaganden kom att påverka skolhuvudmännens *intresse* på lite olika sätt. I Örebro län avstod en del kommuner att anmäla önskemål för deltagande, eftersom en sådan kräver en längre planeringsperiod än vad som då fanns tillgänglig. Bland skolhuvudmännen i Uppsala län var intresset för försöksverksamheten utomordentligt stort. Tiden till trots var alla kommuner utom en intresserade av att delta i försöket. I Gotlands kommun tog man nya tag och tillsatte i augusti 1988 en arbetsgrupp för utredning, planering och introduktion av försök med inriktningen "planering i fall vi får vara med".

Flera läns skolnämnder (t.ex. läns skolnämnden i Norrbottens län) vittnar om att *intresseanmälningarna* i vissa fall hade just *karaktären* av anmälan av intresse och detta för en försöksverksamhet vars konkreta detaljer man saknade kunskaper om.

När det gäller *förberedelse och förankring av intresseanmälningarna* är det av intresse att se bl.a. på i vilken utsträckning dessa kunde beslutas i vederbörande politiska organ. I Södermanlands län hade ingen skolhuvudman möjlighet att ta beslut om deltagande i försöksverksamheten i

skolstyrelsen i plenum. Samma gällde i flera fall för skolhuvudmännen, i detta fall skolstyrelserna och utbildningsnämnden, i Jönköpings län. I Västerbottens län baserade sig länsskolnämndens underlag på telefonöverläggningar och besked från kommunerna, vilka i efterhand inkom med skriftligt underlag. I Blekinge län blev beredningen i kommunerna högst informell. Skolchefer, rektorer och några lärare tog erforderliga kommunala beslut. Skolstyrelsen konfirmerade i efterhand. Medel för utrustning och lokaler anslogs likaså i efterhand av fullmäktige. I Älvsborgs län hann någon huvudman inte förankra sina förslag hos organisationer och företag på rätt sätt.

Enligt Svenska kommunförbundet blev det ett vanligt förfaringssätt i kommunerna efter 1988 års intresseanmälningar att kommunstyrelsen i efterhand tog ställning till ekonomiska frågor avseende försöksverksamheten. Det behov av medel till gymnasieskolan, som således aktualiserade vid olaga tid, har kommit att leda till att kommunstyrelsen, på ett annat sätt än tidigare, engagerats i gymnasieskolefrågor.

Enligt länsskolnämnden i Norrbottens län kunde beredning och beslut i januari 1989 hanteras på ett mera normalt och önskvärt sätt. Även om tidsutrymmet och beredskapen var bättre måste emellertid de formella besluten från skolstyrelserna i Västerbottens län även detta år i många fall komma först i efterhand. Beredskapen var nu också bättre bland skolhuvudmännen. För att förbereda en ny tilldelning av intagningsplatser för försök gick länsskolnämnden i Örebro län den 28 september 1988 ut till kommunerna med information och anmodan att inkomma med önskemål om deltagande i försöksverksamhet samt med uppgifter om förutsättningar för att starta sådan vad gällde "lokaler, utrustning m.m.". Det fanns andra varianter på detta tema. Således redovisar länsskolnämnden i Jönköpings län att många önskemål om deltagande i försöksverksamhet avseende de tio försökslinjer som startade läsåret 1988/89 kom in i huvudmännens organisationsförslag i juni 1988. För de sex nya linjer som skulle tillkomma var emellertid, enligt nämnden, problemen desamma som inför läsåret 1988/89.

Aspekter näraliggande dem som redovisats här återfinns i det följande i avsnitten 7.1.4, 8.2.3 och 9.2.

6.3.5 Konsekvenser för yrkesnämndernas (motsvarande) del

De yrkesnämnder (motsvarande) som inbjöds av SÖ till överläggningar för samråd kring 1988 och/eller 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut har tillfrågats hur den tid som stod till förfogande för SÖ:s beredningsarbete inför nämnda beslut påverkade yrkesnämndernas handlande. Svaren på denna fråga ger följande bild.

Sex yrkesnämnder redovisar inga olägenheter med den tid som stod till förfogande för SÖ:s beredningsarbete inför dimensionerings- och lokaliseringsbesluten eller hur dessa hanterades genom extra insatser. Landstingsförbundet och två yrkesnämnder upplevde att erforderliga kontakter med landsting, yrkesråd etc. inte hanns med. Kommunala Yrkesnämnden och ytterligare en yrkesnämnd fann beredningstiden alldeles för kort. Sex yrkesnämnder kunde inte genomföra sitt beredningsarbete på önskvärt sätt. En konstaterar att bättre framförhållning hade gett bättre beslutsunderlag. En framhåller att samarbetet med SÖ, den knappa tiden till trots, fungerade utmärkt. Tre yrkesnämnder vill för sin del understryka det olyckliga i att starta försök under stor tidspress och med väsentliga frågor oreglerade. En yrkesnämnd, slutligen, ifrågasätter om en försöksverksamhet tillkommen under så exceptionella förhållanden som de som rådde 1988 kan läggas till grund för utvärdering och för reformering av gymnasieskolan.

6.3.6 Konsekvenser för eleverna

ett viktigt motiv för SÖ att välja den tidsplan man gjorde för sin beredning och sina beslut av dimensioneringen och lokaliseringen av försöksverksamheten, såväl 1988 som 1989, var att eleverna skulle hinna få information inför sina omval. Hur situationen kom att bli för eleverna har inte specialstuderats i förevarande sammanhang. Nedanstående bör därför ses som ett antal iakttagares bedömningar.

Några länsskolnämnder vittnar om hur situationen kom att bli för eleverna. Länsskolnämnden i Västernorrlands län framhåller att effekterna av de snäva tidsramarna drabbade framför allt skolans syo-arbete och de elever som skulle söka till gymnasieskolan. Länsskolnämnden i Skaraborgs län menar att den omständigheten att informationen blev otillförlitlig, som en följd av tidsutdräkten med riksdagens behandling av antalet intagningsplatser för försöksverksamheten, påverkade syo-informationen negativt. Eleverna borde, enligt nämnden i Hallands län, ha haft information i november–december 1987 för att kunna göra sina ansökningar i januari 1988. Tiden för information om nya utbildningar till eleverna i årskurs 9 blev, enligt länsskolnämnden i Värmlands län, alltför kort.

Enligt länsskolnämnden i Blekinge län fick eleverna välja om till utbildningar som endast kortfattat kunde beskrivas och i vissa fall blev valen klara först veckorna före vårterminens slut. Det har också framhållits att de elever som skulle välja om till de utbildningar som lokaliserades genom SÖ:s beslut den 25 april 1988, med anledning av att utbildningsutskottet tillfört försöksverksamheten 1 000 intagningsplatser m.m., av tidsskäl, kom i ett särskilt svårt läge. Länsskolnämnden i Blekinge län ger följande exempel på hur situationen kunde te sig för eleverna: "Inför läsåret 1989/90 var problemet mindre i Blekinge. En handfull sökande till Ve i Karlskrona fick besked om att de i realiteten sökt IN och ett 70-tal sökande till VdHs i Karlshamn fick veta att deras ansökningar hänförts till OM. Det senare ledde till att ett antal vuxenelever hoppade av, de kunde tänka sig att gå två år, men inte tre, i gymnasieskolan. Detta problem löstes genom att en ettårig komvuxkurs inrättades."

Enligt företrädare för skolöverstyrelsen förekom det 1988 att man i kommunerna lät eleverna söka såväl till ordinarie tvååriga studievägar som till de treåriga försöksutbildningar som kommunen önskat. Detta kan ha varit en praktisk fördel för eleverna.

Länsskolnämnden i Jämtlands län sammanfattar för sin del situationen så att "det var synd om både skolor och elever".

7 Tillgänglig information vid beslut om start av försöksverksamheten 1988 (*bilaga 5*)

7.1 I avseenden som omfattas av direktiven för utvärderingen (*bilaga 5*)

7.1.1 Allmänt

Huvudpunkterna i direktiven för utvärderingen av försöksverksamheten har åskådliggjorts i det föregående i avsnitt 1. Som framgår i nämnda avsnitt avser utvärderingen ytterst erfarenheterna av att i ökad utsträckning använda arbetslivet som resurs för yrkesutbildning. I det följande görs en översiktlig genomgång av i vilken utsträckning information fanns tillgänglig vid beslut och ställningstaganden på olika nivåer i avseenden som utvärderingen skall omfatta.

7.1.2 På riksnivån inför beslut (*bilaga 5*)

Den information som riksdagens och regeringens första beslut om försöksverksamheten kunde grundas på, vad gäller de frågor som omfattas av direktiven för utvärderingen, avsåg, på det sätt dessa kom till uttryck i officiellt tryck som motiv eller underlag för beslut eller vid den offentliga utfrågningen i utbildningsutskottet, i stort följande.

Det fanns genom vad som framkommit i ÖGY:s betänkanden, i remissvar avseende dessa, av utbildningsdepartementet ombesörjd analys och allmänna erfarenheter, en betydande tilltro till att arbetslivet skulle ställa upp med platser för arbetsplatsförlagd utbildning, även om de lokala förutsättningarna kunde variera över landet. Ingen torde kunna ha haft någon säker uppfattning om hur förlängningen av den yrkesinriktade utbildningen till tre år skulle påverka rekryteringen av elever. Bedömningen gjordes att det var uteslutet att den treåriga utbildningen inte skulle vara överlägsen den tvååriga. Det fanns på grundval av erfarenheter från olika håll en klar uppfattning om att utbildningsinsatser behövdes på "handledarområdet". När det gäller samarbetet mellan arbetslivet och skolan stod det, med ledning av ÖGY:s arbete, remissvar och allmänna erfarenheter klart att detta behövde förbättras; något som gällde inte minst yrkesråden. Redan vid tidpunkten för besluten om försöksverksamheten fanns, enligt uppgift från LO, utbildningsavtal som täckte de allra flesta av "dagens" gymnasieutbildningar med yrkesutbildning. Inför nämnda beslut var kunskapen bättre om vilka kostnader denna skulle medföra för staten än om vilka de ekonomiska konsekvenserna skulle bli för skolhuvudmännen och arbetslivet.

7.1.3 På länsnivå inför ställningstaganden och initialt (bilaga 5)

Länsskolnämndernas uppgift inför SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1988 var att, efter slutligt samråd med skolhuvudmännen och med beaktande av vad som anfördes i 1988 års budgetproposition, till SÖ inge en samlad framställning om länets deltagande i försöksverksamheten. Detta innebar bl.a. att länsskolnämnderna var den första instansen som skulle värdera och väga samman önskemål om och syn på deltagande i försöksverksamheten.

Mot denna bakgrund bedöms här den allmänna information som nämnderna hade bilda en viktig förutsättning för de ställningstaganden som nämnderna kom att göra. Dessa ställningstaganden kom att utgöra det utbud av potentiella försöksorter som SÖ valde bland. De stipulerade

därmed viktiga ingångsvärden för de aspekter som i detta sammanhang primärt skall utvärderas.

Den information som länsskolnämnderna hade om försöksverksamheten vid sina ställningstaganden kom, utöver den som givits genom ÖGY i första hand från SÖ via skrift, konferenser, underhandskontakter och delaktighet t.ex. i kursplanarbetet. I vissa fall tillmäter nämnderna den information som gavs av Svenska kommunförbundet, branschorganisationerna eller de fackliga organisationerna väsentlig betydelse. Informationen om vad som skulle gälla för försöksverksamheten i fråga om främst kursplaner, utrustning, lokaler, läromedel och ekonomiska villkor kom för sent och var ofta osäker. Den var emellertid i allmänhet tillfredsställande, när den väl kom. Detta osäkra och otillfredsställande informationsläge hänförs främst till beslutsprocessen hos riksdag och regering och till att kursplanarbetet genomfördes successivt. SÖ bedömdes ha fått en omöjlig uppgift. Bristande information om vilken lärarkompetens som skulle gälla och om hur de definitiva kursplanerna skulle se ut medförde att vissa länsskolnämnder initialt gjorde bedömningen att det inte fanns underlag för diskussioner med arbetslivet om arbetslivsanknytningen. Dessutom förekom det att planeringen kring denna anknytning låg nere en tid som en följd av "konflikten" mellan Verkstadsföreningen och Metallindustriarbetareförbundet. Oklarhet kring varaktigheten av försöksverksamheten skapade också osäkerhet.

7.1.4 Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar och initialt (*bilaga 5*)

Skolhuvudmännen hade att anmäla sitt intresse till länsskolnämnderna om att delta i försöksverksamheten. Det är av intresse vilken information dessa anmälningar totalt sett kunde grunda sig på. Den bild härav, som ges i det följande, baseras på uppgifter som lämnats av länsskolnämnderna och yrkesnämnderna. Beskrivningen avser inte samtliga län men bör ändå kunna ge en antydning om den faktiska informationsnivån hos skolhuvudmännen.

Skolhuvudmännen hade en allmän information om den reformering av gymnasieskolan som försöksverksamheten representerar bl.a. genom att flertalet länsskolnämnder hade initierat diskussioner i länet under 1986 och/eller 1987 bl.a. vid skolledar- och skolchefskonferenser om ÖGY:s betänkanden. Gymnasieskolor med utbildning inom områdena jord, skog, trädgård, handel och med elmekanikerutbildning samt el-teleutbildning – samt yrkesråd med ansvar för dessa områden – hade fått information om treårig yrkesinriktad utbildning redan före den tidpunkt då skolhuvudmännen första gången hade att göra intresseanmälningar för försök också från respektive centrala yrkesnämnd. Svenska kommunförbundet genomförde tio informationskonferenser, som vände sig till samtliga inom kommunerna som skulle kunna komma att bli berörda av försöksverksamheten samt till länsskolnämnderna omedelbart efter det att propositionen 1987/88:102 blev offentlig. Vid dessa konferenser, som täckte hela riket, var för försöksverksamheten ansvariga såväl från utbildningsdepartementet som från LO och SAF centralt representerade. Denna information kom, trots att den var maximalt tidig, emellertid för sent för att tillföra information inför skolhuvudmännens första intresseanmälningar.

Exemplifieringar från länsskolnämnderna antyder att skolhuvudmännens information i fråga om vad som skulle gälla för försöksverksamheten i olika avseenden var klart otillfredsställande, när de hade att göra sina "intresseanmälningar". Man köpte "grisen i säcken". Skolorna fick planera i blindo. Det förekom att skolhuvudmännen vid sina intresseanmälningar inte hann göra ordentliga kostnadsanalyser. Informationen om statsbidrag och ekonomiska villkor kom så sent att det förekom att utrustning inte kunde beställas så att den var på plats vid skolstarten 1988. Denna bild verifierar således i stort SÖ:s syn på förutsättningarna för försöksverksamheten (avsnittet 9.2.1).

7.1.5 Yrkesnämnderna (motsvarande) vid ställningstaganden (bilaga 5)

Yrkesnämnderna har tillfrågats vad parterna i yrkesnämnden, vid överläggningarna med SÖ inför 1988 resp. 1989 års dimensionerings-

och lokaliseringsbeslut, *erfarenhetsmässigt visste* – när det gäller de branscher som omfattas av yrkesnämndens verksamhet – om förhållandena i de avseenden som tas upp i direktiven för utvärderingen av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. De yrkesnämnder (motsvarande) som har uppfattat frågan på avsett sätt har givit följande bild härvidlag.

Några yrkesnämnder hade vid dimensionerings- och lokaliseringsbesluten 1988 och 1989 för lite erfarenheter av förläggning av utbildning till företag inom branschen för att kunna bedöma förutsättningarna för arbetsplatsförläggning. Två yrkesnämnder visste erfarenhetsmässigt att detta skulle bli svårt inom respektive bransch. Detta gäller VVS- och elbranscherna.

Parterna i yrkesnämnderna erfarenheter av *hur konjunkturläget påverkar tillgången på platser för arbetsplatsförläggning av utbildning* varierar från att läget i detta avseende inte nämnvärt påverkar tillgången på platser t.ex. till att det vid en högkonjunktur inte finns tid att avsätta produktionsresurser för företagsförlagd utbildning. Den förstnämnda ståndpunkten har sin grund i att tillgången på platser vid företag som har ett långsiktigt engagemang i fråga om arbetsplatsförläggning inte påverkas nämnvärt av konjunkturläget.

I fråga om *hur ortens storlek påverkar platstillgången* redovisas erfarenheterna att tillgången kan vara bättre på större orter än i mindre och att intresset kan vara större i större företag än i mindre. *Näringslivsstrukturen* har givetvis betydelse i det avseendet att det är betydelsefullt om det finns arbetsplatser med rätt inriktning och intresse eller inte. För jordbrukets del bedöms strukturutvecklingen få stor betydelse för tillgången till utbildningsplatser i arbetslivet.

Tre yrkesnämnder som uttalar sig om *effekten av förlängd utbildningen på rekryteringen av elever* har olika erfarenheter i detta avseende. För en bransch är effekten svårbedömd, för en annan har förläggning av utbildningstiden inte medfört rekryteringsproblem. En tredje menar att det kan bli vissa svårigheter att nå skoltrötta elever.

Yrkesnämndernas erfarenheter i fråga om *möjligheterna att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha högt ställda krav på kvalitet* är för en yrkesnämnd att stora delar av utbildningen kan arbetsplatsförläggas inom branschen och för en annan att detta inte kan ske till någon del. Enligt en yrkesnämnd skulle kravet på hög kvalitet komma att infrias om skolan respektive arbetslivet, utan att procenttal för arbetsplatsförläggningen stipulerades, får ta hand om den del av utbildningen som de är bäst skickade för. Yrkesnämndernas erfarenheter när det gäller *om arbetsplatserna ställer upp med utbildade handledare* varierar från att så sker till att inga säkra erfarenheter finns och till att utbildade handledare inte kommer att finnas inom överskådlig tid. När det gäller i vilken utsträckning de *avtal*, som behövs, träffats dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare, dels mellan arbetsgivare och arbetstagare samt i fråga om erfarenhetsmässig kunskap om *kostnader* för arbetsplatsförläggning av utbildning för staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna ger yrkesnämnderna sin syn eller redovisar de sina erfarenheter med avseende på försöksverksamheten.

7.1.6 Arbetslivet (bilaga 5)

Som nämnts i det föregående i avsnittet 7.1.4 gick parterna i en del branscher ut med information om ÖGY:s betänkanden och skeendet därefter till de lokala yrkesråden (gällde träindustrin, elfacket, handeln, jord, skog, trädgård och vattenbruk).

Parterna i de allra flesta yrkesnämnderna (motsvarande), som lämnat upplysning i frågan, lämnade information om treårig yrkesinriktad utbildning till sina medlemmar eller företrädare för dessa; från den tidpunkt då ÖGY:s förslag presenterades fram till tiden för överläggningarna med SÖ om dimensionerings- och lokaliseringsbesluten eller strax därefter. Detta skedde dels genom att information gavs till yrkesråden, dels genom konferenser, dels genom olika former av skriftlig information.

7.2 I fråga om planeringsläget i gymnasieskolan (bilaga 5)

7.2.1 På riksnivån inför beslut (bilaga 5)

Riksdagen var vid sitt beslut om försöksverksamheten i juni 1988 i det fördelaktiga läget att det redan inför beslutet stod klart att det fanns en efterfrågan på att få delta i verksamheten som vida översteg det tilltänkta antalet platser. Marknaden var således skapad innan utbudet till handahölls. Föredraganden kunde konstatera i propositionen 1987/88:102 (s. 14) att han hade erfarit att SÖ, på grundval av ett stort antal framställningar som inkommit från skolhuvudmän efter hans anmälan om försöksverksamheten i budgetpropositionen, hade utarbetat ett förslag till lokalisering av försöksverksamheten.

Dåvarande utbildningsministern framhöll vid den offentliga utfrågningen i utbildningsutskottet den 12 april 1988 (utskottets utskrift av utfrågningen 1988-04-18 s. 8) att det inte fanns någon anledning att dölja att de som gav sig in i försöksverksamheten tog på sig en extra svårighet eftersom allt inte var klart. Han menade emellertid att "vi har anledning att vara tacksamma för att många vill ta på sig denna extra svårighet, och kommunernas intresse är ju stort, snarare än att beklaga dem som kommer att engagera sig i denna utbildning". Vid samma tillfälle framhölls från Svenska kommunförbundet (utbildningsutskottets utskrift 1988-04-18 s. 34) att det fanns "en mycket beredskap" ute i kommunerna för att sätta i gång försöksverksamheten. Ute i kommunerna hade man inte levt i något slags vakuum eller passivitet. I och med att "denna fråga" aktualiserades när ÖGY-utredningen lades fram under mycket bred enighet har det i praktiken pågått ett förberedelsearbete. Man hade, framhölls från förbundet, förberett sig för en reform, och alla hade tagit för givet att den skulle genomföras. Det fanns inte bara en beredskap utan även en vilja ute i kommunerna att få sätta i gång.

Utbildningsutskottet kunde redovisa (UbU 1987/88:31 s. 11) att det erfärit att SÖ fått intresseanmälningar för deltagande i försöksverksam-

heten från 139 kommuner och 21 landsting motsvarande ca 10 100 intagningsplatser i försöksverksamhet för läsåret 1988/89.

Skolhuvudmännens beredskap att, för att använda dåvarande utbildningsministerns ord, påta sig denna extra svårighet var således tydligt manifesterad.

Denna beredskap dokumenterades alltså genom de anmälningar av intresse att delta i försöksverksamheten som kom in till SÖ.

SÖ hade genom regeringsbeslut den 10 april 1986 tillsammans med universitets- och högskoleämbetet och arbetsmarknadsstyrelsen fått i uppdrag att följa visst arbete i fråga om utbildningsplaneringen i länen. Myndigheterna skulle göra en översiktlig redovisning och bedömning av det arbete på utbildningsplaneringens område som bedrevs inom länen samt i vilken utsträckning en ökad samverkan och samordning mellan olika utbildningsanordnare och avnämare av utbildning inom länen hade kommit till stånd. Bedömningen borde ta sin utgångspunkt i de riktlinjer som regeringen genom beslut i mars 1983 hade givit åt länsstyrelserna att medverka i planering av den yrkesinriktade utbildningen i länen. Myndigheterna skulle vidare redovisa såväl utbud som efterfrågan på utbildning samt de former för samverkan i utbildningsplaneringsfrågor som tillämpades inom länen. Särskild tonvikt skulle läggas vid frågor som avser fortbildning och vidareutbildning.

Detta uppdrag redovisades i april 1986 till regeringen i rapporten (SÖ R 86:84) Utbildningsplaneringen i länen. SÖ hade bl.a. genom detta arbete, vid sin beredning av de inkomna anmälningarna om intresse för försöksverksamheten, en allmän kunskap om planeringsläget i länen för yrkesutbildningens del.

Således hade såväl regeringen som riksdagen vid sina ställningstaganden klara indikationer på att marknaden för att ta sig an försöksverksamheten var skapad hos skolhuvudmän och vid skolor innan den tillhandahölls. Den klaraste signalen i denna riktning var de ca 10 000 intresseanmälningarna som kom in till SÖ till de då bekantgjorda 5 000 intagningsplatserna. Denna situation var således uppenbar även för SÖ,

som dessutom via egna analyser och tidigare erfarenheter hade en allmän kunskap om planeringsläget i länen för yrkesutbildningens del. Svenska kommunförbundet förmedlade våren 1988 upplevelsen att det fanns såväl beredskap som vilja i kommunerna att få sätta i gång.

De centrala yrkesnämnderna (motsvarande) har tillfrågats om vad parterna i nämnden visste – dels vid överläggningarna med SÖ inför 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, dels vid överläggningarna med SÖ inför 1989 års motsvarande beslut – om i vilken utsträckning skolhuvudmän och gymnasieskolor i olika typer av kommuner hade framförhållning att påbörja försöksverksamhet inom respektive branschs verksamhetsområde.

Kommunala Yrkesnämnden gjorde härvid ungefär samma bedömning som Svenska kommunförbundet. Nämnden menade att ansökningarna till SÖ visade att beredskapen och viljan fanns från skolans sida. Nämnden kunde emellertid konstatera att det fanns ett glapp mellan skolan och "verksamheten" i fråga om omsorgslinjen. I övrigt ansåg sig sex yrkesnämnder (motsvarande) (däribland Landstingsförbundet) – utan att precisera innehållet häri – ha haft olika ingående kunskap om framförhållningen hos kommuner och skolor att påbörja försöksverksamhet inom respektive branschs verksamhetsområde. Endast en yrkesnämnd – VVS – uppgav härvid att framförhållningen var god. Yrkesnämnderna för sju branscher (transport, jord, skog, trädgård, byggnad, verkstad, el) konstaterade brister i framförhållningen i olika avseenden, delvis hänförliga till den sena tidpunkten för "ÖGY-propositionen". Yrkesnämnderna för fyra branscher (jord, skog, trädgård, vattenbruk) menade att framförhållningen var bättre där erfarenheter av olika slag redan gjorts inom utbildningsområdet. Två yrkesnämnder hade förväntat sig att kommuner och skolor skulle ha varit bättre informerade. Dessa yrkesnämndernas (motsvarande) svar kan avse såväl 1988 som 1989. Fyra yrkesnämnder (motsvarande) hade emellertid uppfattningen att framförhållningen hos skolhuvudmän och kommuner var bättre vid tidpunkten för yrkesnämndernas överläggning med SÖ 1989, än vid motsvarande tidpunkt 1988.

7.2.2 På länsnivån inför ställningstaganden (bilaga 5)

En i sammanhanget inte oväsentlig fråga är om länsskolnämnderna hade tillräcklig information för att kunna göra *en någorlunda säker bedömning* av förutsättningarna/beredskapen i kommunerna att starta de försök som skolhuvudmännen önskade eller som nämnden kunde anse skulle vara önskvärda. Nämnderna har lämnat upplysning om i vilken utsträckning så var fallet för de utbildningsvägar som kom att omfattas av nämndernas förslag om försöksverksamhet till SÖ i januari 1988.

Länsskolnämnderna var rimligen de företrädare för staten som i detta sammanhang hade den bästa informationen om – och därmed de bästa förutsättningarna för att göra bedömningar av – de enskilda kommunernas och gymnasieskolornas, i första hand skolmässiga, förutsättningar/beredskap att starta försöksverksamhet med kort varsel. Detta är en given följd av länsskolnämndernas regelbundna kontakter med skolväsendet i kommunerna inom ramen för tillsynen av detsamma. Drygt hälften av länsskolnämnderna upplevde den information om läget för gymnasieskoleutbildningen i länet, som de hade tillgång till, som tillräcklig för att göra en säker resp. en någorlunda eller ganska säker bedömning av att det fanns förutsättningar/beredskap i kommuner/skolor för de förslag som nämnderna i början av år 1988 kom att vidareförmedla till SÖ. Några nämnder hade tillräcklig information för att bedöma förutsättningarna/beredskapen för vissa av de försök som de kom att förordas, men inte för andra. Det förekom också att informationen upplevdes som otillräcklig och att bedömningarna därmed blev osäkra. Detta hade främst samband med oklarheter t.ex. i fråga om kursplaner och utrustning. I efterhand har också vissa missbedömningar kunnat konstateras.

Flertalet länsskolnämnder hade inte gjort egna analyser eller kartläggningar – utöver den informationsinsamling som regelmässigt sker vid kontakter med skolväsendet i kommunerna – om förutsättningarna för eller lämplig lokalisering av treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan i länet. Det förekom att nämnder (t.ex. Kalmar, Örebro och Östergötland) vid nämnda kontakter stimulerade skolhuvudmännen till beredskap att påbörja treårig yrkesinriktad utbildning i kommunerna.

De länsskolnämnder som, genom analyser eller på annat sätt, har en mer uttalad kontinuerlig framförhållning i fråga om utvecklingen av gymnasieskolan i länet (t.ex. Södermanland, Skaraborg och Jämtland) kunde givetvis nyttiggöra denna. I åtminstone sju län gjordes mer eller mindre omfattande analyser för att nå kunskap om möjligheter att arbetsplatsförlägga utbildning. Flera nämnder ombesörjde eller deltog dessutom i utredningar eller analyser avseende främst vårdutbildningar.

7.2.3 Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar

Skolhuvudmännen kunde, rent allmänt, ha en mental beredskap för en reformering av gymnasieskolan i den riktning som ÖGY hade föreslagit. Från Svenska kommunförbundet framhölls, som nämnts, också att viljan fanns. I och med att information, då huvudmännen hade att göra sina anmälningar, i huvudsak saknades när det gällde t.ex. kursplaner, lärarkompetens, lokaler, utrustning, läromedel, statsbidrag och ekonomiska villkor i övrigt kan emellertid den faktiska beredskapen att ta emot försöksverksamheten inte ha varit särskilt omfattande. Detta sagt i medvetande om att det förekom att länsskolnämnder kommunicerade utkast till eller underhandsinformation om t.ex. tilltänkta kursplaner med företrädare för skolhuvudmännen. Detta förbättrade givetvis möjligheterna till konsekvensbedömningar på en del håll. Med utgångspunkt i den information som fanns tillgänglig före den 11 januari 1988 bör det emellertid ha varit mycket svårt för flertalet skolhuvudmän/gymnasieskolor att ha en reell framförhållning att ta emot försöksverksamheten.

7.3 I fråga om intressenters önskemål

7.3.1 Allmänt

Olika intressenters intresse av en reformering av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan har redan berörts. I detta avsnitt läggs

tonvikten vid de önskemål eller reaktioner i fråga om försöksverksamheten som kunde iakttas på olika nivåer inför beslut eller ställningstaganden i fråga om försöksverksamheten.

7.3.2 På riksnivån inför beslut

Inget som framkommit i detta sammanhang talar för att det intresse av en reformering av yrkesutbildningen i gymnasieskolan som regeringen kunde notera före 1988 års budgetproposition hade tillvägagångssättet att påbörja reformeringen genom en försöksverksamhet som utgångspunkt. Reaktioner på just det valda tillvägagångssättet kunde således avläsas först från januari 1988. Ett sådant tillfälle var vid utskottsutfrågningen den 12 april 1988, dokumenterad genom utbildningsutskottets utskrift 1988-04-14 (nedan benämnd utskriften). Denna ger å ena sidan givetvis ingen fullständig bild av de uppfattningar och reaktioner som kunde finnas, bl.a. därför att var och en av intressenterna vid detta tillfälle kanske främst hade anledning att uttala sin uppfattning enbart efter förfrågan härom. Å andra sidan var utskottsutfrågningen ett av utbildningsutskottet givet tillfälle, för dem som deltog, att ge uttryck för respektive myndighets eller organisations officiella ståndpunkter. Utöver företrädare för utbildningsdepartementet och SÖ (företrädare för staten) hade företrädare för de båda kommunförbunden, arbetsmarknadens parter och eleverna kallats till utfrågningen. I förevarande sammanhang betraktas samtliga dessa utom företrädarna för staten som intressenter. Intressenternas ståndpunkter i fråga om den föreslagna försöksverksamheten var vid utfrågningen i huvudsak följande.

LO (utskriften s. 18, 19) hade gärna sett att det lades fram ett förslag för riksdagen som innebar en definitiv reform. Det vore, menade LO, bra med ett beslut som innebar ett successivt genomförande av reformen i gymnasieskolan. LO motsatte sig emellertid inte den föreslagna försöksverksamheten. TCO (utskriften s. 19) gjorde bedömningen att om det kom ett klart besked att reformen skall genomföras och att det lönar sig att planera, kommer man att kunna ta till vara det positiva intresse som finns ute i arbetslivet. SACO/SR (utskriften s. 19) ansåg att man borde ge klartecken för reformen, men man borde använda det kommande året

till att ge en ordentlig information och förbereda sig och sedan genomföra en bred försöksverksamhet ett år senare.

SAF (utskriften s. 18, 21, 23) framförde sin besvikelse över att det inte skulle bli ett genomförande av reformen av gymnasieskolan förrän en lång bit in på 1990-talet. SAF framhöll att det är oacceptabelt att man skenbarligen försöker visa prov på något slags handlingskraft genom att göra dåligt förberedda försök hösten 1988, när man samtidigt de facto skjuter på hela den efterlängtade reformen till en oviss tidpunkt någon gång på 1990-talet. Det vore, menade SAF, av stort värde om riksdagen tog ett principbeslut om att yrkesutbildningsreformen skulle genomföras snabbast möjligt över hela landet i takt med de förutsättningar som finns för att få undervisningen att fungera på avsett sätt inom olika studievägar. Ett successivt genomförande med start hösten 1989 och hösten 1990 uppdelat på lämpligt sätt var vad som föresvävade SAF. Småföretagarnas riksorganisation (utskriften s. 19) var negativt inställda till försöksverksamheten eftersom organisationen var intresserad av att få reformen av gymnasieskolan genomförd snabbare och bredare än vad utbildningsministern hade föreslagit.

Genom ett inlägg av Larz Johansson (c) (utskriften s. 11) framkom att Byggnadsindustrins Yrkesnämnd, Handels Yrkesnämnd, Motorbranschens Yrkesnämnd, pappersindustrin, elfacket, motorbranschens arbetsgivare, Yrkesnämnden för fabriksindustrin, Livsmedelsbranschernas Yrkesnämnd, Lantbrukets Yrkesnämnd, Skogsbrukets Yrkesnämnd och Trädgårdsnäringens Yrkesnämnd uttalat sig mot att få den föreslagna försöksverksamheten.

Svenska kommunförbundet (utskriften s. 34) hade inte några speciella synpunkter på huruvida vad som föreslagits skulle kallas försöksverksamhet eller ett successivt genomförande. I kommunerna hade man utgått i från att reformen skall genomföras. Förbundet kunde acceptera en ordning som innebar en start fr.o.m. läsåret 1988/89, eftersom det fanns en beredskap för detta. Landstingsförbundet (utskriften s. 33) trodde att man inom landstingens utbildningar skulle känna sig mycket besviken om försöksverksamheten inte kom till stånd, eftersom man arbetat hårt för "detta".

Eleveorganisationen (utskriften s. 35, 38) framförde att man insåg att allt inte kan genomföras på en gång, när en så stor reform skall genomföras. Samtidigt ville organisationen att man skulle ha fler fullskaleförsök och därmed inte bara 5 000 platser. Då skulle man lättare kunna utvärdera försöken. Enligt organisationen kunde man, om man hade 5 000 platser hösten 1988, öka platsantalet till 20 000 nästa därpå följande höst. Ökningen borde inte gå så långsamt som med t.ex. 5 000 platser per år.

Intressenternas ståndpunkter inför riksdagsbeslutet 1988 om försöksverksamheten var således *sammanfattningsvis* i huvudsak följande. LO, de båda kommunförbunden och Eleveorganisationen motsatte sig inte eller var positiva till försöksverksamheten. TCO och SACO/SR önskade klarsignal om att reformen skulle genomföras; TCO för att det skulle löna sig att planera och SACO/SR för att det närmast liggande läsåret skulle kunna användas för information och förberedelser. SAF och ett antal yrkesnämnder motsatte sig försök; SAF för att reformeringen av gymnasieskolan därmed skulle komma att skjutas framåt i tiden.

7.3.3 På länsnivå inför ställningstaganden

Sett ur länskolnämndernas synvinkel bör eleverna, andra länsmyndigheter, regionala branschorganisationer, företrädare för arbetsgivare och arbetstagare på länsplanet, de enskilda arbetsplatserna i länet, de lokala yrkesråden, i förekommande fall de regionala SSA-råden och kanske även de lokala SSA-råden kunna ses som intressenter. Det kunde givetvis inte vara möjligt, med tanke på nämndernas huvuduppgifter, att vid sina ställningstaganden våren 1988 ha en mer ingående bild över hur dessa intressenter ställde sig till en försöksverksamhet, där arbetsplatsförläggning av utbildningen är en viktig del. De länskolnämnder som gjorde kartläggningar och analyser av möjligheterna till arbetsplatsförläggning av utbildning hade rimligen ett förspång i fråga om information om intressenternas beredskap. Om beslutsprocessen varit den sedvanliga vid etablering av nya studievägar (se vidare avsnittet 9.3.1.2) hade branschorganisationerna, med stor sannolikhet, från länskol-

nämnderna fått skolhuvudmännens intresseanmälningar för synpunkter. Nämnderna kunde emellertid på flera olika sätt ha mer eller mindre ingående information om intressenternas inställning. De kunde ha fått sådan t.ex. vid reguljärt samarbete mellan länsmyndigheterna och/eller andra intressenter på länsnivå, genom företrädare för arbetslivet och/eller länsstyrelsen i länsskolnämnden, genom ev. regionalt SSA-råd, vid sin tillsyn eller vid sin planering och samordning av gymnasieskolan i länet. *Vilka* uppfattningar länsskolnämndernas intressenter hade kring försöksverksamheten och de ställningstaganden rörande denna som nämnderna kom att göra finns emellertid inte underlag för att bedöma i detta sammanhang. Värmlands län, där samtliga relevanta intressenter visade sig beredda att ställa upp nämndens ställningstaganden i januari 1988, utgör emellertid ett undantag.

7.3.4 Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar

För skolhuvudmännens del kan eleverna, företrädare för de lokala arbetstagarna och arbetsgivarna (och i vissa fall de regionala), de enskilda arbetsplatserna i kommunerna, andra kommunala myndigheter och landstinget, yrkesråden och SSA-rådet ses som intressenter. I detta sammanhang finns inte underlag för att bedöma inställningar hos dessa av relevans vid skolhuvudmännens intresseanmälningar våren 1988 om deltagande i försöksverksamheten. Ett skäl till detta är att MBL-förhandling ofta inte hanns med vid detta tillfälle. Återigen (jämför avsnittet 7.3.3) utgjorde Värmlands län ett undantag. Formellt sett fanns där en positiv inställning till föreslagna försök från såväl kommunstyrelser som landstinget, samtliga berörda fackliga organisationer och enskilda företag.

8 Tillgänglig, ny information inför ställningstaganden om utökning av försöksverksamheten till 10 000 platser (*bilaga 6*)

8.1 Allmänt

Riksdagen gav, vid 1988 års beslut om försöksverksamheten, regeringen som sin mening till känna (UbU 1987/88:31 s. 11) att regeringen skulle återkomma med förslag i 1989 års budgetproposition vad gällde frågan om ytterligare utökning av försöksverksamheten med hänsyn till intresset från skolhuvudmännens sida att delta i försöksverksamheten.

SÖ:s bedömning i verkets anslagsframställning för budgetåret 1989/90 (SÖ R 88:21 s. B 19:44), att ytterligare minst 5 000 platser borde kunna tillföras försöksverksamheten läsåret 1989/90, gjordes genom beslut i juni 1988. Försöksverksamheten hade således ännu inte startat vid denna tidpunkt. Dåvarande utbildningsministern delade i 1989 års budgetproposition (bil. 10 s. 107) SÖ:s uppfattning att försöksverksamheten borde utvidgas och föreslog att den fr.o.m. läsåret 1989/90 fick omfatta 10 000 platser. Vid den tidpunkten – i januari 1989 – hade försöket således pågått en termin. Den ytterligare information som kunde finnas vid dessa båda beslutstidpunkter samt vid ställningstaganden till dimensionering och lokalisering av de nytillkomna platserna, jämfört med den som fanns inför de första besluten om försöksverksamheten, kunde i första hand vara hänförlig till:

- de allmänna erfarenheter kring förutsättningarna för försöket som olika instanser kunde ha vunnit,
- erfarenheterna av intresseanmälningarna om deltagande i försöket inför läsåret 1989/90 och på grundval härav,
- SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering samt
- parternas beredskap att reglera vad som skulle gälla för eleverna vid arbetsplatsförlagd utbildning.

Regeringen och riksdagen kunde också notera på vilket sätt och i vilken utsträckning eleverna sökt till försöksutbildningarna.

Inför riksdagsbehandlingen av förslaget i 1989 års budgetproposition om utökning av försöksverksamheten framfördes i motionen 1988/89:Ub 806 (m) kritiska synpunkter på försöksverksamheten, bl.a. att försöksverksamheten bygger på schabloniseringar, där ingen egentlig hänsyn tas till olika yrkesutbildningars speciella karaktär och deras faktiska behov av ytterligare undervisningstid. Där framfördes också att de arbetsplatsanknutna inslagen riskerar att bli en förlängd praktisk yrkesorientering genom elevernas ställning på arbetsplatsen. I denna motion, liksom i motionen 1988/89:Ub289 (m), yrkades att förslaget om utvidgad försöksverksamhet skulle avslås av riksdagen. I motionen 1988/89:Ub 817 (fp) föreslogs att försöksverksamheten borde omfatta 12 000 intagningsplatser, dvs. 2 000 platser utöver regeringens förslag. Enligt motionen 1988/89:Ub837 (fp) borde ökningen av intagningsplatser i första hand tilldelas vårdlinjen. I motionerna 1988/89:Ub276 (c) och 1988/89:Ub811 (c) yrkades att försöksverksamheten skulle tillföras 1 000 platser utöver regeringens förslag. Detta tillskott borde i första hand användas för att starta försök med treårig yrkesutbildning inom småindustri och hantverk.

Dessa ståndpunkter fullföljdes av m och c i sin helhet och av fp vad gällde antalet platser genom reservationer till utbildningsutskottets beslut. Vpk reserverade sig vad gällde antalet ytterligare platser och menade att utskottet borde ha föreslagit att försöksverksamheten tillfördes ytterligare 1 000 platser utöver de 10 000 intagningsplatser som regeringen föreslagit i budgetpropositionen. Detta tillskott borde användas för att genomföra s.k. fullskaleförsök.

8.2 I avseenden som omfattas av direktiven för utvärderingen

8.2.1 På riksnivån inför beslut

Den nytillkomna information avseende de frågor som omfattas av direktiven för utvärderingen, avsåg, på det sätt detta kom till uttryck i officiellt tryck som motiv för beslut, i stort följande.

Dåvarande utbildningsministern redovisade i 1989 års budgetproposition (bil. 10 s. 105–106) att han med tillfredsställelse hade kunnat konstatera att – trots den korta planerings- och informationstid som stod till buds – intresset för att delta i försöksverksamheten hade varit mycket stort från både kommuners och elevers sida. Antalet elever som sökte var betydligt större än antalet intagningsplatser. Bland de förstahands-sökande fanns också elever som ändrat sina val från en teoretisk till en yrkesinriktad utbildning. Andelen sökande flickor till pojkdominerade utbildningar och vice versa var även större än normalt. Slutligen konstaterade han att antalet sökande till verkstadsinriktad utbildning för första gången sedan gymnasiereformen år 1971 nu översteg antalet tillgängliga platser. Vissa nya erfarenheter hade således vunnits i fråga om *rekrytering av elever till förlängd yrkesinriktad utbildning*.

Det var en allmän kunskap vid tidpunkten för riksdagens ställningstaganden till förslagen i 1989 års budgetproposition att arbetsmarknadens parter hade träffat erforderliga centrala *avtal* avseende försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade utbildningar i gymnasieskolan. Det kan (med utgångspunkt i avtalet mellan Sveriges Verkstadsförning och Svenska Metallindustriarbetareförbundet) vara värt att notera att den arbetsplatsförlagda utbildningen enligt vissa av arbetsmarknadens parternas uppfattning skall omfatta *högst* 10 % av studietiden i årskurs 1 och 2 samt *högst* 60 % av studietiden i årskurs 3. Motsvarande skrivning återfinns i överenskommelse mellan Stål- och Metallförbundet och Svenska Metallindustriarbetareförbundet. Riksdagen har stipulerat dessa procentandelar som den *minsta* andel av studietiden som skall arbetsplatsförläggas.

Genom avtalen gör arbetsmarknadens parter, bortsett från vad som nyss nämnts om omfattningen av arbetsplatsförläggningen, i huvudsak åtaganden som principiellt svarar mot statsmakternas intentioner. Således görs åtaganden i fråga om den *arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, om samverkan mellan skola och arbetsliv och om handledarutbildningen*, vilka korresponderar mot riksdagsbeslutet. Svenska kommunförbundet redovisade i juni 1988 (cirkulär 1988:77 s. 7) om utvecklingen av yrkesutbildningen i gymnasieskolan till primärkommunerna ett exempel på hur ett avtal om arbetsplatsförlagd utbildning kan utformas.

Arbetsmarknadens yrkesråd gav i juli 1988 en rekommendation (Aktuellt om yrkesutbildning Nr 5, juli 1988) rörande *utbildning av handledare*. Avsikten var att denna snarast skulle komma till berörda skolors och arbetsplatserns kännedom.

Svenska kommunförbundet hänvisade i ovan nämnda cirkulär till primärkommunerna (cirkulär 1988:77 s. 9) till ett material om handledarutbildning som arbetsmarknadens yrkesråd skulle komma att ge ut under augusti 1988. I ett senare cirkulär – i november 1988 – (1988:120 s. 2) redovisade Svenska kommunförbundet bl.a. att förbundet hade tagit initiativ till en arbetsgrupp med representanter för arbetsmarknadens parter m.fl. för kontinuerligt samråd och erfarenhetsutbyte kring handledarutbildningen. Under februari–april 1989 anordnade förbundet sex regionala konferenser med deltagande av arbetsmarknadens parter för information och erfarenhetsutbyte om handledarutbildningen.

Således kunde regeringen och SÖ grunda sina ställningstaganden våren 1989 på kunskap om skolhuvudmännens och elevernas visade intresse för försöksverksamheten. Riksdagen och SÖ kunde dessutom ta sina beslut i medvetande om att arbetsmarknadens parter centralt hade slutit erforderliga avtal. Samtliga här nämnda hade möjlighet att känna till att såväl arbetsmarknadens parter som Svenska kommunförbundet gjort insatser för att främja utbildningen av handledare.

Sju läns skolnämnders uppfattningar får här spegla det förändrade informationsläge som rådde när läns skolnämnderna skulle lämna underlag inför SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1989. De krav som ställdes på det underlag som nämnderna härvid skulle redovisa till SÖ beskrivs i det följande i avsnittet 10.3.3.

Vid detta tillfälle var erfarenheterna från 1988 viktiga. Inför försöksverksamheten läsåret 1989/90 var informationsläget också ett helt annat. Detta var avsevärt förbättrat. Alltjämt fanns emellertid vissa brister av samma karaktär som ett år tidigare (Västernorrlands, Älvsborgs och Norrbottens län).

Timplan och kursplaner fanns (Västernorrlands län), vilket gjorde situationen något bättre än 1988. De färdigproducerade läroplanerna distribuerades snabbt för kännedom. Vid centrala SÖ-konferenser gavs fylig information om arbetsläget i de olika läroplansgrupperna, liksom beskrivningar över hur arbetet med fördelning av platser över landet inom olika försöksområden hade lagts upp (Gotlands län). Ett informationstillfälle var en planeringskonferens den 25 januari 1989. Då gavs ytterligare information bl.a. om utbildningarnas innehåll (Jönköpings län). Dessförinnan hade emellertid SÖ, vid förfrågan avseende läroplaner, hänvisat till att den tryckta upplagan från Liber måste avvaktas och att inget material fick lämnas ut (Jönköpings län).

Även om informationsläget således av nämnderna bedömdes som bättre än året innan fanns ofullkomligheter. Enligt läns skolnämnden i Mölndals län var informationen otillfredsställande angående vissa ekonomiska frågor som t.ex. i fråga om ersättning till företag och handledarutbildningen. Det "försenade kursplanearbetet" i fråga om de högre årskurserna var (läns skolnämnden i Älvsborgs län) fortfarande en källa till irritation på skolorna.

Nämnderna hade rimligen härutöver vunnit en hel del erfarenheter av den försöksverksamhet som startade läsåret 1988/89.

För länsskolnämndernas del var således informationsläget i centrala avseenden som i fråga om kursplaner och ekonomiska frågor avsevärt förbättrat inför nämndens ställningstaganden 1989 jämfört med 1988. Fortfarande fanns emellertid ofullkomligheter i informationen från centralt håll. I samtliga län, där försöksverksamhet hade startat läsåret 1988/89, bör denna verksamhet som sådan ha givit väsentlig tilläggsinformation.

8.2.3 Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar och tiden närmast därefter

Vad som beskrivits i det föregående avsnittet 8.2.2 ger en antydning om att informationsläget rimligen var bättre detta år även för skolhuvudmännens del, liksom om i vilka avseenden informationsbrist kvarstod. Enligt länsskolnämnden i Stockholms län var flera av de frågor som var oklara för skolhuvudmännen 1988 (se bil. 5, avsnittet 7.1.4) alltså oklara inför starten av läsåret 1989/90. Länsskolnämnderna gjorde, som framgår av avsnittet 9.3.1.1 i bilaga 7, en rad insatser för att öka kunskapen i kommunerna och vid gymnasieskolorna där i fråga om försöksverksamheten.

Sådana insatser gjordes också av så gott som samtliga yrkesnämnder (motsvarande). Dessa har uppgivit att de gick ut med information efter det att SÖ beslutat om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten. Flertalet nämnder gjorde så efter 1988 års beslut. Denna information kan – i de fall den riktades till skolhuvudmännen eller yrkesråden – ses som en ökning av informationsnivån hos dessa inför 1989 års intresseanmälningar. Andra nämnder gick ut med information först efter 1989 års beslut; detta då deras ansvarsområden inte berördes av 1988 års beslut eller då centrala avtal inte var klara. Information efter 1989 års beslut bör ses som en tillgång inför genomförandet av försöksverksamheten under läsåret 1989/90. Den information som inte riktades till skolväsendet och/eller yrkesråden avsåg medlemmarna och redovisas i det följande under avsnittet 8.2.4 Arbetslivet. I de fall det inte framgår av lämnade svar vilket år informationen avsåg hänförs den

här, i det fall branschen berördes av försöksverksamheten först genom 1989 års beslut, till 1989.

Sju yrkesnämnder (motsvarande) har uppgivit att de, genom konferenser eller på annat sätt, informerade "skolan" eller företrädare för den om 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut; eller, med anledning av detta beslut, om försöksverksamheten. Detta gällde för branschområdena jord, skog, trädgård, vattenbruk, byggnadsindustrin, teko, fabriks och VVS. VVS-Branschens Yrkesnämnd lämnade information även till elever och föräldrar genom att anordna informationsträffar. Byggnadsindustrins Yrkesnämnd kallade skolledarna och de lokala parterna till en endagskonferens i län med försöksverksamhet inom branschen. Därvid informerades om försöket och läroplanens innehåll. Informationen för branschområdena jord, skog och trädgård riktades även till syofunktionärerna. Fyra yrkesnämnder (Elfackets, Tekoindustrins, Fabriksindustrins och Transportfackens) gav information även till yrkesråden.

Ett färre antal yrkesnämnder vände sig, enligt lämnade uppgifter härom, i anslutning till 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut direkt till skolväsendet med information. Så gjorde emellertid Motorbranschens Yrkesnämnd, som uppger att man gav en bred och djup information till berörda skolor och lärare. Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd arrangerade samverkansträffar med representanter för skolan, arbetslivet, SÖ m.fl. i maj/juni 1989. Lackernas Yrkesnämnd anordnade i början av mars 1989 en lacklärarträff med företrädare för skolor och företag. Skolorna med jord-, skog- och trädgårdsutbildning samt syofunktionärerna fick en informationsbroschyr om naturbrukslinjen från av linjen berörda yrkesnämnder (motsvarande). Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt gav information till skolor.

Således hade skolhuvudmännen, inför sina intresseanmälningar som grund för 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, fått möjligheter att höja sin informationsnivå. Dessa möjligheter hade givits genom information från SÖ, länsskolnämnderna, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och de centrala yrkesnämnderna eller par-

terna i dessa. Detta till trots saknades behövlig information delvis fortfarande.

8.2.4 Arbetslivet

Arbetslivet, representerat av företag, fackliga organisationer, landstingen och socialförvaltningarna, fick i varierande utsträckning information från parterna i yrkesnämnderna (motsvarande) om 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. I vilken utsträckning så skedde har efterfrågats, då information med anledning av detta beslut kunde vara ett tillfälle att ge arbetslivet information om den kommande försöksverksamheten. Motsvarande information med anledning av 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, eller i anslutning härtill, kunde öka arbetslivets informationsnivå inför den försöksverksamhet som skulle genomföras läsåret 1989/90. Yrkesnämndernas information till de lokala yrkesråden med anledning av de båda besluten har berörts i det föregående i avsnittet 8.2.3.

Parterna i de centrala yrkesnämnderna (motsvarande) ombesörjde i betydande utsträckning – gemensamt eller var för sig – att arbetslivet fick information om – eller i anslutning till – SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1988 och 1989. Denna information riktades, utöver som tidigare nämnts till de lokala yrkesråden, till företag, landsting och socialförvaltningar och till fackliga organisationer eller funktionärer på olika nivåer.

Två yrkesnämnder – Motorbranschens och Verkstadsindustrins – avstod från att ge någon sådan information 1988, eftersom avtalsläget var oklart. Verkstadsföreningen gick i stället i september 1988 ut till sina medlemsföretag med en rekommendation att inte ta in elever i företagsförlagd utbildning, eller att sluta avtal härom, och att inte sluta avtal om studieplatser för elever i företagen. Svenska Metallindustriarbetareförbundet intog emellertid en annan hållning. Förbundet gick aktivt ut med information om innebörden i riksdagsbeslutet om försöksverksamheten och bakgrunden till detta. 1989 gjorde emellertid dessa båda parter gemensamt genom Verkstadsindustrins Yrkesnämnd omfattande in-

satser för att öka informationsnivån hos i första hand de av deras medlemmar samt de skolor, skolstyrelser och yrkesråd som berördes av försöksverksamhet inom nämndens verksamhetsområde.

Den information yrkesnämnderna gav 1988 kan ha varit av betydelse för arbetslivets beredskap inför försöksverksamheten läsåret 1988/89 och inför ställningstaganden om ny eller utvidgad försöksverksamhet i början av 1989. Informationen med anledning av – eller i anslutning till – 1989 års beslut kan ha haft betydelse för arbetslivets agerande inför och under försöksverksamheten läsåret 1989/90.

8.3 I fråga om planeringsläget i gymnasieskolan

8.3.1 På riksnivån inför beslut

SÖ:s bedömning att ytterligare minst 5 000 platser borde tillföras försöksverksamheten kan (SÖ R 88:21 s. B 19:43–44) hänföras till två motiv. Verket såg det för det första som nödvändigt att de huvudmän som inlett försöksverksamhet läsåret 1988/89 gavs förutsättningar att fortsätta med nya intagningsklasser inom samma linjer och grenar även under återstoden av försöksperioden. För att försöksverksamheten skulle kunna utvidgas krävdes således ett tillskott av platser. SÖ menade emellertid att det i princip var angeläget att utökningen relaterades till i vilken takt kursplaner inom nya försöksområden blev färdiga att tas i bruk. För det andra hade SÖ kunnat notera förutsättningarna att utöka försöket genom att intresset från skolhuvudmännens sida redan inför läsåret 1988/89 var så stort att över 10 000 platser hade kunnat läggas ut. Det fanns också ett stort antal skolhuvudmän som visat intresse för försöksverksamheten men som av planeringsskäl inte ansett sig kunna starta redan 1988/89. Arbetet med kursplanerna var våren 1988 inte så långt kommet att försöksverksamhet var möjlig att starta läsåret 1988/89 inom ett antal områden, där förutsättningarna bedömdes föreligga inför läsåret 1989/90.

SÖ hade också den erfarenheten att den försöksutbildning som lagts ut inför läsåret 1988/89, som regel, också hade bedömts kunnat komma i gång. Detta hade varit möjligt att avläsa genom det antal platser som skolhuvudmännen "lämnade tillbaka" efter SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Nämnade platsantal uppgick till ca 3 % av antalet utlagda platser.

SÖ kunde således vid sitt förslag om utvidgning av försöksverksamheten konstatera att skolhuvudmännens intresse för försöksverksamhet var stort och att den försöksverksamhet som lagts ut inför läsåret 1988/89 med få undantag hade kommit i gång. Verket gjorde också bedömningen att påbörjad försöksverksamhet borde få fortsätta i efterföljande årskurser.

8.3.2 På länsnivå inför ställningstaganden

I avsnittet 7.2.2 i det föregående har redovisats i vilken utstäckning länsskolnämnderna ansåg sig ha tillräcklig information för att kunna göra en någorlunda säker bedömning av förutsättningarna/beredskapen i kommunerna att starta de försök som skolhuvudmännen önskade eller som nämnden kunde anse skulle vara önskvärda läsåret 1988/89. Fler-talet nämnder har inte lämnat upplysningar, utöver vad som framgår av nämnda avsnitt, i fråga om vad som gällde i detta avseende inför de ställningstaganden nämnderna hade att göra inför SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1989.

Gotlands län deltog inte i försöksverksamheten läsåret 1988/89. När det blev dags att aktualisera eventuellt deltagande i försöket läsåret 1989/90 fanns emellertid en god grund för nämndens bedömning att försöksverksamheten skulle kunna genomföras framgångsrikt inom både naturbruks- samt fordons- och transportteknisk linje. Nämnden hade deltagit i uppläggning och planering av den utredning som skett inför skolhuvudmannens intresseanmälan, haft representation vid överläggningar med yrkesråden, hållit kontinuerlig kontakt med skolledargrupper och den centrala skolledningen i kommunen och medverkat i förankringsarbetet i kommunledningen.

I Gävleborgs län hade nämnden ett bättre informationsunderlag att grunda sina ställningstaganden på jämfört med närmast föregående år, särskilt i fråga om försök som fick hög prioritet. Även i Malmöhus län var underlaget bra inför läsåret 1989/90. Sedan året innan hade nämnden gjort ett antal besök i gymnasiekommuner för att med skolstyrelser och skolledare diskutera frågor kring försöksverksamheten. I Väster- norrlands län medförde erfarenheterna från 1988, samt bättre kännedom om förutsättningarna, att underlag för någorlunda säkra bedömningar fanns för alla förslag som fördes fram till SÖ.

Med utgångspunkt i uttalanden från ett fåtal nämnder var alltså informationsläget om skolhuvudmännens beredskap att starta önskade försök bättre 1989 än 1988.

8.4 I fråga om olika intressenters önskemål

8.4.1 På riksnivån inför beslut

Olika intressenters inställning till försöksverksamheten som sådan har redovisats i det föregående i avsnittet 7.3 2. Den redovisningen grundade sig på uttalanden vid utfrågningen i utbildningsutskottet den 12 april 1988. Vid det tillfället gav intressenterna även sin syn på i vilken takt de ansåg att reformeringen av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan borde ske. De båda kommunförbunden och Elevorganisationen gjorde klara uttalanden (utbildningsutskottets utskrift s. 35, 38) om att antalet platser just i försöksverksamheten borde ökas till läsåret 1989/90. Mot denna sammantagna bakgrund fanns det knappast någon anledning för regeringen att befara att någon av intressenterna skulle motsätta sig att försöksverksamheten tillfördes ytterligare platser inför läsåret 1989/90. Motionsyrkandena, och ställningstagandena med anledning av dessa, vid utskottsbehandlingen av förslaget om utvidgning av försöksverksamheten visade emellertid att det inte var givet hur eller på vilket sätt de ståndpunkter som intogs inför eller vid riksdagens beslut 1988 skulle komma att fullföljas. Detta kunde gälla

även intressenterna. Deras inställningar våren 1988 var således kända vid riksdagens beslut om utökning av försöksverksamheten 1989. Som framgått var skolhuvudmännens samlade önskemål om deltagande i försöksverksamheten redan år 1988 mer omfattande än den för läsåret 1989/90 i 1988 års budgetproposition föreslagna omfattningen.

9.1 Förberedelser inför ställningstaganden och beslut

9.1.1 SÖ

Som nämnts i avsnittet 6.3.1 startade SÖ ett kursplanearbete avseende treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan redan 1986. Ingen såg emellertid vid den tidpunkten kursplanearbetet som en del av ett genomförande av ett helt försöksschema. När avsikten att en försöksverksamhet skulle starta blev känd, slogs det inom SÖ fast att verket inte skulle lokalisera utbildningar för vilka det inte fanns en färdig kursplan.

Vid utläggningen av platser för försöksverksamheten 1988 fanns formella beslut inom SÖ om kursplaner, åtminstone för årskurs 1, för de 10 studievägar som försöken kom att omfatta. I fråga om en av dessa – ekonomiskt-merkantil utbildning – fanns motsättningar såväl mellan branscherna inbördes som mellan dessa och SÖ. Det handlade vid den aktuella tidpunkten om behovet av ett tredje år. Dåvarande utbildningsministern påverkade, enligt SÖ, aktivt att det blev ett tredje år för denna utbildning.

Organisatoriska frågor avseende försöksverksamheten och kursplanefrågor avhandlades med länsskolnämnderna på planeringskonferenser hösten 1987 och i januari 1988. Inom SÖ gjordes förberedelser genom be-

räkning av hur direktramen avseende gymnasieskolan skulle komma att belastas vid en försöksverksamhet, bl.a. med utgångspunkt i teoretiska analyser i fråga om årskurs 3. Dessa förutsatte datatekniska ändringar i SÖ:s informations- och planeringssystem för gymnasieskolan (IGYM).

SÖ vidtog således vissa åtgärder som kom att bli eller som avsåg förbättringar för 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Dessa innebar bl.a. att det år 1986 inledda kursplanearbetet forcerades och att pedagogiskt-organisatoriska frågor och kursplanefrågor avseende försöksverksamheten avhandlades vid planeringskonferenser med länskolnämnderna.

9.2 Syn på förutsättningarna för försöksverksamheten (bilaga 7)

9.2.1 SÖ:s syn (bilaga 7)

Enligt SÖ:s uppfattning visste många huvudmän säkert inte vad de anmälde intresse för. De hade vid tillfället för sina intresseanmälningar inte tillräcklig information om organisatoriska konsekvenser eller konsekvenser t.ex. i fråga om lärarförsörjning, lokaler och utrustning. Många såg nog främst ett tillfälle att förnya den yrkesinriktade utbildningen. Beredskapen för försöken kunde samvariera med aktiviteten från länskolnämndernas sida. Två genomgående drag, som SÖ iakttog, var dels att mindre kommuner tenderade att vara bättre förberedda än större, dels att huvudmännens beredskap var bättre 1989 än 1988. Vid slutet av våren 1989 hade SÖ utarbetat konsekvensbeskrivningar i förhållande till kursplanerna när det gällde lokaler, normalutrustning och lärarfortbildning.

9.3 Tillvägagångssätt inför och vid ställningstaganden om dimensionering och lokalisering (*bilaga 7*)

9.3.1 Länsskolnämnderna (*bilaga 7*)

9.3.1.1 Tillvägagångssätt (*bilaga 7*)

Det är uppenbart att länsskolnämnderna informellt hade fått kunskap om att en försöksverksamhet skulle komma att föreslås i 1988 års budgetproposition.

Länsskolnämnderna agerade i förhållande till skolhuvudmännen, med anledning av SÖ:s skrivelse den 11 januari 1988 om underlag för beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten, så snabbt som det var formellt och praktiskt möjligt. Nio nämnder hade redan hösten 1987 informerat och inlett samtal med skolhuvudmän och tjänstemän inom skolväsendet i kommunerna om den försöksverksamhet som förväntades bli föreslagen i 1988 års budgetproposition. Under den tid, ca en vecka, som skolhuvudmännen kom att få på sig att utarbeta sina önskemål om deltagande i försöksverksamheten förekom en intensiv kontaktverksamhet i olika former mellan nämnderna och företrädare för skolhuvudmännen samt tjänstemän i skolväsendet i kommunerna.

Knappt hälften av nämnderna hann under beredningstiden fram till den 25 januari 1988 med att ta kontakter med andra berörda länsorgan som t.ex. länsstyrelsen och länsarbetsnämnden. Arbetslivet blev involverat i beredningsarbetet genom att nämnderna i varierande utsträckning tog kontakter med eller informerade en eller flera av följande: De organisationer och/eller myndigheter som fanns företrädade i nämnden, företrädare för parterna på arbetsmarknaden, branschorganisationerna eller existerande organ eller tjänstemän för kontakter mellan skola och arbetsliv. Alla nämnder såg det inte som sin uppgift i detta sammanhang att ta kontakter med branschorganisationerna bl.a. av det skälet att detta skulle ske centralt. Länsskolnämnden i Värmlands län valde

ett aktionsinriktat arbetssätt som involverade alla berörda intressenter i länet.

9.3.1.2 *Beslutsprocessen (bilaga 7)*

Vid i stort sett samtliga länskolnämnder blev det nödvändigt att göra avsteg från den berednings- och beslutsprocess som eljest tillämpas inför ställningstaganden om organisation i gymnasieskolan. Endast två nämnder, Malmöhus och Västernorrlands, uppger att inga eller inga större avsteg gjordes i beredningsarbetet på grund av tidsskäl inför ställningstagandena om underlag till SÖ i fråga om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten.

Inställningen till de improvisationer som blev nödvändiga varierar mellan nämnderna. Så menar t.ex. en länskolnämnd att en försöksstrategi som går ut på att sätta i gång en försöksverksamhet, där inte alla detaljer är klara och i stället efter hand lösa de problem som uppkommer, förutsätter ett dynamiskt arbetssätt hos berörda parter. En annan nämnd framhåller att det inte är helt säkert att ett grundligare förberedelsearbete skulle leda till annorlunda eller bättre beslut. En tredje menar att sättet från riksdagens och regeringens sida att hantera försöksverksamheten var otillfredsställande. En fjärde finner ordningen med förslag i budgetpropositionen, som skall omsättas samma höst, otillständig.

Hur går då en länskolnämnd normalt till väga när det gäller organisationsbeslut avseende gymnasieskolan? Länskolnämnden i Östergötlands län ger följande bild:

"I slutet av april i år (1989) går förfrågan ut till skolhuvudmännen om önskad organisation inför 1990/91 och 1991/92. Beslut tas av skolstyrelserna och länskolnämnden förväntar sig att beslutet är väl förankrat i yrkesråd, SSA-råd, bland lärare etc. Länskolnämnden gör, efter att skolstyrelsernas önskemål kommit in, en sammanställning av dessa som tillsänds samtliga branschorganisationer och regionala institutioner och myndigheter för yttrande. Länskolnämnden gör därefter ett förslag till organisation som i de flesta fall diskuteras ytterligare med

berörda skolor och/eller skolchefer. Förslaget diskuteras också i den samverkansgrupp vad gäller utbildning som finns, bestående av representanter för länsskolnämnden, länsarbetsnämnden, länsstyrelsen och högskolan. Förslaget presenteras för länsskolnämnden efter MBL-förhandling regionalt och beslutet tas i början av oktober.”

Nämnden konstaterar, liksom övriga nämnder belyser på olika sätt, att ”det säger sig självt att någon sådan handläggning inte kunde komma i fråga när det gällde ÖGY-försöken”.

Länsskolnämnden i Blekinge län ger ytterligare en belysning av ett normalt förfarande från en länsskolnämnds sida i fråga om organisationsbeslut avseende gymnasieskolan. Detta exempel antyder tidsramarna för de olika stegen i ett sådant förfarande. Nämnden beskriver detta enligt följande:

- Efter riksdagsbeslut i maj/juni och med anledning av detta SÖ:s beslut om länsram hade länsskolnämnden begärt in kommunernas önskemål om utbildningar och platsantal till 1 juli.
- Efter beredning på nämnden, remiss till branschorganisationer, överläggningar med kommuner, länsarbetsnämnden, fackliga organisationer osv. lägger kansliet förslag i september.
- Länsskolnämnden beslutar i oktober om utbildningar som skall starta nästa höst.
- Eleverna söker i februari.

Nämnden i Blekinge framhåller att detta är en önskvärd arbetsordning som ger möjlighet för alla berörda att lägga synpunkter och för eleverna att få information om studievägarna innan de söker. Vidare har, konstaterar nämnden, kommunerna möjlighet att förankra önskemål om nya kostnadskrävande studievägar i kommunstyrelse och fullmäktige så att kostnaderna kommer med i budgeten för det år utbildningen startar. Budgetarbetet i kommunerna pågår parallellt med länsskolnämndens

behandling (juni-oktober) och den kommunala budgeten beslutas, som nämnts i det föregående, i november.

Som framhållits i det föregående i avsnittet 6.3.2 ankommer det normalt på länskolnämnderna att tilldela elevplatser ur länsramarna och att för varje kommun eller landstingskommun bestämma vilken eller vilka studievägar som kommunen eller landstingskommunen får anordna fr.o.m. årskurs 1 eller motsvarande. De ovan beskrivna exemplen på den "normala" processen vid beredning och beslut avser således dessa organisationsbeslut.

I bilaga 7 redovisas länsvis avvikelser från den "normala" beslutsprocessen. Dessa var exklusiva för respektive län. Vid flertalet nämnder förekom det emellertid avvikelser, i ett eller flera av följande avseenden, från den beslutsprocess som eljest skulle ha ägt rum vid nämnderna vid etablering av en ny studieväg i gymnasieskolan. Nämndernas beslut att anmäla önskemål om deltagande i försöksverksamheten måste grundas på ett tunt underlag från skolhuvudmännen. Detta underlag hade inte alltid kunnat förankras hos organisationer och företag. Det var inte MBL-förhandlat. Skolhuvudmännens underlag var inte förankrat i skolstyrelsen i plenum. Detta skedde i efterhand. Underlaget kunde således vara ett tjänstemannautlåtande. Vid länskolnämndernas behandling av underlaget kunde beredningsarbetet inte göras på ett grundligt sätt. "Normal" beredning var omöjlig. Ett skäl till detta var att nämnden hade begränsat inflytande över hur försöksplatserna skulle fördelas och över vilka sektorer som skulle komma i fråga för länet. Samråd och MBL medgavs inte av tidsskäl. Branschkontakter hanns inte med. Nämndens till SÖ lämnade underlag diskuterades i efterhand i länskolnämnden i plenum. Även fackliga kontakter togs i efterhand.

Länskolnämnden i Värmlands län fann en egen väg att hantera tidsnöden och samtidigt komma fram till ett beslut om förslag till SÖ, vilket skulle komma att resultera i vad som kommit att kallas fullskaleförsöket i Värmland. Tillvägagångssättet förtjänar att återges på det sätt som nämnden själv har beskrivit det.

"Nämnden arbetade under 10 dygn via alla tänkbara kanaler. På detta sätt fick nämnden en fullständig uppbackning från nedanstående intressenter.

- a. Ansökan från samtliga kommuner genom skolstyrelse- och kommunstyrelseordförande.
- b. Ansökan från Värmlands läns landsting genom förvaltningsutskottets och utbildningsnämndens ordförande.
- c. Tillstyrkan från länsstyrelsen, länsarbetsnämnden och utvecklingsfonden.
- d. Tillstyrkan från SAF:s regionkontor, samtliga berörda arbetsgi-
varorganisationer och branschförbund.
- e. Tillstyrkan från Småföretagarnas riksorganisation.
- f. Tillstyrkan från berörda yrkesnämnder/yrkeskommittéer.
- g. Tillstyrkan från LO-distriktet och samtliga berörda fackliga orga-
nisationer (LO, TCO, SACO), totalt ca 90 000 värmländska arbetare och
tjänstemän.
- h. Tillstyrkan från ca 250 enskilda företag i Värmland med under-
skrift av VD eller styrelseordförande."

9.3.1.3 *Utomståendes inflytande på ställningstagandena (bilaga 7)*

Länsskolnämnderna har tillfrågats i vilken utsträckning arbetsmark-
nadens parter, branschorganisationerna, företag och/eller myndigheter
samt skolhuvudmännen (utöver genom ev. ansökan om försök) hade in-
flytande på de ställningstaganden om lämplig lokalisering av försök i
länet som nämnden vidareförmedlade till SÖ. (Nämnda myndigheter
och organisationer benämns fortsättningsvis sammantaget "utomståen-
de".) I avsnittet 9.3.1.1 har redovisats i vilken utsträckning nämnderna,
enligt egen uppgift, hade kontakt med andra länsorgan, arbetsmarkna-
dens parter och/eller branschorganisationerna i sitt *beredningsarbete*.
Detta är givetvis en form av inflytande. Vad som redovisas i detta av-
snitt avser således nämndernas egna bedömningar av i vilken utsträck-
ning utomstående har haft inflytande på nämndens *ställningstaganden*.
Kontakterna med skolhuvudmännen har behandlats i det föregående
och berörs därför ej vidare här.

Det har inte gått att klart urskilja om nämndernas uppgifter i fråga om utomstående (arbetsmarknadens parter, branschorganisationer, företag, andra myndigheter) inflytande på länsskolnämndernas ställningstaganden avser våren 1988 eller våren 1989. Vad som framhållits i denna fråga från nämndernas sida förefaller emellertid främst avse 1988. Med denna reservation hade i sex län utomstående inget eller i stort sett inflytande på nämndens ställningstaganden. I förekommande fall hade länsstyrelsen och arbetsmarknadens parter inflytande genom sin representation i länsskolnämnden. Branschorganisationerna och parterna kunde också – med eller utan uppmaning från respektive länsskolnämnd härom – ha givits möjligheter till inflytande på skolhuvudmännens önskemål. Arbetsmarknadens parter hade ingående synpunkter vid en lokalisering av försök i ett län (Uppsala) och ett stort eller avgörande inflytande på ett antal lokaliseringar i fyra län (Kronobergs, Älvsborgs, Skaraborgs, Jämtlands). Landstinget hade naturligen inflytande på lokalisering av vårdutbildningen i vissa län. Det förekom att utomstående inom länet kom att påverka utfallet i fråga om lokaliseringen av försöksverksamheten efter nämndernas ställningstaganden genom telefonkontakter och enligt en nämnd genom riksdagsledamöterna i länet.

9.3.2 Yrkesnämnderna (motsvarande) (bilaga 7)

Flertalet av de yrkesnämnder (motsvarande) som inbjöds till SÖ för överläggningar kring 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, och som har uttalat sig i frågan, uttrycker sin syn på samarbetet med SÖ i positiva termer. Två yrkesnämnder upplevde emellertid samarbetet som mindre bra. Landstingsförbundet och Kommunala Yrkesnämnden redovisar härvid helt motsatta erfarenheter av i vilken utsträckning SÖ tog hänsyn till deras synpunkter i fråga om vårdutbildningarna. Landstingsförbundet är tillfreds medan Kommunala Yrkesnämnden till stor del är besviken på SÖ:s agerande. Två yrkesnämnder (tekoindustrins och fabriksindustrins) noterar att överensstämmelse nåddes vid överläggningarna mellan SÖ och dessa nämnder. Byggnadsindustrins Yrkesnämnd, som sedan flera år hade önskat försöksverksamhet i hela län, fick detta tillgodosett. En yrkesnämnd (verkstadsin-

dustrins) pekar på en tudelning i bevakningen av förutsättningarna för försök med innebörden att yrkesnämnden bevakade förutsättningarna för arbetsplatsförläggningen, medan SÖ bedömde kommunernas möjligheter.

Yrkesnämnderna (motsvarande) var, med ett par undantag, nöjda med det material och den information som SÖ presenterade som underlag för överläggningarna.

Så gott som samtliga yrkesnämnder (motsvarande), som lämnat information härom, hade överläggningar internt för att nå fram till gemensamma ståndpunkter parterna emellan inför överläggningarna med SÖ. Dessa avsåg en eller flera av följande frågor: Utbildningens innehåll, omfattning eller struktur, dimensionering, lokalisering, verksamhetens behov, arbetsplatsförläggning eller handledare. Parterna intog härvid, utom i Verkstadsindustrins Yrkesnämnd i fråga om lämpliga skolor och orter, gemensamma ståndpunkter.

Parterna i yrkesnämnderna (motsvarande) hämtade i allmänhet, på olika sätt, från representanter, intressenter och/eller parter på regional och/eller lokal nivå eller från skolor in underlag för sina ställningstaganden vid överläggningarna med SÖ.

9.3.3 SÖ (bilaga 7)

Som framgått av tidigare avsnitt skedde beredningsarbetet inför SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten under betydande tidspress och utan att riksdagen hade beslutat vare sig om försöksverksamheten som sådan eller om förutsättningarna för den. Underlagen för besluten skulle komma in från länsskolnämnderna till SÖ senast den 25 januari 1988. SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut avseende de först tilltänkta 5 000 platserna togs den 15 mars 1988. Vad som beskrivs i det följande ägde rum mellan dessa båda datum. Utbildningsutskottet kunde således i sitt betänkande inför riksdagens beslut konstatera (UbU 1987/88:31 s. 12) att SÖ hade "den 18 mars 1988" på uppdrag av regeringen fattat beslut om på vilka orter för-

söksverksamhet med treårig yrkesinriktad utbildning fick äga rum läsåret 1988/89.

SÖ hade den 11 januari 1988 tillställt länsskolnämnderna en anmodan att, efter slutligt samråd med utbildningshuvudmännen och med beaktande av vad som anförts i 1988 års budgetproposition, till SÖ inge en samlad framställning om länets deltagande i försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning läsåret 1988/89. Härvid skulle nämnden särskilt beakta huvudmännens förutsättningar att på ett framgångsrikt sätt bedriva försöksverksamheten. Det var, enligt SÖ:s mening, bl.a. angeläget att utbildningsministerns uttalande om dispositionen av medel för lokalt utvecklingsarbete nogga följs upp av länsskolnämnden.

SÖ gav således genom denna skrivelse inga mer precisa uppgifter om vilken information som borde återfinnas i framställningarna.

SÖ:s beredningsarbete inför det första dimensionerings- och lokaliseringsbeslutet 1988 pågick således mellan den 25 januari 1988 och den 15 mars 1988. Tidspressen, vid sidan av att en tillfällig arbetsorganisation måst skapas inom SÖ för beredningsarbetet och att en rad sammanvägningar i förhållande till kriterier och bedömningsgrunder måste göras, gjorde, att ställningstagandena i detta skede, i stor utsträckning, kom att göras av ansvarigt undervisningsråd vid verket.

Den omständigheten att SÖ hade tillställt länsskolnämnderna en anmodan att komma in med underlag för SÖ:s beslut utan att precisera vad detta skulle innehålla – tillsammans med tidspress och brist på information hos skolhuvudmännen och länsskolnämnderna – medförde, att det underlag som kom in till SÖ i stor utsträckning var otillfredsställande. Detta medförde i sin tur extra arbetsinsatser och ett ofta osäkert beredningsunderlag. Andra oklarheter i beredningsarbetet var att grendelningen i årskurs två inte kunde överblickas för vissa utbildningsvägar och att det var oklart hur de 500 intagningsplatser som hade avdelats för det s.k. 500-försöket skulle behandlas.

1988 redovisades, enligt flera tjänstemän som var involverade häri, varje steg i SÖ:s beredningsarbete för ansvariga tjänstemän i utbildningsdepartementet. Det handlade om tre eller fyra sittningar och täta telefonkontakter. Därvid redovisades till en början sammanställningen med länskolnämndernas önskemål och därefter resultaten av respektive genomgång med yrkesnämnderna. Utbildningsdepartementet hade, enligt en uppgift, härvid att bevaka att SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, när det fattades, skulle komma att svara mot de överenskommer som träffats mellan finans- och utbildningsdepartementen. SÖ lär, enligt samma källa, ha varit lyhörd för utbildningsdepartementets synpunkter. Dessa kontakter mellan SÖ och utbildningsdepartementet har av andra involverade tjänstemän uppfattats avse enbart ömsesidig information.

Finansdepartementet hade ursprungligen önskat att en interdepartemental grupp med företrädare för finans- och utbildningsdepartementen skulle komma fram till hur en försöksverksamhet, som var begränsad, men som samtidigt omfattade alla utbildningslinjer, borde lokaliseras. Dessa överväganden, som avsågs utmynna i ett regeringsbeslut, borde inte i första hand grundas på intresseanmälningar från huvudmännen. Detta för att utvärdering skulle kunna grundas på ett representativt urval. Utbildningsdepartementets ställningstagande, att SÖ borde handha dimensioneringen och lokaliseringen av försöksverksamheten, kom emellertid så småningom att bli utslagsgivande.

En inom SÖ given utgångspunkt för beredningsarbetet var att samrådet med yrkesnämnderna skulle ligga till grund för SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten. Enighet med parterna skulle således eftersträvas. I den offentliga utfrågningen i utbildningsutskottet 1988-04-12 (utbildningsutskottets utskrift 1988-04-18 s. 13) utvecklade SÖ:s generaldirektör verkets ståndpunkt så, att SÖ så långt möjligt sökte bli enig med de olika yrkesnämnderna också när det gällde lokaliseringen. Syftet härmed, framförde han, var att därigenom bädja för en så bra kvalitet som möjligt i försöksverksamheten. Dåvarande utbildningsministern framhöll vid samma tillfälle (utbildningsutskottets utskrift 1988-04-18 s. 9) att utbildningen inte skulle komma

att förläggas till andra arbetsplatser än dem som "nu" via yrkesnämnder hade anmält intresse för utbildningen.

Enligt SÖ:s uppfattning innebar slutresultatet efter ett antal överläggningar med yrkesnämnderna att överensstämmelse nåddes. Överläggningarna kom till en väsentlig del att handla om vilka av de av länsskolnämnderna framförda önskemålen om ca 10 000 intagningsplatser som skulle strykas. Det fanns inte några generella förhållningssätt som var gemensamma vid SÖ:s överläggningar med yrkesnämnderna. Det gemensamma var avsikten från SÖ:s sida att det skulle bli en överenskomelse som alla stod bakom.

Såväl länsskolnämnderna som kommuner sökte vid kontakter med SÖ påverka att de egna önskemålen om försök blev tillgodosedda. Dessa kontakter bedöms emellertid inom SÖ inte ha haft andra effekter än att beslutsunderlaget härigenom blev bättre, vilket i sin tur kan ha främjat att önskemål inte blev strukna.

Efter den sista genomgången med yrkesnämnderna redovisade SÖ sitt tilltänkta dimensionerings- och lokaliseringsbeslut såväl på utbildningsdepartementet som för företrädare för utbildningsutskottet. Beslutet togs av SÖ:s generaldirektör.

Genom ett beslut den 25 april 1988 effektuerade SÖ vad som framhållits den 14 april 1988 i ett pressmeddelande från utbildningsutskottet om att ytterligare 1 000 platser skulle fördelas för försök och att minsta antal elever vid undervisningens början skulle vara åtta i stället för i propositionen 1987/88:102 föreslagna tolv. Även detta beslut föregicks av överläggningar med berörda yrkesnämnder och med företrädare för skolhuvudmännen.

9.4 Kriterier och bedömningsgrunder vid ställningstaganden och beslut (*bilaga 7*)

9.4.1 Länsskolnämnderna (*bilaga 7*)

De underlag för 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut som länsskolnämnderna tillställde SÖ i januari 1988 har analyserats för att utröna vilka prioriteringsgrunder som nämnderna där kunde ha utgått från. Vad som fortsättningsvis sägs härom härrör således från denna analys. Det kan ha förekommit att nämnderna, muntligt eller på annat sätt, meddelat SÖ kompletteringar i detta avseende eller i fråga om prioriteringar av skolhuvudmännens intresseanmälningar. Sådana tilllägg har emellertid inte beaktats här.

Genomgången av underlagen ger vid handen att nämnderna i detta sammanhang endast undantagsvis redovisade en eller flera sammanfattande bedömningsgrunder för sina ställningstaganden. En knapp tredjedel av nämnderna prioriterade på ett eller annat sätt skolhuvudmännens önskemål; dock utan att grundvalen härför redovisades. Detta kunde ske samtidigt som önskemålen motiverades och bedömdes, främst var för sig. I underlaget från elva län är det svårt att identifiera några prioriteringar av skolhuvudmännens önskemål. Tre länsskolnämnder gjorde inga prioriteringar men dock markeringar i olika avseenden. Härutöver gjorde fem nämnder bedömningar av innebörden att alla som anmält intresse för att få försök hade förutsättningar för dessa. En länsskolnämnd redovisar, vilket mycket väl kan ha varit fallet även för nämnder som inte sagt detta rent ut, att just skolhuvudmännens förutsättningar varit utgångspunkt vid nämndens bedömningar. En annan antyder samma sak. Endast en nämnd (Västernorrlands län) tillkännager en mer övergripande och sammanfattande bedömningsgrund. Den avsåg att skolhuvudmännens förslag bedömdes med avseende på deras betydelse för arbetslivet, förankring hos yrkesråd och arbetsmarknadens parter samt skolornas resurser och beredskap att framgångsrikt genomföra ett försök.

Yrkesnämnderna (motsvarande) har tillfrågats vad de i första hand sökte nå med de dimensioneringar och lokaliseringar som nämnden förordade inför 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut.

Tretton yrkesnämnder (motsvarande) har besvarat denna fråga. De har redovisat tämligen olikartade strävanden inför det nämnda beslutet. Dessa har få gemensamma drag.

Tre yrkesnämnder (motsvarande) (Verkstadsindustrins, VVS-Branschens, Vattenbrukarna) har i sina redovisningar av vad man eftersträvade fäst avseende vid frågor som rör *innehållet* i utbildningen och/eller en utvecklad yrkesutbildning och tre (Kommunala, Tekoindustrins, Vattenbrukarna) vid avseenden som rör branschernas behov. Två (Kommunala och Landstingsförbundet) lade vikt vid att få många *platser* för försök, samtidigt som tre (Jordbrukets, Skogsbrukets, Trädgårdsnäringens) eftersträvade försiktighet och samtidig volym för försök. I fråga om *lokaliseringen* lade tre yrkesnämnder (Verkstadsindustrins, Fabriksindustrins, VVS-Branschens) vikt vid omständigheter som avsåg förutsättningar för försök, två vid att försöken skulle förläggas till kommuner med olika storlek (Transportfackens) eller spridas till fler och till mindre orter (Kommunala), en (Byggnadsindustrins) vid att försöksverksamheten för branschens del skulle omfatta hela län, en (Transportfackens) vid att förläggningen skulle ske till orter med olika näringsstruktur och slutligen eftersträvade en (Fabriksindustrins) förläggning till orter med olika branschinriktning. I *övrigt* såg en nämnd (Transportfackens) också till formen för rekrytering av elever. Slutligen eftersträvade en nämnd (Elfackets) "god överblick samt att aktivt delta i försöken och utvärderingen av dem".

9.4.3.1 Givna kriterier och bedömningsgrunder

Vid tidpunkten för sin anmodan till läns skolnämnderna att komma in med underlag för 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut hade SÖ att utgå från den information verket hade fått i samband med delningen av 1988 års budgetproposition och genom propositionen den dagen den kom. Nämnda skrivelse gick till nämnderna samma dag som budgetpropositionen presenterades. Begreppet fullskaleförsök fanns inte med i texten vid delningen av propositionen. Däremot fanns då en skrivning om att det skulle finnas försöksverksamhet inom samtliga sektorer. Avsikten med denna skrivning, som mjukades upp i den slutliga propositionstexten, var att påskynda kursplanearbetet. Avsikten med detta var i sin tur att bädla för fullskaleförsök.

Det formellt riktiga hade givetvis varit att SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut utgick från regeringens föreskrifter med anledning av riksdagens beslut. Detta var emellertid en faktisk omöjlighet. Nämnade föreskrifter beslutades av regeringen den 9 juni 1988. Reellt måste SÖ:s beslut således grundas på de utgångspunkter (kriterier) som angavs i 1988 års budgetproposition. På SÖ:s önskan meddelade regeringen genom beslut den 3 mars 1988 förordningen med provisoriska föreskrifter för försöksverksamheten. I dessa föreskrevs emellertid inte i något avseende vilka kriterier som skulle gälla för dimensioneringen och lokaliseringen. Genom delningsförfarandet fick SÖ under loppet av sitt beredningsarbete kännedom om det tilltänkta innehållet i propositionen 1987/88:103 om försöksverksamheten. Skrivningarna härvid, som av SÖ uppfattades som motsägelsefulla och i vissa avseenden oklara, föranledde kontakter mellan utbildningsdepartementet och verket.

Den faktiska information om regeringens intentioner, när det gällde på grundval av vilka kriterier försöksverksamheten skulle dimensioneras och lokaliseras, var därmed den som gavs genom 1988 års budgetproposition och genom propositionen 1987/88:102. Detta innebar att SÖ:s utgångspunkter skulle vara följande.

Enligt 1988 års budgetproposition (bil. 10 s. 23) skulle försöksverksamheten bedrivas i kommuner och regioner med olika arbetsmarknadsmässiga förutsättningar. Enligt samma proposition (bil. 10 s. 145) skulle det handla om en försöksverksamhet "på lämpliga orter". Som ett komplement till en sådan geografiskt utspridd verksamhet skulle en fullskalemodell prövas. (För definitioner i olika dokument av begreppet fullskaleförsök hänvisas till avsnittet 5 i det föregående.)

Enligt propositionen 1987/88:102 (s. 12) borde försöksverksamheten, som nämnts, – "för att få en uppfattning dels om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet, dels om den totala belastningen på arbetsmarknaden i kommuner av olika slag vad avser befolkningsmässiga och näringslivsmässiga förutsättningar" – struktureras i två led – dels koncentrerade försök med många studievägar i några större regioner (fullskaleförsök), dels ett mer utspritt nät av gymnasiekommuner. Detta utvecklades av föredraganden i det följande (s. 13) så, att försöksverksamheten borde präglas av en modell med stark koncentration till några geografiskt avgränsade områden, t.ex. ett län eller några näraliggande gymnasieregioner. I princip borde alla linjer vara företrädna på försöksorterna. (Fullskalig modell.) Som ett komplement till en sådan geografiskt koncentrerad verksamhet borde också ett antal spridda försökskommuner finnas över landet. Föredraganden hänvisade också till att det pågick ett relativt stort antal projekt med ämnesanknuten praktik inom i första hand gymnasieskolans teoretiska studievägar. Han såg en naturlig koppling mellan den föreslagna försöksverksamheten och ämnesanknuten praktik inom ramen för några fullskaleförsök. Vidare borde den försöksverksamhet med treåriga linjer, som enligt riksdagens beslut påbörjades 1987/88 inom ramen för 500 platser (500-försöket), och som innebar att ett tredje år tillfördes genom att en påbyggnadsutbildning samtidigt utgick, där så var möjligt anpassas till de i propositionen föreslagna riktlinjerna.

Beskrivningen enligt ovan av syftet med att strukturera försöken i två led och beskrivningen i propositionen av vad den där föreslagna utvärderingen borde omfatta (prop. 1987/88:102 s. 15) kan indirekt tolkas så att SÖ vid sin dimensionering och lokalisering borde uppmärksamma

kommuner och regioner med olika förutsättningar vad gäller befolkningsstruktur och differentiering av näringsliv. De föreskrifter för försöksverksamheten som utfärdades i juni 1988 talar för att propositionen borde tolkas på detta sätt. Denna tolkning är emellertid inte given vid läsning av propositionstexten. Utvärderingen kunde givetvis bl.a. gälla att följa utvecklingen i kommuner och regioner med olika förutsättningar utan att detta hade varit en utgångspunkt vid dimensioneringen och lokaliseringen.

De för SÖ givna kriterierna och bedömningsgrunderna avsåg således *sammanfattningsvis*:

- fullskaleförsök och
- försök i ett utspritt nät av gymnasiekommuner i kommuner och regioner med olika förutsättningar vad gäller befolkningsstruktur och differentiering av näringsliv
- koppling till ämnesanknuten praktik inom ramen för några fullskaleförsök
- anpassning av 500-försöket.

9.4.3.2 *Av SÖ tillämpade kriterier och bedömningsgrunder*

Proportionaliteten (förklaras nedan), arbetsmarknadsbedömningar, bedömningar i fråga om pedagogisk organisation och regional utbredning var inslag i SÖ:s beredning av intresseanmälningarna 1988.

En av SÖ:s första åtgärder efter det att sammanställningar gjorts studievägsvis av inkomna önskemål om att få delta i försöksverksamheten var att beräkna hur många intagningsplatser som borde tilldelas för försök inom respektive studieväg. Detta gjordes på så sätt att varje motsvarande tvåårig studievägs andel av det sammantagna antalet intagningsplatser för de tvååriga linjerna som svarade mot försökslinjerna räknades fram (proportionalitet). Därefter var utgångspunkten att motsvarande treårig studieväg skulle tilldelas denna andel (ett procenttal) av det antal intagningsplatser som stod till förfogande för försöksverksamhet.

En övergripande och viktig bedömningsgrund i SÖ:s beredningsarbete kom att bli att varje studieväg skulle tilldelas försöksplatser som svarade mot en viss andel av det totalt tillgängliga antalet intagningsplatser för försök (proportionaliteten). Skälet till att proportionaliteten kom att bli betydelsefull var att den var en neutral startpunkt vid diskussionerna med yrkesnämnderna. I vissa fall gjordes emellertid avsteg från tillämpningen av denna princip. Genomgående blev det så att studievägar med ett litet antal platser blev proportionellt överrepresenterade. Andra utbildningsvägar fick en mindre andel än de borde ha haft proportionellt. Detta gällde t.ex. handelsutbildningen. Arbetsmarknadsskäl kunde också motivera avsteg från principen. Ett annat skäl att inte tillämpa principen var att alla varianter skulle kunna anordnas i årskurs 3. Detta gällde t.ex. naturbrukslinjen.

En annan utgångspunkt var att varje klass som tilldelades försöksverksamheten skulle ersätta en befintlig klass i motsvarande tvåårig utbildning och således inte utöka organisationen. Detta kunde emellertid inte följas fullt ut. Om en ort hade t.ex. sex klasser tvåårig verkstadsutbildning byttes inte samtliga dessa klasser ut mot försöksutbildning. Dels räckte de intagningsplatser som fanns tillgängliga för försöksverksamheten inte till härför, dels gavs härigenom de elever som inte accepterade en förlängning av utbildningstiden möjlighet att söka tvåårig utbildning. Detta har i sin tur, vad gäller verkstadsutbildningen, och möjligen även fordonsutbildningen lett till en rädsla för att det skulle kunna uppstå ett A- och B-lag i dessa utbildningar.

SÖ avstod från att göra systematiska genomgångar av kommuner och regioner med utgångspunkt i befolkningsmässiga och/eller näringslivsmässiga förutsättningar. I dessa avseenden utgick verket från tjänstemännens egna kunskaper.

Anpassningen av 500-försöket till de principer som föreslagits för försöksverksamheten gjordes på flera sätt. Så räknades dessa platser samman med de som avsatts för försöksverksamheten. Det förekom dessutom att ett av de villkor som gällde för den treåriga utbildningen inom ramen för 500-försöket kom att få betydelse även för den nu aktuella försöksverksamheten. Således undersöktes, speciellt för el-tele-områ-

det, om en kommun som önskade försök inom utbildningsområdet hade påbyggnadsutbildning inom området. Denna kontroll hade sin grund i att förekomsten av påbyggnadsutbildning kunde ge en indikation på skolhuvudmannens förutsättningar för att starta försöksutbildning.

När det gäller möjligheterna till arbetsplatsförläggning av utbildning utgick SÖ på ett mer övergripande plan från att dessa inte är generella utan branschspecifika. Verket utgick också från att möjligheter till arbetsplatsförläggning skulle finnas på orter med större industrier eller på orter med vana vid arbetsplatsförläggning av utbildning. Det finns, har det framhållits inom SÖ, två instanser som har reella möjligheter att bedöma tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning: De centrala yrkesnämnderna och de lokala yrkesråden. I beredningsarbetet utgick SÖ från involverade tjänstemäns personliga kunskaper om orterna. Bedömningarna av de reella förutsättningarna för arbetsplatsförläggning gjordes, enligt SÖ, av yrkesnämnderna. Möjligheterna till arbetsplatsförläggning av utbildning kom att bli en viktig utgångspunkt för dimensioneringen och lokaliseringen.

SÖ:s överväganden i fråga om fullskaleförsök utgick från att härmed avsågs en så god täckning som möjligt av ett visst utbildnings/arbetsmarknadsområde inom en region. Det fanns inom verket en viss glidning i tolkningen av denna SÖ:s definition. Det fanns således uppfattningar om att man kunde tala om fullskaleförsök även i det fall ett försök innebar en bred satsning på en utbildningsväg men lokaliseringen av denna var spridd över landet. Möjligheterna till fullskaleförsök, i betydelsen att sådana skulle omfatta yrkesinriktade studievägar inom alla områden, begränsades av antalet färdiga kursplaner. De linjer för vilka kursplaner fanns framme svarade endast mot en tredjedel av hela antalet platser inom den yrkesförberedande delen av gymnasieskolan.

Länsskolinspektören i Värmlands län efterhörde hos SÖ så snart innehållet i 1988 års budgetproposition blev känt om det fanns intresse inom verket för ett fullskaleförsök i Värmland. Svaret blev jakande. Således fanns det en preliminär klarsignal för detta försök innan mobiliseringen startade i Värmland. Gävleborgs län hade varit ett av de län som analyserats i samband med att utbildningsdepartementet inför propositio-

nen 1987/88:102 sökte få en säkrare bild om möjligheterna att arbetsplatsförlägga utbildning. Denna omständighet, liksom senare motioner i riksdagen om försöksverksamhet till länet, kunde ha stimulerat fram ett intresse för försöksverksamhet i länet. Det blev emellertid inget fullskaleförsök i Gävleborgs län eftersom beredskapen inte var tillräckligt god. SÖ sökte också positivt medverka till ett fullskaleförsök i Blekinge län. Inom verket gjordes emellertid bedömningen att det inte fanns förutsättningar för ett sådant försök. Intresset var t.ex. inte tillräckligt stort.

Sammantaget kom SÖ – utöver de av riksdagen och regeringen givna kriterierna för dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten – att utgå från ytterligare kriterier och bedömningsgrunder.

Det mest väsentliga av dessa kriterier var principen om proportionalitet. Denna innebar att varje mot en försökslinje svarande tvååriga studievägs andel av det sammantagna antalet intagningsplatser på tvååriga linjer, som korresponderade mot försökslinjerna, räknades fram. Därefter var utgångspunkten att motsvarande treårig studieväg skulle tilldelas denna andel (ett procenttal) av det antal platser som stod till förfogande för försöksverksamheten. Denna princip bedömdes vara en neutral utgångspunkt vid överläggningarna med yrkesnämnderna.

En annan utgångspunkt var att varje klass som tilldelades för försöksverksamheten skulle ersätta en befintlig klass i motsvarande tvåårig utbildning och således inte utöka organisationen. När det gällde hänsynstaganden vid lokaliseringen till befolkningsmässiga och/eller näringslivsmässiga förutsättningar utgick SÖ från tjänstemännens kunskaper härvidlag.

Anpassningar gjordes av det s.k. 500-försöket till de principer som föreslagits för försöksverksamheten. De reella bedömningarna av möjligheterna att arbetsplatsförlägga utbildningen gjordes, enligt SÖ, av yrkesnämnderna. SÖ:s överväganden i fråga om fullskaleförsök utgick från att härmed avsågs en så god täckning som möjligt av ett visst utbildnings/arbetsmarknadsområde inom en region. SÖ uttalade sig underhand, på förfrågan härom från läns skolinspektören i länet, i anslutning

till att förslagen i 1988 års budgetproposition blev offentliga, positivt till ett "fullskaleförsök" i Värmlands län.

9.4.3.3 SÖ:s beslut

Tabell 1. Linjevisa uppgifter avseende 1988 års beslut

Studieväg i försöks- verksamheten	Framställningar om in- tagningsplatser		Beslut		
	Antal platser	%	Antal platser ²⁾	Proportionellt	
				% av beslut ³⁾	motsv. 2-årig linje ⁴⁾
Naturbruk	319	3	362 (308)	7 (6)	2
Textil och beklädnad	432	4	128 (96)	2 (2)	1
Bygg och anläggning	656	7	304 (608)	5 (12)	4
VVS	160	2	64 (9)	1 (0)	0
Fordon och transport	1 056	11	640 (576)	12 (12)	4
Industriell teknik	2 152	22	1 088 (1 008)	22 (33) A)	10 B)
El-tele	1 368	14	320	7 A)	B)
Vårdlinjen			226	5	
	3 583	37	1 756	(35) C)	11 D)
Omvårdnadslinjen			1 868	38	
Summa	9 726 (x 10 100 (y)	100	5 000	100 (100)	31

1) Procentandel av inkomna framställningar.

2) Antal platser i beslutet 1988-03-15. Inom () antal platser om samtliga platser hade tilldelats proportionellt.

3) Procentandel av platser i beslutet 1988-03-15. Inom () procentandel av beslutade platser om samtliga platser hade fördelats proportionellt.

A) och B) är gemensamma tal för industriell teknik och el-tele.

C) och D) är gemensamma tal för vårdlinjen och omvårdnadslinjen.

4) Procentandel av intagningsplatser på motsvarande tvåårig linje.

x) Uppgift per 1988-01-25.

y) Korrigerad uppgift under SÖ:s beredning.

Som framgår av tabell 1 omfattade de inkomna önskemålen om platser ungefär dubbelt så många platser som fanns tillgängliga för fördelning. Önskemålen var särskilt omfattande i fråga om vårdlinjen och omvårdnadslinjen. Vid en jämförelse av önskat antal platser och tilldelat antal platser framgår att för naturbruk avdelades fler platser än vad framställningarna avsåg. För övriga studievägar avdelades färre. Den antalsmässigt största nedskärningen av önskemålen avsåg industriell teknik, vård- och omvårdnadslinjen, dvs. de studievägar för vilka önskemålen var särskilt omfattande.

För naturbruk avsattes ett större antal platser än vad som skulle ha tilldelats för studievägen vid en proportionell fördelning av de 5 000 platserna. Samma gällde för vård- och omvårdnadslinjen sammantagna. För textil och beklädnad, fordon och transport samt sammantaget för industriell teknik och el-tele avsattes av de 5 000 tillgängliga platserna för vardera ett platsantal som ungefärligen svarade mot vad de skulle ha fått vid en strikt proportionell fördelning. Det platsantal som fördelades för bygg- och anläggningsteknisk linje svarade mot mindre än hälften av den procentandel som skulle ha tilldelats för linjen vid en proportionell fördelning.

Bakgrunden till denna bild av SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut den 15 mars 1988 är att SÖ gjorde en medveten satsning på naturbruk. Önskemålen på vårdsidan måste få stå tillbaka för att skapa utrymme för försök inom andra områden. I fråga om bygg och anläggning önskade vederbörande yrkesnämnd inte lägga ut lika många platser som verket ville. Sammantaget måste emellertid dimensionerings- och lokaliseringsbeslutet, som det blev, ses som resultaten av bedömningar av huvudmannens förutsättningar, yrkesnämndernas önskemål, de bedömningar och den information som berörts i det föregående och av riksdag och regering givna kriterier och bedömningsgrunder. Ytligt sett fördelades emellertid bortåt 2 100 intagningsplatser eller ca 40 procent av de tillgängliga platserna proportionellt.

SÖ presenterade innebörden i beslutet på följande sätt i ett pressmeddelande den 16 mars 1988.

Inom Värmlands län skulle sju av försöksutbildningarna komma att provas i en brett upplagd verksamhet som skulle omfatta 770 intagningsplatser.

Naturbruksutbildningen skulle komma att bedrivas som fullskaleförsök (med utgångspunkt i den definition som SÖ tillämpade) i två län, nämligen Värmland och Östergötland.

Textil- och beklädnadslinjen fick en naturlig tyngdpunkt i Borås, Mark och Ulricehamn.

Försöksverksamhet avseende bygg- och anläggningstekniska utbildningen koncentrerades helt till tre län, nämligen Värmlands, Västmanlands och Jämtlands län.

Fordons- och transportteknisk utbildning skulle i försöksverksamheten komma att bli väl företrädd på flera orter i landet. Genom beslutet gjordes omfattande lokaliseringar av försök avseende denna utbildning, bl.a. till Värmlands, Blekinge och Kristianstads län. Andra orter till vilka denna försöksutbildning förlades var Botkyrka, Nyköping, Västerås, Hudiksvall, Ljusdal, Vilhelmina och Östersund.

Den industriell-tekniska linjen blev genom beslutet särskilt väl representerad i Värmlands och Kopparbergs län samt på orter som Göteborg, Uddevalla, Trollhättan, Eskilstuna, Örebro, Sundsvall, Skellefteå och Luleå.

El-teknisk utbildning lokaliserades bl.a. till Hässleholm och Sandviken.

Vårdlinjens gren för barn och ungdom, liksom omvårdnadslinjen, skulle komma att bli väl representerad i Östergötlands län. Omvårdnadslinjen lokaliserades i betydande omfattning även till Stockholm och Göteborg samt till Kristianstads, Värmlands och Norrbottens län.

I sitt tilläggsbeslut den 25 april 1988 med anledning av utbildningsutskottets pressmeddelande eftersträvade SÖ att främja "s.k. fullskaleförsök" och försöksverksamhet i glesbygd. Det sistnämnda hade sin grund i att det ändrade kravet på elevantal vid undervisningens början möjliggjorde utläggning av halvklasser i glesbygd. SÖ tolkade vid sitt beslut utbildningsutskottets mening så att just fullskaleförsök och försöksverksamhet i glesbygd skulle tillgodoses vid fördelningen. Härutöver sökte SÖ genom beslutet att beakta önskemål om ytterligare platser från de län som vid den tidigare fördelningen fått liten tilldelning.

Hur SÖ, vid detta tillfälle, eftersträvat att gynna fullskaleförsök och glesbygdssatsningar framgick av ett pressmeddelande den 26 april 1988.

I meddelandet framhölls att det genom beslutet blev fullskaleförsök på många håll. Således fick Värmland ca 400 nya platser och därmed ett rejält fullskaleförsök, liksom Gävleborgs län som tilldelades ca 200 nya intagningsplatser. Beslutet innebar vidare att det blev ett fullskaleförsök inom utbildningsområdet fordonsteknik i Blekinge län. Bland övriga orter med fullskaleförsök nämndes Hudiksvall och Örebro inom utbildningsområdet industriteknik samt Hässleholm och Trollhättan i fråga om utbildningsområdet el-teleteknik. SÖ lanserade också försöksverksamhet inom utbildningsområdet ekonomisk-merkantil i Stockholm, Malmö och Göteborg.

I fråga om glesbygdssatsningar blev det genom beslutet också en glesbygdprofil i Värmlands län. Andra glesbygdsregioner som fick försöksverksamhet var Tierp, Uppsala län, Lysekil, Göteborgs- och Bohus län, Åmål, Älvsborgs län samt Härjedalen i Jämtlands län. Utökning av redan tilldelade platser skedde också i Västerbottens och Norrbottens inland.

Som nämnts omfattade, *sammanfattningsvis*, till SÖ inkomna önskemål om intagningsplatser för försöksverksamhet dubbelt så många platser som fanns tillgängliga för fördelning. Önskemålen var särskilt omfattande i fråga om vårdlinjen och omvårdnadslinjen. Sammantaget måste SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, som det blev, ses som resultatet av bedömningar av skolhuvudmännens förutsättningar, yrkesnämndernas önskemål, bedömningar med utgångspunkt i av SÖ tillämpade kriterier och bedömningsgrunder och möjligen, vid sidan härav, ett informellt samspel med i första hand skolhuvudmän och länskolnämnder.

Ytligt sett fördelades bortåt 2 100 intagningsplatser, eller ca 40 procent av de tillgängliga platserna proportionellt. 770 intagningsplatser avdelades för "fullskaleförsöket" i Värmland.

I sitt tilläggsbeslut den 25 april 1988 med anledning av utbildningsutskottets pressmeddelade eftersträvade SÖ att främja "fullskaletanken" och försöksverksamhet i glesbygd.

10 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut (*bilaga 8*)

10.1 Förberedelser inför beslut och ställningstaganden

10.1.1 SÖ

SÖ har haft som utgångspunkt, sedan verket erfarit att försöksverksamheten skulle komma att föreslås, att beslut om kursplaner skulle finnas i december året innan för de utbildningsvägar och de årskurser som skall omfattas av försöksverksamheten året därpå. Detta var emellertid inte möjligt år 1988 för el-teleområdet och år 1989 för VVS-teknisk linje. Det första undantaget hade, enligt SÖ, sin grund i en schism mellan Verkstadsföreningen och Elfackens Centrala Yrkesnämnd. Dessa var oense om vilka yrkeskategorier som skulle finnas. Detta fick konsekvenser för vad som kunde hållas samman i en utbildning och därmed för kursplanerna. SÖ tog emellertid egen ställning i denna fråga och kunde därmed 1989 lokalisera el-teleutbildning med tre ingångar. Detta ställningstagande ändrades sedermera i verkets förslag till regeringens 1989-02-27 om studievägsstrukturen i gymnasieskolan. Kursplanen för VVS-teknisk linje försinkades genom att arbetet med denna kursplan lagts ut på en konsult.

Liksom i oktober 1987 informerades länsskolnämnderna i oktober 1988 vid en planeringskonferens avseende den frivilliga utbildningen om vilka kursplaner som skulle komma att bli klara i december samma år. Vad som därvid meddelades har, enligt SÖ, kunnat hållas utom i fråga

om den grafiska utbildningen. En kursplan för denna utbildning har inte kunnat tas fram på grund av oenighet inbördes bland grafikerna.

Även pedagogiskt organisatoriska frågor avseende försöksverksamheten togs upp vid nämnda planeringskonferenser.

10.1.2 Länsskolnämnderna

Länsskolnämnderna försökte på olika sätt eliminera de olägenheter som processen våren 1988 hade inneburit. Det förekom således att nämnder redan på hösten 1988 tillskrev skolhuvudmännen och gav möjlighet till anmälan av intresse för nya eller utvidgade försök. Det förekom också att nämnder vid denna tidpunkt gick ut med information till skolhuvudmännen i syfte att förbereda en eventuell ny tilldelning av försöksplatser.

10.2 Syn på förutsättningarna för försöksverksamheten

SÖ tolkade de intresseanmälningar inför läsåret 1989/90 om deltagande i försöksverksamheten eller om utvidgning av tidigare försök så att skolhuvudmännens beredskap i fråga om fortbildning, lärarnas omställning, lokaler och utrustning var bättre än vad som hade varit fallet 1988.

Ett antal länsskolnämnder ger sammantaget följande bild av förutsättningarna för försök vid tiden för anmälan av intresse inför läsåret 1989/90.

Processen vid anmälan av intresse för försök var inte lika frustrerande för skolhuvudmännen som året innan. Våren 1989 var skolhuvudmännen beredda på att det troligen skulle läggas ut fler försök. Planeringsförutsättningarna var också helt annorlunda. Skolhuvudmännens förutsättningar var i vissa fall bättre än närmast föregående år. Det förekom att skolhuvudmännen anmälde sitt intresse för ny eller utvidgad försöksverksamhet i samband med ordinarie förslag till nämnden i slutet

av våren 1988 om organisation av gymnasieskolan för läsåret 1989/90. Dessa intresseanmälningar kunde gälla önskemål om försök som inte hade tillgodosetts inför läsåret 1988/89. Beredskapen i kommunerna var ganska god. Detta gällde då de försökslinjer som hade startat läsåret 1988/89. För de nya linjerna, som tillkom inför läsåret 1989/90, var problemen desamma som våren 1988. (Länsskolnämnderna i Östergötlands, Jönköpings, Blekinge, Hallands och Skaraborgs län.)

10.3 Tillvägagångssätt inför och vid ställningstaganden om dimensionering och lokalisering (*bilaga 8*)

10.3.1 Länsskolnämnderna (*bilaga 8*)

Som redovisas mer ingående i avsnittet 10.3.3 i det följande tillställde SÖ den 21 december 1988 länsskolnämnderna en anmodan att inkomma med underlag för 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut senast den 3 februari 1989.

Länsskolnämnderna vidareförmedlade omgående till skolhuvudmännen SÖ:s önskemål om underlag för 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Med utgångspunkt i uppgifter från drygt hälften av nämnderna blev skeendet därefter i stort följande. Erfarenheterna från våren 1988 kunde tas till vara. Beredskapen inför de ställningstaganden som krävdes var därmed bättre. Prioriteringar bland skolhuvudmännens önskemål ägnades större uppmärksamhet än 1988. En fjärdedel av nämnderna uppger sig ha haft kontakt i beredningsarbetet med branschorganisationerna eller med företrädare för parterna på arbetsmarknaden på annat sätt än genom att dessa är representerade i nämnden. Kontakter med andra länsorgan förekom också. Detta innebar i ett fåtal redovisade fall ett mer aktivt stöd eller mer ingående engagemang från utomstående i de ställningstaganden som nämnden kom att göra. I en del fall understöddes dessa genom en skrivelse eller uppvaktning.

10.3.2 Yrkesnämnderna (motsvarande) (bilaga 8)

De centrala yrkesnämndernas (motsvarande) allmänna erfarenheter av samrådet med SÖ inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut var, liksom inför 1988 års beslut, i det stora flertalet fall positiva. De som i något avseende hade varit kritiska 1988 konstaterade en förbättring härvidlag 1989. Det förekom emellertid synpunkter som att materialet inför överläggningarna kom för sent (Lackerarnas Yrkesnämnd) och att beredningstiden blev för kort (Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd). Detta påverkade möjligheterna till representation vid överläggningarna och till egna sonderingar av arbetslivets beredskap. För två nämnder (Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan och Träindustrins Yrkesnämnd) innebar överläggningarna med SÖ att nämnderna sammantaget nästan helt "fick som de ville". För Landstingsförbundet var konkurrensen om platserna ett större problem än lokaliseringen.

Nämnderna var i allmänhet nöjda med den information och det underlag som SÖ presenterade vid överläggningarna. I ett fall befanns det bättre än 1988 även om det enligt en annan nämnd omöjliggjorde kvalitativa bedömningar. Liksom 1988 hade de yrkesnämnder som lämnat information härom interna överläggningar inför samrådet med SÖ, varvid parterna blev överens om ställningstagandena. Dessa avsåg samma typer av frågor som 1988. Även de nämnder som nu berördes av försöksverksamheten för första gången hämtade på olika sätt in underlag för sina ställningstaganden från "skolrepresentanter", från berörda företag och skolor, genom lokala ombud eller från de lokala branschparterna. En av dessa nämnder hade även samråd med övriga yrkesnämnder inom sektorn.

10.3.3 SÖ (bilaga 8)

SÖ gick inför sitt beslut den 13 mars 1989 om dimensionering och lokalisering av de 10 000 intagningsplatserna för läsåret 1989/90 till väga på ungefär samma sätt som inför motsvarande beslut 1988.

Verkets anmodan den 21 december 1988 till länsskolnämnderna att komma in med underlag för beslutet före den 3 februari 1989 innehöll emellertid, till skillnad mot vad som varit fallet förra gången, en precisering av vilken information verket ville ha. Liksom 1988 skapades en temporär organisation för beredningsarbetet inom SÖ. Medlemmarna i denna fick klara instruktioner om vilken information som skulle finnas tillgänglig för vart och ett av de inkomna önskemålen. Den sakliga genomgången med yrkesnämnderna fördröjdes av att de centrala avtalen om försöksverksamheten mellan arbetsmarknadens parter lät vänta på sig. Enligt ett regeringsbeslut skulle inte heller någon lokalisering av försöksverksamhet ske förrän dessa var klara.

SÖ:s beredningsarbete kom till stor del att handla om att bland inkomna önskemål om ca 15 000 intagningsplatser prioritera fram 3 500 intagningsplatser för vilka nya eller utvidgade försök kunde beviljas. Denna situation uppkom genom att 6 500 av de tillgängliga platserna för försök måste avsättas för fortsatta försök i årskurs 2 vid skolor som hade inlett försöksverksamhet läsåret 1988/89. Skolhuvudmännen hörde i än högre grad än närmast föregående år, genom uppvaktningar eller på annat sätt, av sig med frågor eller kompletterande information. Detta hade dock, enligt SÖ, liksom 1988 betydelse enbart som beslutsunderlag.

10.4 Kriterier och bedömningsgrunder vid ställningstaganden och beslut (*bilaga 8*)

10.4.1 Länsskolnämnderna (*bilaga 8*)

Länsskolnämnderna hade inte anmodats av SÖ att i sina underlag i februari 1989 inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut ange utifrån vilka mer övergripande grunder eller kriterier som de prioriterade, tillstyrkte eller avstyrkte skolhuvudmannens önskemål om ny eller utvidgad försöksverksamhet. Inte desto mindre var det naturligt att så skedde. En genomgång av underlagen ger vid handen att nämnderna i allmänhet redovisade sina motiv för de förslag som fördes fram eller

avstyrktes. Dessa kunde emellertid avse de enskilda önskemålen från skolhuvudmännen. Motiven blir då inte möjliga att hänföra till några mer generella kriterier eller bedömningsgrunder med mindre än att nämnden själv har redovisat en sådan koppling. Detta innebär bl.a. att någon koppling inte – såvida inte nämnden själv har gjort en sådan – kan göras för de nämnder (gäller tre nämnder) som inte redovisade någon prioritering av huvudmännens önskemål. Samma gäller de nämnder som gjorde – med eller utan motiveringar till varje önskemål – en icke rangordnad prioritering av dessa (gäller tre nämnder). Samma gäller även de nämnder som – med eller utan motiveringar för varje önskemål – redovisade en rangordnad prioritering av önskemålen (gäller sju nämnder).

Två nämnder prioriterade en fortsättning av redan påbörjad försöksverksamhet i första hand. Åtta nämnder prioriterade skolhuvudmännens önskemål gruppvis och beskrev i allmänhet på något sätt på vilka grunder detta hade skett. Härutöver redovisade likaså åtta nämnder sina mer övergripande prioriteringar och bedömningsgrunder. Utan hänsyn tagen till graden av prioritering från nämndens sida eller till vad som var giltigt sammantaget för varje enskild nämnd kan ett antal kriterier och bedömningsgrunder, som var giltiga för flera nämnder, urskiljas. Önskemål om ny eller utvidgad försöksverksamhet kom med denna inskränkning att förordas med utgångspunkt bl.a. i att

- förutsättningarna för försök var goda,
- intresset var stort,
- det handlade om fullskaleförsök omfattande en linje eller alla linjer i en kommun eller i en region,
- en viss utbildning på en ort eller i en region var av intresse från försökssynpunkt,
- det var önskvärt att undvika att ha såväl två- som treårig utbildning för samma utbildningslinje på en ort eller i en region,
- det handlade om en "ny" försöksutbildning för kommunens eller länets del,
- det var önskvärt att fler kommuner i länet fick försök,
- öka elevefterfrågan på utbildningen,
- det fanns behov av utbildad arbetskraft inom utbildningsområdet.

10.4.2 Yrkesnämnderna (motsvarande) (bilaga 8)

Yrkesnämnderna (motsvarande) har, efter förfrågan härom, redovisat vad de i första hand sökte nå med de dimensioneringar och lokaliseringar som de förordade vid överläggningarna med SÖ inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. För flertalet av de nämnder (motsvarande) som berördes av 1988 års beslut var ambitionerna härvid desamma inför 1989 års beslut, som inför beslutet närmast föregående år (jfr avsnittet 9.4.2).

Således hade fem av yrkesnämnderna vid sina överläggningar med SÖ inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut ambitioner som avsåg dimensionering av försöksverksamheten. En eftersträlvade en hanterbar dimensionering som kunde stödjas och följas upp (Lackerarnas). En (Måleribranschens) önskade en "lugn anpassning". Tre (Jordbrukets, Skogsbrukets, Trädgårdsnäringens) hade ambitionerna att nå ett breddat underlag i län med enstaka försöksklasser och ytterligare "fullskaleförsök". Sex yrkesnämnder har redovisat en viljeinriktning i fråga om lokalisering av försöksverksamheten. Så eftersträlvade tre yrkesnämnder (Jordbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringens) försök i län med ett komplett utbud av näringarna inom branschen och ytterligare försök i Norrland, en (Träindustrins) geografisk spridning till orter med hög resp. låg koncentration av arbetsplatser inom branschen, en (Byggnadsplåt) geografisk spridning av försöken i landet med både hel- och halvklass och en nämnd (Livsmedelsbranschens) försök på orter med sinsemellan olika inriktning. En nämnd (Motorbranschens) ville att försöksverksamhet skulle påbörjas på orter där de skolmässiga förutsättningarna, enligt parternas mening, var goda.

10.4.3 SÖ

10.4.3.1 *Givna kriterier och bedömningsgrunder*

SÖ hade att utgå från två dokument vid 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, nämligen dels förordningen av den 9 juni 1988 (SÖ-FS 1988:84) om försöksverksamheten med treåriga yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan 1988/89–1990/91, dels vad föredraganden anført om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten i 1989 års budgetproposition (bil. 10 s. 107).

Enligt ovan nämnda förordning (12 §) bör fördelningen av platser vara sådan att försöksverksamheten dels koncentreras till några geografiskt avgränsade områden där flertalet i försöksverksamheten ingående linjer skall vara företrädade, dels sprids till ett antal kommuner över hela landet med varierande befolknings- och näringsstruktur.

I nämnda budgetproposition framhöll föredraganden följande i här aktuell fråga:

1. Det är angeläget att så snart som möjligt pröva i försöksverksamhet de kursplaner för ytterligare verksamhetsområden som SÖ har tagit fram.
2. Det är viktigt att försöksverksamheten kan spridas till fler orter av olika karaktär så att därmed en bättre allsidighet i fråga om näringslivsstruktur m.m. kan säkerställas.
3. Det är viktigt att öka möjligheterna till att genomföra s.k. fullskaleförsök.

10.4.3.2 *Av SÖ tillämpade kriterier och bedömningsgrunder samt SÖ:s beslut*

Som redovisats i det föregående i avsnittet 10.3.3 återstod för SÖ att lokalisera 3 500 intagningsplatser, sedan de 6 500 platser, som i praktiken redan var in-tecknade genom år 1988 medgiven försöksverksamhet, hade räknats bort. Dessa 3 500 intagningsplatser skulle således lokali-

seras med utgångspunkt i de inkomna önskemålen om ca 15 000 intagningsplatser för nya eller utvidgade försök.

Skolhuvudmännens önskemål om intagningsplatser för ny eller utökad försöksverksamhet med treåriga yrkesinriktade studievägar inför läsåret 1989/90, erhållna platser läsåret 1989/90 i proportion till antalet intagningsplatser på motsvarande tvååriga linjer, antal platser vid proportionell fördelning 1989/90 och SÖ:s beslut fördelade sig på linjer enligt följande.

Tabell 2. Linjevisa uppgifter avseende 1989 års beslut

Linje	Intagningsplatser			
	önskade 1)	% 2)	proportionellt 3)	beslut 4)
Hantverks				16
Naturbruks NB	560	4,5	181	16
Omvårdnads OM	4 732	18,9	754	718
Vårdlinje, gren för omsorg om barn och unga VLB	1 236	7,1	285	134
Handels HA	2 370	19,1	764	510
Restaurang RE	1 213	5,1	205	336
Livsmedelsteknik LT	304	1,3	54	224
Bygg- och anläggningsteknik BY	200	6,2	248	120
Måleriteknisk MT	168	1,5	61	56
Byggnadsplåt och ventilationsteknik BV	64	0,5	19	56
VVS-teknisk VT	40	1,1	46	0
Fordons- och transportteknik FT	920	8,1	325	304
El-teleteknisk ET	712	10,9	438	
ELEI				-
ELIA				96
ELIE				64

Linje		Intagningsplatser			
		önskade 1)	% 2)	proportio- nellt 3)	beslut 4)
Industriell teknisk	IN	1 976	11,5	461	536
Produktionsteknisk	PT	376	1,1	44	208
Textil- och bekläd- nadsteknisk	TB	197	1,5	60	64
Träteknisk	TÅ	376	1,4	56	128
Individuell uppläggning		20?			
Summa		15 443		4 000	3 874

1) Av skolhuvudmän önskade intagningsplatser.

2) Andel av det totala antalet intagningsplatser på dessa linjer läsåret 1988/89.

3) Proportionell fördelning av de nya platserna (andelen av 4 000 platser).

4) SÖ:s beslut 1989-03-13.

Liksom närmast föregående år var proportionaliteten (se avsnittet 9.4.3.2) en utgångspunkt vid överläggningarna med yrkesnämnderna.

Inledningsvis under beredningsarbetet var utgångspunkterna i SÖ:s beredningsarbete texterna i den i avsnittet 10.4.3.1 nämnda förordningen och i 1989 års budgetproposition. Den 27 februari 1989 formulerade SÖ de kriterier och bedömningsgrunder som beredningsarbetet utgick från i prioritetsordning enligt följande.

1. De som tidigare erhållit försöksverksamhet skall få fortsatt intagning läsåret 1989/90.
2. Kriterier omnämnda i 1989 års budgetproposition är följande
 - a) nya utbildningar bör provas i försöksverksamhet
 - b) spridning av försöksverksamheten till fler orter med olika karaktär för att tillgodose allsidighet vad gäller näringslivsstruktur m.m.
 - c) ökade möjligheter till fullskaleförsök.

För lokaliseringsarbetet skulle förutom att nå de ovan nämnda målen gälla att

- proportionaliteten är en utgångspunkt,
- överensstämmelse med berörda yrkesnämnder eftersträvas,
- regeringsuppdraget om överenskommelse mellan parterna skall tillämpas,

- beredningsarbetet inom SÖ och med berörda yrkesnämnder, huvudmän, länsskolnämnder med flera skall vara avslutad fredagen den 10 mars 1989,
- generaldirektören fattar beslut senast den 15 mars 1989. Pressinformation och listor till länsskolnämnderna samma dag som beslut.

De nya kursplaner som skulle provas enligt den första prioriteringsgrunden avsåg utbildningsområdena livsmedel och restaurang, process, måleri, byggnadspålt och ventilation samt träteknisk utbildning. Det hade inkommit framställningar om ca 2 500 intagningsplatser för försök inom dessa områden. Vid tillämpning av proportionaliteten vid utläggning av platser för de nämnda utbildningsvägarna skulle ha åtgått 1 200 av de intagningsplatser som fanns att fördela. SÖ gjorde bedömningen att det för vissa av dessa nya linjer skäl som "linjens överlevnad, eller möjlighet att fullt ut pröva grenvalet, t.ex. restaurang talade för en överdimensionerad försöksverksamhet". Ett annat stort utbildningsområde som prövades endast marginellt läsåret 1988/89 var handelslinjen. Skolhuvudmännen hade önskat 2 370 platser för detta område. För denna linje bedömde SÖ det, i motsats till de tidigare nämnda, det angeläget att av arbetsmarknadsskäl hålla tillbaka försöksverksamheten. Med utgångspunkt i tabell 2 ovan tilldelades 1 182 platser för dessa nya utbildningsvägar (inklusive handelslinjen). Detta innebar att ca en tredjedel av de platser som fördelades för nya försök eller utvidgning av tidigare försök avsattes för utbildningslinjer med nya kursplaner.

SÖ kunde konstatera att huvuddelen av länsskolnämndernas prioriteringar avsåg nya orter, dvs. svarade mot det andra av ovan nämnda kriterier. 1 922 av de 3 874 platserna enligt tabell 2 är hänförliga till att försöksverksamheten skulle spridas till fler orter av olika karaktär. Som en följd härav tillkom ny försöksverksamhet bl.a. på Gotland och i mindre kommuner som Uppvidinge och Osby. Till större städer som Stockholm, Göteborg, Malmö, Helsingborg, Örebro och Västerås, Skellefteå och Umeå lokaliserades flera linjer och intagningsklasser.

SÖ konstaterade också att möjligheterna till fullskaleförsök "avseende enskilda linjer" var goda vad gällde naturbruk, restaurang, livsmedel bygg m.fl. Verket tog till vara dessa möjligheter genom att fullskaleförsök i denna mening lokaliserades enligt följande: Bygg- och anläggningsteknisk linje i Skaraborgs län, naturbrukslinje i Skaraborgs och

Örebro län. Sammantaget kan 1 952 av de 3 874 platserna enligt tabell 2 ses som fullskaleförsök i betydelsen att det handlade om en så god täckning som möjligt av ett utbildnings/arbetsmarknadsområde i en region/huvudman.

Länsskolnämnden i Värmlands län hade förordat ytterligare 900 platser för fullskaleförsök i länet. SÖ:s beslut kom att innebära att länet tilldelades ytterligare 110 intagningsplatser. Avsikten från länets sida var att alla utbildningsvägar i länet skulle omfattas av försöksverksamheten. SÖ gjorde bedömningen att Värmlands sammantagna önskemål – med hänsyn till ”bristen” på platser i förhållande till de totala önskemålen – borde få stå tillbaka till förmån för ny eller utvidgad försöksverksamhet på andra orter. Ett väsentligt skäl till detta ställningstagande var att SÖ, med hänsyn till utredningsuppdraget, uppfattade att den här aktuella utvärderingen av försöksverksamheten skulle omfatta enbart de intagningsplatser som lades ut år 1988.

SÖ:s ställningstagande följdes, när det blev känt, av en kraftig reaktion i länet. Denna manifesterades i skrivelser till regeringen bl.a. från länsavdelningen av Svenska kommunförbundet och landstinget i Värmlands län.

Som kan utläsas ur tabell 2 tilldelade SÖ för försök på åtta utbildningslinjer en större andel av tillgängliga platser än de skulle ha fått vid en proportionell fördelning och utbildning på sju utbildningsvägar en mindre andel.

När det gällde verkets ambition att nå överenskommelse med berörda yrkesnämnder upplevde SÖ det som ett problem att Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och Kommunala yrkesnämnden (KYN) gärna såg en utläggning av platser för omvårdnadslinjer i storleksordningen 2 000–2 500 intagningsplatser. Härvid noterades att det även fanns motsatta ambitioner. Så ville t.ex. Byggnadsindustrins Yrkesnämnd (BYN) helst inte att försöksverksamheten avseende bygg- och anläggningsteknisk linje skulle utökas.

Regeringsbeslutet den 26 januari 1989 om att intagningsplatser fick fördelas endast till sådana försöksutbildningar som rörde arbetsmarknadssektorer för vilka arbetsmarknadens parter var eniga om de villkor som skulle gälla för den arbetsplatsförlagda utbildningen, kom inte att tillämpas.

De tidsmässiga ambitioner som SÖ formulerat för sitt arbete kunde hållas.

De kriterier och bedömningsgrunder som SÖ *sammanfattningsvis* kom att tillämpa vid 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut svarade mot de som givits genom regeringens förordning om försöksverksamheten i juni 1988 och genom uttalanden i 1989 års budgetproposition. Liksom närmast föregående år var härutöver proportionaliteten och enighet med yrkesnämnderna viktiga prioriteringsgrunder. Tillämpningen av dessa kriterier och bedömningsgrunder resulterade i att 1 182 intagningsplatser, eller en tredjedel, av de 3 874 intagningsplatser som fördelades avdelades för försök med utbildningsvägar för vilka det nu fanns nya kursplaner. 1 922 eller ca hälften av fördelade platser är hänförliga till att försöksverksamheten skulle spridas till fler orter av olika karaktär. 1 952 eller hälften av fördelade intagningsplatser avsåg fullskaleförsök i betydelsen att det handlade om en så god täckning som möjligt av ett utbildnings/arbetsmarknadsområde inom en region/huvudman. Länsskolnämnden i Värmland län hade önskat ytterligare 900 intagningsplatser för fullskaleförsök i länet. SÖ tilldelade 110 platser här för, vilket ledde till kraftiga protester från länets sida. SÖ:s beslut kom vidare att innebära att för försök på åtta utbildningslinjer tilldelades en större andel av tillgängliga platser och för försök på sju utbildningsvägar en mindre andel av fördelade platser än vad som skulle ha tilldelats vid en proportionell fördelning.

11 Syn i efterhand på 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut (*bilaga 9*)

11.1 SÖ

I efterhand konstateras inom SÖ att verket kanske gick lite långt när det gällde att sprida ut försöksverksamheten 1988. Det hade varit lättare att stödja och utvärdera försöksverksamheten med en större koncentration. En annan aspekt på den stora spridningen är att det pedagogiskt-organisatoriskt inte är tillräckligt med en försöksverksamhet som omfattar enbart en klass på en ort eller skola. Flera linjer per ort och mera av en linje på en och samma ort hade således varit bättre från flera utgångspunkter. Det konstateras också att det blev vissa skevheter i lokaliseringen, så har t.ex. storstadsområden missgynnats. Nationellt sett blev proportionaliteten hygglig. Det blev emellertid en viss övervikt för vården på grund av "arbetskraftsbehovet, klassfyllnad, rationalitets-skäl m.m." Det blev också en viss övervikt för mindre och medelstora orter. De tio största städerna är underrepresenterade. I fråga om de tre största städerna poängteras en uppfattning från yrkesnämnderna om att de skolmässiga förutsättningarna för försök är mindre goda där.

11.2 Länsskolnämnderna (*bilaga 9*)

Länsskolnämnderna har, efter förfrågan härom, sammantaget givit följande bild av i vilken utsträckning de kommuner/skolor i länet som fick

ny eller utökad försöksverksamhet genom 1988 års beslut också var de som var bäst förberedda. Fyra nämnder uttrycker sin bedömning härvidlag så, att de inte har något att erinra mot SÖ:s beslut. En nämnd är nöjd med beslutet och ytterligare en finner det acceptabelt. Sju länsskolnämnder har uppfattningen att det var de kommuner/skolor i länet som var bäst förberedda som fick ny eller utvidgad försöksverksamhet genom beslutet. Fyra länsskolnämnder redovisar lokaliseringar till kommuner och skolor som inte var tillräckligt förberedda. I fem län fanns det skolor som hade lika bra eller kanske t.o.m. bättre förutsättningar att bedriva försöksverksamhet än de som fick försök. I fyra län uttrycker nämnderna sin besvikelse över att länet fick så få platser för försök. En länsskolnämnd understryker särskilt att SÖ i ringa utsträckning tog hänsyn till nämndens förslag och bedömningar.

11.3 Yrkesnämnderna (motsvarande) (*bilaga 9*)

Tolv yrkesnämnder (motsvarande) har i början av hösten 1989, efter frågan härom, redovisat sin syn på 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, och därvid om det var de orter som var bäst förberedda som fick försöksverksamhet genom detta beslut. Så var inte fallet – eller är tveksamt – enligt fyra (Motorbranschens, Elfackets, Kommunala, Handels) av de tretton yrkesnämnder (motsvarande) som har besvarat frågan. För en yrkesnämnd (Byggnadsindustrins) var det centrala att få försök i hela län och inte skolhuvudmännens beredskap. Två nämnder (VVS-Branschens, Målarnas) och Landstingsförbundet besvarar frågan närmast jakande. Fem nämnder finner det svårt att ge svar. En av dessa (Verkstadsindustrins) menar emellertid att de flesta skolor/kommuner var dåligt förberedda. Tre (Lantbrukets, Skogsbrukets, Trädgårdsnärings) framhåller att det gällde att utnyttja de få ansökningar som hade kommit in till SÖ och det därmed markerade intresset. En, slutligen, (Transportfackens) upplyser, att alla, som önskade, fick försök.

12 Syn i efterhand på 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut (*bilaga 10*)

12.1 SÖ

SÖ har, liksom i fråga om dimensionerings- och lokaliseringsbesluten 1988, uppfattningen att försöksverksamheten, i ett utvärderingsperspektiv hade vunnit på en större koncentration. En större koncentration hade varit fördelaktig också för skolhuvudmännen. Framför allt skulle inte ett så stort antal huvudmän, som blivit fallet, ha engagerats i försöket. Som det nu har blivit bedrivs gymnasieskoleutbildningen i ett stort antal kommuner i två parallella organisationsformer. I de fall det i en kommun finns såväl tvåårig utbildning vid en utbildningslinje som försök med treårig utbildning på linjen skall två olika regelsystem tillämpas i fråga om t.ex. timplaner och lärarbehörighet samt olika krav i fråga om t.ex. läromedel och utrustning. Detta blir en följd av att inte all utbildning på en linje vid en skola i en kommun omfattas av försöksverksamheten. Skolledare, som SÖ har haft kontakt med, liksom SÖ:s egen utvärderingsverksamhet har emellertid vittnat om att möjligheter ofta inte funnits att låta försöksverksamheten omfatta all utbildning på en linje. Samtidigt var trycket på att få detta i försöksverksamheten mycket stort, även räknat i antalet huvudmän.

SÖ har emellertid kunnat konstatera att man, tillsammans med yrkesnämnderna, i allmänhet har hamnat rätt i lokaliseringen av försöken. Detta om man ser till hur rekryteringen av elever har lyckats. Att få av tilldelade intagningsplatser har återlämnats talar samma språk. Detta

gäller med undantag av industriell teknisk linje. För denna linje finns rekryteringsproblem. En annan fråga är i vilken utsträckning klasserna är fyllda. Strax efter skolstarten, hösten 1989, innan exakta uppgifter härom finns tillgängliga, görs bedömningen att klassfyllnaden är god utom i fråga om vårdutbildningarna.

SÖ har bibringats uppfattningen att alla skolhuvudmän ser försöksverksamheten som en inledning av en reformering av gymnasieskolan. Detta kan således innebära att man ser på den treåriga utbildningen utifrån andra dimensioner än att det handlar om ett förutsättningslöst försök. Samtidigt kan oklarheten kring vilka ställningstaganden som framöver kommer att göras om reformeringen av gymnasieskolan skapa osäkerhet.

12.2 Länsskolnämnderna (*bilaga 10*)

Länsskolnämnderna har redovisat sina allmänna erfarenheter i slutet av våren 1989 av SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut i mars samma år. På samma sätt som för motsvarande beslut 1988 (avsnittet 11.2) har de gjort bedömningar av om de kommuner/skolor i länet som fick försök också var de som var bäst förberedda. I detta sammanhang har nämnderna, i högre grad än i fråga om beslutet närmast föregående år, vid sidan av sina bedömningar av kommunernas/skolornas beredskap, valt att ge sin syn på SÖ:s beslut.

Två länsskolnämnder har inte något att erinra mot SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1989. I åtta län var det de kommuner som var bäst eller väl förberedda som fick nya eller utvidgade försök genom beslutet. Det förekom att det fanns kommuner/skolor som var lika väl förberedda för försök som de som tilldelades. I ca en fjärdedel av länen finns missnöje med att nämndens prioriteringar inte följdes. Att så inte skedde fick en rad effekter. Av skolhuvudmännen gjorda förberedelser och befintligt engagemang kunde inte tas till vara. Det blev mindre väl förberedda skolor/kommuner som fick försök. Planeringen måste hastigt göras om. Det hände att tilldelade platser för försök inte togs i anspråk. I andra fall var den allmänna framförhållningen tillräcklig för att försök

ändå skulle kunna starta. Entusiasmen hos dem som satsat, men som inte fick önskade försök, sattes på prov. Den ändrade prioriteringen kunde medföra att volymen för försök blev så liten att situationen blev ogynnsam när det gäller t.ex. schemaläggning och tjänstefördelning. Den kunde också innebära att befintliga länsperspektiv på gymnasieskolan åsidosattes, vilket kunde få till följd att försöken störde ordinarie verksamhet mer än nödvändigt. Det kunde också bli svårt att fylla tilldelade platser, åtminstone med förstahandssökande. Det förekom att skolor/kommuner som inte hade ansökt om försöksverksamhet fick sådan. Sju av länsskolnämnderna är besvikna främst över att länet tilldelats "för få" platser för försök.

12.3 Yrkesnämnderna (motsvarande) (*bilaga 10*)

Fem av 20 yrkesnämnder (Verkstadsindustrin, Målarnas, VVS, Handelsn, Kommunala) var i början av hösten 1989, efter förfrågan härom, snarast benägna att bejaka frågan om de orter som fick ytterligare eller nytillkommande försöksverksamhet genom 1989 års beslut också var de som var bäst förberedda. En (Byggnadsplåt) menade att vissa skolor var förberedda. Tre yrkesnämnder (Jordbrukets, Skogsbrukets, Trädgårdsnäringsen) såg det svårt att besvara frågan och en (Motorbranschens) att det är för tidigt att uttala sig. Inom landstingen och träindustrins intresseområden var de skolor som fick försök väl förberedda för detta. Förbundet och vederbörande yrkesnämnd tar upp missnöjet hos och effekterna vid de skolor som var beredda, men som inte fick försök. En yrkesnämnd, Trasportfackens, konstaterar att kommunerna var bättre förberedda än närmast föregående år. Ingen skola med billackerarutbildning var förberedd för att starta försök. För Byggnadsindustrins Yrkesnämnd var det viktiga att kommunerna var intresserade så att försöksverksamheten kunde omfatta ett helt län. Vattenbrukarns Riksförbund konstaterar att grenen vattenbruk på naturbrukslinjen saknar elever andra året. Tekoindustrins Yrkesnämnd upplyser i detta sammanhang att nämnden i fråga om två lokaliseringar hade en annan uppfattning än SÖ och Yrkesnämnden för fabriksindustrin att nämnden "i

kompromiss fick avstå från några orter". Livsmedelsbranschens Yrkesnämnd var nöjd med SÖ:s beslut.

När riksdagen i juni 1988 beslutade om försöksverksamhet med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan var marknaden för en reformering av yrkesutbildningen sedan länge skapad, och då framför allt genom de förslag som ÖGY hade presenterat 1986. Ändå blev regeringens förslag härom i 1988 års budgetproposition överrumplande för många. Detta av två skäl. Det ena handlade om att skolhuvudmännen, myndigheter och företrädare för arbetslivet efter att länge ha väntat på förslag från regeringen om reformering av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan helt plötsligt försattes i en situation då snabba ställningstaganden avkrävdes. Detta skulle ske samtidigt som information inte fanns tillgänglig om vad ställningstaganden om deltagande i försöksverksamheten i praktiken skulle komma att innebära. Det andra handlade om att regeringens förslag, och sedermera riksdagens beslut, skulle komma att avse en kvantitativt avgränsad försöksverksamhet och inte en reformverksamhet som omfattade all yrkesutbildning i gymnasieskolan.

Motivet för att inleda reformeringen av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan med en försöksverksamhet var att det handlade om en så omfattande reform, att den borde föregås av en försöksverksamhet. Vid riksdagsbehandlingen av förslaget om försöksverksamheten i propositionen härom i mars 1988 (ÖGY-propositionen) fanns bland de borgerliga partierna önskemål såväl om att försöksverksamheten skulle uppskjutas som om att ingen försöksverksamhet skulle äga rum. Dessa önskemål hade då inte sin grund i motstånd mot en förändring, utan handlade om tidpunkter för och tillvägagångssätt vid reformeringen.

Eftersom regeringens förslag i 1988 års budgetproposition om en försöksverksamhet omfattande 5 000 platser skulle starta läsåret 1988/89 krävdes omedelbara och snabba insatser av alla nivåer i skolsystemet och av berörda företrädare för arbetslivet. Det som ytterst styrde takten i olika insatser var att eleverna skulle få information för att – före utgången av maj månad 1988 – kunna ändra sina val om yrkesutbildning från februari 1988 till att avse försökslinjerna. På det sättet kom såväl de redan föreslagna 5 000 intagningsplatserna som de ytterligare 1 000, som skulle tillkomma i maj 1988 genom utbildningsutskottets ställningstaganden till ÖGY-propositionen, att vara lokaliserade, genom beslut av SÖ, vid utskottets beslut i maj 1988.

Dåvarande utbildningsministern Lennart Bodström hade vid en offentlig utfrågning i utbildningsutskottet i april 1988 menat, att det skulle bli kaos om riksdagen avslag regeringens förslag om försöksverksamheten. Inget motsäger detta antagande. ÖGY:s förslag hade skapat ett nytänkande kring den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan. Förslaget i 1988 års budgetproposition hade lett till en snabb mobilisering hos dem som hade att ombesörja att en försöksverksamhet skulle komma till stånd. Mobiliseringen kom att avse att hantera ett tämligen ostrukturerat tillstånd. Detta till trots var den sannolikt ändå en mindre sak, jämfört med att återta beslut, fattade under förutsättning av statsmakternas ställningstaganden, om lokalisering av försöksverksamheten och att återföra elevernas val till den sedvanliga tvååriga utbildningen. I och med att centerpartiet slutgiltigt vid riksdagsbehandlingen, med hänsyn till berörda elever och skolor, intog ståndpunkten att riksdagen borde godta försöksverksamheten, kom denna till stånd. Detta dock samtidigt som partiet konstaterade att regeringen hade försatt riksdagen i en icke acceptabel tvångssituation.

Så kom det att bli ett kaos som i någon mening kunde ses som granne med Gud; och då i betydelsen att det blev samstämmighet mellan tanke och handling genom att den allmänna önskan om en reformering av yrkesutbildningen i gymnasieskolan fick alla inblandade att ställa upp och göra vad som behövdes, tidsbrist och informationsbrist till trots. Det fanns emellertid också händelser som gick i annan riktning. En sådan

var dröjsmålet till i februari 1989 med arbetsmarknadens parter centrala avtal om försöksverksamheten. En annan sådan var Sveriges Verkstadsförenings rekommendation i september 1988 till sina medlemsföretag, att tills vidare inte ta in elever i företagsförlagd utbildning eller att sluta avtal om detta med skolan. Senare följdes emellertid detta avsteg med en omfattande och ingående informationsverksamhet kring försöksverksamheten i Verkstadsindustrins Yrkesnämnds hägn.

Försöksverksamheten har det av utbildningsutskottet – och därmed riksdagen – formulerade syftet att att ge en uppfattning om den arbetsförlagda utbildningens kvalitet och hur denna utbildning belastar arbetsmarknaden i kommuner av olika slag. För att nå information om detta skulle försöken läggas ut dels genom fullskaleförsök, dels genom ett mer utspritt nät av försökskommuner. Syftet med försöksverksamheten och innebörden av begreppet fullskaleförsök kom att formuleras lite olika i riksdagens och regeringens dokument avseende försöksverksamheten. Detta kan vara ett skäl till att uppfattningarna om vad försöksverksamheten syftar till kan vara ganska varierande upp till ett och ett halvt år efter regeringens första förslag om försöksverksamheten. Ett annat skäl kan vara att just syftet inte har lyfts fram vid resonemang och information kring försöksverksamheten.

Fullskaleförsöken tillmättes av statsmakterna vikt för att nå syftet med försöken. I realiteten fanns det inte möjligheter att svara upp mot någon av de definitioner som statsmakterna gjorde av detta begrepp förrän inför läsåret 1989/90. Först då fanns kursplaner framme för samtliga linjer som försöksverksamheten skulle kunna omfatta. Detta ledde till att pragmatismen tog över och att SÖ – i avvaktan på att alla kursplaner blev klara – utgick från att ett fullskaleförsök skulle innebära att det blev en så god täckning som möjligt av ett visst utbildnings/arbetsmarknadsområde inom en region. Denna SÖ:s ståndpunkt kom givetvis att påverka SÖ:s tillvägagångssätt i de fall försöken koncentrerades och av verket betecknades som fullskaleförsök. Så kunde SÖ t.ex. konstatera att dimensionerings- och lokaliseringsbesluten avseende läsåret 1988/89, utöver fullskaleförsök i Värmland, omfattade fullskaleförsök t.ex. avseende området el-teleteknik i Hässleholm och Trollhättan, utbildningsområdet fordonsteknik i Blekinge län och utbildningsområdet in-

dustriteknik i Hudiksvall och Örebro. Av de 6 000 intagningsplatser som försöksverksamheten, enligt riksdagens beslut, skulle omfatta läsåret 1989/90 återstod 3 874 att lokalisera, efter det att det antal platser som var intecknade genom 1988 års beslut hade räknats bort. Av dessa kom ca hälften att avse fullskaleförsök enligt SÖ:s definition.

Ingen nivå, som har haft att ta ställning, i ett eller annat avseende, till försöksverksamheten, har haft en fullständig information vare sig i de avseenden som utvärderingen av försöket skall avse eller i övrigt. För riksdagen och regeringen var givetvis försöksverksamheten som sådan av betydelse just för att få kompletterande kunskap om hur en treårig yrkesinriktad yrkesutbildning med avsedd utformning skulle komma att fungera. Så hade det t.ex. knappast varit möjligt att få en säker uppfattning om i vilken utsträckning arbetslivet skulle ställa upp med platser för arbetsplatsförläggning av utbildning med mindre än att frågan blev reell. Sannolikt kunde inte heller behovet av att komplettera utrustning avgöras med mindre än att detta kunde bedömas med utgångspunkt i färdiga tim- och kursplaner med uppgift om andel av utbildningen som fick arbetsplatsförläggas och i utrustningslistor.

För dem som hade att ombesörja att försöksverksamheten kom till stånd – och detta under tidspress – fick informationbristen en annan betydelse. Dels medförde de tidsramar som gällde för ställningstaganden på olika nivåer, att det inte fanns reella möjligheter att tillhandahålla den information som kunde behövas vid ett givet tillfälle. Dels medförde den att skolhuvudmännen inte hade möjligheter att överblicka vilka konsekvenser i olika avseenden ett önskemål om deltagande i försöksverksamheten skulle komma att medföra. Tidsbristen medförde också att beslut inte alltid kunde tas på sedvanligt sätt i politiskt sammansatta organ.

Främst länsskolnämnderna, men i viss utsträckning även de centrala yrkesnämnderna, hade i olika utsträckning lämnat information till skolhuvudmännen om innebörden i ÖGY:s förslag. Yrkesnämnderna, eller dess parter, hade också ombesörjt sådan information till arbetslivet. Det var uppenbart att intresset för en reformering av yrkesutbild-

ningen i gymnasieskolan var väckt. Sannolikt fanns det också en allmän kunskap om hur ÖGY hade tänkt sig en sådan reformering.

Vad skolhuvudmännen i allmänhet inte hade kunskap om när de i januari 1988 – inom loppet av ungefär en vecka – första gången hade att anmäla intresse för att delta i försöksverksamheten var t.ex. vilka kursplaner som skulle gälla, hur omfattande arbetsplatsförläggningen av utbildningen skulle bli, statsbidragsvillkor samt krav på lärarbehörighet, fortbildning, utrustning och lokaler. Detta hade de givetvis behövt veta för att kunna bedöma vilka insatser som skulle behöva göras inom kommunen, såväl i fråga om personal som utrustning och lokaler och därvid också kompletterande ekonomiska insatser för att försöksverksamheten skulle kunna genomföras. Detta osäkra läge till trots, och då inte minst i fråga om vilka ekonomiska åtaganden ett deltagande i försöksverksamheten skulle komma att innebära, kom skolhuvudmännens anmälningar av intresse att delta i många fall att avgöras på tjänstemannanivå. Detta hindrade emellertid inte att skolhuvudmännens intresse av att delta vida översteg antalet tillgängliga intagningsplatser för försök. Vederbörliga politiska beslut togs, där så behövdes, i efterhand. Detta fick som en bieffekt att kommunstyrelserna, som kom att få ta ställning till kompletterande medel till gymnasieskolan på olaga tid, i många fall blev engagerade i frågor som gällde gymnasieskolan på ett mer ingående sätt än tidigare.

Inför sina anmälningar av intresse för ny eller utvidgad försöksverksamhet i januari 1989 hade skolhuvudmännen på olika sätt – bl.a. genom länskolnämnder, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och de centrala yrkesnämnderna eller parterna i dessa – fått ytterligare allmän information om försöksverksamheten. Från SÖ hade de successivt informerats om utbildningens innehåll och uppläggning samt om villkor i olika avseenden. Detta skedde genom att kursplaner fastställdes och föreskrifter meddelades. För de utbildningar som tillkom för inför läsåret 1989/90 saknades emellertid alltjämt information i väsentliga avseenden.

Länsskolnämnderna, som hade att med egna ställningstaganden vidarefördela skolhuvudmännens önskemål till SÖ, hade genom sin reguljä-

ra tillsyn av skolväsendet i kommunerna en allmän kunskap om tillståndet i de olika skolorna i länen och förändringsbenägenheten där. I en del län fanns härutöver en mer ingående kunskap genom en mer långsiktig planering av utvecklingen av gymnasieskolutbildningen i länet. En del nämnder hade dessutom gjort mer eller mindre ingående analyser av tillgång på platser för arbetsplatsförläggning av utbildning. Inte desto mindre ansåg sig nämnderna långt ifrån alltid ha underlag för att kunna göra en säker bedömning av att det fanns en reell beredskap hos skolhuvudmannen att starta en önskad försöksutbildning. Det skulle också visa sig i efterhand att en och annan felbedömning hade gjorts.

SÖ hade, enligt regeringens beslut, att samråda med de centrala yrkesnämnderna (motsvarande) inför sina beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten. Verket lade härvid stor vikt vid att komma överens med yrkesnämnderna. Såväl information från yrkesnämnderna som från SÖ ger intryck av att dessa båda parter ömsesidigt, i stor utsträckning, visade förståelse för varandras situation i det tidspressade läget. Yrkesnämnderna (motsvarande) hämtade i ett flertal fall in information från regionala och lokala representanter för att kunna bedöma lämpliga lokaliseringar. I ett eller annat avseende hade också parterna i yrkesnämnderna överläggningar inbördes inför överläggningarna med SÖ.

Med en viss generalisering kom det att bli så att länsskolnämnderna blev den instans som tillhandahöll förslag om ett potentiellt utbud av försöksorter. I någon mening hade nämnderna härvid bedömt främst de skolmässiga förutsättningarna för försök på dessa orter. Inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut prioriterade nämnderna i stor utsträckning, på olika sätt, inkomna önskemål. Detta skedde i mindre utsträckning närmast föregående år. Prioriteringarna utgick oftast inte från några, redovisade, övergripande bedömningsgrunder. SÖ och yrkesnämnderna valde i detta av länsskolnämnderna tillhandahållna utbud. Härvid kom yrkesnämndernas roll – även om deras ambitioner vid överläggningarna med SÖ var ganska skiftande – att till en inte oväsentlig del bli att bedöma möjligheterna till arbetsplatsförläggning av utbildning vid föreslagna försök. SÖ hade att bevaka att det blev full-

skaleförsök, spridning av försök över landet och att alla utbildningar, för vilka kursplaner fanns framme, kom att omfattas. Detta tillsammans med av statsmakterna i övrigt för beslutet 1988 resp. 1989 givna kriterier och bedömningsgrunder.

I sina samlade bedömningar kom SÖ att lägga till en princip för prioriteringar bland inkomna intresseanmälningar som gick utöver vad riksdag och regering hade påbjudit. I syfte att ha en neutral startpunkt vid överläggningarna med yrkesnämnderna utgick SÖ från en princip om proportionalitet. Denna innebar att varje mot en försökslinje svarande tvååriga studievägs andel av det sammantagna antalet intagningsplatser på tvååriga linjer, som korresponderade mot försökslinjerna, räknades fram. Därefter var utgångspunkten att motsvarande treårig studieväg skulle tilldelas denna andel (ett procenttal) av det antal platser som stod till förfogande för försök. Denna princip kom av olika skäl inte att tillämpas genomgående någotdera åren. Den blev emellertid betydelsefull. 1988 fördelades, ytligt sett ca 40 procent av tillgängliga intagningsplatser proportionellt. Vid 1989 års beslut tilldelades på åtta utbildningslinjer en större andel av tillgängliga platser för försök och på sju utbildningsvägar en mindre andel av fördelade platser än vad som skulle ha tilldelats vid en proportionell fördelning.

Principen om proportionalitet hade inte nämnts i de propositions- eller förordningstexter som verket hade att utgå från. Principen gynnade antagligen att det blev ett utspritt nät av gymnasiekommuner som fick försök samtidigt som den rimligen missgynnade förutsättningarna för att komma fram till fullskaleförsök. Mot detta kan ställas att verket svårligen kunde besluta om fullskaleförsök med mindre än att det fanns framställning härom från huvudmännen och förutsättningar härför bedömdes finnas. Som nämnts var också den omständigheten att kursplaner inte fanns framme för samtliga studievägar en begränsande faktor.

Med den definition av fullskaleförsök som verket mot denna bakgrund kom att tillämpa 1988 (dvs. att därmed avsågs en så god täckning som möjligt av ett visst utbildnings/arbetsmarknadsområde i en region) kunde SÖ trots allt, som nämnts, redovisa att man genom beslutet skapat förutsättningar för ett antal fullskaleförsök.

Försöken skulle lokaliseras till kommuner och regioner med olika förutsättningar vad gäller befolkningsstruktur och differentiering av näringslivet. SÖ utgick uppenbarligen från att hänsyn skulle tas till olika förutsättningar i dessa avseenden. Detta gjordes emellertid inte på ett systematiskt sätt. Tidsbristen till trots borde det ha varit möjligt att på ett ganska enkelt sätt, som en komplettering till tjänstemännens egna kunskaper i dessa avseenden, använda tämligen enkla, vedertagna och redan framtagna klassificeringar av kommuner och regioner. Från Årsbok för Sveriges kommuner, som ges ut årligen, hade verket – för varje kommun – således kunnat hämta uppgifter om såväl tätortsgrad, som utvecklingsklass (befolkningsförändring i procent under de senaste tio åren) och näringskaraktär (antal sysselsatta i 10-tals procent i jordbruk, industri och service). Med en sådan en klassificering utifrån t.ex. dessa mått hade verket successivt under beredningsarbetet kunnat avläsa hur spridningen av försöken skulle komma att bli med hänsyn till befolkning och näringsliv. Hur besluten 1988 i efterhand kom att te sig i dessa avseenden analyseras, inom ramen för utvärderingen av försöksverksamheten, i annat sammanhang.

Inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut hade SÖ ett flertal påbjudna kriterier och bedömningsgrunder att utgå från. Även detta år utgick verket från principen om proportionalitet. I slutändan kom emellertid en tredjedel av de intagningsplatser som fanns att fördela att avdelas för försök med utbildningsvägar för vilka det nu fanns nya kursplaner. Hälften av fördelade platser var hänförliga till att det handlade om att försöksverksamheten skulle spridas till fler orter av olika karaktär. Hälften var dessutom hänförliga till att intagningsplatserna avsåg fullskaleförsök i den bemärkelse som SÖ utgick från.

Det blev 1989 tämligen många kriterier och bedömningsgrunder som SÖ tillämpade för ett ganska begränsat antal platser. Utöver de som givits av riksdag och regering kom återigen proportionaliteten och ambitionen att nå enlighet med yrkesnämnderna att bli väsentliga. Redan de tre viljeyttringarna om att nya kursplaner skulle prövas, om spridning av försök till fler orter och om ökade möjligheter till fullskaleförsök som föredraganden uttalade i 1989 års budgetproposition kan möjligen ses

som en strävan att nå lite väl många mål med begränsade resurser; i detta fall ett begränsat antal platser. I den allmänna debatten, bland dem som hade insikt i försöksverksamheten, hade vid denna tidpunkt frågan om fullskaleförsök återkommit. Frågan kan ställas om inte försöksverksamheten, med tanke på det av riksdagen uttalade syftet att den handlar om att få en uppfattning om den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet och hur den totalt belastar arbetsmarknaden i kommuner av olika slag, inte hade gynnats bättre av om fördelningen av tillgängliga platser 1989 fått ske med större kraftsamling, dvs. med färre kriterier och bedömningsgrunder. 1989 års beslut kom att innebära såväl ytterligare spridning av försöket som koncentration inom denna ram. Med tanke på att spridningen redan var ganska stor hade försöksverksamhetens syfte möjligen gynnats av en mer markerat uttalad vilja om ytterligare koncentration.

Denna typ av reflexioner är naturligtvis lätta att komma med i efterhand. De görs här i medvetande om att det är en helt annan sak att i ett tidspressat läge fullgöra en ålagd uppgift på, vid rådande omständigheter, bästa möjliga sätt.

Det har emellertid framkommit synpunkter om att den stora spridningen av försöksverksamheten, i ett längre perspektiv, och då vid en total reformering av yrkesutbildningen i gymnasieskolan, kan ha fördelar. Dessa skulle innebära att just spridningen gör att fler får erfarenhet av vad den treåriga utbildningen innebär och att det därmed sker en kunskapsuppyggnad på många håll. På samma sätt har det framhållits att det också kan ha fördelar att även orter/skolor, som kanske inte var de som var bäst förberedda för försöken, ändå fick sådana. Detta då erfarenheterna från dessa lokaliseringar kan vara värdefulla inför ett generellt genomförande av treårig yrkesinriktad utbildning som då kommer att avse alla kommuner/skolor, oavsett graden av förändringsbenägenhet där.

Metoden att initiera försöksverksamhet i det kommunala skolväsendet genom beslut av riksdag och regering under samma år som den skall starta och genom utläggning av försöken på det sätt som nu har skett har föranlett en del tankar bland dem som lämnat uppgifter inför sam-

manställningen av förevarande rapport. Som redan har nämnts har den valda metoden fått som en följd att skolhuvudmännens anmälningar av intresse att delta i försöksverksamheten inte alltid har kunnat förankras i främst skolstyrelserna i plenum. Inte heller länskolnämnderna kunde i alla fall besluta om de underlag de hade att vidareförmäda till SÖ i plenum. Den omständigheten att den primärkommunala budgeten för ett visst kalenderår skall fastställas av kommunfullmäktige före utgången av november månad året innan omöjliggjorde för kommunerna att budgetera erforderliga medel för den försöksverksamhet som skulle komma att önskas av dem. Som en länskolnämnd har påpekat är denna situation inte unik. Den kan uppkomma varje gång förändringar i det kommunala skolväsendet beslutas av riksdag och regering med en tidtabell motsvarande den här aktuella.

Sannolikt hade riksdagens beslut om försöksverksamheten behövt fattas senast i början av hösten 1987 för att skolhuvudmännen skulle kunna anmäla intresse för försöksverksamheten inför läsåret 1988/89 med utgångspunkt i en någorlunda tillfredsställande information om innehåll i och uppläggning av utbildningen och om konsekvenser i fråga om personal, utrustning, läromedel, lokaler och kostnader. En sådan tidtabell hade också givit gymnasieskolorna bättre möjligheter för nödvändiga föreberedelser och förändringar inför försöksverksamhetens start. Skulle dessutom kommunfullmäktige ha kunnat budgetera medel för *tilldelad* försöksverksamhet hade besluten om försöksverksamhet sannolikt ha behövt komma ändå tidigare. Detta hade antagligen behövts också om elevernas val i februari till gymnasieskolan inför efterföljande höst skulle kunna grundas på kunskap om vilka utbildningar som *skulle* finnas att välja i hemkommunen och om vad de innebar.

Intresset för en förnyelse av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan var, som nämnts, stort, redan när försöksverksamheten aktualiserades. Såväl länskolnämnder som centrala yrkesnämnder har reflekterat över att detta intresse fick många att engagera sig för att försöksverksamhet skulle komma till stånd, men att denna satsning av mänskligt kapital inte alltid gav utdelning genom att försöksverksamhet tilldelades genom SÖ:s beslut. Man har också frågat sig vilka konsekvenserna blir, där man har engagerat sig förgäves.

Den metod som valdes för samråd från statens sida med branschorganisationerna (motsvarande) kring dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten innebar ett avsteg från vad som eljest tillämpas. I "normala" fall hade länskolnämnderna, på ett eller annat sätt, samrátt med vederbörande branschorganisation kring en ny lokalisering av en utbildning eller av lokalisering av en ny utbildning i länet. Nu blev det en centralisering av detta samråd som fick till följd dels att länskolnämnderna i första hand hade anledning att intressera sig för de skolmässiga förutsättningarna för försök, dels att branschorganisationerna centralt, i de fall de behövde kompletterande information för sina bedömningar, fick vända sig till sina regionala och lokala företrädare. Detta kan också ha varit ett av skälen till att länskolnämndernas prioriteringar av önskade försök i länen inte alltid följdes av SÖ. Den valda metoden i detta avseende hade givetvis fördelar med hänsyn till de tidsramar som gällde för ställningstaganden och beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten.

Med det stora intresse som fanns och den metod som valdes för dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten var det en given följd att alla skolhuvudmän som önskade försöksverksamhet inte kunde få sådan och att länskolnämndernas ambitioner för länets del inte i alla avseenden kunde tillgodoses. Det var också en given följd att en del arbetsinsatser skulle komma att göras i onödan. Även om detta var givet har det lett till en del besvikelser. Detta hade möjligen kunnat undvikas om lokaliseringen hade skett t.ex. genom någon form av beställningsförfarande, där statsmakterna hade beställt av SÖ att försöksverksamheten skulle lokaliseras så att en viss angiven andel av försöksplatserna skulle lokaliseras som fullskaleförsök och resten, till vissa angivna andelar, i kommuner i olika tätortsgradsintervall, och vissa andra angivna andelar i kommuner med olika sammansättning näringslivsmässigt. Med denna utgångspunkt, sina allmänna kunskaper om gymnasieskoleutbildningen i landet och ett datorprogram hade SÖ då kunnat be varje länskolnämnd att, genom kontakter med skolhuvudmännen, branschorganisationerna, arbetslivet i länet och andra länsorgan, så långt möjligt ombesörja lokalisering av angivet antal intagningsplatser för de olika försökslinjerna, utspjitt eller som fullskaleförsök. I ett idealtillstånd

hade en sådan beställning givetvis varit kombinerad med information om vad som skulle gälla i fråga om kursplaner, fortbildning, statsbidragsvillkor etc. En sådan metod hade såväl givit andra förutsättningar för utvärderingen av försöksverksamheten, som varit en garanti för att mänskligt engagemang skulle ge utdelning.

Det är lätt att konstatera att den process som dimensioneringen och lokaliseringen av försöksverksamheten sammantaget har inneburit rymmer ofullkomligheter. Detta gäller därvid också den information som fanns tillgänglig för olika nivåers ställningstaganden och beslut och därmed för förutsättningarna för deras agerande. Det är emellertid lika lätt att imponeras av hur ett brett intresse för en förändring kan få alla berörda, myndigheter, organisationer och enskilda anställda där samt intressenter, att, vid givna förutsättningar, göra vad som behövs för att förverkliga ett steg på vägen mot ett gemensamt mål. I vilken utsträckning denna mobilisering har kunnat väga upp ofullkomligheterna får utvärderingen utvisa.

UGY

Bilaga 1

Utredningen ang. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan

Datum

Ref.

1989-04-14

Dnr 89/010

Länsskolnämnden i samtliga län samt utbildningsenheten, länsstyrelsen Norrbottens län

Med brev 1989-03-01 informerade undertecknad om den kommitté som skall utvärdera försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Därvid framhölls bl a att den kunskap som finns inom länsskolnämnderna är av största betydelse för vårt arbete.

Det har kommit att framstå som angeläget att - som en bakgrund till de resultat som kommer fram genom utvärderingen - göra en analys av hur beslutsprocessen när det gäller lokalisering av försöksverksamheten har gått till och vilken information avslutet på olika nivåer har grundat sig på. Denna analys genomförs för kommitténs räkning av undervisningsrådet Britta Ekberg.

Länsskolnämnderna har spelat en viktig roll i nämnda beslutsprocess bl a genom att ge SO underlag för lokaliseringsbesluten. För att processen skall kunna analyseras på ett tillfredsställande sätt vore det därför av stort värde att få länsskolnämndernas svar på bifogade frågor. Vi är medvetna om att frågorna inte kan besvaras utan extra arbetsinsats från nämndens sida. Det är emellertid vår förhoppning att nämnderna skall finna denna insats meningsfull som ett led i att ge en så bra bakgrund som möjligt för att kunna förklara resultaten av utvärderingen.

Vi värdesätter om nämnderna sänder sina svar på frågorna till

Britta Ekberg
Utbildningsdepartementet
Svartmangatan 9
111 29 STOCKHOLM

senast den 18 maj 1989.

Med vänlig hälsning

Claes Elmstedt
ordförande

Britta Ekberg

KOMMENTARER TILL FRÅGOR TILL LÄNSSKOLNÄMNDERNA

1. Syfte

Som framgår av missivskrivelsen är avsikten med bifogade frågor att få viktigt underlag för att belysa vilken information besluten om lokalisering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning på olika nivåer har grundat sig på.

2. Önskvärda svar

För flertalet av bifogade 11 frågor beskrivs efter varje frågas slut i en ruta vad svaret på frågan bör omfatta.

Länsskolnämnderna har haft att lämna underlag till SO inför såväl 1988 som 1989 års lokaliseringsbeslut. För sex av de 11 frågorna ter det sig svårt att ge ett samlat svar som kan vara giltigt både för 1988 och 1989. Detta gäller frågorna 1, 2, 3, 4, 5 och 8. Det vore därför värdefullt om nämndernas svar för var och en av sistnämnda frågor utformades så att det går att utläsa hur det som efterfrågas tedde sig

dels inför

X. av SO önskade ställningstaganden från nämndens sida om lämplig utläggning av försök i länet budgetåret 1988/89,

dels inför

Y. av SO önskade ställningstaganden från nämndens sida om lämplig utläggning av försök i länet budgetåret 1989/90.

3. Tankar bakom vissa av frågorna

Fråga 2

Jag föreställer mig att nämndens behov av information kan ha rört till följande

- utbildningsvägar (vilka som skulle komma att finnas i försöksverksamheten)
- kursplaner (innehåll)
- platser för arbetsplatsförläggning av utbildning (om arbetslivets beredskap att ställa upp med platser)
- samverkan skola - arbetsliv i övrigt (utöver arbetsplatsförläggningen)
- utrustning (behov och kostnader)
- läromedel (behov, tillgång och kostnader)
- ekonomiska frågor i övrigt (t.ex. statsbidrag)

Fråga 4

Med "förutsättningar/beredskap" kan avses genomförda utredningar eller analyser som indikerar att förutsättningar finns, att överenskommelser träffats eller avtal slutits och/eller att vederbörliga beslut fattats av huvudmannen om deltagande i försöksverksamheten, även i fråga om erforderliga ekonomiska resurser för ev försök.

Jag har föreställt mig att det kan ha varit relevant för nämnderna att ha information om förutsättningarna/beredskapen i följande avseenden:

- A. tillgång till erforderliga lokaler
- B. tillgänglig utrustning och kompletteringsbehov
- C. möjligheter till arbetsplatsförläggning av utbildning
- D. möjligheter att tillgodose behovet av handledare
- E. beredskap att starta handledarutbildning
- F. ekonomisk m.m. beredskap att anordna lärarfortbildning
- G. förekomst av överenskommelser eller avtal om arbetsplatsförläggning av utbildning
- I. skollledning
- J. behöriga lärare
- K. inställning till försök på skolenhetsnivå
- L. huvudmannens ekonomiska beredskap för försök (erforderliga medel avsatta för ändamålet i en kommunal budgeten)

4. Förfrågningar kring bifogade frågor

I det fall förtydliganden eller klarlägganden behövs kring bifogade frågor, ring mig gärna. Jag träffas på tel 08/763 30 21.

Med vänlig hälsning

Britta Ekberg

FRÅGOR TILL LÄNSSKOLNÄMNDERNA (LN)

FRÅGA 1. På vilket sätt påverkade rådande tidsramar nämndens sätt att göra erforderliga insatser - i beredningsarbetet eller i samband med beslut - inför av SÖ önskat underlag för lokalisering av försöksverksamheten med 3-årig yrkesinriktad utbildning?

Var vänlig besvara fråga 1 genom att kortfattat beskriva

- * eventuella, av tidsskäl, nödvändiga avsteg från hur nämnden eljest hade velat handla i beredningsarbetet eller vid beslut
- * ev effekter i övrigt av tidsramarna

FRÅGA 2. I vilken utsträckning hade LN fått erforderlig information om den tilltänkta försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning från central nivå?

Var vänlig beskriv kortfattat som svar på fråga 2

- * inom vilka områden den information som nämnden fick var tillfredsställande samt hur och från vilken central instans (t ex utbildningsdepartementet, SÖ, kommunförbunden, arbetsmarknadens parter, branschorganisationerna) nämnden i första hand fick denna information och
- * inom vilka områden som informationen från central nivå var otillfredsställande.

FRÅGA 3.

Vilka åtgärder vidtog nämnden med anledning av SO:s skrivelse till LN angående önskemål om framställning om resp yttrande och prioriteringar av försök (SO:s skrivelser 1988-01-11/dnr 5000-88:19/ respektive 1988-12-21 /SO dnr 5000 - 88:1711)?

Var vänlig beskriv kortfattat som svar på fråga 3

- * Ev utåtriktad information (bifoga gärna ev skriftlig information med uppgift om ungefär när informationen distribuerades)
- * Vilka kontakter som togs med huvudmännen (bifoga gärna kopia av ev generella skrivelser som tillställdes huvudmännen)
- * Omfattning av och innehåll i kontakter med arbetslivet, parterna och branschorganisationerna
- * Omfattning av och innehåll i kontakter med andra länsorgan
- * Övriga åtgärder av betydelse och syftet härmed

FRÅGA 4.

Hade LN tillräcklig information för att kunna göra en någorlunda säker bedömning av förutsättningarna/beredskapen i kommunerna att starta de försök som kommunerna önskade eller som nämnden kunde anse skulle vara önskvärda?

Var vänlig beskriv översiktligt som svar på fråga 4

- * för vilka av de utbildningsvägar/kommun - som kom att omfattas av nämndens framställning resp yttrande till SO - som nämnden - av tidsskäl eller av andra skäl - inte hade sådan information att den kunde anses vara tillräcklig för att kunna göra en någorlunda säker bedömning av förutsättningarna/beredskapen.

(För övriga utbildningsvägar/kommun som kom att omfattas av nämndens framställning resp yttrande till SO förutsätts härvid att informationen var tillräcklig.)

FRÅGA 5.

Gjorde LN på eget initiativ kartläggningar eller analyser av förutsättningarna/beredskapen för försök i kommunerna i länet?

Var vänlig ange som svar på fråga 5

- * vilka frågor/förhållanden av LN initierade kartläggningar eller analyser avsåg.

(Bifoga gärna ev skriftlig dokumentation av kartläggningar eller analyser med uppgift om vilket eller vilka läsår de avsåg)

FRÅGA 6.

Hade LN initierat kartläggningar eller analyser om förutsättningar för eller lämplig lokalisering av 3-årig yrkesinriktad utbildning i länet med anledning av ÖGY:s förslag före SÖ:s skrivelse 1988-01-11?

Var vänlig besvara fråga 6

- * genom att bifoga kopia av ev sådana kartläggningar eller analyser eller

- * ange i punktform vad kartläggningarna eller analyserna avsåg och vid vilken tidpunkt de genomfördes

FRÅGA 7.

Initierade LN diskussioner i länet om 3-årig yrkesinriktad utbildning med anledning av ÖGY:s förslag före 1988-01-11?

Var vänlig besvara fråga 7 genom

- * att ange ungefärligen vid vilken tidpunkt detta skedde och

- * vilka grupper (t ex skolledare, länsorgan) som var involverade

FRÅGA 8.

På vilket sätt och i vilken utsträckning hade

- A. arbetsmarknadens parter
- B. branschorganisationerna
- C. företag och/eller myndigheter
- D. huvudmännen (utöver genom ev ansökan om försök)

inflytande på de ställningstaganden om lämplig lokalisering av försök i länet som nämnden vidareförmedlade till SÖ?

Var vänlig besvara fråga 8 genom att kortfattat ange

- * på vilket sätt och i vilken utsträckning

A. - D. enligt ovan hade inflytande på de ställningstaganden om lämplig lokalisering som nämnden kom att göra

- * om endera eller flera av A. - C. enligt ovan i något fall hade ett avgörande inflytande på nämndens ställningstagande till viss tilltänkt försöksort eller till vilka utbildningsvägar som borde ingå där.
V v ange i så fall vilka orter/utbildningsvägar detta gällde.

FRÅGA 9.

Vilka är LN:s allmänna erfarenheter av SÖ:s lokaliseringsbeslut 1988 (avseende budgetåret 1988/89): Var de kommuner/skolor i länet som fick försök de som också var bäst förberedda?

FRÅGA 10.

Hur ser LN i nuläget på SÖ:s lokaliseringsbeslut 1989 (avseende budgetåret 1989/90): Var de kommuner/skolor i länet som fick försök de som också var bäst förberedda?

FRÅGA 11.

Vilket är, enligt LN:s mening, det främsta syftet med försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning?

KONTAKTPERSON:

V v lämna uppgift om vem på nämnden som kan kontaktas rörande nämndens svar på dessa frågor.

Datum	Ref.
1989-06-14	Dnr 89/028

De centrala yrkesnämnderna (motsvarande)

På regeringens uppdrag har undertecknad kallats som ordförande för den kommitté som skall utvärdera försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Huvudsekreterare i kommittén är professor Ulf P. Lundgren.

Det har kommit att framstå som angeläget att - som en bakgrund till de resultat som kommer fram genom utvärderingen - göra en analys av hur beslutsprocessen, när det gäller lokalisering av försöksverksamheten, har gått till och vilken information beslutet på olika nivåer har grundat sig på. Denna analys genomförs för kommitténs räkning av undervisningsrådet Britta Ekberg.

Yrkesnämnderna har spelat en viktig roll i nämnda beslutsprocess genom att SO:s beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten - enligt gällande bestämmelser - skall föregås av samråd med berörda yrkesnämnder eller motsvarande om vilka skolhuvudmän som skall få delta i försöksverksamheten. För att processen skall kunna analyseras på ett tillfredsställande sätt vore det därför av stort värde att få yrkesnämndernas svar på bifogade frågor. Vi är medvetna om att frågorna inte kan besvaras utan extra arbetsinsats från nämndens sida. Det är emellertid vår förhoppning att nämnderna skall finna denna insats meningsfull som ett led i att ge en så bra bakgrund som möjligt för att kunna förklara resultaten av utvärderingen.

Vi värdesätter om nämnderna sänder sina svar på frågorna till

Britta Ekberg
Utbildningsdepartementet
Svartmangatan 9
111 29 STOCKHOLM

i så god tid som möjligt före den 1 september 1989.

Med vänlig hälsning

Claes Elmstedt
ordförande

Britta Ekberg

UGY

Utredningen ang. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan

Datum

Ref.

Britta Ekberg
... Tel. 08/763 30 21

1989-06-14

Dnr 89/028

Landstingsförbundet
Box 6606
113 84 STOCKHOLM

Del av utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan

På regeringens uppdrag har undertecknad kallats som ordförande för den kommitté som skall utvärdera försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Huvudsekreterare i kommittén är professor Ulf P. Lundgren.

Det har kommit att framstå som angeläget att - som en bakgrund till de resultat som kommer fram genom utvärderingen - göra en analys av hur beslutsprocessen, när det gäller lokalisering av försöksverksamheten, har gått till och vilken information avslutet på olika nivåer har grundat sig på. Denna analys genomförs för kommitténs räkning av undervisningsrådet Britta Ekberg.

Enligt för försöksverksamheten gällande bestämmelser skall SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten föregås av samråd med berörda yrkesnämnder eller motsvarande om vilka skolhuvudmän som skall få delta i försöksverksamheten. För vårdområdets del har således, enligt vad vi erfarit, ett samråd ägt rum mellan Landstingsförbundet och SÖ, vilket svarar mot det samråd som skett mellan SÖ och yrkesnämnderna. Landstingsförbundet och yrkesnämnderna har härigenom spelat en viktig roll i ovan nämnda beslutsprocess.

Kommittén har tillställt samtliga yrkesnämnder här bifogade frågor. För att beslutsprocessen skall kunna analyseras på ett tillfredsställande sätt vore det av stort värde om även Landstingsförbundet - från sina utgångspunkter - ville besvara samma frågor. Vi är medvetna om att frågorna inte kan besvaras utan extra arbetsinsats. Det är emellertid vår förhoppning att förbundet skall finna denna insats meningsfull som ett led i att ge en så bra bakgrund som möjligt för att kunna förklara resultaten av utvärderingen.

V. vardesätter om händelserna sänder sina svar på frågorna till

Britta Ekberg
Utbildningsdepartementet
Svartmangatan 9
111 29 STOCKHOLM

i så god tid som möjligt före den 1 september 1989.

Med vänlig hälsning

Claes Elmstedt
ordförande

Britta Ekberg

Frågor till yrkesnämnderna (YN)

1. Vilket läsår kom första gången en eller flera av de studieförtag i gymnasieskolan som faller inom YN:s verksamhetsområde att omfattas av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan? Deltog representanter för YN vid överläggningar med SO inför lokaliseringen av försöksverksamheten inför detta läsår?

- a. Läsåret 1988/89?
- b. Läsåret 1989/90?

2. Vad visste parterna i YN erfarenhetsmässigt - när det gäller de branscher som omfattas av YN:s verksamhet - om förhållandena i de avseenden som tas upp i direktiven för utvärderingen?

- a) Vid överläggningarna med SO inför 1988 års beslut?
- b) Vid överläggningarna med SO inför 1989 års beslut?

(Frågan avser de sju punkter som återfinns i bifogad översikt över direktiven.)

3. Vad visste parterna i YN om i vilken utsträckning skolor, huvudmän och gymnasieskolor i olika typer av kommuner hade framförhållning att påbörja försöksverksamhet inom resp branschs verksamhetsområde?

- a) Vid överläggningarna med SO inför 1988 års beslut?
- b) Vid överläggningarna med SO inför 1989 års beslut?

4. Vilka är YN:s allmänna erfarenheter av samrådet med SO i fråga om lokaliseringen av försöksverksamheten?

- a) Inför 1988 års beslut?
- b) Inför 1989 års beslut?

5. Hur uppfattade YN det material och den information som SO presenterade som underlag för överläggningarna?

- a) Vid överläggningarna inför 1988 års beslut?
- b) Vid överläggningarna inför 1989 års beslut?

6. Hade YN överläggningar internt för att nå fram till gemensamma ståndpunkter parterna emellan inför överläggningarna med SO?

- a) Inför 1988 års beslut?
- b) Inför 1989 års beslut?

7. Vad avsåg överläggningarna enligt fråga 6?

I vilka av dessa avseenden intog YN en gemensam ståndpunkt?

I vilka av dessa avseenden hade parterna i YN olika meningar?

Vari bestod av menings skilljaktligheter främst?

8. Vad sökte YN i första hand på med de dimensioneringar och lokaliseringar som YN förordade?

- a) Inför 1988 års beslut?
- b) inför 1989 års beslut?

9. Vilken information hämtade parterna i YN in - och från vem/vilka - som underlag för sina ställningstaganden vid överläggningarna med SÖ?

- a) Inför 1988 års beslut
- b) inför 1989 års beslut?

10. Hur påverkade den tid som stod till förfogande för SÖ:s beredningsarbete inför dimensionerings- och lokaliseringsbesluten YN:s handlande?

- a) Inför 1988 års beslut?
- b) Inför 1989 års beslut?

11. Vilken information gick parterna i YN ut med när SÖ beslutat om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten?

- a. 1988? Vem/vilka fick denna information? När?
- b. 1989? Vem/vilka fick denna information? När?

12. Vilken information i fråga om reformering av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan hade parterna i YN tidigare gått ut med (från den tidpunkt OGY:s förslag lämnades, fram till dess överläggningarna med SÖ om lokaliseringen påbörjades)? Vem/vilka fick denna information? När?

13) Hur ser YN i efterhand på 1988 års lokaliseringsbeslut - var det de orter som var bäst förberedda som fick försöksverksamhet?

14) Hur ser YN i efterhand på 1989 års lokaliseringsbeslut - var det de orter som var bäst förberedda som fick ytterligare eller nyttillkommande försöksverksamhet?

15) Vad är, enligt YN, det främsta syftet med försöksverksamheten?

16) Information eller reflexioner i övrigt från YN:s sida som kan vara av betydelse för den del av utvärderingen av försöksverksamheten som ovanstående frågor - enligt massivskrivelsen till frågorna - avser.

Var vänlig lämna uppgift om vem eller vilka hos yrkesnämnden som - vid behov - kan kontaktas rörande nämndens svar på frågorna.

Förfrågningar kring ovanstående frågor kan ställas till
Britta Ekberg, tel. 08/763 30 11.

ÖVERSIKT ÖVER DIREKTIVEN

för utvärderingen av försöksverksamheten med yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan

TABLA. Frågor som skall utvärderas

1. HUR PÅVERKAS tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning av * konjunkturläge?* ortens storlek?* näringsstruktur?	5. HUR FUNGERAR * samarbetet mellan arbetslivet och skolan?
2. VILKA EFFEKTER får en förlängd utbildning på * rekryteringen av elever till yrkesinriktad utbildning?	6. TRÄFFAS DE AVTAL SOM BEHOVS * dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare?* dels mellan arbetsgivare och arbetstagare?
- UTVÄRDERING AV

att i ökad utsträckning använda arbetslivet som resurs för yrkesutbildning
3. ÄR DET MÖJLIGT att arbetsplatsförlagda stora delar av utbildningen och samtidigt ha * högt ställda krav på kvalitet?	7. VILKA KOSTNADER för * staten?* skolhuvudmännen?* arbetsgivare?
4. TILLHANDAHÅLLER arbetsplatsen * utbildade handledare	

Yrkesnämnder (motsvarande) SÖ haft samråd med 1989

Yrkesnämnden för fabriksindustrin, YFIND SAF:s allmänna grupp Box 16105 103 23 STOCKHOLM	Kommunala Yrkesnämnden, KYN Svenska Kommunförbundet PA-avdelningen Hornsgatan 15 116 47 STOCKHOLM	Byggnadsindustrins Yrkes- nämnd, BYN Box 34013 100 26 STOCKHOLM
Måleribranschens Yrkes- nämnd*) Att. Börje Johansson Svenska Målareförbundet Box 1113 111 81 STOCKHOLM	Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt, CYB Box 19015 104 32 STOCKHOLM	VVS-branschens Yrkes- nämnd Blasieholmsgatan 4 A 111 48 STOCKHOLM
Motorbranschens Yrkes- nämnd, MYN Blasieholmsgatan 4 A 111 48 STOCKHOLM	Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd, TYA Box 1826 171 26 STOCKHOLM	Elfackets Centrala Yrkes- nämnd, ECY Box 1610 111 86 STOCKHOLM
Verkstadsindustrins Yrkes- nämnd, VYN Box 5510 114 85 STOCKHOLM	Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd, SMY Box 1721 111 87 STOCKHOLM	SVEMEKS Yrkesnämnd Svets Mekaniska Arbetsgivareförbundet ^{1) 2)} Blasieholmsgatan 4 A 111 48 STOCKHOLM
Pappersindustrins Yrkes- nämnd ¹⁾ Kronobergsgatan 6 285 00 MARKARYD	Livsmedelsbranschernas ut- bildningsorgan*) Blasieholmsgatan 5 111 48 STOCKHOLM	Tekniskindustrins Yrkesnämnd Tekoförbundet Box 15116 103 23 STOCKHOLM
Handels yrkesnämnd Box 1720 111 87 STOCKHOLM	Träindustrins Yrkesnämnd*) Box 14033 104 40 STOCKHOLM	Lackerarnas yrkesnämnd*) Blasieholmsgatan 4 A 111 48 STOCKHOLM
Utbildningsrådet för hotell och restauranger*) ¹⁾ Box 1158 111 81 STOCKHOLM	Skogsbrukets yrkesnämnd Box 16026 103 21 STOCKHOLM	Landstingsförbundet Box 6606 113 84 STOCKHOLM

Trädgårdsnäringens yrkes-
nämnd
Rektor Bertil Permén
Säbyholmsskolan
197 00 BRO

Vattenbrukarnas Riksför-
bund
Hushållningssällskapet
Box 253
871 01 HÄRNÖSAND

Lantbrukets yrkesnämnd
LRF
Klara Ö Kyrkogata 12
105 33 STOCKHOLM

*)Var ej inbjudna av SÖ 1988

- 1) Svar har ej inkommit
- 2) Deltog ej vid överläggningarna

4 Vad skall provas i försöksverksamheten?

4.3 Länsskolnämnderna

Länsskolnämndernas uppfattningar i slutet av våren 1989 om det främsta syftet med försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan har – enligt svar på förfrågan härom – något olika tyngdpunkter. För tio av nämnderna hade det främsta syftet en koppling till den arbetsplatsförlagda utbildningen. Åtta av dessa menar att det i första hand gäller att få en uppfattning om i vilken utsträckning arbetsmarknaden klarar arbetsplatsförläggningen. För en av dessa nämnder är syftet att det härigenom ges underlag för kommande beslut. En annan menar att det viktigaste är att se hur arbetsplatsförläggningen kan höja "utbildningsnivån". För en nämnd handlar det om att prova en skolförlagd och arbetsplatsförlagd utbildning i samverkan mot ett utbildningsmål som bättre svarar mot dagens krav på yrkesinriktad utbildning. Slutligen menar en nämnd att avsikten är att prova arbetsplatsförlagd utbildning i orter med varierande befolknings- och näringsstruktur.

Fem länsskolnämnder ser försöksverksamheten främst som en inledning till en modernisering av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan. En nämnd menar att en del i detta är att höja statusen för lärare och elever. Ytterligare en nämnd anser att det handlar om att få erfarenhet av huruvida skolan och arbetslivet gemensamt kan omsätta ÖGY-utredningens teorier. En nämnd sammanfattar sin syn så, att syftet med försöksverksamheten är att modernisera den yrkesinriktade utbildningen genom att göra den mer verklighetsanpassad, flexibel och höja dess teoretiska kvalitet.

En nämnd framhåller att avsikten med försöksverksamheten knappast är att se om vi skall ha en treårig yrkesutbildning utan hur den skall se ut. Viktiga frågor att få besvarade i försöksverksamheten – utöver de som avser arbetsplatsförläggningen av utbildningen – är hur elever med svårigheter tas om hand. Enligt en nämnd måste syftet med försöksverksamheten vara att så allsidigt som möjligt få prova effekterna av den organisatoriska modell som provas när det gäller bl.a. en gymnasieskola för alla, ökade kontakter med näringslivet, lärarlagsarbete, ökade inslag av allmänna ämnen och höjd utbildningskvalitet i karaktärsämnen. Ytterligare tre nämnder tar fasta på just den sistnämnda aspekten. De ser således samverkan mellan allmänna och yrkesinriktade ämnen eller att ge eleverna på de yrkesinriktade studievägarna fördjupade kunskaper i samtliga dessa ämnen som ett syfte. En av dessa nämnder betonar avsikten att bredda och fördjupa elevernas kunskaper och färdigheter för att på så sätt underlätta deras verksamhet efter skoltidens

slut. Ett delmål i sammanhanget är, enligt nämnden, att ge eleverna behörighet för högskolan.

En annan nämnd, som också ser det främsta syftet i ett brett perspektiv, menar att avsikten är att pröva hur "huvudprinciperna" fungerar i verkligheten, t.ex. i fråga om de modulindelade kursplanerna, det nya betygssystemet – generellt och om urvalsinstrument –, den arbetsplatsförlagda utbildningen, handledarsystemet, behov av utbildningskomplettering för lärare, vilka delar av utbildningen som kan förläggas till arbetsplatser, kostnader för utrustning och lärarrekrytering. Ett par av dessa aspekter berörs även av andra nämnder. För en nämnd är ett det således ett mål och fyra andra nämnder ett delmål att pröva modulinriktade kursplaner. En nämnd framhåller ett syfte vara att på ett realistiskt sätt klara ut de kommunala/landstingskommunala kostnaderna för försöksverksamheten.

Förutom de centralt formulerade syftena med försöksverksamheten vill en nämnd framhålla betydelsen av att testa de lokala förutsättningarna i försöket. Nämnden menar att en lokal och regional profilering kan bli avgörande för den framtida yrkesutbildningen. En annan uttrycker det så, att det handlar om att pröva olika huvudmäns skiftande förutsättningar. En tredje menar att en avsikt är att testa om varje enskild kommun klarar av administrationen och organisationen av arbetsplatsförläggningen av utbildning.

Två länsskolnämnder ser huvudsyftet med försöksverksamheten mera utifrån länets perspektiv. Det handlar då för en nämnd om att inom länet genomföra försöksverksamheten på alla linjer för att få en bred erfarenhet av möjligheterna att följa vad som sägs i propositionen 1987/88: 102 samt de framtagna kursplanerna; och då framför allt beträffande den arbetsplatsförlagda utbildningen. En annan ser ett syfte i att alla kommuner och helst alla skolor skall få möjlighet att under försöksperioden pröva någon utbildningsväg.

4.4 Skolhuvudmännen

En genomgång av skolhuvudmännens intresseanmälningar 1988, som kom att avse 20 skolhuvudmän ger följande bild av deras syften eller ambitioner med intresseanmälningarna. Nio av dessa sade inget om varför de önskade vara med i försöksverksamheten, tre hänvisade till skrivningen om 5 000 platser i 1988 års budgetproposition och fyra hänvisade till länsskolnämndens skrivelse till skolhuvudmännen med hemställan om intresseanmälningar. I fem intresseanmälningar hänvisades allmänt till näringslivets krav, till näringslivet på orten, till ortens storlek eller till eller till läget inom den sociala sektorn. I sex intresseanmälningar togs kvalitativa aspekter upp. Dessa handlade om vikten av att eleverna fick fullgod yrkeskompetens, att ge "en stabil och god" utbildning för de elever som "nu" sökte till utbildningen, att eleverna i större utsträckning skulle få undervisning i arbetsteknik förlagd till arbetsplats utanför skolan och att det på lärarsidan fanns "duktigt och positivt folk" som förstod värdet av att vilja vara med i utvecklingsarbete. Ett par huvudmän omnämner elevernas behörighet för högskolestudier.

Fyra skolhuvudmän tar också upp att det handlar om utvecklingsarbete för förnyelse av gymnasieskolan. En av dessa menar att det är viktigt att förbereda gymnasieskolan och näringslivet i kommunen på de förestående förändringarna som den treåriga yrkesförberedande utbildningen innebär. En annan menar att det är viktigt att komma igång med försöksverksamhet på bred front för att möta såväl elevers som arbetslivets efterfrågan på treårig yrkesutbildning. En huvudman framhåller att kommunen har budgeterat medel för försök, har lokaler och en verksam arbetsgrupp med representanter från industrin och gymnasieskolan.

Två skolhuvudmän kombinerar sin intresseanmälan med att ange reservationer eller betänkligheter. Båda dessa huvudmän är tveksamma mot den forcerade starten av försöksverksamheten. Den ene räknar dessutom upp en rad frågor som behöver klarläggas innan definitivt ställning tas. Den andre framhåller att skolstyrelsen "torde" komma att ställa sig bakom "rektors yttrande" under förutsättning att kostnaderna kan hålla sig inom budgeterade ramar för gymnasieskolan. Detta framhålls mot bakgrund av att kommunfullmäktige kraftfullt hade givit till känna att det inte skulle komma att bli några tilläggsanslag.

4.5 Yrkesnämnderna (motsvarande)

Yrkesnämnderna (motsvarande) har i början av hösten 1989, efter förfrågan härom, givit sin syn på vad som, enligt deras mening, är det främsta syftet med försöksverksamheten. Tolv av de 20 av dem som redovisat sin uppfattning i detta avseende har uppgivit att syftet – helt eller delvis – är att se hur arbetslivet klarar den arbetsplatsförlagda utbildningen, att se på olika företags möjligheter att medverka i yrkesutbildningen eller att utveckla samverkan mellan skola och arbetsliv/företag. Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd ser som huvudsyfte att få en uppfattning främst om hur den arbetsplatsförlagda utbildningen fungerar i en bransch med övervägande små företag. Landstingsförbundet konstaterar härvid att landstingens två utbildningar har helt olika förutsättningar i fråga om arbetsplatsförläggning. Hälso- och sjukvården har lång erfarenhet. Det som blir komplicerat är att vissa elever har praktisk och andra har arbetsplatsförlagd utbildning. Detta gör, enligt förbundet, att det ur vårdens synvinkel är angeläget att begränsa försöksperioden. Eleverna på naturbrukslinjen skall däremot ha arbetsplatsförlagd utbildning på arbetsplatser med ringa erfarenhet av elever.

Enligt fem yrkesnämnders mening är huvudsyftet eller ett delsyfte att i olika avseenden få erfarenhet av hur kursplanerna fungerar. För VVS-Branschens Yrkesnämnds del knyts det största intresset, eftersom arbetsplatsförlagd utbildning inte är någon nyhet för branschen, till hur skolan klarar de nya teknikinslaget i utbildningen.

Landstingsförbundet samt Jordbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens Yrkesnämnder ser som en avsikt med försöksverksamheten att få en uppfattning om ekonomiska konsekvenser av den treåriga utbildningen.

Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens Yrkesnämnder samt Lackernas Yrkesnämnd fäster avseende vid elevintresset för för-

söksutbildningarna. För de tre förstnämnda nämndernas del handlar det därvid om att det är viktigt att få en uppfattning, förutom om elevintresset för att söka till utbildningen, också om elevernas syn på att flytta mellan skolor för att få gren-, variant- och modultillval tillgodosett. Lackernas yrkesnämnd menar också att det handlar om att se på om linjestrukturen är rätt. Enligt Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesnämnders uppfattning gäller det också att se på för- och nackdelar med naturbrukslinjens uppläggning och innehåll med tanke på uppställda yrkesmässiga mål.

Två yrkesnämnder (Handelns och Elfacket) menar att det främst handlar om att vitalisera eller förbättra yrkesutbildningen. Ytterligare tre yrkesnämnder – motsvarande – (Verkstadsindustrins och Tekoindustrins) ser det yttersta syftet – helt eller delvis – utifrån branschens/arbetslivets perspektiv. För Tekoindustrins Yrkesnämnds del är ett delsyfte att förändra nuvarande tvååriga utbildning så att den svarar mot branschens behov av utbildade. Vattenbrukarnas Riksförbund menar att det handlar om att få fram ett underlag för en mera permanent vattenbruksutbildning, anpassad för näringsens kommande behov av utbildningsmöjligheter. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd menar att prövningen inom försöksverksamheten ytterst syftar till att få en yrkesutbildning som har anpassats mot nya befattningar, nya miljökrav och ett nytt arbetsinnehåll i arbetslivet.

Kommunala Yrkesnämnden ser huvudsyftet med försöksverksamheten vara att få lokal utvecklingsfrihet och att få frihet att prova sig fram ("få göra fel"). För Måleribranschens Yrkesnämnds del är syftet kort och gott att skaffa erfarenheter.

6 Tidsaspekten

6.3.5 Konsekvenser för yrkesnämndernas (motsvarande) del

De yrkesnämnder (motsvarande) som inbjöds av SÖ till överläggningar för samråd kring 1988 och/eller 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut har tillfrågats hur den tid som stod till förfogande för SÖ:s beredningsarbete inför nämnda beslut påverkade yrkesnämndernas handlande. Svaren på denna fråga ger följande bild.

Två yrkesnämnder – Elfackets och Träindustrins – var 1988 resp. 1989 väl förberedda. Elfackets Centrala Yrkesnämnd hade beredskapen genom ett "eget försök" med treårig yrkesinriktad utbildning i två kommuner. Träindustrins Yrkesnämnd upplevde ingen tidspress. Tekoindustrins Yrkesnämnd hade en klar uppfattning om dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten 1988. Den korta tid som stod till förfogande hade därför inte någon avgörande betydelse. Vid VVS-Branschens Yrkesnämnd, som första gången hade överläggningar med SÖ kring 3-årig yrkesinriktad utbildning 1987 (då 500-försöket), har en av nämndens tjänstemän – med hänsyn till den korta tid som stått till förfogande – arbetat heltid med försöksverksamheten. Måleribranschens Yrkesnämnds handlande påverkades "inget speciellt" 1989 av den tid som stod till förfogande. Tidsbristen påverkade inte heller Byggnadsindustrins Yrkesnämnds handlande.

För Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringens Yrkesnämnder har tidspressen såväl 1988 som 1989 medfört att yrkesnämnden inte har fått önskvärd tid för beredningsarbetet. Vattenbrukarnas Riksförbund kunde inte heller de aktuella åren, på grund av tidspress, internbearbeta besluten på sätt som skulle ha varit önskvärt. Behandlingen i Handels Yrkesnämnd blev mycket tidspressad 1989. För Lackerarnas Yrkesnämnd gavs samma år ingen tid för beredningsarbete i frågor rörande dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Nämnden fick själv till SÖ påpeka nödvändigheten av samråd.

Den korta handläggningstiden "försvarade-omöjliggjorde" 1988 för Landstingsförbundet ett fortlöpande informationsutbyte med landstingen. Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan fick på grund av den korta tiden inte utrymme att ta kontakter med t.ex. lokala yrkesrådsrepresentanter, vilket utbildningsorganet anser hade varit önskvärt. Yrkesnämnden för Fabrikindustrin hann kunde, av tidsskäl, inte göra "noggranna sonderingar" i erforderlig omfattning. Kommunala Yrkesnämnden och Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt upplevde beredningstiden som alltför kort.

Verkstadsindustrins Yrkesnämnd konstaterar att en bättre framförhållning hade gett bättre beslutsunderlag. Transportfackens Yrkes- och

Arbetsmiljönämnd menar att SÖ fick extremt kort handläggningstid. Yrkesnämnden visste mycket lite inledningsvis, men samarbetet med SÖ fungerade utmärkt.

Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd framhåller att det sena beslutet i förening med tidig försöksstart innebar mycket stora påfrestningar för yrkesutbildningens intressenter. Yrkesnämnden framhåller allmänt, i fråga om 1988 års lokaliseringsbeslut, att förutsättningarna har varit så exceptionella att en utvärdering knappast kan sägas vara relevant för försöksverksamheten och för en reformering av yrkesutbildningen. Den sena tidpunkt, då avtal kunde tecknas mellan arbetsmarknadens parter 1989, påverkade enligt nämnden förutsättningarna för beredningen av "1989/90 års lokalisering" samt för försöksverksamheten som sådan. Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringens Yrkesnämnder vill för sin del trycka på det, enligt deras åsikt, olyckliga i att starta försök under stor tidspress och med bl.a. en del väsentliga ekonomiska frågor av bidragssnatur "ännu" oreglerade. Yrkesnämnderna hade den uppfattningen, och framförde den även, bl.a. till utbildningsutskottet och SÖ, att starten av försöken borde uppskjutas till 1989. Risken att då "inte kunna komma med alls" i försöket föreföll emellertid så stor att yrkesnämnderna kom att acceptera start hösten 1988.

7 Tillgänglig information vid beslut om start av försöksverksamheten 1988

7.1 I avseenden som omfattas av direktiven för utvärderingen

7.1.2 På riksnivån inför beslut

I propositionen 1987/88:102 (s. 25) sägs att arbetsmarknadens parter bedömer att arbetslivet som helhet i riket bör kunna tillhandahålla tillräckligt med platser för *arbetsplatsförlagd utbildning*. Där framhålls vidare att konkurrens mellan olika praktikformer och det lokala näringslivets inriktning dock på vissa håll kan medföra svårigheter att garantera eleverna en tillfredsställande utbildning i företagen. De lokala förutsättningarna vid arbetsplatsförläggning av utbildning kan, enligt fördraganden, (s. 15) variera inom landet. Dessutom redovisas att utbildningsdepartementet hösten 1986 tillsammans med läns skolnämnderna och kommunerna i Gävleborgs och Västerbottens län gjorde en undersökning av tillgången på utbildningsplatser i arbetslivet. Denna genomfördes med anledning av remissönskemål bl.a. om en noggrannare undersökning av arbetslivets möjligheter att ta emot elever i arbetsplatsförlagd utbildning. Inventeringen gav en betydligt ljusare bild än remissinstanserna hade förmodat. Enligt de båda inventeringarna skulle tillräckligt många utbildningsplatser finnas i arbetslivet. Förutsättningarna varierade emellertid kommunerna emellan. Hur tillgången på platser skulle kunna påverkas av skiftande konjunkturlägen berördes inte i detta sammanhang. Så var inte heller fallet i det avsnitt i propositionen (s. 15) som handlade om vad utvärderingen borde omfatta. Däremot är just denna aspekt, vilken ÖGY i sina förslag berörde i ett antal sammanhang (SOU 1986:2 t.ex. s. 141), en av de som skall utvärderas i försöksverksamheten (s. 11).

Det ankommer på SÖ att avgöra vilka av de moduler som ingår i de kursplaner, som verket fastställer, som får arbetsplatsförläggas. SÖ har i sitt arbete med kursplanerna gjort erfarenheten att benägenheten i kursplanegrupperna från branschernas sida att medge att moduler i kursplanerna arbetsplatsförläggs är större inom branscher med många stora företag än inom branscher med många små företag.

Vilka effekter en förlängd utbildning skulle få på *rekryteringen av elever till yrkesinriktad utbildning* kunde knappast någon ha en säker uppfattning om. Den ringa erfarenhet i detta avseende som 500-försöket, vilket startade läsåret 1987/88, kunde ha gett var knappast till fyllest. Det är därför logiskt att detta är en av de frågor som skall utvärderas i försöksverksamheten.

ÖGY redovisade (SOU 1986:2 s. 49–52) tidigare och aktuell förläggning av yrkesutbildning till arbetsplats. Utredningen visade därvid att den arbetsplatsförlagda utbildningen i gymnasieskolan (i form av praktik, inbyggd utbildning, gymnasial lärlingsutbildning och företagsskolor) läsåret 1983/84 motsvarade ca 6 % av det totala antalet elevveckor i gymnasieskolan. Såväl ÖGY (SOU 1986:2 t.ex. s. 135) som föredraganden i propositionen 1987/88:102 (t.ex. s. 23) underströk indirekt skillnaden mellan avsikten med praktik och med den avsedda arbetsplatsförlagda utbildningen. I propositionen framhölls således att den arbetsplatsförlagda utbildningen utgör en direkt motsvarighet till den i huvudsak skolförlagda utbildningen. Innehållet är kursplanestyrt men måste i sina detaljer anpassas till den utbildande arbetsplatsens normala verksamhet. Utbildningsutskottet betonade (UbU 1987/88:31 s. 17) att de arbetsplatsförlagda inlagen inte får betraktas vare sig som arbete eller praktik utan som utbildning i linjens karaktärsämne. ÖGY gick också in på vilka värderingar och kunskaper eleverna tillägnar sig i moment i utbildningen förlagda till arbetsplats. Såväl i ÖGY:s förslag som i propositionen 1987/88:102 och därmed i riksdagsbeslutet läggs sammantaget stor vikt vid den framtida yrkesutbildningens kvalitet. Ett av de syften som anfördes av utbildningsutskottet (UbU 1987/88:31 s. 11) med att strukturera försöksverksamheten dels i fullskaleförsök, dels försök i ett mer utspjutt nät av försökskommuner (s. 12) var, som nämnts, att få en uppfattning om *den arbetsplatsförlagda utbildningens kvalitet*. I den offentliga utfrågningen i utbildningsutskottet den 12 april 1988 betraktade dåvarande utbildningsministern (utbildningsutskottets utskrift 1988–04–18 s. 4) det som fullkomligt uteslutet att utredningen och remissinstanserna skulle ha misstagit sig så, att det efter försöksverksamheten visar sig att den treåriga utbildningen som ”nu föreslås” inte är vida överlägsen den tvååriga ”som vi nu har”.

Med den omfattande erfarenhet av praktisk arbetslivsorientering (prao), praktisk yrkesorientering (pryo), praktik och inbyggd utbildning som finns i det svenska skolväsendet torde samtliga nivåer i skolsystemet ha mer eller mindre ingående information om arbetsplatsernas beredskap att ställa upp med *utbildade handledare*. En helt enig remissopinion (prop. 1987/88:102 s. 75) slöt upp bakom ÖGY:s förslag om handledare i den arbetsplatsförlagda utbildningen. Åsikterna gick emellertid isär när det gällde dels vilka krav på utbildning som skulle ställas på handledarna, dels hur mycket tid denne kan eller vill avsätta härför. Utbildningsutskottet underströk (UbU 1987/88:31 s. 28) vikten av en omsorgsfull handledarutbildning. Utskottet erinrade vidare om att det på många gymnasieorter finns lång erfarenhet av praktik och inbyggd utbildning under skolans överinseende och att samverkan mellan gymnasieskolan och företag samt samhällsinstitutioner inte är något nytt. Försöksverksamheten med utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan och de nya kursplanerna som kommer att tillämpas kräver dock, framhöll utskottet, nya utbildningsinsatser på handledarområdet.

Samarbetet mellan arbetslivet och skolan kommer, med den uppläggning försöksverksamheten har, att rymma en rad aspekter. Det handlar t.ex. om anskaffning av platser för arbetsplatsförlagd utbildning och lokala överenskommelser om i vilken utsträckning de moduler i kursplanerna som får arbetsplatsförläggas skall förläggas till arbetsplats. I ÖGY:s betänkande (SOU 1986:2) gavs genom redovisningen av yrkesutbildningen 15 år efter gymnasiereformen i skola och på arbetsplats (s. 43–64) in-

formation som i väsentliga avseenden gav möjligheter att bedöma dåläget i fråga om samverkan mellan skola och arbetsliv. I de remissynpunkter som redovisas i propositionen 1987/88:102 pekas på (s. 63) att ett antal förhållanden behöver förbättras i samspelet mellan arbetslivet och skolan. Detta rör t.ex. yrkesrådets ställning och funktion. Det samarbete som försöksverksamheten förutsätter är givetvis exklusivt i så måtto att det i varje avseende skall ske på det sätt och på de villkor som statsmakternas beslut innebär. Detta rör t.ex. de lokala yrkesråden, vilka tilldelas en central roll i samarbetet. Föredraganden uttalade i propositionen 1987/88:102 (s. 64) att på det lokala planet, särskilt inom försöksverksamheten, måste yrkesråden snabbt utvecklas till viktiga instrument för att fånga upp och bearbeta signaler och verka som rådgivande organ till skolstyrelsen.

ÖGY redovisade utförligt i sin delrapport (Ds U 1985:9) Avtal om arbetsplatsförlagd utbildning den aktuella situationen i fråga om *avtal* om utbildningsfrågor. I ovan nämnda utfrågning i utbildningsutskottet framhölls från LO:s sida att (utbildningsutskottets utskrift 1988-04-18 s. 27) branschparterna, dvs. LO:s förbund och deras motparter, "i dag" har utbildningsavtal som täcker de allra flesta av "dagens" gymnasieutbildningar med yrkesutbildning.

Omfattningen av statens *kostnader* för försöksverksamheten bör ha varit känd i stora drag vid beslutstillfället. Detta då staten genom statsbidragsregleringen fastställer vad som skall betalas med statliga medel. Det var emellertid inte möjligt att förutse hur stor del av utbildningen i de olika årskurserna som i realiteten skulle komma att arbetsplatsförläggas. Detta är emellertid av mindre betydelse i det avseendet att ersättningen till arbetslivet per timma och elev vid arbetsplatsförläggning är av ungefär samma storleksordning som kostnaden för lärare skulle vara. Det är av större betydelse om behovet av utrustning i skolorna beaktas.

En samhällsekonomisk kostnadsintäktskalkyl av ÖGY:s huvudförslag genomfördes inom utbildningsdepartementet i samarbete med nationalekonomiska institutionen vid universitetet i Stockholm (prop. 1987/88: 102 bil. 4).

I fråga om skolhuvudmännens kostnader framhölls i propositionen (s. 80) att, i likhet med vad ÖGY föreslagit, kostnadsneutralitet var eftersträvarvärd. Föredraganden konstaterade emellertid att det för varje skolhuvudman inte var möjligt att garantera detta, eftersom den totala kostnadsbilden inte kan överblickas förrän kursplaner för olika yrkesområden är kända och kan omsättas i personal-, lokal- och utrustningsbehov. I den nämnda utfrågningen i utbildningsutskottet (utbildningsutskottets utskrift s. 39) framhölls från Svenska kommunförbundets sida att det "i dag inte är" möjligt med någon absolut exakt het bedöma vad de kommunala kostnaderna för att genomföra "denna reform" kommer att bli. Bl.a. av det skälet hade förbundet tyckt att "detta successiva genomförande" kunde vara rimligt. Detta innebär indirekt att det inte heller kunde vara möjligt att överblicka statens kostnader för statsbidrag för utrustning. ÖGY beräknade de kostnadsförändringar som utredningens förslag skulle kunna komma att medföra för huvudmännen (SOU 1986:2 s. 244-247). Utredningen konstaterade därvid sammanfattningsvis att förslagen till åtgärder kunde inrymmas i ramen för skolhuvudmännens "nuvarande" kostnadsåtaganden.

ÖGY beräknade kostnadsförändringarna för arbetslivet (såväl den privata som den offentliga sektorn) i fråga om årskurserna 1 och 2 vid en arbetsplatsförläggning motsvarande 10 % respektive 20 % av utbildningen (s. 247-249). En beräkning redovisades även av de tillkommande kostnaderna för ett tredje utbildningsår. Utredningen utgick därvid från att arbetslivet svarade för samtliga kostnader för de arbetsplatsförlagda delarna av utbildningen. Dessa beräkningar var givetvis ett viktigt underlag vid beslutet av försöksverksamheten men säger, i och med att arbetslivet enligt riksdagsbeslutet får statsbidrag per elevtimma arbetsplatsförlagd utbildning, inget om vilka arbetslivets kostnader kan komma att bli i försöksverksamheten.

7.1.3 På länsnivå inför ställningstaganden och initialt

Mot den bakgrund som anges inledningsvis i avsnittet 7.1.3 i rapporten ges här en belysning av i vilken utsträckning länskolnämnderna anser att de fick erforderlig information om den tilltänkta försöksverksamheten från central nivå och då främst i fråga om

- utbildningsvägar (vilka som skulle komma att finnas i försöksverksamheten),
- kursplaner (innehåll),
- platser för arbetsplatsförläggning av utbildning (om arbetslivets beredskap att ställa upp med platser),
- utrustning (behov och kostnader),
- läromedel (behov, tillgång och kostnader) samt
- ekonomiska frågor i övrigt (t.ex. statsbidrag).

Den allmänna syn som flertalet länskolnämnder har på den information om försöksverksamheten som de fick från central nivå kan sammanfattas så, att informationen i stort sett var tillfredsställande om man beaktar den pressade tidsplanen. Enligt flera nämnder (Södermanlands, Hallands, Västmanlands och Jämtlands län) var den emellertid knapphändig. Länskolnämnden i Värmland fann den ofullständig. En nämnd betecknar den som ofta tvetydig. Nämnden i Västmanlands län fick improvisera och söka information själv för att ha något att ge till dem som önskade veta mera.

Det råder stor enighet bland nämnderna om att all information kom för sent. Någon nämnd menar också att de sena ställningstagandena i riksdagen dessutom medförde att informationen kunde vara otillförlitlig. Länskolnämnden i Älvsborgs län ser situationen så att inför läsåret 1988/89 kom nästan all information för sent för att försöket skulle få en lyckad start.

En nämnd menar att en proposition i september med beslut i december egentligen är senaste rimliga tidpunkter för en försöksverksamhet som skall starta hösten året därpå. Den minsta rimliga planeringstiden är ett halvår.

Flera nämnder ser den information om innebörden av en treårig yrkesinriktad utbildning som följde och som lämnades med anledning av ÖGY:s förslag som grundläggande. Länskolnämnden i Västerbottens län menar således att "det viktiga i informationsavseende har varit, att

handläggarna följt med i den tidiga diskussionen, behärskade SOU 1986:2-3 och prop. 1987/88:102, tog del av remissyttrandena och deltog i diskussionerna kring försöksverksamheten”.

Vad som framhölls om försöksverksamheten i bilaga 10 till 1988 års budgetproposition var givetvis en viktig information även för läns skolnämnderna. Med något enstaka undantag var det i övrigt SÖ som var läns skolnämndernas huvudsakliga informationskälla på central nivå. Informationen från t.ex. de båda kommunförbunden, arbetsmarknadens parter och branschorganisationerna spelade tydligen en mindre roll. Det fanns emellertid undantag. I andra hand var det, enligt läns skolnämnden i Värmlands län, Svenska kommunförbundet som informerade om en del ekonomiska konsekvenser för huvudmännen. Nämnden i Örebro län upplevde att en mycket bra information gavs vid Svenska kommunförbundets regionala konferenser 1988.

I Skaraborgs län fick nämnden i första hand sin information från branschorganisationerna. Samma läns skolnämnd framhåller att information om kursplaneinnehåll, arbetsplatsförlagd utbildning, samverkan skola-arbetsliv, utrustning och läromedel har fungerat bäst inför ”fullskaleförsök” med treårig bygg- och anläggningsteknisk linje och försöksverksamheten med omvårdnadslinjen. Här är, menar nämnden, de fackliga organisationerna värda all uppskattning. Enligt läns skolnämnden i Jämtlands län gjorde Byggnadsindustrins Yrkesnämnd en utomordentligt fin informationsinsats i fråga om försöket med treårig bygg- och anläggningsteknisk linje. Enligt läns skolnämnden i Gotlands län var informationen från Lantbrukets Yrkesnämnd och Skogsbrukets Yrkesnämnd mycket bra och innehållsrik, såväl vad gäller de framtagna läroplanerna som branschsynpunkter och erfarenheter.

Nämnderna anger i huvudsak fyra olika vägar för den information som de fick från SÖ.

Dels skriftlig information, t.ex. genom SÖ:s anslagsframställning för budgetåret 1988/89 och SÖ:s skrivelse till nämnderna den 11 januari 1988,

dels information vid en chefskonferens (med i huvudsak SÖ:s direktion och läns skolinspektörerna som deltagare) och vid planeringskonferenser (med företrädare för avdelningarna för gymnasieutbildning och vuxenutbildning vid SÖ samt ansvariga vid läns skolnämnderna för frivillig utbildning som deltagare),

dels genom deltagande i samverkansgrupper mellan SÖ och nämnderna och

dels information genom medverkan i SÖ:s läroplansarbete.

Härvid framstår det som om den information som erhöles vid planeringskonferenser för gymnasieutbildning och vuxenutbildning och genom deltagande i läroplansgrupperna var mest betydelsefull. Enligt en nämnd spreds informationen som erhöles vid sistnämnda deltagande vidare genom underhandskontakter.

Nämndernas värdering av den information som gavs i dessa former varierar. Missnöjet är stort med delar av den information som kunde ges;

detta dock med samtidig förståelse för de villkor som gällde. Det sistnämnda uttrycks på olika sätt. Således menar länskolnämnden i Blekinge län att man, med hänsyn till att inga riksdagsbeslut var fattade, måste sätta fullt godkänt för de svävande besked som kom från SO, kommunförbund m.fl. Länskolnämnden i Hallands län menar att SO inte kan lastas för den sena informationen. "Det har varit en omöjlig uppgift." Länskolnämnden i Kalmar län gör samma bedömning. Enligt länskolnämnden i Jämtlands län har SO skött informationen bra utifrån rådande tidsförhållanden och andra omständigheter. Länskolnämnden i Västerbottens län framhåller att sammanfattningar, eventuella förändringstankar och policytankar förmedlades kontinuerligt på ett förtjänstfullt sätt av SO, främst vid planeringskonferenserna. Detta hade, framhålls det, nämnden stor nytta av.

Länskolnämnderna hade information om *vilka studievägar som skulle komma att finnas* i försöksverksamheten läsåret 1988/89 genom 1988 års budgetproposition och genom SO:s skrivelse till nämnderna den 11 januari 1988. I vissa fall upplevdes emellertid informationen som var eller otillfredsställande.

Tre fjärdedelar av länskolnämnderna beskriver i varierande ordalag och med varierande tyngdpunkter sin bristande tillfredsställelse med informationen till nämnderna och till skolhuvudmännen om *kursplanerna*. Kursplaneförslag erhöles, som underlättade beredningen, men då de inte var slutbehandlade uppstod problemen senare (Jönköpings län). Detta gällde t.ex. vårdlinjen. Missnöjet med informationen i fråga om kursplanerna avser i övrigt

- att den var dålig eller högst otillfredsställande,
- att den var otillfredsställande i fråga om kursplanernas konkreta innehåll,
- att den var otillfredsställande i fråga om linjernas struktur och innehåll,
- att kursplaner lät vänta på sig och avsaknaden av beslut om kursplaner och
- att avsaknaden av färdiga tim- och kursplaner samt oklarheter om moduler och modulinnehåll, av regler för bedömning av elever m.m. ofta ställde nämndens befattningshavare i en situation där det kan ha varit svårt att lämna besked.

Länskolnämnden i Örebro län menar att det är självfallet att det löpande arbetet med att ta fram kursplanerna har försvårat möjligheterna att få en helhetsbild av de nya utbildningarna.

Sex länskolnämnder berör effekterna för skolväsendet i kommunerna av bristen på information om kursplanerna (se avsnittet 7.1.4).

Länskolnämnderna är, i de fall de uttryckt åsikter härom separat, överens om att informationen om behov av *utrustning* kom för sent. Nämnden i Kalmar län menar att den var tillfredsställande när den väl kom. En bättre framförhållning är, menar nämnden i Uppsala län, nödvändig om bra resultat skall erhållas. Länskolnämnden i Kopparbergs län anser att en analys borde ha gjorts "på centralt håll" av behov av ny och kompletterande utrustning. Länskolnämnden i Östergötlands län påpekar att informationen om utrustning och läromedel, när den kom, gick direkt till de skolor och lärare som deltog i försöket och inte genom eller till länskolnämnden.

Samtliga länsskolnämnder, som uttalar sig explicit i denna fråga, är överens om att informationen om *statsbidragsvillkor och ekonomiska konsekvenser för skolhuvudmännen* var otillfredsställande och kom alldeles för sent. Detta berörs ytterligare i avsnittet 7.1.4.

Enligt länsskolnämnden i Jönköpings län erhöles ingen information om att befintliga lokaler för tvåårig utbildning i vissa fall skulle vara otillräckliga för försöksverksamheten.

Länsskolnämnden i Uppsala län konstaterar att det alltså i ett mycket sent skede inte var känt vilken utrustning och inte heller vilken lärar-kompetens som skulle erfordras. Analysen av tillgång till *arbetsplatser för arbetsplatsförlagd utbildning* utelämnades därför i flertalet fall. Det fanns inget underlag för att etablera kontakter gällande en detaljerad planeringsnivå. De kring försöksskolorna liggande företagen har därför, enligt nämnden, i stort blivit för dåligt informerade om vad som var och är på gång. De har också endast i undantagsfall deltagit i planeringsarbetet.

Länsskolnämnden i Kristianstads län tackar sin lokalkännedom för att nämnden kunde ta egna initiativ och många gånger löste frågor på länsnivå utan att det fanns centrala direktiv. Detta till trots fick emellertid frågor som arbetsplatsförlagd utbildning och kontakter med näringslivet inte högsta prioritet i initialskedet. Detta eftersom utrustning, läromedel, lärartillgång och undervisningens planering vållade kommunerna de största bekymren i början.

Nämnden i Östergötlands län erinrar om att "konflikten mellan Verkstadsföreningen och Metallindustriarbetareförbundet" ställt till stora problem vad gäller den arbetsplatsförlagda utbildningen. Under en lång tid låg planeringen nere på vissa håll. Andra fortsatte planeringen och räknade med att det skulle ordna sig till sist. Länsskolnämnden i Alvsborgs län vittnar om att de låsta förhandlingarna innebar att praktiskt taget ingen arbetsplatsförlagd utbildning kom till stånd. I bästa fall har någon sorts miljöpraktik arrangerats. Enda undantaget härvidlag är omvårdnadslinjen.

Länsskolnämnden i Östergötlands län framhåller att en fråga av betydelse initialt var *varaktigheten av försöksverksamheten*. Skulle försöksverksamheten begränsas i tid eller handlade det om att "rulla in" en reform? Denna fråga var, menar nämnden, av stor betydelse för informationen till såväl kommunala beslutsfattare som elever. De besked som gavs härvidlag – också i budgetpropositionen – upplevdes, framhåller nämnden, som oklara.

Länsskolnämnden i Uppsala län sammanfattar *informationsläget* så att generellt sett har iakttagits att informationen till företag låg på en alltför låg nivå, under det att informationen till skolväsendet var tillfredsställande.

7.1.4 Vid skolhuvudmännens intresseanmälningar och initialt

Så gott som samtliga länsskolnämnder initierade diskussioner i länet under 1986 och/eller 1987 med anledning av ÖGY:s betänkanden. Detta skedde i flertalet fall vid skolledar- och skolchefskonferenser. Det förekom även att skolstyrelseledamöter informerades. Någon nämnd gav information även till lärare och syö-funktionärer. I några fall orienterades även länsstyrelsen och länsarbetsnämnden.

Svenska kommunförbundet gick redan den 14 januari 1988 ut till kommunstyrelserna, skolstyrelserna, personalorganen och förvaltningsansvariga i kommunerna, företrädare för parterna och länsskolnämnderna med en inbjudan till konferenser kring den i 1988 års budgetproposition aviserade propositionen om försöksverksamheten (prop. 1987/88:102). Den första av tio konferenser, vilka sammantaget täckte hela landet, anordnades den 11 mars 1988. Vid denna konferens fanns en fullständig dokumentation, som svarade mot innehållet i propositionen 1987/88:102; detta trots att propositionen kom av trycket först några veckor senare. Vid dessa konferenser deltog alltid antingen dåvarande utbildningsministern eller någon av ansvariga chefstjänstemän vid utbildningsdepartementet, för försöksverksamheten ansvarig tjänsteman vid Svenska kommunförbundet samt ledande företrädare för utbildningssidan vid LO och SAF. Dessa konferenser bedöms av Svenska kommunförbundet ha haft mycket stor betydelse för kommunerna.

En del skolor och yrkesråd fick information om det tilltänkta förändringsarbetet för den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan med utgångspunkt i ÖGY:s förslag eller i riksdagens och regeringens ställningstaganden också genom de centrala yrkesnämnderna (motsvarande).

Så har Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesnämnder lämnat skriftlig information med utgångspunkt i aktuella behov till samtliga skolor inom nämndernas verksamhetsområden och till yrkesrådsledamöter om ÖGY:s förslag, om utvecklingen fram till försöken samt om successiva erfarenheter. Nämnderna informerade även vid ett flertal lärarstudiedagar. Vattenbrukarnas Riksförbund lämnade muntlig och skriftlig information vid så gott som årliga konferenser för berörda skolledare, lärare och yrkesrådsledamöter från 1986 till 1989, inledningsvis om ÖGY:s förslag och senare om linjstruktur, dimensionering, lokalisering samt innebörden av propositionen 1987/88:102. Parterna i Byggnadsindustrins Yrkesnämnd var kontinuerligt, sedan 1984, "med i arbetet" för en treårig gymnasieutbildning för yrkesinriktade utbildningar. Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt gav information genom cirkulär och konferenser samt vid lokala överläggningar med respektive parter.

Verkstadsindustrins Yrkesnämnd redovisade vid ett stort antal fortbildningskurser för lärare, skolledare och instruktörer "läget i ÖGY-frågan". Nämnden genomförde redan 1987 en konferens för fyra försökskolor om treårig elmekanikerutbildning. Handels Yrkesnämnd lämnade successivt information till studierektorer och lärare i gymnasieskolan med uppgifter avseende treårig ekonomisk linje och den tvååriga distributions- och kontorslinjen samt till yrkesrådets ledamöter genom yrkesnämndens skrift "HY informerar". Även Elfackets Centrala

Yrkesnämnd och Träindustrins informerade yrkesrådsledamöter. De förstnämnda genom parterna i nämnden.

Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet anordnade, tillsammans med SO, i april 1988 en informationskonferens för de skolor som skulle delta i försök med 3-årig omsorgslinje eller 3-årig vårdlinje (gren för omsorger om barn och ungdom) samt för företrädare för socialförvaltningarna i de kommuner, där dessa skolor låg, och sjukvårdsförvaltningarna i de landsting där landstingen var huvudman för verksamheten.

Flera av skolhuvudmännen i Stockholms län upplevde att man genom sin anmälan om deltagande i försöksverksamheten i stort sett "köpt grisen i säcken". De angav, med något undantag, att vissa ytterligare frågor borde ha varit klarlagda före deras slutliga ställningstagande. Dessa var:

- Timplaner, kursplaner, grenar, moduler, etc.
- Behörighet och undervisningsskyldighetstal för aktuella ämnen
- Klasstorlek och anordnandet av halvklassintag
- Kostnader för modernisering, komplettering och nyanskaffning av undervisningsmaterial
- Ersättning till arbetsplatser och elevstatus
- Riktlinjer för material- och lokaldisposition
- "Varudeklaration" för information till sökande
- Elevområdesfrågor
- Huvudmannafrågan (social service och omvårdnad).

Några länsskolnämnder har uttalat sig om informationsläget för skolhuvudmännen i fråga om *kursplanerna*. Således framhåller länsskolnämnden i Värmlands län att tim- och kursplanerna kom till skolorna för sent för att skolorna på ett bra sätt skulle kunna förbereda försöket. Länsskolnämnden i Jämtlands län har samma syn. Länsskolnämnden i Västerbottens län uttrycker saken så, att skolorna har fått planera i blindo, eftersom "material" inte har funnits i tid. Den långsiktiga planeringen har varit ännu svårare att genomföra, eftersom kursplanerna för årskurserna 2 och 3 har dröjt ytterligare. Länsskolnämnden i Östergötlands län gör samma konstaterande och vidareförmedlar att man i skolorna är mycket missnöjda med detta förhållande.

Enligt länsskolnämnden i Västerbottens län har *utrustningskostnaderna* i allmänhet inte varit klara för kommunerna, när de anmälde intresse för försöksverksamheten. Nämnden i Värmlands län upplyser om att utrustningslistorna kom för sent för att skolorna skulle kunna beställa utrustning och ha den på plats vid skolstarten 1988.

För skolhuvudmännens del var de ekonomiska villkor som skulle komma att gälla för försöksverksamheten och de kostnader den skulle komma att medföra betydelsefulla, inte minst i fråga om utrustning, läromedel och lokaler. Enligt de länsskolnämnder som uttalar sig i frågan var skolhuvudmännens information i fråga om *läromedel* otillfredsställande. Samma gällde generellt sett frågor om *statsbidrag och ekonomiska villkor i övrigt*. Enligt länsskolnämnden i Uppsala län hann flertalet kommuner, på grund av den korta handläggningstiden, inte med att göra ordentliga kostnadsanalyser. Det hade, menar nämnden, varit önskvärt att det hade funnits ett centralt material med vars hjälp kostnader-

na för lokaler, utrustning, handledarutbildning etc. hade kunnat uppskattas. Effekten har nu blivit att kommunerna har gått in i försöksverksamheten utan att tydligt få klarlagt att försöket avser att pröva yrkesinriktade studievägar efter vars genomgång eleverna totalt sett skall erhålla en kraftigt höjd kompetensnivå. Försöket tenderar i stället, enligt nämnden, att leda till en förlängd studietid utan erforderlig kompetenshöjning som slutprodukt. Lysande undantag från detta kan dock noteras i fråga om vissa studievägar på vissa orter.

Andra nämnder (Södermanlands, Värmlands och Norrbottens) ger sammantaget en likartad bild. Kommunerna upplevde att informationen var ofullständig. Besluten om statsbidrag kom för sent för att skolhuvudmännen skulle kunna ha någon framförhållning vad avser de kommunala/landstingskommunala kostnaderna. Sedermera skulle det visa sig att det krävdes omfattande investeringar.

7.1.5 Yrkesnämnderna (motsvarande) vid ställningstaganden

Yrkesnämndernas erfarenheter när det gäller *hur tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning påverkas av konjunkturläge, ortens storlek och näringsstruktur* var vid tiden för de båda överläggningarna med SÖ 1988 och 1989 i stort följande.

Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringens Yrkesnämnder samt Vattenbrukarnas Riksförbund konstaterar att inga erfarenhetsmässiga kunskaper i detta avseende finns inom skogsbruks- och trädgårdsutbildningen. Den arbetsplatsförlagda utbildningen inom dessa områden har haft för liten omfattning för att ge erfarenheter härvidlag. VVS-Branschens Yrkesnämnd visste erfarenhetsmässigt att det skulle bli svårt att arbetsplatsförlägga utbildningen i den omfattning som anges i "föreskrift" och kursplaner. Detta har yrkesnämnden också meddelat till SÖ och berörda skolledare. Elfackets Centrala Yrkesnämnd hade på ett tidigt stadium klargjort för ÖGY "svårigheterna med företagsförlagd utbildning i branschen. Dessa argument har beaktats av både ÖGY och utbildningsdepartementet, vilket framgår av skrivning i propositionen".

Yrkesnämndernas erfarenheter av *hur konjunkturläget påverkar tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning* varierar. Inom jordbruket har tillgången till praktikplatser inte påverkats tydligt av konjunkturläget. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd har erfarenheten att de företag som bedriver företagsintern eller företagsförlagd utbildning mestadels har haft ett långsiktigt engagemang som inte nämnvärt har påverkats av konjunkturer. Tekoindustrins Yrkesnämnd menar att konjunkturläget troligen inte påverkar tillgången på platser i någon större grad. Motorbranschens Yrkesnämnd konstaterar för sin del att branschen är konjunkturkänslig, varvid tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning kan variera. Yrkesnämnden för fabriksindustrin har erfarenheten att en högkonjunktur ofta skapar en överhettad arbetsmarknad, där tillgången på utbildningsplatser ökar, med motsvarande minskning och prioritering av interna behov under en lågkonjunktur. Träindustrins Yrkesnämnd ger till känna en motsatt erfarenhet. Nämnden menar således att "dagens högkonjunktur" i vissa fall

kan verka hämmande "då vi inte har tid att avsätta handläggare och produktionsresurser för företagsförlagd utbildning".

Några nämnder redovisar även sin syn på hur tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning påverkas av *ortens storlek*. Således konstaterar Motorbranchens Yrkesnämnd att på små orter, framför allt i glesbygd, kan tillgången på platser vara begränsad. Två yrkesnämnder (Tekoindustrins och Yrkesnämnden för fabriksindustrin) menar att ortens storlek har betydelse för rekryteringsunderlaget till utbildningen. Träindustrins Yrkesnämnd redovisar att i diskussionen med företag kan märkas ett större intresse från större än från mindre företag.

När det gäller *näringslivsstrukturens betydelse* framhåller två yrkesnämnder, kanske något givna, omständigheter av innebörd att det är betydelsefullt att arbetsplatser med rätt inriktning och intresse finns. Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens Yrkesnämnder framhåller näringsstrukturens stora betydelse för tillgången på platser för arbetsplatsförlagd utbildning inom jordbruket. I regioner med hög andel specialiserad växtodling eller hög andel deltidsföretag är tillgången på platser knapp. I regioner med hög andel heltidsföretag med animalieproduktion är den, enligt nämnderna, betydligt bättre. På sikt framhålls detta innebära att jordbrukets strukturutveckling har stor betydelse för tillgången till utbildningsplatser i arbetslivet.

Två yrkesnämnder redovisar, vid tidpunkten för lokaliseringsbesluten erfarenhetsbaserade, iakttagelser om *effekten av förlängd utbildning på rekryteringen av elever* till yrkesinriktad utbildning. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd konstaterar således att utbildning enligt avtalet angående utbildning för verkstadsindustrin är upp till tre år. Nämnden menar att effekten av förlängd utbildning i gymnasieskolan på rekrytering av elever är svårbedömd. Många faktorer utöver utbildningstidens längd påverkar elevernas val av utbildningsväg. Elfackets Centrala Yrkesnämnd konstaterar för sin del att flertalet elever på el-teleteknisk linje "i nuvarande 2-årig yrkesutbildning" väljer ett tredje påbyggnadsår, eftersom de har insett behovet av en bättre grundläggande yrkeskompetens än vad den tvååriga yrkesutbildningen kan ge. Det har också visat sig att på de två orter där branschen har genomfört försöksverksamhet med treårig utbildning har antalet sökande varit fler än vad man har kunnat "ta emot". Därför ser yrkesnämnden inga svårigheter med att rekrytera elever till en treårig utbildning. Yrkesnämnden för fabriksindustrin framhåller med erfarenhet från processteknisk utbildning, gren Fabriksyrkesutbildning att det kan uppstå en viss svårighet att nå skoltrötta elever. Det gäller, framhåller nämnden, "särskilt med så litet företagsförlagd utbildning i åk 1 och 2 som ÖGY föreslår".

Yrkesnämndernas svar i fråga om *vad de erfarenhetsmässigt visste om det är möjligt att arbetsplatsförlägga stora delar av utbildningen och samtidigt ha högt ställda krav på kvalitet* ger delvis intryck av att vara mer allmänna ståndpunkter. Ytterligheterna härvid representeras av Motorbranchens Yrkesnämnd som menar att stora delar av utbildningen kan arbetsplatsförläggas och Elfackets Centrala Yrkesnämnd som har uppfattningen att det inte finns några möjligheter till företagsförlagd utbildning. VVS-Branschens Yrkesnämnd tror att om man bortser från procentall och i stället låter skolan utbilda inom de områden den är bäst på och arbetslivet utbildar inom de delar som arbetslivet är bäst skickad för kommer kraven på hög utbildningskvalitet att infrias. Teko-

industrins Yrkesnämnd och Yrkesnämnden för fabriksindustrin har den likalydande uppfattningen att svaret på frågan är ja, om "modulkursplanerna för utbildningen" har väl specificerade kompetensmål där skola och företag kan göra upp en studieplan för eleverna och över vilka moduler som ska bedrivas i skola respektive företag. Byggnadsindustrins Yrkesnämnd har erfarenheter av att arbetsplatsförläggning av "moduler" inte medför några problem. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd nöjer sig med ett bejakande av frågan.

Parterna i Träindustrins och Tekoindustrins Yrkesnämnder, i Yrkesnämnden för fabriksindustrin samt Vattenbrukarnas Riksförbund uppger att de erfarenhetsmässigt visste att arbetsplatserna tillhandahåller *utbildade handledare*. Enligt Verkstadsindustrins Yrkesnämnd kräver utbildningsavtalet för verkstadsindustrin för de flesta utbildningsformerna skolmässighet i utbildningen. Handledare/instruktörer/lärare engageras i utbildningen i varierande grad. Företagen ställer, enligt nämnden, upp med handledare efter behov. Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt kräver att utbildade handledare tillhandahålls. Motorbranschens Yrkesnämnd konstaterar att utbildningen av handledare har gått trögt, men kommer i gång alltmer. VVS-Branschens Yrkesnämnd vet att utbildade handledare inte kommer att finnas i tillräcklig omfattning inom överskådlig tid. Detta betraktas emellertid, erfarenhetsmässigt, inte som någon katastrof. Inom branschen finns "duktiga utbildare på i stort sett varje företag och arbetet med att få pedagogiskt utbildade handledare kommer att stödjas". Elfackets Centrala Yrkesnämnd redovisar stora svårigheter med handledare då utbildade handledare "som regel inte har de arbetsuppgifter vid det tillfälle som den företagsförlagda utbildningen skall genomföras". Byggnadsindustrins Yrkesnämnd trodde att handledarfrågan skulle lösa sig. Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens Yrkesnämnder har "av naturliga skäl" inga säkra erfarenhetsmässiga kunskaper i frågan.

Ett fåtal yrkesnämnder redovisar den erfarenhet de hade vid överläggningarna med SÖ inför 1988 och 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut av hur *samarbetet mellan skolan och arbetslivet fungerat* inom branschen. Fyra yrkesnämnder (Byggnadsindustrins, VVS, Motorbranschens och Byggnadsplåts) hade erfarenheten att samarbetet varit bra. Yrkesnämnden för fabriksindustrin hade erfarenheten att ett mycket bra samarbete kan uppstå om ett aktivt lokalt yrkesråd finns. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd och Elfackets Centrala Yrkesnämnd menar att det kan variera starkt. Enligt Verkstadsindustrins Yrkesnämnd etableras ett mycket gott samarbete mellan skolan och verkstadsföretagen när "växelutbildning" och "inbyggd utbildning" bedrivs. Elfackets Centrala Yrkesnämnd har erfarenheten att skolan har uppfattningen att samarbetet skall ske enligt skolans förutsättningar och villkor. Enligt Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens Yrkesnämnder tyder bl.a. yrkesrådsprotokoll, som nämnderna tagit del av, på en inriktning mot ökad samverkan.

I fråga om vad parterna i yrkesnämnderna erfarenhetsmässigt visste *om de avtal, som behövdes, träffades* dels mellan skolhuvudmän och arbetsgivare, dels mellan arbetsgivare och arbetstagare går flertalet nämnder in på i vilken utsträckning avtal träffats i fråga om den nu aktuella försöksverksamheten. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd konstaterar emellertid att avtal skall träffas och samråd skall ske enligt yrkesutbildningsavtalet för verkstadsindustrin. Enligt uppgift till nämnden

kan brister förekomma i samrådsförfarandet med de lokala parterna. Även yrkesnämndernas svar i fråga om sina erfarenheter i fråga om *kostnader* för staten, skolhuvudmännen och arbetsgivarna avser i flertalet fall försöksverksamheten.

7.1.6 Arbetslivet

Som nämnts i det föregående i avsnittet 7.1.4 gick parterna i en del branscher ut med information om ÖGY:s betänkanden och skeendet därefter till de lokala yrkesråden (gällde träindustrin, elfacket, handeln, jord, skog, trädgård och vattenbruk).

De centrala yrkesnämnderna, eller dess parter, lämnade motsvarande information också på andra sätt till företag och fackliga organisationer eller representanter. Detta kunde ske indirekt som när Metallindustriarbetareförbundet i maj 1986 sände ut ÖGY:s betänkanden till samtliga avdelningar på underremiss. Eller som när Lackerarnas Yrkesnämnd inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut gick ut med en enkät till alla företag med billackeringsverksamhet samt till gymnasieskolor och AMU med billackerarutbildning med frågor om behov, kapacitet och uppfattning med avseende på försöksverksamheten.

Det kunde också ske genom direkt skriftlig information som när Metallindustriarbetareförbundet i september 1988 gick ut med ett utförligt meddelande om försöksverksamheten till samtliga förbundets avdelningar och arbetsplatser. Verkstadsföreningen presenterade ÖGY:s förslag för bl.a. utbildningsansvariga i företagen. Även parterna i Träindustrins Yrkesnämnd gick ut med informationsblad. Parterna i Textilindustrins Yrkesnämnd och Yrkesnämnden för fabriksindustrin informerade var för sig företag och fackliga förtoendemen om den kommande försöksverksamheten. Handelns Yrkesnämnd lämnade fortlöpande information "om ÖGY" till intresserade företag med utbildning, och genom respektive fackförbund till lokala fackliga organisationer, i nämndens skrift "HY informerar". Livsmedelsbranschens Yrkesnämnd informerade sina partssammansatta referensgrupper för utbildningsfrågor. VVS-Branschens Yrkesnämnd lämnade fortlöpande information till ledamöterna i sina lokala yrkeskommittéer vid konferenser och kurser och Måleribranschens Yrkesnämnd till "lokalparterna".

Befattningshavare inom företagen inom jord, skog och trädgård gavs information, där ÖGY:s förslag var huvudtema, genom två olika löpande informationsskrifter från yrkesnämnderna för dessa områden och vid konferenser, som nämnderna anordnade.

Hälsö- och sjukvården fick indirekt information från Landstingsförbundet genom det fortlöpande informationsutbytet mellan förbundet och landstingens utbildningsansvariga. De sistnämnda kunde ge information vidare vid regelbundna överläggningar med hälso- och sjukvården och därvid även till landstingens praktiksamordnare. Som redan nämnts under avsnittet 7.1.4 fick berörda landsting och socialförvalningar information inför starten av försöksverksamheten vid en av Kommunala Yrkesnämnden och Landstingsförbundet anordnad konferens i april 1988.

7.2 I fråga om planeringsläget i gymnasieskolan

7.2.1 På riksnivån inför beslut

De centrala yrkesnämnderna (motsvarande) har tillfrågats om vad parterna i nämnden visste – dels vid överläggningarna med SO inför 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, dels vid överläggningarna med SO inför 1989 års motsvarande beslut – om i vilken utsträckning skolhuvudmän och gymnasieskolor i olika typer av kommuner hade framförhållning att påbörja försöksverksamhet inom respektive branschs verksamhetsområde.

Sex yrkesnämnder (motsvarande) har besvarat frågan genom – eller bl.a. genom – att bedöma sin informationsnivå i detta avseende. Således konstaterar Landstingsförbundet att förbundet hade goda kunskaper om landstingens förutsättningar. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd ansåg sig ha fått tämligen entydiga signaler om skolornas generella förutsättningar att genomföra försöken. Träindustrins Yrkesnämnd hade genom kontakter med träindustrins representanter i yrkesråd, företag och med gymnasieskolor en relativt klar bild över vilka skolor som var villiga att delta i försöksverksamheten. Måleribranschens Yrkesnämnd hade en bra överblick över skolhuvudmännens och gymnasieskolornas förutsättningar. Parterna i Handels Yrkesnämnd var relativt välinformerade. Elfackets Centrala Yrkesnämnd var välinformerad i fråga om två kommuner där yrkesnämnden genomfört en "egen" försöksverksamhet. Flertalet av dessa yrkesnämnder (motsvarande) avslöjar emellertid inte vad de visste om framförhållningen.

Teknoindustrins Yrkesnämnd och Yrkesnämnden för fabriksindustrin hade förväntat sig att företrädare för skolan och/eller skolpolitiker hade mer information om försöksverksamheten och/eller erforderliga personella och ekonomiska resurser för denna.

Endast en yrkesnämnd – VVS-Branschens – uppger att den, genom överläggning med berörda skolledare och andra skolansvariga, visste att framförhållningen var god. Kommunala Yrkesnämnden menar att ansökningarna till SO visade att beredskapen och viljan fanns från skolans sida. Dock hade, framhåller nämnden, många skolförvaltningar inte diskuterat omvårdnadslinjen med socialförvaltningarna. Det blev därför ett glapp mellan skolan och verksamheten. Det lokala samrådet var, enligt nämnden, dåligt.

Fyra yrkesnämnder menar att framförhållningen var bättre där erfarenheter erhöjts på olika sätt. Enligt Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesnämnder fanns den bästa framförhållningen av naturliga skäl i de län, där man genom utredningar förberett eller redan påbörjat försöksutbildningar med liknande inriktning som den som naturbrukslinjen kom att få. I övrigt var framförhållningen mindre god. Vattenbrukarnas Riksförbund gör på samma sätt konstaterandet att på de platser där vattenbruksutbildning redan hade etablerats var framförhållningen helt naturligt bättre, även om den generellt var klart otillräcklig.

Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd, som uppger sig ha en ganska god överblick över de kommuner som har transportteknisk utbildning, kunde konstatera att försöksorterna, till följd av den sena tidpunkten för "ÖGY-propositionen" inte hade just någon framförhållning. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd konstaterade brister "inom områdena kursplaneutveckling, lärarkompetens, undervisningshjälpmedel samt de lokala yrkesrådens arbete och inflytande över linjebeslut". Nämnden kan emellertid inte systematisera och hänföra dessa brister till olika typer av kommuner. Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesnämnder konstaterar att förarbetet för att i arbetslivet och yrkesråden förankra beslut om att söka försöksplatser har varit dåligt. Enligt Elfackets Centrala Yrkesnämnd förelåg ingen större framförhållning i de två kommuner i Värmland som fick försöksverksamhet inom branschens område vid utökningen från 5 000 till 6 000 in-tagningsplatser 1988. Byggnadsindustrins Yrkesnämnd visste att kommunerna hade vare sig information eller kunskap om vilka kostnader försöksverksamheten skulle medföra. Motorbranschens Yrkesnämnd framhåller att det inte fanns någon framförhållning vare sig inför läsåret 1988/89 eller 1989/90, vilket nämnden också påtalade både i brev till utbildningsdepartementet och SÖ.

Yrkesnämnderna (motsvarande) har i allmänhet inte preciserat om här redovisade kunskaper avser 1988 eller 1989. Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesnämnder samt Vattenbrukarnas Riksförbunds redovisade syn avser emellertid 1988. Dessa har samtliga uppfattningen att framförhållningen hos skolhuvudmän och kommuner var bättre vid tidpunkten för yrkesnämndernas överläggningar med SÖ 1989.

7.2.2 På länsnivå inför ställningstaganden

En i sammanhanget inte oväsentlig fråga är om länskolnämnderna hade tillräcklig information för att kunna göra *en någorlunda säker bedömning* av förutsättningarna/beredskapen i kommunerna att starta de försök som skolhuvudmännen önskade eller som nämnden kunde anse skulle vara önskvärda. Nämnderna har lämnat upplysning om i vilken utsträckning så var fallet för de utbildningsvägar som kom att omfattas av nämndernas förslag om försöksverksamhet till SÖ i januari 1988.

Åtta av nämnderna ansåg sig, genom regelbundna kontakter med skolväsendet i kommunerna inom ramen för tillsynen, *ha en god kännedom och tillräcklig information* om kommunernas förutsättningar/beredskap att starta de försök som nämnderna kom att förorda till SÖ (Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs, Kalmar, Hallands, Skaraborgs, Jämtlands och Västerbottens län). Länskolnämnden i Västernorrlands län beskrev informationsläget så att nämnden genom den fortlöpande tillsynen hade en god kännedom om skolornas resurser både utrustningsmässigt och personellt. När det gällde näringslivet hade nämnden en god uppfattning om dess *möjligheter* att klara den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen och om dess *inställning* till sådan utbildning. Dessutom fanns, enligt nämnden, genom de regionalt arbetsmarknadsanknutna påbyggnadsutbildningarna i gymnasieskolan (RA-kurserna), en medvetenhet hos huvudmännen om vikten av en god förankring i arbetslivet av olika förslag. Länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län menar att genom att platstillgången blev så begränsad och fick någon

volym endast inom vårdområdet var svårigheten att göra riktiga bedömningar obefintlig. Dessutom hade för försöksverksamheten aktuella och intresserade huvudmän tidigare ofta påbyggnadsutbildningar i form av ett tredje år och hade även deltagit i det s.k. 500-försöket.

Då uppslutningen kring försöksverksamheten på alla nivåer i länet var "enormt stor", gjorde läns skolnämnden i Värmlands län den bedömningen att kommunerna skulle ställa upp med de resurser som kunde behövas. Nämnden visste att lärarkompetensen var tillräcklig. I Stockholms län lämnade 22 av kommunerna in intresseanmälan för försök läsåret 1988/89. Fem av dessa ansåg sig inte, på grund av den korta tiden för planeringen före försöket, tillräckligt beredda att börja försök förrän läsåret 1989/90. De aktuella kommunerna hade alla enligt läns skolnämnden i länet goda möjligheter att på ett bra sätt genomföra försöket. I Örebro län kunde Karlskoga kommun vid handläggningen av försöksverksamheten inte starta omvårdnadslinje på grund av för kort planeringstid.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län, som i stor utsträckning arbetade utifrån sin "grundkunskap", konstaterar att det enda misstag som gjordes var bedömningen i fråga om el-teleteknisk och industriell teknisk linje till Åmål. Senare kom brister avseende grundutrustningen vid skolan till nämndens kännedom. Det var också svårt att få i gång yrkesrådsverksamheten i kommunen. I Norrbottens län fanns i många fall noggranna utredningar om förutsättningarna att genomföra försök. I andra fall, då sådana utredningar saknades och/eller inte var förankrade i beslutande organ, avslogs intresseanmälningarna av utbildningsnheten.

Nämnderna i Uppsala, Kristianstads och Malmöhus län hade av samma skäl som ovan nämnda åtta nämnderna *tillräcklig information för att göra en någorlunda eller ganska säker bedömning av förutsättningarna/beredskapen för de försök som dessa nämnder kom att förorda.*

Länsskolnämnderna i Västmanlands och Västernorrlands län hade *tillräcklig information för att bedöma förutsättningarna/beredskapen för vissa av de försök som de kom att förorda men inte för andra.* Således var för nämnden i Västmanlands län kunskapen tillräcklig när det gällde bygg- och anläggningsteknisk linje. För denna utbildning hade redan funnits försök i länet med ett tredje år. För övriga förordade försöksutbildningar var informationen otillräcklig. Länsskolnämnden i Västernorrlands län hade tillräcklig information i fråga om de fyra förslag till försök, vilka nämnden kom att prioritera högst. För de lägre prioriterade förslagen hade informationen behövt kompletteras.

Nämnden i Kopparbergs län konstaterar att *informationen, särskilt år 1988, var otillräcklig.* Länsskolnämndens i Jönköpings län *bedömning* avseende omvårdnadslinjen *var osäker* i fråga om på den arbetsplatsförlagda utbildningen och huvudmannaskapsfrågan. I Blekinge län var informationen otillräcklig när det gällde fordons- och transportteknisk linje och industriell teknisk linje. Hade skolhuvudmannen haft tillgång till läroplan och utrustningslistor hade man förmodligen väntat ett år med att aktualisera försök inom området och fått nämndens stöd i detta. Ingen kommun hade beredskap i fråga om utrustning och flera kommuner saknade sådan när det gällde lokaler. Den allmänna uppfattningen var, framhåller nämnden, att man i stort sett skulle klara årskurs 1 med befintliga lokaler och befintlig utrustning.

Länsskolnämnderna hade, före den tidpunkt då SÖ:s anmodan att lämna underlag för 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, i allmänhet inte initierat några *kartläggningar eller analyser* – utöver den informationsinsamling som regelmässigt sker vid kontakter med skolväsendet i kommunerna – om *förutsättningar för eller lämplig lokalisering av treårig yrkesinriktad utbildning* i gymnasieskolan i länen. Många nämnder understryker att de genom sina reguljära kontakter med skolstyrelser och skolor har en ständigt god kunskap om skolhuvudmännens förutsättningar och beredskap för förändringar. En nämnd framhåller att länsskolnämnderna inte har personal för att själva göra kartläggningar av förutsättningarna för försök i länen. Ett antal länsskolnämnder gjorde emellertid separata insatser för att skaffa sig ytterligare kunskaper och för att skapa beredskap för de förändringar som ÖGY:s förslag skulle kunna komma att leda till. Några nämnder (Södermanland, Skaraborg och Jämtland) genomförde dessa inom ramen för en ständigt pågående analysverksamhet inför tänkbara förändringar. Ett antal nämnder gjorde analyser inom mera avgränsade områden. Ytterligare några informerade sig aktivt på annat sätt just om förutsättningarna för förändringar med anledning av ÖGY:s förslag.

I Södermanlands län bedriver nämnden ett kontinuerligt arbete tillsammans med kommunerna för att hålla en god beredskap för eventuella förändringar. Ett utflöde av detta arbete var en dokumentation år 1988 av diskussioner med utbildningsansvariga inom kommuner och landstinget i länet med anledning av relevant utvecklingen inom skolan och förändringar på arbetsmarknaden. Denna dokumentation mynnade ut i en bedömning av väntad utveckling inom skolan och förslag till fortsatt handlingsprogram. Sådana kartläggningar har gjorts regelbundet av nämnden under större delen av 1980-talet. Nämnden var också Nyköpings kommun behjälplig med information i samband med en stor satsning på det fordonstekniska området. Ett omfattande ombyggnadsarbete skulle genomföras för att "kunna möta ÖGY". Tre klasser utbildas våren 1989 i de aktuella lokalerna.

I Skaraborgs län gjordes bedömningar av skolhuvudmännens förutsättningar för treårig yrkesinriktad utbildning. Detta skedde vid sammanträden med var och en av de fem planeringsregioner avseende utbildningen som finns i länet. Därvid gjorde nämnden sammanvägningar av förmodad utveckling på arbetsmarknaden, kommunernas ambitioner i fråga om framtida utveckling, länsstyrelsens prioriteringar och de strävanden att långsiktigt profilera utbildningsutbudet inom gymnasierregionerna som finns i länet.

I Jämtlands län hade länsskolnämnden, som sedan början av 1980-talet "intensivt" arbetat med utbildningens roll för länets utveckling och framtid, 1982 och 1987 genomfört ett omfattande utredningsarbete beträffande de frivilliga utbildningarna i länet. I dessa programarbeten ingick även kartläggningar och analyser av behov och förutsättningar. Nämnden hade därmed en god kännedom om kommunernas förutsättningar. Nämnden hade också genom sina utredningar om regionalt anpassade utbildningar ett underlag för prioriteringar och kunskap om behov inom olika områden. Nämnden diskuterade, så snart frågan "väckts från centralt håll", treårig yrkesinriktad utbildning vid kontakter med skolchefer och skolledare, telefonledes och vid skolchefs- och skolledarkonferenser.

Några nämnder tydliggör hur *informationsinhämtningen* om förutsättningar för och beredskapen inför förändringar med anledning av ÖGY:s förslag genomfördes vid *kontakter* med skolhuvudmännen och skolor. Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län "försummade inte någon chans" att dels informera om vad som komma skulle, dels stimulera huvudmännen att hålla hög beredskap om möjlighet till start av treårig yrkesinriktad utbildning skulle komma. Länsskolnämnden i Kristianstads län skaffade sig en "ingående och lokalt väl förankrad" insikt om de enskilda kommunernas förutsättningar att delta i "ÖGY-försöket". Länsskolnämnden i Västernorrlands län informerade sig fortlöpande om "utvecklingen av ÖGY" i sina kontakter med skolstyrelser, skolor och länsmyndigheter och erhöll därigenom insikter om förutsättningar för lokalisering av de kommande försöken.

I Kalmar län uppmanades vid skolchefs- och skolledarkonferenser hösten 1987 kommunerna att ta initiativ till analyser med anledning av ÖGY:s förslag. Så skedde också i Örebro län. Även i Östergötlands län uppmanade nämnden vid skolbesök, konferenser och samtal vid samma tid kommunerna att förbereda sig på vilka försök de skulle vilja ha.

I åtminstone sju län gjordes mer eller mindre omfattande *analyser* för att nå kunskap om möjligheterna till *arbetsplatsförläggning av utbildning*. Mer heltäckande sådana gjordes i Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län. I Stockholms län hade Stockholms skolförvaltning gjort en utredning som visade att det skulle komma att bli svårt att hitta ett tillräckligt antal kvalificerade arbetsplatser för arbetsplatsförläggning av utbildning inom flera branscher/utbildningsområden.

I Gävleborgs län genomförde således länsskolnämnden i samverkan med utbildningsdepartementet och i samarbete med landstinget och kommunerna i länet år 1986 en undersökning om behov av och tillgång på utbildningsplatser enligt ÖGY:s förslag. Även länsskolnämnden i Västerbottens län genomförde en sådan analys tillsammans med utbildningsdepartementet. Denna avsåg att undersöka möjligheterna till arbetsplatsförlagd undervisning i "de åtta inlands/fjällkommunerna". Nämnden och Umeå kommun genomförde en motsvarande undersökning för Umeå kommun. Länsskolnämnden i Västernorrlands län initierade i mars 1987 en inventering av utbildningsplatser i arbetslivet.

I samband med länsskolnämndens i Jönköping yttrande över ÖGY:s betänkanden undersökte det regionala SSA-rådet förutsättningarna för arbetsplatsförlagd utbildning för det fall samtliga yrkesutbildningar skulle bli treåriga. I Kristianstads län genomfördes i Hässleholms kommun, av SAF i samverkan med Svenska kommunförbundet och skolstyrelsen, en analys som avsåg att belysa möjligheterna att förlägga arbetsplatsförlagd utbildning, främst inom el-teleområdet i kommunen. Länsskolnämnden i Kopparbergs län kartlade, genom en simuleringsstudie, förutsättningarna i Mora kommun för arbetsplatsförlagd utbildning, främst på industriell teknisk linje.

Åtminstone fyra länsskolnämnder ombesörjde eller deltog i *utredningar eller analyser* om förutsättningarna avseende omvårdnadsutbildningen. Så skedde i Uppsala, Kronobergs, Alvsborgs och Västernorrlands län. I Uppsala län gjordes även en analys av förutsättningarna för fordonsut-

bildning. Länet fick emellertid sedermera ingen sådan utbildning i sina försök.

8 Tillgänglig, ny information inför ställningstaganden om utökning av försöksverksamheten till 10 000 platser

8.2.4 Arbetslivet

Åtta yrkesnämnder (motsvarande) har uppgivit att de vidareförmedlade information om 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, eller gav information om försöksverksamheten i anslutning till detta, till företagen (motsvarande) inom branschen. "Näringsarna" jord, skog och trädgård fick en informationsbroschyr om naturbrukslinjen. Medlemsföretagen inom Textilindustrins Yrkesnämnd och Yrkesnämnden för fabriksindustrin fick information om mål och syfte med försöksverksamheten. Handelns Yrkesnämnd vidareförmedlade information om beslutet genom ett pressmeddelande till branschtidningen. Landstingsförbundet vidareförmedlade SÖ:s beslut till landstingen och Kommunala Yrkesnämnden gav information till socialförvaltningarna, skriftligt och genom konferenser.

Parterna som representeras genom Handelns Yrkesnämnd fick genom nämnden "omedelbart" kännedom om dimensionerings- och lokaliseringsbeslutet. Svenska Metallindustriarbetareförbundet gav genom ett cirkulär i september 1988 till avdelnings-, sektions- och klubbstyrelser samt till utbildnings- och arbetsmarknadsansvariga i dessa och till yrkesombud en redovisning av innebörden av riksdagens beslut om försöksverksamheten, av bakgrunden till detta och bifogade arbetsmarknadens yrkesråds rekommendation om utbildning av handledare.

Verkstadsindustrins Yrkesnämnd och Motorbranschens Yrkesnämnd lämnade ingen information om försöksverksamheten 1988 eftersom avtalsläget var oklart. Verkstadsföreningen framhöll i ett meddelande till sina medlemsföretag den 12 september 1988 bl.a. att "eftersom elevernas arbetsrättsliga ställning i företaget ännu inte är avtalad med Metall, rekommenderas företagen att tills vidare inte ta in elever i företagsförlagd utbildning eller att sluta avtal om detta med skolan." Vidare framhölls i meddelandet att "tills vidare rekommenderas företagen att inte sluta något avtal med skolan rörande upplåtelse av studieplats i företaget. Ej heller bör elever i detta försök eller tidigare startade försök med elmekanikerutbildning tas in på studieplatser i företagen." Det framhölls dock i meddelandet att "goda resultat av företagsförlagda utbildningsavsnitt kräver emellertid ordentliga förebereelser. Trots att någon överenskommelse ännu inte föreligger med Metall vill vi därför uppmana företagen att snarast börja planera för att inrätta studieplatser i företagen."

Elva yrkesnämnder har redovisat särskilda informationsinsatser i anslutning till - eller med anledning av - 1989 års dimensionerings- och

lokaliseringsbeslut. Att döma av motsvarande svar för 1988 finns emellertid anledning att anta att även flera yrkesnämnder (motsvarande) också gjorde sådana insatser. Sju av dessa nämnder (Livsmedelsbranschens, Stål- och Metallindustrins, Handelns, Lackerarnas samt Jordbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens) riktade på olika sätt sin information till företagen eller i något fall till "förmodade deltagande företag". Så fick t.ex. alla livsmedelsproducerande "medlemsföretag" i april 1989 ett cirkulär om försöksverksamhet med treårig yrkesutbildning.

Sex yrkesnämnder (Motorbranschens, Handelns, Träindustrins, Verkstadsindustrins, Byggnadsplåt och Måleribranschen) har uppgivit att de, på olika sätt, - genom nämnden eller genom dess parter var för sig - riktade sin information till de parter som resp. nämnd företräder.

Verkstadsindustrins Yrkesnämnd anordnade under april-maj 1989 elva konferenser, på lika många orter i landet, för att informera om villkor och genomförande av arbetsplatsförlagd yrkesutbildning. Konferenserna vände sig i första hand till företagens ansvariga för rekryterings- och yrkeskompetensfrågor samt till fackliga företrädare som arbetar med frågor inom området, t.ex. yrkesombud. Konferenserna vände sig också till rektorer vid gymnasieskolor med försöksverksamhet inom industriell teknisk linje och el-teleteknisk linje samt till ledamöter i skolstyrelser och yrkesråd berörda av försök på dessa linjer. Som underlag för dessa konferenser hade nämnden tagit fram en skrift om arbetsplatsförlagd yrkesutbildning i verkstadsföretag, i vilken avhandlades En förbättrad yrkesutbildning, Från ÖGY till försöksverksamhet, Arbetsplatsförlagd yrkesutbildning och Utbildning av handledare. Skrifter spreds över landet i drygt 12 000 exemplar.

9 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut

9.2 Syn på förutsättningarna för försöksverksamheten

9.2.1 SÖ:s syn

Företrädare för SÖ har givit följande bild av sin syn på skolhuvudmännens förutsättningar att starta försöksverksamhet hösten 1988.

Det var inledningsvis inte möjligt för SÖ att bedöma vilka konsekvenserna skulle bli för skolhuvudmännen av kursplaner utformade som kompetensrelaterade och arbetsplatsförlagda moduler. En mycket stor del av skolhuvudmännen visste säkert inte vad man anmälde sitt intresse för. Huvudmännen hade, menar SÖ, vid ansökningstillfället inte tillräcklig kunskap om organisatoriska konsekvenser eller konsekvenser i fråga om t.ex. lärarförsörjning, lokaler eller utrustning. Enligt verkets uppfattning gick många huvudmän in i försöket eftersom det var ett tillfälle att förnya den yrkesinriktade utbildningen. Det fanns dessutom förhoppningar om att rekryteringen till denna utbildning skulle kunna ökas. Det sistnämnda har också blivit en realitet.

Beredskapen för försöken har emellertid enligt SÖ, varit mycket olika i kommunerna. Den har sannolikt samvarierat med länsskolnämndernas aktivitet. Även oavsett detta var nog spridningen stor. Mindre kommuner som ser försöksverksamheten som en viktig utbildningsfråga tenderar att lägga större vikt vid förberedelser avseende fortbildning, utrustning och förberedelser i övrigt för försöket. Två trender kan, enligt SÖ, urskiljas: Mindre kommuner har tenderat att vara bättre förberedda än större. Huvudmännens förberedelser var bättre 1989 än 1988. Detta framgår, framhålls det, av de handlingar som kommit in från länsskolnämnderna.

Huvudmännen kunde, enligt SÖ, inför ansökan 1988 knappast med säkerhet bedöma vilka kostnaderna skulle bli. Utrustningssidan var överblickbar för årskurs 1, men inte känd för årskurserna 2 och 3. Vid delningen av propositionen 1987/88:102 uppskattade SÖ kostnaderna för fortbildning och handledning till större belopp än vad som tagits upp i propositionen. Frågan kan ställas, framhålls det av SÖ-företrädare, om staten tillhandahöll ett rimligt underlag för konsekvensbedömning inför hösten 1988.

Enligt förordningen om regeringsmedgivande (SFS 1987:1347) skall en myndighet när det gäller en regel som kan antas leda till icke oväsentligt ökade kostnader för staten, kommun eller för näringslivet, organisation eller andra enskilda inhämta regeringens medgivande innan re-

geln beslutas. I de fall hela kostnadsökningen förutses falla på kommuner eller landstingskommuner behöver nämnda medgivande inhämtas endast om företrädare för dessa motsätter sig beslutet. SÖ skulle därmed ha haft att inhämta regeringens tillstånd för att få utfärda kursplanerna; detta trots att det uppdragits åt verket att besluta om dem. Mot den bakgrunden godkände riksrevisionsverket (RRV), som har att besluta om föreskrifter för verkställighet av nämnda förordning, den 3 oktober 1988 ett förslag från SÖ om tillämpning av "begränsningsförordningen" på SÖ:s läroplansarbete. Därvid fastställdes att SÖ skulle göra konsekvensutredningar i förhållande till kursplanerna vilka skall inriktas på kostnaderna för huvudmannen i fråga om lokalarea, normalutrustning och lärarfortbildning. Innan beslut tas om ny eller ändrad regel (i detta fall ny eller ändrad kursplan) skall denna underställas de båda skolhuvudmännens huvudorganisationer för yttrande, varvid konsekvensutredningen skall bifogas.

Vid slutet av våren 1989 tillställde SÖ huvudorganisationerna sådana konsekvensutredningar för yttrande med anledning av de nya kursplanerna. Detta ger givetvis skolhuvudmännen ökade möjligheter att framdeles bedöma vilka kostnader en ny eller utvidgad försöksverksamhet med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan kan antas medföra och att budgetera medel härför.

SÖ:s tidigare insatser i fråga om försöksverksamheten i detta syfte inskränkte sig till att utrustningslistor hade beslutats våren 1988 för de studievägar som skulle komma att omfattas av försöksverksamheten läsåret 1988/89.

9.3 Tillvägagångssätt inför och vid ställningstaganden om dimensionering och lokalisering

9.3.1 Länsskolnämnderna

9.3.1.1 Tillvägagångssätt

Det är uppenbart att länsskolnämnderna informellt hade fått kunskap om att en försöksverksamhet skulle komma att föreslås i 1988 års budgetproposition.

Nio nämnder vidtog redan hösten 1987 åtgärder som skulle underlätta skolhuvudmännens anmälan av intresse för försöksverksamheten. Nämnden i Östergötlands län inledde under hösten samtal vid skolbesök och konferenser om den försöksverksamhet som förväntades. Skolhuvudmännen uppmanades att förbereda sig på vilka försök de önskade. Även nämnderna i Kalmar och i Hallands län hade samtal med huvudmännen innan några beslut fanns om antalet försöksplatser. Stor osäkerhet rådde emellertid därvid om vilka linjer och utbildningar som skulle komma i fråga för försök. Nämnden i Örebro län diskuterade vid överläggningar med skolchefer och vid skolbesök under hösten önskemål om och förutsättningar för "3-årsförsök". För nämnden i Västerbot-

tens län var förutsättningen för handläggningen av underlaget till SÖ i januari 1988 de konferenser som länskolnämnden hade hållit under hösten 1987; dels för skolchefer/skolpolitiker, dels för skolledare i gymnasieskolan. Länskolnämnden i Södermanlands län hade en konferens med skolcheferna i länet om försöksverksamheten tre dagar innan SÖ:s skrivelse om underlag från nämnderna är daterad.

Det förekom att länskolnämnder ombesörjde att de fick in huvudmännens intresseanmälningar före utgången av 1987. Det var naturligt att så skedde i fråga om de försök med treårig yrkesinriktad utbildning inom vårdområdet och i fråga om industriell-teknisk utbildning som redan initierats i det s.k. 500-försöket. Anmälningarna kunde emellertid också avse det försök som skulle komma att föreslås i 1988 års budgetproposition. För nämnden i Västernorrlands län, som redan i december 1987 hade informerat huvudmännen om att en försöksverksamhet troligen skulle komma till stånd, kom SÖ:s skrivelse endast som en bekräftelse på den information "som gått ut". Detta innebar att nämnden kunde sända underlaget för länets del till SÖ dagen efter det att SÖ:s önskemål härom var daterat.

Elva länskolnämnder har uppgivit att de gick ut med en rundskrivelse till skolhuvudmännen samma samma dag till två dagar efter det att SÖ:s skrivelse var daterad. Några nämnder kompletterade skrivelser med samtidig muntlig information. Så skedde t.ex. i Älvsborgs, Örebro län och Jämtlands län. I Norrbottens län informerade länskolinspektören vid en konferens med skolstyrelseordförandena och skolcheferna i länet om SÖ:s skrivelse samma dag som den kom och uppmanade konferensdeltagarna att undersöka möjligheterna att delta i försöksverksamheten. Att döma av ett antal nämnders nyssnämnda skrivelser var geistens som förmedlades genom dessa varierande. Flertalet av nämnderna nöjde sig med att hänvisa till SÖ:s skrivelse och att be om anmälan av intresse. Den skrivelse som utgick från nämnden i Kalmar län antyder att det kunde förekomma att preliminära kursplaner bifogades denna skrivelse från nämnden. Endast från en nämnd redovisas att det i detta sammanhang informerades om vilka prioriteringsgrunder nämnden avsåg att utgå från. Detta gäller nämnden i Gävleborgs län, som skrev att "länskolnämnden kommer att prioritera de försök som kan styrka att huvudmannen är beredd att avsätta betydande resurser". Detta utesluter emellertid inte att andra nämnder såväl genom sin skrivelse som på annat sätt tog upp prioriteringsfrågor i detta skede.

Länskolnämnden i Västerbottens län, som varit tidigt ute, bedömde inte att det fanns tid för rundskrivelse. Länskolnämnden i Värmlands län valde, som framgår av det följande, att arbeta "via alla upptänkliga kanaler".

Nämnderna önskade få skolhuvudmännens intresseanmälningar omkring den 20 januari. Detta innebar att huvudmännen hade ca en vecka på sig för att göra sina bedömningar.

Det förekom emellertid en omfattande kontaktverksamhet mellan nämnderna och huvudmännen under tiden för länskolnämndens beredning. Som länskolnämnden i Västerbottens län påpekar pågick denna egentligen fram till maj månad i och med vad som hände i utbildningsutskottet under behandlingen av försöksverksamheten där. Detta innebar således att det beredningsarbete som nämnderna hade att utföra in-

för det underlag som skulle lämnas till SÖ före den 25 januari 1988 kom att fortsätta på olika sätt. Länsskolnämnderna i Östergötlands, Jönköpings, Blekinge, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs län, Jämtlands samt Västerbottens och Norrbottens län redovisar att de under beredningstiden fram till sist nämnda tidpunkt, genom skolchefskonferenser, andra konferenser eller per telefon, hade kontakt med samtliga skolchefer i länet. I vissa fall gällde detta även skolledare eller "gymnasiekommuner". I Värmlands län gavs en omfattande information till skolledare och lärare om försöksverksamheten.

Konferenserna kring försöksverksamheten fortsatte under våren 1988. Länsskolnämnden i Stockholms län inbjöd i mars och maj berörda kommuner till överläggningar och information. I Uppsala län lades riktlinjer för det fortsatta arbetet fast vid en överläggning med skolstyrelseordföranden, skolchefer och vissa SSA-sekreterare i mitten av februari. I Örebro län samlades skolstyrelserna i länet och landstingets utbildningsnämnd till en konferens i slutet av mars. Nämnden i Blekinge län informerade i mars intagningsnämnder, syo-konsulenter, gymnasieskolor, skolchefer m.fl.

Elva länsskolnämnder (Södermanland, Östergötland, Blekinge, Halland, Göteborgs och Bohus, Älvsborg, Skaraborg, Värmlands, Väster-norrland, Västerbotten och Norrbotten) redovisar att de hade kontakter med andra länsorgan kring försöksverksamheten. Dessa avsåg i första hand länsstyrelsen och länsarbetsnämnden men kunde också gälla utvecklingsfonden, högskolan, landstinget eller Svenska kommunförbundets länsavdelning. I Värmlands län bildades en ledningsgrupp vid nämnden med företrädare bl.a. för länsstyrelsen och Svenska kommunförbundet.

Kontakter togs, i de fall detta förekom, – under beredningsarbetet under våren 1988 – på olika sätt med arbetslivet och parterna på arbetsmarknaden. Länsskolnämnden i Uppsala län hade ett möte med företrädare för SAF i början av mars. Parterna informerades vid MBL-förhandling. Nämnden i Södermanlands län hade kontakter med de organisationer som är representerade i länsskolnämnden. Även i Älvsborgs och Västmanlands län hade nämnderna kontakter med företrädare för arbetslivet. I ledningsgruppen vid nämnden i Värmlands län kom att ingå också företrädare för arbetsmarknadens parter. Dessa blev också företrädare i arbetsgrupper vid nämnden, en för varje utbildningslinje. Nämnden medverkade under våren i sammanträden om försöksverksamheten anordnade av de fackliga organisationerna i länet. SAF knöt för tre år en halvtidsanställd person till länet med uppgift att informera SAF-anslutna företag om försöksverksamheten och för att påverka att det skulle komma att finnas platser för arbetsplatsförlagd utbildning. Småföretagarnas riksförbunds länsavdelning utsåg på varje gymnasieskola med försöksverksamhet en kontaktperson med uppgift att hjälpa skolorna att få fram arbetsplatsförlagd utbildning.

I en del fall avsåg dessa kontakter branschorganisationerna. Länsskolnämnden i Jönköpings län konstaterar att så var fallet för de utbildningar som föreslagits i skolhuvudmännens organisationsförslag i juni 1987. I Älvsborgs län förekom muntliga genomgångar med textilbranschen. Nämnden i Skaraborgs län hade kontakt med regionala branschrepresentanter och då speciellt inom byggsektorn. I Västerbottens län togs kontakter med branschorganisationerna under tiden fram till maj

månad. En nämnd konstaterar, att den uppfattningen bibringats, att överläggningar med branschorganisationerna skulle ske centralt. En annan konstaterar att det ankommer på yrkesråden att yttra sig över tilltänkta försök. En tredje uppmanade skolstyrelserna att ta kontakt med branschorganisationerna.

Några nämnder vände sig också till existerande organ eller funktionärer för kontakter mellan skola och arbetsliv. I Uppsala län deltog den regionala SSA-sekreteraren vid behov vid de lokala yrkesrådets möten. Försöksverksamheten avhandlades också med länets syokonsulenter/yrkesvalslärare, de lokala SSA-sekreterarna och med vissa ledamöter i SSA-råden. I Kristianstads län aktiverades under våren 1988 en referensgrupp för SSA-frågor med ny inriktning för att följa försöksverksamheten. Ledningsgruppen vid nämnden i Värmlands län gick ut med en personlig skrivelse till samtliga yrkesrådsmedlemmar i länet om försöksverksamheten och yrkesrådets viktiga roll i denna. Dessutom kom bl.a. samtliga SSA-sekreterare i länet att ingå i en av nämnden bildad arbetsgrupp för syo och skola-arbetsliv. Länsskolnämnden i Västernorrlands län informerade omedelbart en samrådsgrupp för SSA-frågor och SSA-sekreterarna om sin anmälan till SO. De sistnämnda ombads också informera vidare till syofunktionärerna i grundskolan, då det var angeläget att eleverna blev orienterade, så att de kunde söka försöksutbildningarna den 1 februari. Nämnden i Uppsala län gav motsvarande information genom en skrivelse.

Huvudmannaskapet för omvårdnadslinjen vållade problem i beredningsarbetet. Kalmar och Älvsborgs län redovisar initiativ från nämndens sida för att lösa denna fråga.

9.3.1.2 *Beslutsprocessen*

Vilka avvikelser i berednings- och beslutsprocessen i förhållande till vad som är "normalt", som nämnderna upplevde, är exklusivt för respektive nämnd. Av det skälet återges här i korthet vad var och en av nämnderna upplyst i detta avseende.

Stockholms län: Nämnden har god kännedom om länets skolor vad beträffar lokaler, utrustning, lärarkompetens etc. inom aktuella utbildningar i försöket. Från den utgångspunkten var tiden för beredning och beslut tillräcklig för nämnden såväl 1988 som 1989. Det skulle emellertid ha varit bra med mer tid för att närmare kunna undersöka möjligheterna för arbetsplatsförläggningen på vissa orter. Stockholms skolförvaltning hade gjort en egen undersökning härvidlag, som nämnden har utnyttjat.

Uppsala län: Effekten av de knappa tidsramarna blev bl.a. att kommunernas ansökningar om deltagande i försöksverksamheten kom att baseras på ett tunt beslutsunderlag. Någon egentlig förberedelse av mer grundläggande karaktär var möjlig endast i en kommun.

Södermanlands län: Nämnden fattade sina beslut helt på grundval av tjänstemannautlåtanden och litade på att nödvändigt förankringsarbete skedde i kommunerna. Ingen skolhuvudman hade möjlighet att fatta beslut i sammanträde i skolstyrelsen i plenum. Även länsskolnämnden

diskuterade ärendet i efterhand sedan läns skolinspektören insänt ett preliminärt beslut. Fackliga kontakter sköttes formellt på samma sätt.

Östergötlands län: Nämnden redovisar, på det sätt som framgår i avsnittet 9.3.1.2 i rapporten, den "normala" ordningen för handläggning av ett organisationsbeslut avseende gymnasieskolan och konstaterar att en sådan ordning inte var möjlig i det nu aktuella sammanhanget.

Jönköpings län: De regionala, i vissa fall centrala branschkontakter, som nämnden i övrigt alltid tar inför beslut/yttrande beträffande yrkesutbildningen i gymnasieskolan, kunde inte genomföras. Endast några kommuners önskemål, vilka anmälts redan i organisationsförslaget i juni 1987, hade blivit föremål för branschyttrande. I flera fall var skolhuvudmännens förslag inte förankrade i politisk styrelse/nämnd.

Kronobergs län: Det händer ofta i samarbetet med SÖ att handläggningstiderna blir för korta. Att peka ut någon "skyldig" i sammanhanget är omöjligt. Det är först när budgetpropositionen lagts, som arbetet kan starta på allvar. Givetvis påverkar snäva tidsramar besluten och det sätt på vilket de fattas. Det underlag, som nämnden har att fatta beslut utifrån har också ofta framtagits i all hast. Skolstyrelsens formella beslut föreligger inte alltid innan ärendenas behandling måste påbörjas.

Kalmar län: Läns skolnämndens yttrande 1988 avgavs av ansvarig skolinspektör – efter snabbsamråd inom enheten – med utgångspunkt i kännedom om länets struktur och skolstyrelser/skolor. Någon övrig beredning var av tidsskäl inte möjlig.

Blekinge län: Beredningen i kommunerna blev högst informell.

Kristianstads län: Nämnden kunde inte, av tidsskäl, göra beredningsarbetet på ett mera grundligt sätt. Nämnden har emellertid en mycket god allmän kännedom om läget i varje enskild kommun i länet. Därför kunde beredningsarbetet bedrivas genom täta, informella kontakter mellan nämnden och berörda komuner.

Malmöhus län: I stort sett gjordes inga större avsteg i beredningsarbetet på grund av tidsskäl.

Hallands län: Normal beredning var omöjlig, då nämnden hade begränsat inflytande över hur försöksplatserna skulle fördelas och över vilka sektorer som skulle komma i fråga för länet.

Göteborgs och Bohus län: Tidsramarna medgav ingenting av de samråd, MBL m.m. som är önskvärda och i flera fall påbudna.

Älvsborgs län: Den mycket forcerade handlägningsprocedur som startade i samband med SÖ:s skrivelse 1988-01-11 hade brister i den muntliga och skriftliga informationen, som tyvärr fick konsekvenser under den korta planeringstiden under våren. Vidare hann någon huvudman inte förankra sina förslag hos organisationer och företag på rätt sätt.

Skaraborgs län: I fråga om en av försöksutbildningarna (omvårdnadslinjen) var planeringen i princip avslutad "när beslutet kom". När det gällde en annan utbildning (ELIA i Mariestad) begärde SÖ ett relativt omgående besked. Detta innebar att läns skolnämndens ordförande, an-

svarigt kommunalråd, vederbörande rektor och ansvarig skolinspektör fick komma fram till ett ställningstagande.

Örebro län: Den korta handläggningstiden, som stod till buds, gjorde att informationen till skolor och kommuner inte kunde genomföras på ett bra sätt.

Västmanlands län: Beredningen skedde genom muntliga kontakter med kommunala skolpolitiker och tjänstemän. Normal handläggning hade varit alltför tidsödande i det läge som rådde.

Kopparbergs län: Nämnden kunde inte genom skolbesök skaffa sig mera ingående kunskaper som underlag för bedömning av skolornas förutsättningar att genomföra försöksverksamhet.

Gävleborgs län: Den politiska förankringen skedde inte i önskvärd grad och branschkontakterna kunde inte utvecklas som önskvärt var.

Västernorrlands län: Inga avkall gjordes på krav om förankring av förslaget. Däremot innebar bristen på tid en mera informell och mera arbetskrävande handläggning från nämndens sida. Alla formella krav uppfylldes.

Jämtlands län: Normal beredning var omöjlig eftersom nämnden hade begränsat inflytande över försöksplatsernas utläggning och fördelning på sektorer.

Västerbottens län: Beredningsarbetet blev summariskt i januari 1988. Förberedelsearbete hade emellertid pågått sedan 1987. Arbetet baserade sig på telefonöverläggningar och -besked från kommunerna, vilka i efterhand inkom med skriftligt underlag.

Norrbottens län: Den extremt korta handläggningstiden i januari 1988 gav inte önskvärt utrymme för direktkontakter med alla skolstyrelser som anmälde intresse att delta i försöksverksamheten. Inte heller för beslut i utbildningsdelegationen om framställningen till SÖ. Denna utformades i ordförandeberedningen.

9.3.1.3 *Utomstående inflytande på ställningstagandena*

Flertalet nämnder har inte preciserat om deras svar om utomstående inflytande på deras ställningstaganden avser 1988 eller 1989. Det förefaller emellertid som om uppgifterna, i de fall inget annat sägs från nämndens sida, primärt avser förhållandena våren 1988. Med denna reservation var såväl förekomsten som graden av inflytande från nämnda utomstående varierande nämnderna emellan 1988.

I Kalmar, Blekinge, Malmöhus, Göteborg och Bohus samt Kopparbergs län hade utomstående inget eller i stort sett inget inflytande på nämndens ställningstaganden. I Södermanlands län hade arbetsmarknadens parter ett mycket litet inflytande över de ställningstaganden som gjordes angående lämplig lokalisering av försöken. Parterna på arbetsmarknaden var "inte direkt involverade" i nämndens ställningstaganden i Kristianstads län. I Hallands län tog nämnden "behövliga kontakter på kommunal eller regional nivå".

I Västmanlands län påverkade utomstående nämndens ställningstaganden genom representation i nämnden. I Västernorrlands län fick de inflytande genom den lokala förankring av skolhuvudmännens förslag som nämnden krävde. Även i Norrbottens län utövade "berörda parter" inflytande på huvudmännens förslag. Det fördes en livlig diskussion i Västernorrlands län, framför allt i fråga om naturbrukslinjen. Nämnden där finner det därför svårt att skilja på viljeuttryckarna från olika utomstående. Enligt nämnden i Jönköpings län begränsades påverkan där från branschorganisationerna och arbetsmarknadens parter till att pröva förutsättningar eller beredskap för arbetsplatsförlagd utbildning inom respektive yrkesområde, t.ex. beträffande fordons- och transportteknisk linje. Länsskolnämnden i Kopparbergs län sände sitt förslag till SO i efterhand för yttrande till länsstyrelsen, länsarbetsnämnden och berörda regionala branschorganisationer.

Arbetsmarknadens parter hade ingående synpunkter vid etablering av fordons- och transportteknisk linje i Uppsala län. Parterna menade att utbildningen, av miljöskäl, inte borde etableras i Uppsala tätort. Nämnden godtog denna inställning och kallade till överläggning "inom fordonsområdet". Branscherna uttalade därvid sitt stöd för en förläggning till Tierp. Länsstyrelsen och länsarbetsnämnden tillstyrkte detta ställningstagande utifrån regionalekonomiska aspekter. Även Uppsala kommun uttalade sitt stöd för denna lokalisering av studievägen. I sitt beslut "ignorera" SO höll dessa lokala/regionala ställningstaganden. Utbildningen planeras därför starta i Uppsala tätort i augusti 1989.

Arbetsmarknadens parter eller branschorganisationerna hade ett stort eller avgörande inflytande på ett antal lokaliseringar av försöksutbildningar i Kronobergs, Älvsborgs, Skaraborgs och Jämtlands län. Således hade arbetsmarknadens parter ett avgörande inflytande på lokaliseringen av träteknisk linje till Almhult. Samma gällde i fråga om branschorganisationerna i fråga om förläggningen av fordons- och transportteknisk linje till Alvesta. I Älvsborgs län var textilbranschen mycket aktiv inför lokaliseringen av textil- och beklädnadsteknisk linje. Arbetsmarknadens parter tillsammans med branschorganisationerna var i Skaraborgs län helt styrande i fråga om bygg- och anläggnings-teknisk linje. I Jämtlands län förekom en nära kontakt i fråga om samma linje med Byggnadsindustrins Yrkesnämnd.

Landstinget hade ett avgörande inflytande på lokaliseringen av omvårdnadslinjen i Norrbottens län. Även i Hallands och Jämtlands län förekom överläggningar med landstinget och vederbörande kommun. Dessa ledde för Hallands del till en överenskommelse först inför läsåret 1989/90. I Kronobergs län kom även andra utomstående än ovan nämnda att ha en motsvarande funktion. Där blev de bedömningar som gjordes i en arbetsgrupp tillsammans med KF och ICA avgörande för nämndens ställningstagande om handelslinjens förläggning till Växjö.

Att döma av vad som redovisats i det föregående i avsnittet 9.3.1.2 i rapporten om beslutsprocessen i Värmlands län gav nämnden där möjligheter till inflytande bl.a. från samtliga här nämnda utomstående. Även länsskolnämnden i Östergötlands län gav flera utomstående möjligheter till påverkan genom att nämndens förslag till SO diskuterades i en samverkansgrupp vad gäller utbildning med representanter för länskolnämnden, länsarbetsnämnden, länsstyrelsen och högskolan.

Några länsskolnämnder ger sin syn på hur utomstående kan ha kommit att påverka 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut på annat sätt än genom påverkan av nämndens ställningstaganden. Länsskolnämnden i Örebro län gör bedömningen att framställningarna från skolhuvudmännen kompletterades med kontinuerliga telefonkontakter med aktuella skolor. Länsskolnämnden i Gävleborgs län har uppfattat att länets riksdagsledamöter torde ha påverkat länets tilldelning inför läsåret 1988/89 av de 1 000 platser som tillkom genom utbildningsutskottets ställningstagande under våren 1988. Länsskolnämnden i Blekinge län fick kritik från SAF för att nämnden hade "haft för bråttom". Nämnden konstaterar för sin del att man i Kronobergs län, som lyder under samma SAF-kontor, hade tagit kontakt och att det "följdriktigt inte blev några försök i länet".

9.3.2 Yrkesnämnderna (motsvarande)

9.3.2.1 Allmänna erfarenheter av samrådet med SÖ

Yrkesnämnderna (motsvarande) har på förfrågan härom redovisat sina allmänna erfarenheter av samrådet med SÖ i fråga om lokaliseringen av försöksverksamheten 1988. Åtta yrkesnämnder – motsvarande – (Byggnadsindustrins, VVS-Branschens, Elfackets, Lantbrukets, Skogsbrukets, Trädgårdsnäringens och Vattenbrukarnas Riksförbund) uttrycker sin syn på samarbetet med SÖ i positiva termer – från mycket gott till rätt bra. Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd fann samarbetet konstruktivt. Två yrkesnämnder, Motorbranschens och Handelsn, betecknar samrådet med SÖ i fråga om lokaliseringen av försöksverksamheten som mindre bra.

Landstingsförbundet och Kommunala Yrkesnämnden ger sin syn på i vilken utsträckning SÖ tog hänsyn till deras synpunkter. Således konstaterar Landstingsförbundet att SÖ vid förläggningen av intagningsplatserna inför läsåret 1988/89 i allt väsentligt tog hänsyn till förbundets synpunkter. Kommunala Yrkesnämnden redovisar helt andra erfarenheter, som delvis kan ha samband med Landstingsförbundets positiva syn. Nämnerna fick erfara att SÖ vid utläggningen om omvårdnadslinjen och av vårdlinjen, gren för omsorger om barn och ungdom, inte alltid lyssnade på nämnden utan lade ut platserna efter vissa "skolpremissar". Vårdskolorna (landstinget) har, enligt Kommunala Yrkesnämndens uppfattning, "gynnats för mycket av" omvårdnadslinjen medan primärkommunerna har fått stryka på foten. SÖ:s beslut togs "efter samråd med" Kommunala Yrkesnämnden i stället för "i samråd med". Nämnden är till stor del besviken över SÖ:s agerande. Det blev, menar nämnden, inte parternas behov och möjligheter som avgjorde utan "SÖ:s skolorganisation". Nämnden har uppfattningen, att "starka skolchefer" på landstingen hade stort inflytande på SÖ.

Teknoindustrins Yrkesnämnd och Yrkesnämnden för fabriksindustrin har redovisat erfarenheter som avser i vilken utsträckning överensstämmelse nåddes mellan nämndens och SÖ:s ståndpunkter. De säger samstämmigt att yrkesnämnden och SÖ till stora delar var överens om vart försöksverksamheten skulle förläggas. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd framhåller att yrkesnämndens förslag till försöksorter grundade

sig bl.a. på bedömningar av förutsättningarna att genomföra den arbetsplatsförlagda utbildningen. För övrigt utgick nämnden från att SÖ bedömde kommunens möjligheter. I en skrivelse till SÖ den 14 mars 1988, med anledning av ett förslag från SÖ till lokalisering, skrev emellertid nämnden att den, på den korta tid som stått till förfogande, inte hade kunnat genomföra en noggrann undersökning av tillgången på elevplatser i företag, lokalt rekryteringsbehov samt respektive skolas förutsättningar. Dessutom konstaterades att företagens villkor för de arbetsplatsförlagda delarna ännu inte var beslutade.

9.3.2.2 *Syn på erhållet underlag för samråd*

Yrkesnämnderna (motsvarande) har förklarat sig nöjda med det material och den information som SÖ presenterade som underlag för överläggningarna med yrkesnämnderna 1988. Detta var enligt yrkesnämnderna (motsvarande) efter omständigheterna bra, fullt tillfredsställande eller tillräckligt. Endast Motorbranschens Yrkesnämnd fann materialet dåligt. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd ansåg att "informationen innehöll sparsam information" om skolornas förutsättningar att genomföra försöksverksamheten. Information om i vilken utsträckning skolan/kommunen samrått med företrädare för arbetslivet på orten "kom in" genom nämndens egna representanter i regioner/kommuner. Byggnadsindustrins Yrkesnämnd uppfattade att "SÖ:s information gick ut på de politiska ställningstaganden som skulle göras".

9.3.2.3 *Förberedelser inför ställningstaganden om lämplig lokalisering och dimensionering*

Så gott som samtliga yrkesnämnder (motsvarande), som lämnat information härom, hade överläggningar internt för att nå fram till gemensamma ståndpunkter parterna emellan inför överläggningarna med SÖ. Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd hade överläggningar även med andra branscher.

Dessa interna överläggningar avsåg för VVS-Branschens Yrkesnämnds del utbildningens innehåll och omfattning och möjliga försöksorter. Överläggningarna inom Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd hade en likartad inriktning. De avsåg studievägsstrukturen, dimensioneringen och lokaliseringen. Kommunala Yrkesnämnden diskuterade verksamhetens behov, dimensionering, arbetsplatsförlagd utbildning, handledare m.m. I Motorbranschens Yrkesnämnd diskuterades allmänt om den nya treåriga försöksutbildningen. Parterna i nämnden ville vid denna tidpunkt skjuta på ikraftträdandet av försöksverksamheten. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd avhandlade antal platser och fördelning av dessa. Elfackets Centrala Yrkesnämnd begränsade sina överläggningar till lokaliseringen, då parterna i nämnden tidigare tillsammans hade utformat yrkesnämndens policy för en treårig utbildning. Vid överläggningarna i Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesnämnder ansågs det "grundväsentligt" att respektive yrkesråd var införstått med konsekvenserna och stod bakom lokaliseringen. Var så fallet, var det nämndernas uppfattning, att försök kunde påbörjas "inom den begränsade ram som stod till buds". Parterna i Byggnadsindustrins yrkesnämnd hade sedan 1984 en bestämd uppfattning om att de ville ha försök med treårig utbildning i hela län. Detta

fick nämnden också tillgodosett vid överläggningarna med SÖ. Vid samtliga dessa överläggningar, med undantag av den som ägde rum i Verkstadsindustrins Yrkesnämnd, nåddes enighet mellan parterna. I den sistnämnda nämnden fanns meningsskiljaktigheter beträffande lämpliga skolor och orter.

Parterna i yrkesnämnderna (motsvarande) hämtade i allmänhet på olika sätt in underlag för sina ställningstaganden vid överläggningarna med SÖ. Landstingsförbundet vände sig härvid till landstingens utbildningsförvaltningar. Kommunala Yrkesnämnden fick underlag från socialförvaltningarna och från nämndens ledamöter, dvs. politiker och fackliga organisationer.

Byggnadsindustrins Yrkesnämnd hade redan, på grundval av en redan pågående försöksverksamhet i Västmanland, erfarenheter av vad som komma skulle. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd hämtade in information om intresse, behov och förutsättningar att vidareutveckla yrkesutbildningen och att genomföra försöken. Detta skedde i huvudsak genom samtal med regionala och lokala företrädare som i sin tur, enligt nämnden, har nära kontakt med skolor/kommuner. Parterna i Motorbranschens Yrkesnämnd fick information för sina ställningstaganden från respektive huvudmän, dvs. branschens företag och anställda. Elfackets Centrala Yrkesnämnd fick underlag genom att inledningsvis ha riksomfattande informationer bl.a. branschens 28 lokala yrkesnämnder samt övriga berörda och intresserade, t.ex. ledamöter i yrkesråden. Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesråd hämtade sin information i första hand från respektive yrkesråd. Så gjorde även Tekoindustrins Yrkesnämnd och Yrkesnämnden för fabriksindustrin. Dessa fick dessutom underlag från enskilda företag. VVS-Branschens Yrkesnämnd hämtade in information från arbetsgivare, arbetstagare och yrkeslärare. Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd var väl orienterad om "frågeställningarna". Därför hämtades ingen särskild information in. Nämnden tog emellertid vissa kontakter med kommuner. I huvudsak erhöles "adekvat information" genom den preliminära läroplansgruppen vid SÖ. Vattenbrukarnas Riksförbund försåg sig med underlag från redan etablerade vattenbruksutbildningar och från vattenbruksbranschen.

9.3.3 SÖ

De principiella diskussioner inom SÖ som föregick 1988 års lokaliseringsbeslut fördes mellan ansvariga chefer på den ansvariga avdelningen vid verket (avdelningen för gymnasieutbildning, i vardagligt tal benämnd G-avdelningen) och verksamheten. Övriga chefer vid verket var inte primärt involverade i dessa.

På handläggarnivå inom verket görs bedömningen att de handlingar som kom in via och från länskolnämnderna oftast var otillfredsställande. Detta berodde, framhålls det, bl.a. på utformningen av den skrivelse med inbjudan till försöksverksamheten som SÖ gått ut med. I många fall fanns inga handlingar över huvud taget från kommunerna. En komplikation i sammanhanget var att det var svårt för nämnderna att yttra sig eftersom tim- och kursplaner inte var klara. Bl.a. av dessa skäl var nämndernas yttranden och framställningar vaga. SÖ utgick emellertid från vad nämnderna förde fram. Det visade sig så småningom att en del

kommuner inte hade beredskap att anordna den försöksverksamhet som förts fram via nämnden. Det kunde också förekomma att en yrkesnämnd menade att det nog skulle vara möjligt för en kommun (gällde t.ex. Södertälje) att anordna en försöksutbildning men att detta i efterhand visade sig vara fel.

Det hade, framhålls det inom verket, behövt framgå av inkomna handlingar i vilken utsträckning lokaler, lärare, utrustning och företag för arbetsplatsförläggning skulle komma att finnas för försöksverksamheten. Det gjorde det emellertid ofta inte. I beredningsarbetet var det inte möjligt att gå längre än att notera om kommunen var medveten t.ex. om att kostnader skulle komma att uppstå. I de fall då det inte fanns några handlingar från huvudmännen kunde inte heller denna granskning göras.

Det var inte alltid möjligt att se till att det fanns framställningar från kommunerna. I allmänhet blev det nödvändigt att gå på vad länsskolnämnderna sagt. Det kontrollerades emellertid att kommunerna önskade försöksverksamhet.

Efter det att handlingarna kommit in via och från länsskolnämnderna gjordes sammanställningar av nämndernas önskemål; en för respektive studieväg och totalt. I de studievägsvisa sammanställningarna noterades antal önskade intagningsplatser per skolhuvudman och studieväg.

Tio handläggare gjorde dessa sammanställningar.

Kompletterande uppgifter togs vid behov in muntligt eller skriftligt från länsskolnämnder och kommuner. De allra flesta handläggarna hade ingen som helst erfarenhet av dimensionerings- och lokaliseringsärenden vid SÖ utan var (som tidigare nämnts i avsnittet 6.3.2 i rapporten) "inlånade" från andra uppgifter i verket. Bedömningar i olika avseenden måste därför ligga på ett annat plan än hos handläggarna. Detta blev nödvändigt eftersom varje ställningstagande skulle anpassas till de kriterier för dimensionering och lokalisering som angivits i 1988 års budgetproposition, och senare till de kriterier som SÖ erfor skulle komma att anges i propositionen 1987/88:103. Dessa omständigheter nödvändiggjorde att successiva, sakliga ställningstaganden under beredningsarbetet, som tidigare nämnts, koncentrerades till ansvarigt undervisningsråd.

De nämnda sammanställningarna var utgångspunkten vid samrådet med företrädare för skolhuvudmännen och med yrkesnämnderna.

Det kunde i beredningsarbetet finnas vissa oklarheter om hur grendelningen i årskurs 2 skulle se ut. Detta kunde försvåra bedömningarna om lämplig lokalisering. Enbart i ett fall bedöms emellertid det successiva kursplanearbetet få betydelse i fråga om lokaliseringen. 1988 diskuterades att det skulle finnas en merkantil inriktning inom textil- och beklädnadsteknisk linje. På grundval härav lokaliserades utbildning med denna inriktning till Malmö. Om det skulle visa sig att denna inriktning inte kommer till stånd får denna lokalisering således ses som en felaktig bedömning hänförbar till att kursplanerna färdigställts successivt.

Som nämnts, var det också under beredningsarbetet länge oklart för handläggarna om SÖ skulle räkna med att försöksverksamheten under 1988/89 skulle omfatta 6 000 eller 6 500 platser. Det försvårade arbetet. Sammanlagt lades ca 6 300 platser ut efter det att ett antal utlagda platser återlämnats av skolhuvudmännen.

Efter den första genomgången med yrkesnämnderna våren 1988 samlade SÖ samtliga skolinspektörer med ansvar för frivillig utbildning vid länsskolnämnderna till en konferens på SÖ. Inspektörerna fick härvid den information om försöksverksamheten som SÖ hade att lämna. SÖ använde också tillfället för att nå ytterligare klarhet i de underlag som kommit in från nämnderna.

Efter inledande genomgångar med yrkesnämnderna och de båda kommunförbunden, bl.a. av inkomna önskemål, hur antalet platser dessa avsåg förhåll sig till ordinarie antal platser på linjen i förhållande till totalt antal platser på linjerna (proportionaliteten), återkom yrkesnämnderna till SÖ via telefon eller genom skrivelse med en reaktion. Det kunde också förekomma att yrkesnämnderna lämnade sina prioriteringar vid överläggningarna.

Vid överläggningarna med yrkesnämnderna var de önskemål om försöksverksamhet som förts fram av eller via länsskolnämnderna de som diskussionerna grundades på. Det var således inom denna ram som yrkesnämnderna hade möjlighet att göra sina prioriteringar. Det har funnits många exempel på att länsskolnämnderna försökt få en länsprofil på försöksverksamheten. Detta kan, enligt företrädare för SÖ, ha varit ett problem, eftersom diskussioner då kan ha skett med skolhuvudmännen, vilket i sin tur kan ha lett till läsningar. Detta kan ha haft sin betydelse för senare reaktioner när – genom eller av – länsskolnämnderna framförda önskemål ändrats genom samrådet med yrkesnämnderna.

Målet för dessa överläggningar med yrkesnämnderna var, som nämnts, att nå överenskommelse om antal platser och orter. Vissa motsättningar kunde förekomma. Så ville t.ex. Byggnadsindustrins Yrkesnämnd hålla nere antalet platser för försöksverksamhet inom branschens område medan SÖ tryckte på. När det gäller installationselektriker var SÖ och yrkesnämnden överens om att ingen intagning skulle ske mot bakgrund av att överenskommelse inte fanns om hur stor del av utbildningen som kunde arbetsplatsförläggas. Kommunala yrkesnämnden ville ha så många platser i försöksverksamhet som möjligt. Inom detta område måste SÖ hålla igen.

Det fanns inte några generella förhållningssätt som var gemensamma vid överläggningarna med yrkesnämnderna. Det gemensamma var avsikten från SÖ:s sida att det skulle bli en överenskommelse som alla stod bakom. I de fall yrkesnämnderna inte var överens med SÖ framgår detta inte av några sammanträdesanteckningar. I skriftliga handlingar noteras enbart vilka som deltog vid överläggningarna.

Genomgångarna med yrkesnämnderna skedde av naturliga skäl studievägsvis. Efter ett par omgångar med överläggningar med yrkesnämnderna samlades alla handläggare för avstämning. En sammanställning gjordes över det aktuella läget i fråga om förordade platser för försök avseende de olika studievägarna. På denna grundval stämdes resultaten av överläggningarna med de olika yrkesnämnderna av mot totalramen.

Kontinuerligt under beredningsarbetet gjorde ansvarigt undervisningsråd avstämningar i ledningsgruppen på avdelningen. Den totala sammanställningen över läget efter de första omgångarna överläggningar med yrkesnämnderna diskuteras även med generaldirektören.

Eftersom det antal platser intresseanmälningarna omfattade uppgick till ca 10 000 blev beredningsarbetet ytterst en fråga om hur det önskade platsantalet skulle skäras ned till först 5 000 platser och senare under våren 1988 till 6 000 platser. Efter de första överläggningarna med yrkesnämnderna översteg det antal platser som förordats för försöksverksamhet den tillgängliga ramen. Inom SÖ blev det därmed nödvändigt att ta bort en del av de platser som yrkesnämnderna förordat. Därvid togs vid behov förnyad kontakt med yrkesnämnderna. I detta läge fick yrkesnämnderna inget material. Yrkesnämnderna gavs emellertid möjlighet att ange var man i första hand kunde tänka sig att ta bort platser. Denna nedskärning var den som man inom SÖ upplevde som svårast att genomföra, eftersom SÖ och yrkesnämnderna dessförinnan i princip varit överens.

Vad som här redovisats är SÖ:s avsikter med och syn på överläggningarna med yrkesnämnderna. Nämndernas egna upplevelser av de gemensamma överläggningarna har beskrivits i det föregående i avsnittet 9.3.2.

Såväl länsskolnämnder som kommuner sökte vid kontakter med SÖ påverka att de egna önskemålen blev tillgodosedda. SÖ fick motta uppvaktningar och ett stort antal telefonsamtal främst från kommuner samt skolchefer och skolledare som önskade ge kompletterande upplysningar i syfte att komma i ett bättre läge. Dessa kontakter bedöms inom SÖ inte ha haft effekt på de slutliga besluten på annat sätt än att beslutsunderlaget kunde bli bättre. Möjligen kan just denna omständighet av och till ha påverkat att ett önskemål inte blivit struket vid den nedbantning av de totala önskemålen som beredningsprocessen till väsentlig del kom att handla om. En skrivelse från glesbygdsdelegationen kom att öka antalet platser som lades ut för försök inom naturbrukslinjen. Lokaliseringen av försöksverksamhet till Krokom, Lycksele och Kiruna var delvis en indirekt följd av regeringens förslag i propositionerna 1987/88:64 om särskilda regionalpolitiska insatser i delar av Bergslagen och norra Sveriges inland (s. 27–28) och 1987/88:86 om särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län (s. 24–25). I dessa propositioner föreslogs att särskilda medel skulle avsättas för förnyelse av utrustning i utbildning i de regioner propositionerna avsåg. Detta uppfattades av SÖ så att de särskilda medlen var beräknade för försöksverksamheten.

Efter den ovan sist nämnda överläggningsomgången med yrkesnämnderna och SÖ:s åtgärder därefter fanns det överensstämmelse mellan antal platser för tilltänkt försöksverksamhet och ramen härför. Resultatet föredrogs då för avdelningschefen och generaldirektören. Det tilltänkta beslutet redovisades också i utbildningsdepartementet och för representanter för utbildningsutskottet. Det sistnämnda skedde i samband med ett av de tillfällen då SÖ kallades av utskottsmajoriteten i enlighet med vad som beskrivits i det föregående i avsnittet 6.2 i rapporten. Efter den beredningsprocess som således skett under tidspress med intentionen att vara överens med yrkesnämnderna fanns det vid denna tidpunkt inget egentligt utrymme för att ändra på gjorda ställningsta-

ganden. Det förekom ingen föredragning av det tilltänkta beslutet vare sig i SÖ:s kansli eller i SÖ:s direktion.

Som beskrivits i det föregående i avsnittet 6.1 i rapporten meddelade utbildningsutskottet genom ett pressmeddelande den 14 april 1988 sitt ställningstagande att ytterligare 1 000 platser borde tillföras försöksverksamheten för läsåret 1988/89 och att lägsta antal elever vid undervisningens början i glesbygd borde vara åtta i stället för som i propositionen 1987/88: 102 föreslagna tolv. Det beredningsarbete som beskrivits ovan avser det som föregick SÖ:s beslut den 15 mars 1988 om dimensionering och lokalisering avseende 5 000 intagningsplatser. Genom ett tilläggsbeslut den 25 april 1988 effektuerade SÖ de ändringar som meddelats genom utskottets pressmeddelande. Även detta beslut föregicks av överläggningar med berörda yrkesnämnder samt företrädare för huvudmännen.

9.4 Kriterier och bedömningsgrunder vid ställningstaganden och beslut

9.4.1 Länsskolnämnderna

De underlag för 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut som länsskolnämnderna tillställde SÖ i januari 1988 har analyserats för att utröna vilka prioriteringsgrunder som nämnderna där kunde ha utgått från. Vad som fortsättningsvis sägs härom härrör således från denna analys. Det kan ha förekommit att nämnderna, muntligt eller på annat sätt, meddelat SÖ kompletteringar i detta avseende eller i fråga om prioriteringar av skolhuvudmännens intresseanmälningar. Sådana tillägg har emellertid inte beaktats här.

Endast ett mindretal länsskolnämnder redovisade klart vilka prioriteringsgrunder de sammantaget hade utgått från vid sina ställningstaganden till skolhuvudmännens intresseanmälningar. I underlagen från elva län är det svårt att utläsa några prioriteringar överhuvudtaget. Detta är för några län (främst Uppsala och Jämtland) kombinerat med att de förslag som förs fram bedöms och motiveras väl. En nämnd härutöver (Kronobergs) vidareförmedlade inkomna intresseanmälningar (på grund av den korta handläggningstiden) "utan skolstyrelsernas och som en följd därav utan länsskolnämndens ställningstaganden".

Tre länsskolnämnder redovisar visserligen inga prioriteringar men gör markeringar av vad som framstår som särskilt angeläget. Så fäste nämnden i Älvsborgs län uppmärksamheten på behovet av en snabb förnyelse av utbildningen på det textiltekniska området. För Örebro läns del markerades önskemål om två fullskaleförsök; ett för en linje och ett omfattande alla kommuner. Länsskolnämnden i Skaraborgs län gör en markering genom att ställa sig tveksam till att tillstyrka ett önskemål från en skolhuvudman innan de kommunalekonomiska konsekvenserna och därmed skolans möjligheter att genomföra utbildning är utredda.

Fem länsskolnämnder (Stockholms, Södermanlands, Göteborgs och Bohus och Västerbottens) gör bedömningar av innebörden att alla skolhuvudmän, som hade anmält intresse för att delta i försöksverksamheten,

hade förutsättningar att göra detta på ett bra sätt. En annan (Blekinge) uppgav att nämnden, på grund av tidsbrist, i alla detaljer inte hade kunnat utreda kommunernas förutsättningar för försöksverksamheten.

Två länsskolnämnder (Södermanlands och Norrbottens) uttalar klart att påbörjad försöksverksamhet inom ramen för 500-försöket prioriteras i första hand.

Vid sidan av vad som nämns i fråga om enskilda län ovan tillämpade sju av länsskolnämnderna (Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Skaraborgs, Västmanlands, Kopparberg och Västernorrlands) metoden att rangordna inkomna önskemål, eller enbart de av dessa som tillstryktes, i prioritetsordning, enskilt för varje önskemål eller i grupper. Ingen av dessa nämnder, med undantag av Västernorrlands, ger emellertid en redovisning av vilka sammantagna bedömningsgrunder som prioriteringarna utgick från. Detta hindrar emellertid inte att utgångspunkter för bedömningar av enskilda önskemål eller önskemål avseende en utbildningssektor kan identifieras. Länsskolnämnden i Södermanlands län län hade t.ex. en speciell avsikt med sin tillstyrkan avseende utbildning för social service och omvårdnad. Motivet var att det skulle kunna prövas olika huvudmannaskap med tanke på arbetsplatsförläggningen tredje året. Länsskolnämnden i Kalmar län önskade en koncentrerad försöksverksamhet i fråga om teknisk-industriell utbildning, som kunde vara värdefull från både nationell och regional synpunkt. Samma nämnd motiverar att tre näraliggande gymnasierregioner borde få starta industriell teknisk linje med hänsyn till näringslivets där starka tyngdpunkt inom verkstadsindustrin. Nämnden gör också en prioritering i det fall "hela nämndens prioritering" inte skulle accepteras av SO. Detta dock utan att grunderna härför beskrivs.

Nämnden i Jönköpings län hade en utgångspunkt för sina bedömningar som mycket väl kan ha gällt även för fler nämnder, även om detta inte redovisades. Nämnden skriver således: "Efter samråd med berörda skolhuvudmän har länsskolnämnden beaktat de förutsättningar som de aktuella skolorna erbjuder för att bedriva försöksverksamhet. Härvidlag utgör information, fortbildning och utrustningskomplettering viktiga förutsättningar för deltagande i försöksverksamheten." Underlaget från länsskolnämnden i Hallands län ger intrycket av en likartad grundläggande bedömning. Den enda nämnd som beskriver en mer övergripande och sammanfattande bedömningsgrund är länsskolnämnden i Västernorrlands län. Den tillkännager att nämnden "har bedömt förslagen med avseende på deras betydelse för arbetslivet, förankring hos yrkesråd och arbetsmarknadens parter samt skolornas resurser och beredskap att framgångsrikt genomföra ett försök". Med utgångspunkt i denna bedömning gör nämnden sin prioritering.

9.4.2 Yrkesnämnderna (motsvarande)

Yrkesnämnderna (motsvarande) har tillfrågats vad de i första hand sökte nå med de dimensioneringar och lokaliseringar som nämnden förordade inför 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut.

Tretton yrkesnämnder (motsvarande) har besvarat denna fråga. Dessa har redovisat tämligen olikartade strävanden inför det nämnda beslutet. Dessa beskrivs här för varje nämnd (motsvarande) för sig.

Yrkesnämnd motsvarande	Vad nämnden i första hand sökte nå med de dimensioneringar och lokaliseringar som förordades
Byggnadsindustrins Yrkesnämnd	En gemensam utbildning inom BY-blocken där alla elever har möjlighet att välja alla grenar inom linjen.
Elfackets Centrala Yrkesnämnd	God överblick samt en möjlighet att aktivt delta i genomförd försöksutbildning och utvärdering.
Kommunala Yrkesnämnden	Större spridning i landet och till mindre orter. Fler primärkommuner skall ha omvårdnadslinjen med anledning av Äldredelegationens rapport om ett kommunalt ansvar från 1992 för all äldreomsorg.
Landstingsförbundet	Förbundets uppfattning var att försöket varje år skulle få så många platser att samtliga platser i vårdutbildningen var treåriga när försöksperioden var till ända.
Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens Yrkesnämnder	Samtidig försiktighet och tillräcklig volym vid utläggning av försök.
Teknoindustrins Yrkesnämnd	Att täcka industrins kommande behov av utbildade gymnasieelever.
Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd	Försök i kommuner av olika storlek och med olika näringslivsstruktur samt att riksrekrytering till exempelvis flyggrenen skulle fungera. Dock begränsades valmöjligheterna högst avsevärt därigenom att antalet kommuner med transportteknisk utbildning, som anmälde intresse för försöket, var ytterst begränsat.
Vattenbrukarnas Riksförbund	I den treåriga Naturbrukslinjen ansvarar jord-, skog- och trädgårdssektorn för det första utbildningsåret. Förbundets ambition är att utbildningen innehållsmässigt och i fråga om omfattning skulle komma att harmoniera med branschens behov.

Yrkesnämnd motsvarande	Vad nämnden i första hand sökte nå med de dimensioneringar och lokaliseringar som förordades
Verkstadsindustrins Yrkesnämnd	Att söka tillgodose kommunernas och verkstadsindustrins önskemål om utvecklad yrkesutbildning samt att starta försök på de orter där gymnasieskolan hade fått förutsättningar för detta.
VVS-Branschens Yrkesnämnd	Det främsta syftet med yrkesnämndens engagemang var att det utökade teknikinnehållet i grundutbildningen kunde förverkligas, främst styr-, reglerteknik och el-teknik. De skolor som nämnden förordade försök hade den utrustning och den kompetens som erfordrades för att kunna genomföra utbildningen på ett tillfredsställande sätt.
Yrkesnämnden för fabriksindustrin	Att förlägga försöksverksamheten till orter där bra förutsättningar för ett gott utbildningsresultat finns. Dessutom har eftersträvat att utbildningen på de olika orterna skall ha något olika branschriktning.

10.3 Tillvägagångssätt inför och vid ställningstaganden om dimensionering och lokalisering

10.3.1 Länsskolnämnderna

Enligt uppgift härom från 18 av nämnderna var deras vanligaste åtgärd – med anledning av SÖ:s anmodan den 21 december 1988 att inkomma med underlag för 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut – att be om underlag från skolhuvudmännen genom en rundskrivelse. Det förekom också att innehållet i SÖ:s anmodan vidareförmedlades till huvudmännen genom telefonkontakter, vid skolledarkonferenser, eller vid kommunseminarier.

Uppgifter från 13 av de 24 länsskolnämnderna antyder sammantaget följande bild av tillvägagångssättet i övrigt vid länsskolnämnderna inför överlämnandet av underlag till SÖ inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut.

Vid länsskolnämndernas beredning av och beslut om underlag till SÖ våren 1989 var erfarenheterna från våren 1988 värdefulla. Som nämnts i avsnittet 10.1.2 i rapporten försökte nämnderna också på olika sätt eliminera olägenheter som förekommit våren 1988.

I en del fall ombesörjde, som nämnts i avsnittet 10.2.2 i rapporten, skolhuvudmännen själva att nämnden redan i slutet av våren 1988 fick kännedom om önskemål om försök läsåret 1989/90. Några länsskolnämnder (gällde t.ex. Värmlands och Skaraborgs län) sände redan i oktober–november 1988 till SÖ sina önskemål om försök inför det nästföljande läsåret.

Erfarenheterna kunde också få andra effekter. Således tonade länsskolnämnden i Västernorrlands län ned sina insatser något jämfört med 1988. Detta beroende på erfarenheten från föregående år att länsskolnämndens prioriteringar och synpunkter haft liten betydelse då SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering av försöken fattades 1988.

Nämndernas beredskap inför den beredning som skulle ske och de beslut som skulle fattas var således bättre än vid motsvarande tidpunkt 1988. Tidsramarna för denna process var emellertid ungefär lika snäva som 1988. Det förekom därför även 1989 att de formella besluten fick tas i efterhand.

Enligt SÖ:s anmodan till nämnderna att lämna underlag skulle den prioritering mellan studievägar och kommuner/orter som länsskolnämnden gjorde anges. Det är bl.a. därför naturligt att nämnderna äg-

nade större uppmärksamhet åt prioriteringsfrågor i sitt beredningsarbete våren 1989 jämfört med 1988.

En fjärdedel av nämnderna (Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Blekinge, Skaraborgs och Jämtlands län) redovisar att de hade kontakt med branschorganisationerna eller företrädare för parterna på arbetsmarknaden i sitt beredningsarbete våren 1989. Detta kunde emellertid (nämnt av länsskolnämnden i Jönköpings län) gälla de önskemål från huvudmännen som kom in i slutet av våren 1988.

I de fall parterna på arbetsmarknaden är företrädade i länsskolnämnden kom dessa att delta i behandlingen av nämndernas underlag till SÖ i samtliga fall då underlagen behandlades i plenum innan de sändes till SÖ. Samma gäller länsstyrelserna. Några nämnder (Uppsala, Gotland, Kronoberg och Skaraborg) redovisar emellertid separata kontakter med andra länsorgan i sitt här aktuella beredningsarbete.

I avsnittet 9.3.1.3 i det föregående beskrevs i vilken utsträckning "utomstående" (arbetsmarknadens parter, branschorganisationerna samt företag och/eller myndigheter) hade inflytande på de ställningstaganden om lämplig lokalisering av försök i länet som nämnden vidareförmedlade till SÖ 1988. Som också påpekas i nämnda avsnitt *kan* vad som beskrivs där ha viss relevans även vid nämndernas ställningstaganden om underlag till SÖ inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Några nämnder har emellertid explicit redovisat i vilken utsträckning utomstående hade inflytande på deras ställningstaganden 1989.

Liksom var fallet i Västmanlands län redan 1988 kom utomstående att ha inflytande på Kalmar läns ställningstagande 1989 genom representation i nämnden.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län gav i efterhand länsstyrelsen, länsarbetsnämnden och berörda regionala branschorganisationer möjlighet att påverka nämndens underlag till SÖ. Detta skedde genom att de fick det underlag som nämnden redan sänt in för yttrande.

Förankringen bland utomstående av de förslag som länsskolnämnden i Gotlands län kom att föra fram skedde i första hand i de lokala lokala yrkesråden. Lokala branschorgan för fordons- och transportteknik och "lokala fackklubben" utformade formella skrivelser som stöd för skolstyrelsens ansökan om deltagande i försöksverksamheten. Nämnden har också fått uppleva att positiva uttalanden gjorts "under arbetets gång" från såväl länsstyrelsens som länsarbetsnämndens och lantbruksnämndens tjänstemän.

Den lokala arbetsmarknaden och myndigheter i Uppsala län stödde aktivt en etablering av industriell teknisk linje i Tierp. En gemensam uppvaktning gjordes hos SÖ:s generaldirektör våren 1988. SÖ kom också, med hänvisning till att det handlade om glesbygd, att följa nämndens förslag i fråga om denna lokalisering till Tierp.

Branschorganisationerna i Älvsborgs län var inför nämndens ställningstaganden våren 1989 hårt engagerade i lokaliseringen av den produktionstekniska linjen liksom av fordons- och transportteknisk linje

till Vänersborg. Försöket med hantverkslinje i Lerum var också föremål för stort intresse från "organisationerna".

Det underlag som länskolnämnden i Östergötlands län tillställde SÖ kom att understödjas i särskild ordning i fråga om industriell teknisk linje till Kinda kommun. Detta skedde genom en av länsstyrelsen, utvecklingsfonden, länsarbetsnämnden och länskolnämnden undertecknad skrivelse till SÖ.

10.3.2 Yrkesnämnderna (motsvarande)

10.3.2.1 Allmänna erfarenheter av samrådet med SÖ

I avsnittet 9.3.2.1 i det föregående redovisades yrkesnämndernas (motsvarande), efter förfrågan härom, lämnade allmänna syn på samrådet med SÖ i samband med lokaliseringen av försöksverksamheten 1988. Nio yrkesnämnders (VVS-Branschens, Lantbrukets, Skogsbrukets, Trädgårdsnäringens, Textilindustrins, Fabriksindustrins, Transportfackens, Kommunala och Vattenbrukarnas riksförbund) där redovisade upplevelser är giltiga också för det samråd som föregick 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Sex av dessa hade således en allmänt positiv syn på det samråd som förevar sistnämnda beslut. Så hade också Måleribranschens Yrkesnämnd och Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt. Enligt Motorbranschens Yrkesnämnds uppfattning fungerade samrådet bättre 1989 än 1988. Verkstadsindustrins Yrkesnämnd gör den jämförande bedömningen att "lokaliseringsfrågan" sannolikt genomarbetades på ett bättre sätt inför 1989 års beslut.

Tre yrkesnämnder berör graden av inflytande på beslutet från nämndens sida eller hur den tid som stod till förfogande påverkade samrådet. Livsmedelsbranschens Yrkesnämnd fick kallelse till överläggningar om lokaliseringen med "alldeles för kort varsel" och kunde därför inte låta sig representeras på önskat sätt. Nämnden framhåller särskilt att en överläggning ägde rum per telefon. Lackerarnas Yrkesnämnd hördes inte före beslutet och kunde inte samverka med övriga yrkesnämnder. Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd fann att material inför överläggningarna med SÖ kom mycket sent och att beredningstiden var oacceptabelt kort. Nämnden hade inte "någon rimlig chans" att utforska berörda kommuners och företags förutsättningar att delta i försöket. Nämnden gör dessutom konstaterandet den omständigheten att avtalsfrågan inte var löst, när överläggningarna inleddes, innebar att försöket var i ett kritiskt läge.

Ytterligare tre yrkesnämnder (motsvarande) berör överensstämmelsen mellan SÖ:s och respektive nämnds ståndpunkter vid överläggningarna. Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan konstaterar kort och gott: "I sak var vi eniga och vi fick som vi ville". Även Träindustrins Yrkesnämnd rönt framgång och upplyser att SÖ helt följde nämndens rekommendation, utom i fråga om lokaliseringen till Lycksele, som diktades av politiska beslut. Landstingsförbundet fann att konkurrensen om platserna var stor inför beslutet. Förbundets problem gällde därför inte lokaliseringen, utan "omfattningen".

10.3.2.2 *Syn på erhållet underlag för samråd*

Tolv av yrkesnämndernas (motsvarande) i avsnittet 9.3.2.2 redovisade syn på det material och den information som SÖ presenterade som underlag för överläggningarna med yrkesnämnderna (motsvarande) är uttryckt utan att det anges av nämnderna att den skulle avse ettdera av åren 1988 eller 1989. Den förutsätts därför här gälla båda. Detta gäller Byggnadsindustrins Yrkesnämnd, Landstingsförbundet, Kommunala Yrkesnämnden, Verkstadsindustrins Yrkesnämnd, VVS-Branschens Yrkesnämnd, Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringsens Yrkesnämnder, Vattenbrukarnas Riksförbund, Textilbranschens Yrkesnämnd, Yrkesnämnden för fabriksindustrin och Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd.

Verkstadsindustrins Yrkesnämnd ansåg att underlaget innehöll sparsam information om skolornas förutsättningar att genomföra försöksverksamheten. Övriga nyss nämnda förklarade dock att de uppfattade den information som SÖ presenterade som underlag för överläggningarna 1989 som efter omständigheterna bra, fullt tillfredsställande eller tillräcklig. Denna uppfattning delades även av Handels Yrkesnämnd, Elfackets Centrala Yrkesnämnd och Måleribranschens Yrkesnämnd. Enligt Motorbranschens var underlaget bättre än 1988. Två yrkesnämnder (Livsmedelsbranschens och Träindustrins) upplevde informationen som saklig. Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt upplevde att SÖ gav en bra information men att det material som tillhandahölls var magert.

Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan och Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd beskriver det underlag som tillhandahölls vid överläggningarna. De fick således en sammanställning över de orter som aviserat intresse av att delta i försöksverksamheten. Denna hade, enligt Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd, länsskolnämnderna kommenterat och prioriterat. Materialet gav enligt nämnden inget underlag för kvalitativa bedömningar. Här borde ha funnits skolhuvudmannens kommentarer om skolstyrelsens, gymnasieskolans samt näringslivets lokala förutsättningar och vilja att medverka. Nämnden fann vid en snabb "undersökning av företag" som förmodades medverka vid försöket att det framkom "mycket knapphändig information om samverkan med skolan före ansökan". Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan hade velat ha sammanställningen före den första överläggningen med SÖ.

10.3.2.3 *Förberedelser inför ställningstaganden om lämplig lokalisering och dimensionering*

Som redovisats i avsnittet 9.3.2.2 hade så gott som samtliga yrkesnämnder (motsvarande), som lämnat information härom, överläggningar internt för att nå fram till gemensamma ståndpunkter parterna emellan inför överläggningarna med SÖ 1988. Samma förefaller, av svaren på fråga härom att döma, ha varit fallet inför överläggningarna inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Detta kom även att gälla de yrkesnämnder som kom att beröras av överläggningar först inför sistnämnda beslut. För Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnds del handlades emellertid lokaliseringsfrågan av nämndens sekretariat med mellanliggande information till parterna i nämnden.

Den redovisning som yrkesnämnderna (motsvarande) enligt ovan nämnda avsnitt har lämnat om innehållet i dessa överläggningar 1988 förefaller vara giltiga även inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. För de yrkesnämnder som kom att beröras först av sistnämnda beslut avsåg överläggningarna rangordning av försöksorterna (Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan), lokaliseringen (Handelns Yrkesnämnd), linjestructur (Lackerarnas Yrkesnämnd) samt dimensionering och läroplansarbetet (Måleribranschens Yrkesnämnd). I samtliga dessa nämnder var parterna slutgiltigt eniga om sina ställningstaganden. Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt, som upplyst endast om att överläggningar ägt rum, konstaterade att enigheten var rätt stor men att det förekom "lokala variationer beträffande lokaliseringen". Dessa nämnder kom således att avhandla samma typer av frågor som var fallet för övriga nämnder (motsvarande) 1988.

Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan, som var en av de yrkesnämnder (motsvarande) som första gången kom att beröras av försöksverksamheten genom 1989 års beslut, hade inhämtat information genom att en längre tid ha diskuterat försöksverksamheten med "skolrepresentanter" på två orter. Handelns Yrkesnämnd grundade sina ställningstaganden vid överläggningarna med SÖ på SÖ:s underlag samt egna kontakter och erfarenheter. Lackerarnas Yrkesnämnd skickade ut en enkät till berörda företag, gymnasieskolor och AMU med frågor om behov, kapacitet och uppfattning i fråga om försöksverksamheten. Träindustrins Yrkesnämnd informerade sig genom lokala ombud för arbetsgivar- respektive arbetstagarorganisationerna om vilka skolor som hade den största beredskapen och motivationen samt om företagen "i anslutning till skolorna" var positiva till ett deltagande. Måleribranschens Yrkesnämnd hämtade in information genom de lokala branschparterna och de lokala yrkesråden. Även Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt informerade sig hos lokala parter. Nämnden hade även samråd med övriga yrkesnämnder inom byggsektorn.

10.3.3 SÖ

SÖ gick inför sitt beslut den 13 mars 1989 om dimensionering och lokalisering av de 10 000 intagningsplatserna för läsåret 1989/90 till väga på ungefär samma sätt som inför motsvarande beslut 1988. I vissa avseenden var emellertid processen annorlunda jämfört med närmast föregående år.

Den 21 december 1988 tillställde SÖ länsskolnämnderna en anmodan att senast den 3 februari 1989 inkomma med dels huvudmännens framställningar om deltagande i en ev. utökad försöksverksamhet, dels nämndens respektive utbildningsenhetens yttrande över dessa. Till skillnad från vad som tillämpades när verket bad länsskolnämnderna om underlag inför läsåret 1988/89 uttalade SÖ nu vilken information som behövdes från länsskolnämnderna för verkets beslut. Således framhölls i skrivelsen att SÖ behövde

1) av skolhuvudmannen undertecknad framställning om deltagande samt önskade linjer och klasser. I denna skulle lämnas uppgift om huvudmannens bedömning av förutsättningarna att bedriva försöksverksamheten i fråga om bl.a. lokaler, lärare och utrustning,

2) länsskolnämndens/utbildningsenhetens yttrande över framställningarna med motivering för både tillstyrkan och avstyrkan. I yttrandet skulle även anges den prioritering mellan studievägar och kommuner/orter som länsskolnämnden och utbildningsenheten gjorde. I prioriteringen skulle även beaktas de framställningar från skolhuvudmännen som länsskolnämnden och utbildningsenheten redan översänt till SÖ i samband med organisationsförslagen för läsåret 1989/90. Vidare skulle av yttrandet framgå vilka "nuvarande" studievägar som försöksverksamheten skulle ersätta.

Det underlag som kom in från länsskolnämnderna med anledning av denna skrivelse bedömdes inom SÖ, även om det krävdes att kompletteringar togs in, ge betydligt bättre och fullständigare information än följårets.

Liksom 1988 skapades en temporär organisation, nu med åtta handläggare, huvudsakligen "inlånade" från andra uppgifter.

Liksom närmast föregående år gjordes sammanställningar av inkomna önskemål studievägsvis och totalt. De studievägsvisa sammanställningarna gjordes nu på ett sådant sätt att alla handläggare hade att ange samma uppgifter i förhållande till vart och ett av de inkomna önskemålen. Således skulle följande uppgifter anges för vart och ett av önskemålen:

- Undertecknad framställning från skolhuvudman. Ja eller nej.
- Ersätter motsvarande linje i nuvarande organisation? Förutsättningar (lokaler, lärare, utrustning).
Av skolstyrelsen/utbildningsnämnden begärd klassorganisation i årskurs 1. Annan klasstorlek än 16 anges, liksom B-form.
Länsskolnämndens yttrande och ev. föreslagen prioritering.
Antalet ytterligare årselevplatser som begärs för genomförandet.
Anmärkningar.

Liksom 1988 krävdes, även om det inkomna underlaget nu var mer fullständigt, att kompletteringar gjordes genom kontakter med skolhuvudmän och länsskolnämnder.

Som redovisats i avsnittet 6.3.2 i rapporten i det föregående fördröjdes de sakliga överläggningarna med yrkesnämnderna av att avtalen mellan arbetsmarknadens parter dröjde. Vid en första omgång överläggningar med yrkesnämnderna i början av februari 1989 togs regeringens uppdrag genom beslutet den 26 januari 1989 om fördelning av intagningsplatser till försöksverksamheten läsåret 1989/90 som utgångspunkt för diskussionerna. Innebörden i detta var, som nämnts, att intagningsplatser endast fick fördelas till sådana försöksutbildningar som rörde arbetsmarknadssektorer för vilka gällde att arbetsmarknadens parter var ense om de villkor som skall gälla för den arbetsplatsförlagda utbildningen. Sakliga ställningstaganden fick anstå till senare delen av februari då avtalet mellan Verkstadsföreningen och Metallindustriarbetareförbundet hade träffats. Detta gjorde att även om SÖ till synes hade något längre tid till sitt förfogande för beredning och ställningstaganden, jämfört med följåret, kunde denna i sin helhet inte utnyttjas effektivt.

1989 års beredningsarbete kom i än högre grad än motsvarande arbete 1988 att ha karaktären av nedskärningsprocess. Det förelåg intresseanmälningar som svarade mot ca 15 000 nya intagningsplatser. Av de 10 000 platser som skulle fördelas var 6 500 genom 1988 års beslut redan intecknade för fortsatt försöksverksamhet med en ny årskurs 1. Skolhuvudmän som deltog i försöksverksamheten läsåret 1988/89 kunde inte återgå till tvåårig utbildning läsåret 1989/90. De förutsattes få medgivande att fortsätta med försök med en ny intagning till årskurs 1. Därmed återstod 3 500 intagningsplatser att fördela för utvidgning av försök eller försök på nya orter. SÖ hade således att prioritera försök omfattande 3 500 intagningsplatser bland önskemålen om ca 15 000 intagningsplatser.

Till skillnad mot 1988 hänvisades alla uppvaktningar som avsåg deltagande i försöksverksamheten till den ansvariga avdelningen inom verket. 1988 hade ett antal sådana också ägt rum hos verksamheten. Skolhuvudmännen hörde på olika sätt av sig med frågor och kompletterande information i än högre grad än 1988. Inom SÖ anses emellertid uppvaktningar och kontakter även detta år med något enstaka undantag haft betydelse enbart som beslutsunderlag.

Det förekom att en yrkesnämnd fick ett avgörande inflytande på var en studieväg skulle lokaliseras. Ett exempel på detta år att bedömningen hade gjorts att Skellefteå var den naturliga lokaliseringsorten för träteknisk utbildning i Västerbottens län. Samförstånd nåddes emellertid i länet mellan länsskolnämnden och länsarbetsnämnden att denna utbildning borde lokaliseras till Lycksele av regionalpolitiska skäl. Detta accepterades av Träindustrins Yrkesnämnd endast under förutsättning att även Skellefteå fick utbildningen i fråga. Detta blev också SÖ:s beslut.

1989 års beredningsarbete skedde inte, som det uttryckts inom verket, "i samma politiska hetluft" som 1988. Detta innebar bl.a. att kontakterna med utbildningsdepartementet inte var särskilt omfattande jämfört med vad som hade varit fallet närmast föregående år.

10.4 Kriterier och bedömningsgrunder vid ställningstaganden och beslut

10.4.1 Länsskolnämnderna

Det underlag som länsskolnämnderna hade att tillställa SÖ i början av februari 1989 inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut skulle, enligt SÖ:s anmodan, innehålla motiveringar för tillstyrkan/avslag avseende skolhuvudmännens önskemål och prioriteringar. SÖ bad inte att få veta vilka kriterier och bedömningsgrunder som nämnderna hade grundat sina ställningstaganden på. Det kan emellertid ses som naturligt att nämnderna redovisade detta i sitt underlag. En genomgång har därför gjorts av nämndernas skrivelser med förslag till SÖ vid den aktuella tidpunkten i syfte att utröna de kriterier och prioriteringsgrunder som nämnderna kunde ha tillämpat. Eventuella kompletteringar till SÖ vid senare tidpunkt i detta avseende har inte beaktats här.

I underlagen från tre län (Gotlands, Värmlands och Skaraborgs) återfinns inga prioriteringar av skolhuvudmännens önskemål. Såväl Gotlands som Skaraborgs län redovisar emellertid en övergripande bedömningsgrund för sina förslag. För Värmlands del var någon prioritering knappast aktuell eftersom länets önskemål var att få starta försöksverksamhet på samtliga "nu" kvarvarande tvååriga yrkesinriktade linjer. Nämnden i Skaraborgs län valde metoden att tillstyrka eller avstyrka huvudmännens förslag med tydliga motiveringar. Några förslag som tillstyrktes motiverades särskilt. Det gällde fullskaleförsök med naturbrukslinjen, produktionsteknisk linje till Lidköping och handelslinje till Vara.

Nämnderna i Stockholms och Malmöhus län redovisade en icke rangordnad prioritering med utgångspunkt i huvudmännens önskemål. Grunderna för dessa prioriteringar framgår inte. Länsskolnämnden i Kronobergs län valde samma metod men angav olika utbildningsområden som prioriterades. För vårdens del motiverades detta av ett "synnerligen stort intresse" från elever, huvudmän och avnämare, från behovet av utbildad inom äldreomsorgen och från en önskan att pröva hur olika huvudmän förmår genomföra den nya utbildningen, samtidigt som olägenheterna med att på en och ort ha utbildning av både äldre och nyare art i möjligaste mån borde undvikas. Den tekniskt industriella sektorn prioriterades med olika utgångspunkter som avsåg befintlig utbildning, önskemål och förutsättningar. Försöksverksamhet med naturbrukslinjen prioriterades för att den var efterlängtd.

Sex nämnder (Uppsala, Södermanland, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Västernorrland, Norrbotten) gjorde en rangordnad prioritering av inkomna förslag från huvudmännen eller av de av dessa som nämnden förordade. Nämnden i Blekinge län redovisade härvid sina motiv för varje prioritering. Nämnden i Västernorrlands län försåg likaså varje rangordning med kommentarer. För Södermanlands del gällde rangordningen den av nämnden prioriterade utvidgningen av försöksverksamheten. Utbildningsdelegationens i Norrbottens prioritering gällde uttryckligen enbart önskemål som delegationen tillstyrkte. Dessutom angavs tydligt vilka önskemål som avstyrktes.

Två länsskolnämnder (Västernorrlands och Västerbottens) prioriterade i första hand fortsättning i årskurs 2 på redan påbörjad försöksverksamhet.

Åtta nämnder valde att sortera önskemålen i olika prioritetsgrupper. Så gjorde nämnderna i Östergötlands, Kalmar, Alvsborgs, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Jämtlands och Västerbottens län. För var och en av dessa grupper beskrivs i allmänhet någon form av bedömningsgrund. Dessa var huvudsakligen följande.

Nämnden i Östergötlands län högstprioriterade industriell teknisk linje, gren bearbetning till Kinda kommun i syfte att pröva en försöksutbildning i en liten kommun och i en filialskola. Kommunen bedömdes dessutom ha goda förutsättningar att klara utbildningen, inte minst den arbetsplatsförlagda delen till ortens mindre industrier. Därefter prioriterade nämnden nya linjer och därefter linjer som skulle komma att vara nya för länet. Nämnden ansåg också att det borde vara intressant med ett "fullskaleförsök" med omvårdnadslinjen. Därefter tog nämnden

upp övriga linjer och sist, ej tillstyrkta ansökningar att få försöksverksamhet, där möjligheten att anordna dessa bedömdes som mindre realistiska.

Av nämnden i Kalmar län högstprioriterade önskemål avsåg dels prioriteringar med utgångspunkt i befintlig organisation (industriell teknisk linje), lämpligheten av fullskaleförsök (omvårdnadslinjen) och nackdelen med "dubbla" utbildningssystem. I andra hand prioriterades önskemål med hänvisning till svårigheter att få elever till sociala servicelinjen, regionens art (Nybro som träregion), inlett aktivt samarbete mellan skola och arbetsliv (Nybro) och att ett nybildat tekniskt centrum kunde vara ett värdefullt stöd för industriell teknisk linje (Nybro).

Länsskolnämnden i Älvsborgs län gjorde en övergripande prioritering i tre grupper, där den första avsåg nya linjer, den andra spridning till nya orter och den tredje utvidgning mot fullskaleförsök. Inom var och en av dessa rangordnades därefter de förslag som fördes fram.

I Örebro län prioriterades i första hand ett fullskaleförsök till omvårdnadslinjen. I andra hand ett fullskaleförsök omfattande samtliga yrkesinriktade studievägar i Örebro kommun med hänvisning till att det skulle vara intressant att pröva inte minst planering och genomförande av den arbetsplatsförlagda utbildningen i en relativt stor kommun. I tredje hand fördes fram ett försök med naturbrukslinjen med hänvisning till att detta skulle ge unika möjligheter att belysa såväl möjligheter som svårigheter för ett genomförande av utbildningen. Därefter motiverades ett fullskaleförsök med processteknisk linje (lokaliserad till Degerfors, Karlskoga och Lindesbergs kommuner) med det stora behovet av utbildad arbetskraft i länet och med att förutsättningarna för ett sådant försök var goda.

Vid prioriteringen i Gävleborgs län tillämpades följande principer. Linjer med nya kursplaner placerades i prioritetsgrupp 1. Till nästa grupp fördes linjer inom teknisk-industriella sektorn med behov av "statushöjning" och modernisering. I denna grupp prioriterades försök som avsåg att rätta till en "olycklig" blandning" av två- och treåriga linjer på en ort och försök som skulle innebära start av en ny gren. Till en tredje grupp fördes försök som avsåg vård och omvårdnad. I en fjärde grupp placerades försök avseende fordons- och transportteknisk linje med hänvisning till att intresset var stort för denna linje och att nämnden kunde tänka sig ett fullskaleförsök för linjen om detta inte gick ut över övriga försök i prioritetsgrupperna 1-3.

Länsskolnämnden i Jämtlands län prioriterade i första hand försöksverksamhet med fordons- och transportteknisk linje till Krokoms kommun, eftersom det skulle komma att vara fråga om en ny utbildning i kommunen. Till en andra prioritetsgrupp fördes omvårdnadslinjen till Östersund med hänvisning till det stora arbetskraftsbehovet i länet och industriell teknisk linje till Sveg, då en utökning av försöksverksamheten skulle ge bättre underlag för bedömningar av försöksverksamheten i glesbygd, större samläsningsmöjligheter m.m. Till en tredje och en fjärde grupp fördes utbildningslinjer utan angivande av särskilda prioriteringsgrunder.

Vad gällde utökad försöksverksamhet prioriterade nämnden i Västerbottens län i första hand försök som innebar en komplettering av "full-

skaleförsöksverksamheten". Därmed avsågs en breddning av inlandets försöksverksamhet med träteknisk linje i Lycksele och omvårdnadslinjen i hela länet. Hit fördes också industriell teknisk linje till Umeåområdet. I andra hand tillstyrkte nämnden etablering av de nya försökslinjer som gymnasiekommunerna ansåg sig kunna genomföra. I tredje hand tillstyrktes lokaliseringar, utan att grunderna härför angavs.

Åtta läns skolnämnder (Södermanlands, Jönköpings, Gotlands, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västmanlands och Kopparbergs) redovisade mer övergripande kriterier och bedömningsgrunder.

Länsskolnämndens i Södermanlands läns övergripande bedömning var att samtliga kommuners och landstingets förutsättningar var goda för att fortsätta/utöka försöksverksamheten. Denna utgångspunkt hade även länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län. Nämnderna i Jönköpings, Skaraborgs och Västmanlands län redovisade att de vid sina bedömningar utgått just från skolhuvudmännens förutsättningar att genomföra försöksverksamheten och därvid (Jönköping och Skaraborg) i fråga om personal, lokaler och utrustning samt (Jönköping) tillgång till arbetsplatser för den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Länsskolnämnden i Gotlands län gjorde, i förhållande till de framlagda förslagen, bedömningen att dessa, såvitt nämnden kunde bedöma, var välgrundade och relevanta i förhållande till näringslivets behov av förändring och förnyelse och av särskild betydelse för regional utveckling inom två strategiska basnäringar. Länsskolnämnden i Kristianstads län framhöll regionala aspekter som bedömdes ha stor tyngd som fördelningskriterier. På ett mer övergripande plan menade nämnden att det är angeläget att länets samtliga stora gymnasiekommuner fick någon försöksverksamhet. Det fanns beredskap för detta. Försöksverksamheten vitaliserar dessutom skolornas totala verksamhet.

För länsskolnämnden i Kopparbergs län bildade – förutom en bedömning av kommunernas förberedelser – en sammanvägning av följande länsskolnämndens mål för utvecklingen av yrkesutbildningen i länet grund för prioriteringarna:

- Att främja försöksverksamhet på linjer som hittills inte finns representerade i försöksverksamheten i länet,
- att sprida befintlig försöksverksamhet till flera orter,
- att verka för att VE-linjen ersätts med IN-linje i alla kommuner i länet och att denna målsättning får hög prioritet,
- att utöka befintlig försöksverksamhet på vissa orter så att motsvarande tvåårig linje ersätts helt,
- att genom försöksverksamheten ordna utbildning som svarar mot förändrade behov,
- att genom försöksverksamheten främja regional utveckling."

10.4.2 Yrkesnämnderna (motsvarande)

Yrkesnämnderna (motsvarande) har, efter förfrågan härom, redovisat vad de i första hand sökte nå med de dimensioneringar och lokaliseringar som de förordade vid överläggningarna med SÖ inför 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. För flertalet av de nämnder (motsvarande) som berördes av 1988 års beslut var ambitionerna härvid desamma inför 1989 års beslut, som inför beslutet närmast föregående år

(jfr avsnittet 9.4.2). De strävanden som tio av nämnderna har angivit är mångfacetterade, och beskrivs därför nedan för var och en av nämnderna.

Yrkesnämnd (motsvarande)	Vad nämnden i första hand sökte nå med de dimensioneringar och lokaliseringar som förordades
Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt	En geografisk spridning i landet av försöken med både hel- och halvklass
Handels Yrkesnämnd	En väl avvägd ökning och geografisk spridning av försöksverksamheten.
Lackerarnas Yrkesnämnd	En "hanterbar" dimensionering, dvs. att nämnden med tillgängliga resurser ges möjlighet att regelbundet kunna stödja, följa upp och föreslå åtgärder.
Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnärings Yrkesnämnder	1. Breddat underlag i län som 1988 hade enstaka försöksklasser. 2. Etablering av försöksverksamhet i län med komplett utbud, dvs. jordbruk, skogsbruk och trädgård, bl.a. med syfte att stärka trädgårdsnärings ställning i försöksverksamheten. 3. Ytterligare fullskaleförsök. 4. Ytterligare försök på skogsbruksskolor i Norrland (gick ej).
Livsmedelsbranschernas Utbildningsorgan	Ursprungligen ville nämnden främst pröva den nya utbildningen på tre orter som "i dag" har sinsemellan olika inriktningar.
Motorbranschens Yrkesnämnd	Dimensioneringen var vid överläggningarna redan beslutad av SÖ. Vad gäller lokaliseringen ville nämnden att försöksverksamheten skulle påbörjas på orter där parterna ansåg att förutsättningar förelåg t.ex. avseende utrustning, lokaler och lärare.
Målarbranschens Yrkesnämnd	Lugn anpassning.
Stål- och Metallindustrins Yrkesnämnd	På grund av de omständigheter som rådde vid beredningen präglades samarbetet mellan SÖ och parterna av stor förståelse för varandras situation.
Träindustrins Yrkesnämnd	Geografisk spridning - "till största delen där koncentrationen av träindustrier är som störst men även försök på ort med låg frekvens av träindustrier".

11 Syn i efterhand på 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut

11.2 Länsskolnämnderna

Länsskolnämnderna ombads att redovisa sina allmänna erfarenheter av SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1988: Var de kommuner/skolor i länet som fick försök de som också var bäst förberedda? De bedömningar och erfarenheter i detta avseende som redovisas fortsättningsvis speglar nämndernas syn i slutet av våren 1989.

Länsskolnämnderna i Stockholms, Kronobergs samt Göteborgs och Bohus län har inget att erinra mot SÖ:s beslut 1988. Nämnden i Jämtlands län är i stort sett nöjd med den beslutade utläggningen av försöksverksamheten. Den stämde väl med nämndens prioriteringar. Länsskolnämnden i Uppsala län fann SÖ:s beslut om dimensionering och lokalisering acceptabelt efter tilläggsbeslutet i april 1988.

Sju länsskolnämnder (Södermanlands, Östergötlands, Malmöhus, Skaraborgs, Västerbottens, Norrbottens, Norrbottens) har uppfattningen att det var de kommuner/skolor i länet som var bäst förberedda som fick försök. Södermanlands län hade fått de platser som föreslagits. För Östergötlands del hade nämndens prioritering följts. Länsskolnämnden i Norrbottens län menar att "rätt" kommuner fick förtroendet.

Kalmar län tilldelades endast två klasser genom 1988 års beslut. Dessa var i och för sig högprioriterade från nämndens sida. SÖ:s beslut att tilldela en klass för industriell teknisk linje i Oskarshamn kom emellertid först genom aprilbeslutet. Detta medförde initialsvårigheter.

Tre länsskolnämnder redovisar lokaliseringar till kommuner och skolor som kanske inte var tillräckligt förberedda. Även om de flesta skolor i Kopparbergs län, som fick försök, var väl förberedda, gällde detta inte alla. Som nämnts i annat sammanhang i det föregående visade det sig i Älvsborgs län att Ämål inte hade tillräcklig beredskap. Gallivare kommun i Norrbottens län fick möjligen för många (fyra) försökslinjer. Nämnden i länet konstaterar att det har varit arbetsamt att driva försöksverksamheten bl.a. beroende på sjukdomsfall bland de lärare som skulle förbereda och genomföra industriell teknisk linje.

I Blekinge län kom försöket att omfatta alla kommuner utom en. Landstinget var väl förberett för sitt försök med omvårdnadslinje. Försöken i övrigt avsåg i huvudsak industriell teknisk linje och fordonsteknisk linje, som drabbades av "avtalsproblematiken". En kommun har mycket dåliga lokalförutsättningar för fordonsteknisk linje och borde inte ha varit med i försöket. Det ansågs emellertid ligga en poäng i att det blev

ett länsförsök. En kommun hoppade emellertid av när kostnadsberäkningar hade gjorts. Nämnden gör bedömningen att den kommunen nog ändå hade haft goda förutsättningar. I Göteborgs och Bohus län kunde hela tilldelningen inte utnyttjas av tänkta kommuner på grund av den korta planeringstiden efter kännedom om antalet tilldelade platser.

I fem län (Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Värmlands och Västernorrlands) fanns det skolor som hade lika bra eller kanske t.o.m. bättre förutsättningar att bedriva försöksverksamhet än de som fick sådana – eller – utöver dem som fick. Länsskolnämnden i Östergötlands län gör samma konstaterande som nämnden i Kalmar län. En del kommuner hade först fått beskedet att de inte skulle få försök men så småningom fick de sådan genom senare SÖ-beslut. Detta ställde till vissa svårigheter som emellertid löstes genom att man verkligen ställde upp och gjorde stora insatser när man fick chansen, även om den kom sent.

Länsskolnämnderna i Kronobergs, Kalmar, Kristianstads och Malmöhus upplever att de fick för få intagningsplatser för försök. I Malmöhus län fanns det många fler kommuner och skolor som var mycket väl förberedda än de som fick försök. Nämnden i Kristianstads län hade tillstyrkt en bred försöksverksamhet i länet. Nämnden beklagar därför att endast en liten del av önskemålen blev tillgodosedda. Enligt nämndens bedömning fanns en god beredskap för försök i större skala. Huruvida de skolor som fick försök också var de som var bäst förberedda är, menar nämnden, svårt att avgöra i efterhand. Rent allmänt var man i Kalmar län mycket missnöjd med försökstilldelningen i förhållande till den försöksbenägenhet som visats. Länsskolnämndens uppfattning är, att SÖ – under tidspress, med hänsyn till "riksbedömningar" och kanske främst med hänsyn till de centrala branschernas uppfattningar – i mycket ringa utsträckning tagit hänsyn till länsskolnämndernas förslag och bedömningar. Länsskolnämnden i Gävleborgs län konstaterar att nämndens bedömning i fråga om två kommuner skiljde sig från den som kom till uttryck genom SÖ:s lokaliseringsbeslut.

Länsskolnämnderna i Hallands och Jämtlands län vidareförmedlar vissa allmänna erfarenheter med anledning av 1988 års beslut.

Nämnden i Hallands län konstaterar att inför läsåret 1988/89 var inga kommuner särskilt bra förberedda. De kommuner och landstinget som fick försöken har skött sin försöksverksamhet på ett tillfredsställande sätt, även om de flesta anser att det har varit mycket mer arbetsamt än man hade trott. Inte minst den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen har varit besvärlig. Kostnaderna för handledarutbildning och företagens ovilja att släppa till yrkesmän för utbildningen har också lett till vissa svårigheter.

Kommuner som fick starta försöksverksamhet hösten 1988 borde, enligt länsskolnämnden i Jämtlands län, ha haft längre förberedelsestid. Nämnden konstaterar dock i efterhand att kommunerna genom ett engagerat och ambitiöst arbete kommit i gång med försöksverksamheten på ett tillfredsställande sätt. Alla anser dock att arbetsbördan varit mycket större än man från början hade trott.

11.3 Yrkesnämnderna (motsvarande)

Tolv yrkesnämnder (motsvarande) har i början av hösten 1989, efter förfrågan härom, redovisat sin syn på 1988 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut, och därvid om det var de orter som var bäst förberedda som fick försöksverksamhet genom detta beslut.

Fyra yrkesnämnder har uppfattningen att det inte var de orter, som var bäst förberedda, som fick försöksverksamhet eller är tveksamma till om så var fallet. Motorbranschens Yrkesnämnd menar att det inte var de orter, som var bäst förberedda, som fick försök. Enligt Elfackets Centrala Yrkesnämnd var bara en ort väl förberedd. Kommunala Yrkesnämnden har uppfattningen att det inte överallt var så att det var de bäst förberedda som fick försök. Handelns Yrkesnämnd finner det tveksamt om det sistnämnda var fallet. Frågan om i vilken utsträckning kommunerna var förberedda för försöksverksamheten var inte av central betydelse för Byggnadsinstituts Yrkesnämnd. Det centrala för nämnden var att försök inom branschen skulle omfatta hela län.

Två yrkesnämnder, VVS-Branschens och Målarnas, samt Landstingsförbundet besvarar frågan närmast jakande. Den förstnämnda menar att det inte var något fel på valet av orter. I efterhand har VVS-Branschens Yrkesnämnd emellertid kunnat konstatera att Katrineholm och Piteå har för litet underlag (för få företag) för att klara den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Måleribranschens Yrkesnämnd menar att lokaliseringarna genom beslutet var motiverade. Landstingsförbundet noterar att samtliga orter, som fick försöksverksamhet, var väl förberedda.

Verkstadsindustrins Yrkesnämnd ser det som svårt att besvara frågan utifrån det underlag som finns. Nämnden menar emellertid att man på goda grunder ändå kan påstå att de flesta skolor/kommuner var dåligt förberedda vad avser lokaler, utrustning, planering, lärarfortbildning samt vad avser kontakterna med företag och information till lokala yrkesråd.

Även Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringens Yrkesnämnder finner det svårt att ge ett svar. Lokaliseringen inom dessa nämnders verksamhetsområden kom i första hand att röra sin om ett "utnyttjande av" det relativt begränsade antal ansökningar inom områden som kom in till SO. Nämnderna var i stort utsträckning nödsakade att utgå från att de som ansökt också var någorlunda väl förberedda och i varje fall intresserade, vilket, framhåller nämnderna, inte är minst viktigt. I viss utsträckning kunde nämnderna emellertid få kompletterande underlag från skolor och yrkesråd.

Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd finner att det inte ligger inom nämndens kompetens att bedöma vilka kommuner som var bäst förberedda för årskurs 1. Nämnden upplyser dock att i princip alla orter, som hade gjort intresseanmälan, fick delta i försöket. Den gör också konstaterandet att inför 1988 års beslut hade de flesta kommuner knappast någon möjlighet att göra några tidiga förberedelser.

12 Syn i efterhand på 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut

12.2 Länsskolnämnderna

Länsskolnämnderna har redovisat sina allmänna erfarenheter i slutet av våren 1989 av SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut i mars samma år. På samma sätt som för motsvarande beslut 1988 (avsnittet 11.2) har de gjort bedömningar av om de kommuner/skolor i länet som fick försök också var de som var bäst förberedda. I detta sammanhang har nämnderna, i högre grad än i fråga om beslutet närmast föregående år, vid sidan av sina bedömningar av kommunernas/skolornas beredskap, valt att ge sin syn på SÖ:s beslut.

Två länsskolnämnder, Stockholms och Kronobergs, säger sig inte ha något att erinra mot SÖ:s dimensionerings- och lokaliseringsbeslut 1989. Länsskolnämnden i Jämtlands län är i stort sett nöjd. I Örebro län blev de kommuner som väl hade planerat och förberett en start av försöksverksamhet läsåret 1989/90 tillgodosedda. Ett par kommuner i länet, Lindesberg och Hallsberg, är emellertid missnöjda med tilldelningen inom teknisk industriell sektor.

I åtta län (Gotland, Blekinge, Älvsborg, Skaraborg, Kopparbergs, Västernorrland, Västerbottens och Norrbotten) var de kommuner/skolor som fick ny eller utvidgad försöksverksamhet väl eller bäst förberedda. För Skaraborgs läns del kom emellertid fullskaleförsöken med bygg- och anläggningsteknisk linje något överraskande. Nämnden hade prioriterat försök på denna utbildningsväg sist på listan, bl.a. med hänsyn till en negativ information som hade givits vid en "byggkonferens" i Borås i augusti 1988 och till "de långdragna förhandlingarna om bl.a. elevernas status i årskurs 3. Förutsättningarna för detta försök är emellertid goda. I Kopparbergs län var de skolor som tilldelades försöksklasser lika bra förberedda som andra skolor som ansökt härom; även om SÖ inte följde nämndens prioriteringsordning.

I Jönköpings län fanns det kommuner som hade lika stor beredskap som de som fick försöksverksamhet. SÖ gjorde för Malmöhus läns del en annan bedömning än nämnden där hade gjort i fråga om fordons- och transportteknisk linje. Den kommun som tilldelades försök på denna linje tackade så småningom nej. Detta gör att länet inte har något försök som omfattar just denna linje.

Fem länsskolnämnder (Kalmar, Halland, Älvsborg, Gävleborgs och Västerbotten) uttalar missnöje med SÖ:s beslut utifrån olika aspekter. För Kalmar läns del kom de invändningar som fanns redan föregående år mot SÖ:s beslut att förstärkas av att verkets kontakt med nämnden

1989 var ännu mer begränsad än närmast föregående år. Den "lilla" utläggning av försök som skedde följde emellertid nämndens prioritering. Så blev inte fallet för Malmöhus och Hallands län. I båda dessa län hade ingående prioriteringar gjorts tillsammans med skolhuvudmännen (Malmöhus), skolchefer och företrädare för de skolor som önskade ingå i försöksverksamheten (Halland). Länsskolnämnden i Kalmar län hade förordat en mer omfattande försöksverksamhet vid Stenskolan än vad SÖ kom att medge. SÖ:s beslut blev olyckligt för skolan, menar nämnden, med hänsyn till tjänstefördelning, schemaläggning etc.

Från länsskolnämnden i Gävleborgs län är man klart missnöjd över lokaliseringsbeslutet, vilket innebar att SÖ inte tog hänsyn till det läns-perspektiv som länsskolnämnden har. Detta för i sin tur, framhåller nämnden, med sig att gymnasieskolornas normala funktion störs mer än nödvändigt. Att införa s.k. fullskaleförsök skulle, menar nämnden, innebära fördelar för eleverna och ligga i linje med försöksverksamhetens målsättning. Nämnden bedömer att den kommun/skola i länet som fick VVS-teknisk utbildning var mindre väl förberedd än "den andra kommunen/skolan". Nämnden ställer sig också något tveksam till SÖ:s beslut om el-teleteknisk linje.

I vissa fall fick, konstaterar länsskolnämnden i Västerbottens län, kommuner utbildningar utan att ha sökt. Detta gällde t.ex. restaurangutbildning i Umeå. Kommunen går, enligt nämnden, i land med försöket, men planeringen fick göras om hastigt. I Skellefteå dubblades kommunens önskemål om träteknisk linje. Det är enligt nämndens mening tveksamt om kvoten kan fyllas, i varje fall med förstahandssökande.

Länsskolnämnden i Hallands län för fram andra aspekter på effekten av att nämndens prioritering inte följdes. Nämnden konstaterar att någon hänsyn inte togs till den i länet gjorda prioriteringen och till kommuners och skolors förberedelser. Detta är, enligt nämnden, allvarligt på sikt. Det var inte heller de kommuner som var bäst förberedda som fick försöken. Nämnden hade t.ex. prioriterat inom den industriella sektorn, bl.a. industriell teknisk linje, som placerats på platserna två och tre. Kommunerna var beredda att satsa på dessa försök. En anledning till detta var medvetenheten om den kris som råder på verkstadsteknisk linje. Man såg möjligheterna till förnyelse av utbildningen och därmed ett större intresse för eleverna att söka till linjen. Nu blev det, konstaterar nämnden, inte så. Länet fick ingenting inom denna sektor och har därmed ingenting att "förtäta" till nästa år, vilket är tråkigt, "i synnerhet som Halland är landets mest expansiva län".

Ytterligare tre länsskolnämnder (Uppsala, Södermanland, Östergötland) är kritiska främst mot att SÖ frångick den av nämnden gjorda prioriteringen. För Uppsala läns del blev beslutet i alla fall positivt på så sätt att länet tillfördes en "acceptabel volym för försök". De enskilda besluten var emellertid i vissa fall mindre lyckade. I Södermanlands län blev effekten att de kommuner/skolor som fick försöksverksamheten inte var de som var bäst förberedda. Samtidigt har utvecklingsviljan och ambitionen att ha en hög beredskap hos andra kommuner/skolor, vilka, trots hög prioritering, inte fått försöksverksamhet satts på hårt prov. I Östergötlands län hade nämnden högstprioriterat Kindas ansökan om industriell teknisk linje, medan en utökning av samma linje i Finspång prioriterats ganska lågt. SÖ tilldelade Finspång en klass - men inte Kinda.

Besvikelsen i Malmöhus län avser främst den lilla tilldelningen av intagningsplatser för försök på omvårdnadslinjen. Kommunerna i länet och länsskolnämnden lämnade genom en skrivelse till SÖ i april 1989 en "kraftig protest" mot att länet fått en så blygsam tilldelning av försöksplatser. I ytterligare sex län (Kalmar, Kristianstad, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Värmland och Jämtland) gäller besvikelsen främst att man inte fick fler intagningsplatser för försök än vad SÖ:s beslut innebar. I Kristianstads län är flera kommuner besvikna över att länet tilldelades så få platser. Ett fullskaleförsök på träteknisk linje var mycket väl förberett och borde, enligt nämnden där, ha fått starta. I Älvsborgs län förelåg "i god tid, välgrundade" önskemål om 910 intagningsplatser. Parterna och företag hade inför läsåret 1989/90 på ett helt annat sätt varit involverade i förberedelserna. Länet tilldelades emellertid "endast" 110 av nämnda intagningsplatser. Till länsskolnämndens i Värmland stora besvikelse kom det att saknas 750 platser för fullskaleförsök i länet.

12.3 Yrkesnämnderna (motsvarande)

20 yrkesnämnder (motsvarande) har, efter förfrågan härom, i början av hösten 1989 redovisat sin syn på, i vilken utsträckning det var de orter som var bäst förberedda som fick ytterligare eller nytillkommande försöksverksamhet genom 1989 års dimensionerings- och lokaliseringsbeslut. Enligt Verkstadsindustrins Yrkesnämnd var det sannolika så, att de orter som fick ytterligare eller nytillkommande försöksverksamhet genom beslutet var bäst förbredda. Måleribranschens Yrkesnämnd tror också att det förhöll sig så. VVS-Branschens Yrkesnämnd finner det sannolikt att så var fallet och Handels Yrkesnämnd att detta gällde "till stora delar". Enligt Kommunala Yrkesnämnden var det så i större utsträckning än vid 1988 års beslut. Fem av 20 yrkesnämnder (motsvarande) var således snarast benägna att bejaka att det var de orter som var bäst förberedda som fick ytterligare eller nytillkommande försök genom beslutet.

Livsmedelsbranschens Yrkesnämnd förklarar sig i stort sett nöjda med lokaliseringsbeslutet och framhöll att det kan vara en fördel att i försöket ta med orter som inte är de bäst förberedda. Det viktiga för Byggnadsindustrins Yrkesnämnd var att kommunerna i Skaraborgs län var intresserade av att delta i försök och att det därmed blev en verksamhet som omfattade ett helt län.

Landstingsförbundet och två yrkesnämnder gör uttalanden om beredskapen allmänt i kommunerna inför läsåret 1989/90 eller i fråga om de orter som fick försök genom beslutet. Enligt Landstingsförbundet var samtliga orter som fick försöksverksamhet genom beslutet väl förberedda. Problemet var i stället alla de orter som inte fick försök; trots att såväl skolan som "värden" hade hög beredskap för en försöksverksamhet. Förbundet frågar sig hur många år de skall bli besvikna, och vilka effekter det har på deras arbetsinsatser. Träindustrins Yrkesnämnd, som framhåller att respektive skola var väl förberedd, tar upp samma tråd som Landstingsförbundet. Nämnden framhåller således att det, genom det begränsade antalet försöksplatser för träteknik, finns ett stort miss-

nöje från skolor som anser sig ha "minst lika stor beredskap" som skolor som ingår i försöket. Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd menar att man inför 1989 års beslut kunde märka att kommunerna var bättre förberedda än närmast föregående år. Vissa kommuner hade påbörjat ändringar av lokaler eller nybyggnad av sådana för att anpassa verksamheten till försöksläroplanerna. Nämnden konstaterar att för dess utbildningsområde var lokalfrågan av avgörande betydelse.

Centrala Yrkesnämnden Byggnadsplåt anser att vissa skolor är väl förberedda. Nämnden upplyser om att två skolor inte fullt ut utnyttjar erhållna platser och att det kan förekomma lokalbrist. Lackernas Yrkesnämnd gör bedömningen att ingen av landets skolor med billackerarutbildning var "förberedd att bedriva" treårig försöksutbildning; detta till följd av stor osäkerhet om linjestruktur och bidragsförutsättningar. Om valet av lokalisering skulle ske "i dag" skulle nämnden ha fler och möjligen bättre alternativ för förläggning av försök.

Lantbrukets, Skogsbrukets och Trädgårdsnäringens Yrkesnämnder anser det, liksom i fråga om 1988 års beslut, knappast möjligt att avgöra om lokaliseringen skett till de bäst förberedda orterna. Motorbranschens Yrkesnämnd ser det som för tidigt att uttala sig när det gäller den ställda frågan.

Två yrkesnämnder redovisar graden av överensstämmelse mellan egna önskemål och SÖ:s ställningstaganden. Tekoindustrins Yrkesnämnd hade en annan uppfattning än SÖ i fråga om två orter. Yrkesnämnden för fabriksindustrin upplyser, att eftersom branschen gick in i 1989 års försök med ett begränsat antal platser, fick nämnden, "i kompromiss" avstå från några orter. Elfackets Centrala Yrkesnämnd konstaterar att det inte skedde någon utökning av försöksverksamheten inom branschens verksamhetsområde genom 1989 års beslut.

Vattenbrukarnas Riksförbund framhåller att avsikten har, när det gäller elevernas möjlighet att få känna på de olika näringsgrenarna jordbruk, skogsbruk, trädgård och vattenbruk, varit att eleverna under första utbildningsåret praktiskt skall få deltaga under minst fyra veckor i de olika näringsgrenarnas verksamhet. Detta skall bl.a. ligga till grund för det senare slutgiltiga valet. Under det första försöksåret har det, enligt förbundet visat sig, att endast ett fåtal av skolorna för jord-, skog- och trädgårdsutbildning har beaktat detta, vilket har fått till följd att grenen vattenbruk helt saknar elever andra året.

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattning av fåmansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s presstjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
20. Tullregisterlag m.m. Fi.
21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
23. Parkeringsköp. Bo.
24. Statligt finansiellt stöd? I.
25. Rapport till finansieringsutredningen. I.
26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
31. Statens mät- och provstyrelse. I.
32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
33. Reformerad inkomstbeskattning
 - Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
 - Inkomst av kapital. Del 2.
 - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
 - Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
34. Reformerad företagsbeskattning
 - Motiv och lagförslag. Del 1.
 - Expertrapporter. Del 2. Fi.
35. Reformerad mervärdeskatt m.m.
 - Motiv. Del 1.
 - Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. Fi.
37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
41. Samerätt och sameting. Ju.
42. Det civila försvaret. Del 1.
 - Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
48. Energiforskning för framtiden. ME.
49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
50. Stöftelser för samverkan. U.
51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
53. Arbetstid och välfärd.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
55. Fungerande regioner i samspel. A.
56. Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. Jo.
57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
 - de tre första åren. A.
58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
60. Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. S.
61. Hälsohem. S.
62. Alternativa terapier i Sverige. S.
63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
64. Kommunalbot. C.
65. Staten i geografin. A.

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

66. Begreppet krigsmateriel. UD.
 67. Levnadsvillkor i storstadsregioner. SB.
 68. Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. SB.
 69. Storstadsregioner i förändring. SB.
 70. Storstädernas arbetsmarknad. SB.
 71. Ny bostadsfinansiering. Bo.
 72. Värdepappersmarknaden i framtiden. Fi.
 73. TV - politiken. U.
 74. Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. U.
 75. Etisk granskning av medicinsk forskning. De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. U.
 76. Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. S.
 77. Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. S.
 78. Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. S.
 79. Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. K.
 80. Förenklad handläggning hos HSAN m.m. S.
 81. Ny generalklausul mot skatteflykt. Fi.
 82. Nedsättning av energiskatter. ME.
 83. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. ME.
 84. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. ME.
 85. Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. Fö.
 86. Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. Fö.
 87. Skördekadestydd för trädgårdsnäringen. JO.
 88. Skadeförsäkringslag. Ju.
 89. Översyn av lagen om pliktexemplar. U.
 90. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. U.
 91. Statligt förhandlingsarbete. Fi.
 92. Prospekteringspolitik. I.
 93. Prospekteringspolitik. Rapportdel. I.
 94. Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. Fi.
 95. Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. Fi.
 96. Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. Bo.
 97. Vad händer med folkhögskolan? U.
 98. Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. S.
 99. Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. S.
 100. Adoptionsfrågor. Ju.
 101. Förtidspension och rörlig pensionsålder. S.
 102. Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet. UD.
 103. Hypoteksinstitutet i framtiden. Fi.
 104. Terroristlagstiftningen. A.
 105. Prövning av industrilokalisering enligt naturresurslagen. Bo.
 106. 6000 platser och 10 000 platser för försök i gymnasieskolan. Hur, var och varför? U.
-

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

- Levnadsvillkor i storstadsregioner. [67]
- Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. [68]
- Storstadsregioner i förändring. [69]
- Storstädernas arbetsmarknad. [70]

Justitiedepartementet

- Samerätt och sameting. [41]
- Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
- Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]
- Skadeförsäkringslag. [88]
- Adoptionsfrågor. [100]

Utrikesdepartementet

- UD:s presstjänst. [8]
- Begreppet krigsmateriel. [66]
- Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet. [102]

Försvarsdepartementet

- Risker och skydd för befolkningen. [17]
- Det civila försvaret. Del 1. [42]
- Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
- Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]
- Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. [85]
- Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. [86]

Socialdepartementet

- Hjälpmedelverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
- Hjälpmedelverksamhetens utveckling - Bilagor. [47]
- Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelschindrade ungdomar. [54]
- Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
- Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
- Hälsohem. [61]
- Alternativa terapier i Sverige. [62]
- Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]
- Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. [76]
- Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. [77]
- Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. [78]
- Förenklad handläggning hos HSAN m.m. [80]

- Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. [98]
- Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. [99]
- Förtidspension och rörlig pensionsålder. [101]

Kommunikationsdepartementet

- Fasta Öresundsförbindelser. [4]
- Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
- Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]
- Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. [79]

Finansdepartementet

- Beskattnings av fåmansföretag. [2]
- Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
- Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
- Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
- Tullregisterlag m.m. [20]
- Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
- Reformerad inkomstbeskattnings - Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
- Inkomst av kapital. Del 2. [33]
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]
- Reformerad företagsbeskattnings - Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
- Expertrapporter. Del 2. [34]
- Reformerad mervärdesskatt m.m. - Motiv. Del 1. [35]
- Lagtext och bilagor. Del 2. [35]
- Inflationsskorrigerad inkomstbeskattnings. [36]
- Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
- Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]
- Värdepappersmarknaden i framtiden. [72]
- Ny generalklausul mot skatteflykt. [81]
- Statligt förhållingsarbete. [91]
- Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. [94]
- Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. [95]
- Hypoteksinstituten i framtiden. [103]

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Utbildningsdepartementet

- Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
Två nya treåriga linjer. [10]
Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]
Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. [30]
Stiftelser för samverkan. [50]
TV - politiken. [73]
Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. [74]
Etisk granskning av medicinsk forskning.
De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. [75]
Översyn av lagen om pliktexemplar. [89]
Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. [90]
Vad händer med folkhögskolan? [97]
6000 platser och 10 000 platser för försök i gymnasieskolan. Hur, var och varför? [106]

Jordbruksdepartementet

- Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. [56]
Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. [87]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Den regionala problembilden. [12]
Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
Mångfald mot enfald. Del 2.
Lagstiftning och rättsfrågor. [14]
Regionalpolitikens förutsättningar. [19]
Arbetstid och välfärd.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. [53]
Fungerande regioner i samspel. [55]
DO och Nämnden mot etnisk diskriminering — de tre första åren. [57]
Staten i geografien. [65]
Terroristlagstiftningen. [104]

Bostadsdepartementet

- Parkeringsköp. [23]
Ny bostadsfinansiering. [71]
Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. [96]
Prövning av industrilokalisering enligt naturresurslagen. [105]

Industridepartementet

- Statligt finansiellt stöd? [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
Statens mät- och provstyrelse. [31]
Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen. [37]
Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]
Prospekteringspolitik. [92]
Prospekteringspolitik. Rapportdel. [93]

Civildepartementet

- Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]
Nominering av redovisningskonsulter. [59]
Kommunalbot. [64]

Miljö- och energidepartementet

- Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. [21]
Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]
Energiforskning för framtiden. [48]
Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]
Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. [52]
Nedsättning av energiskatter. [82]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. [83]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. [84]

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: ALLMÄNNA FÖRLAGET, KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM,
TEL: 08-739 96 30, FAX: 08-739 95 48.

INFORMATIONSBOKHANDELN, MALMTORGSGATAN 5 (VID BRUNKEBERGSTORG), STOCKHOLM.

ISBN 91-38-10483-6
ISSN 0375-250X